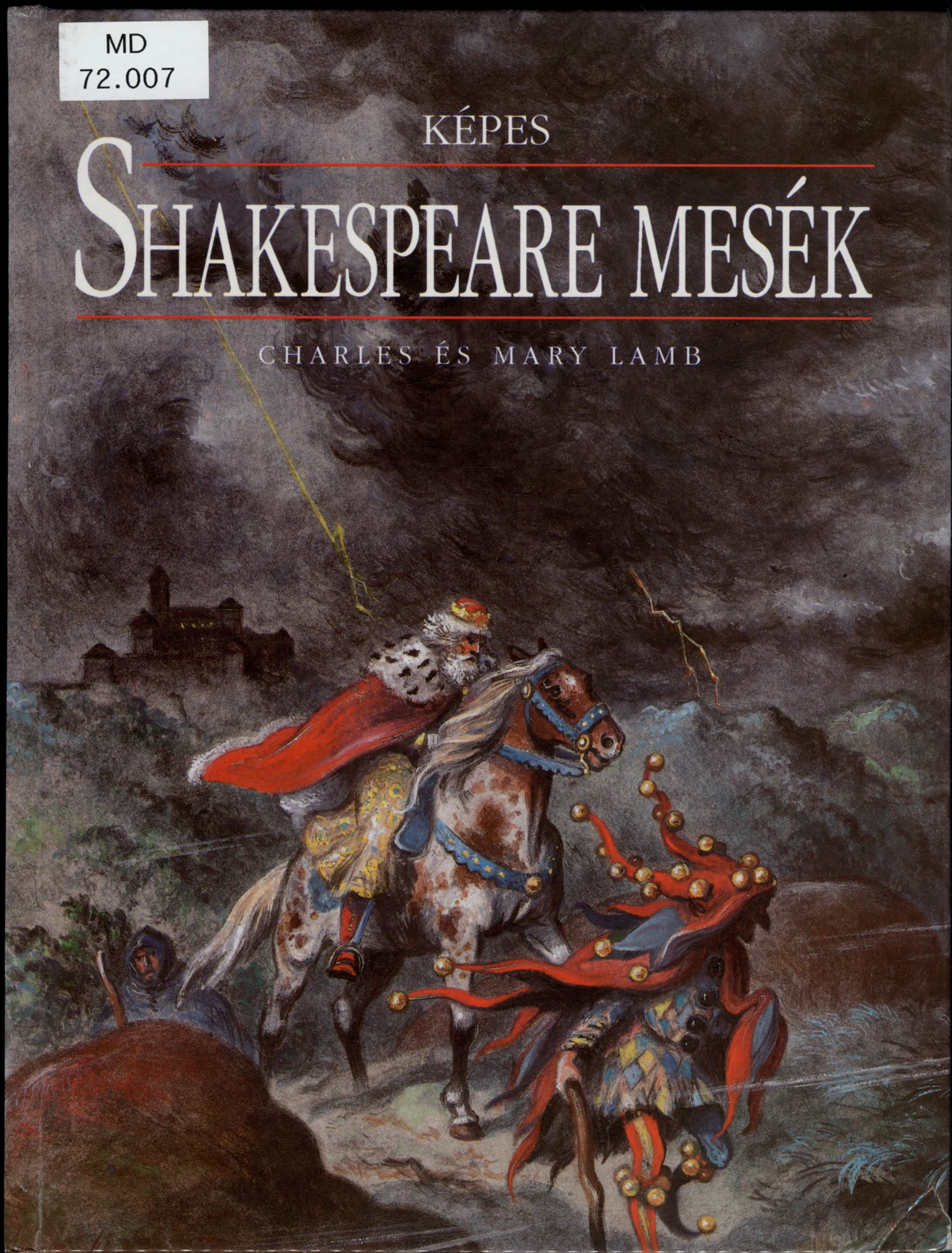

MD
72.007

KÉPES

SHAKESPEARE MESÉK

CHARLES ÉS MARY LAMB

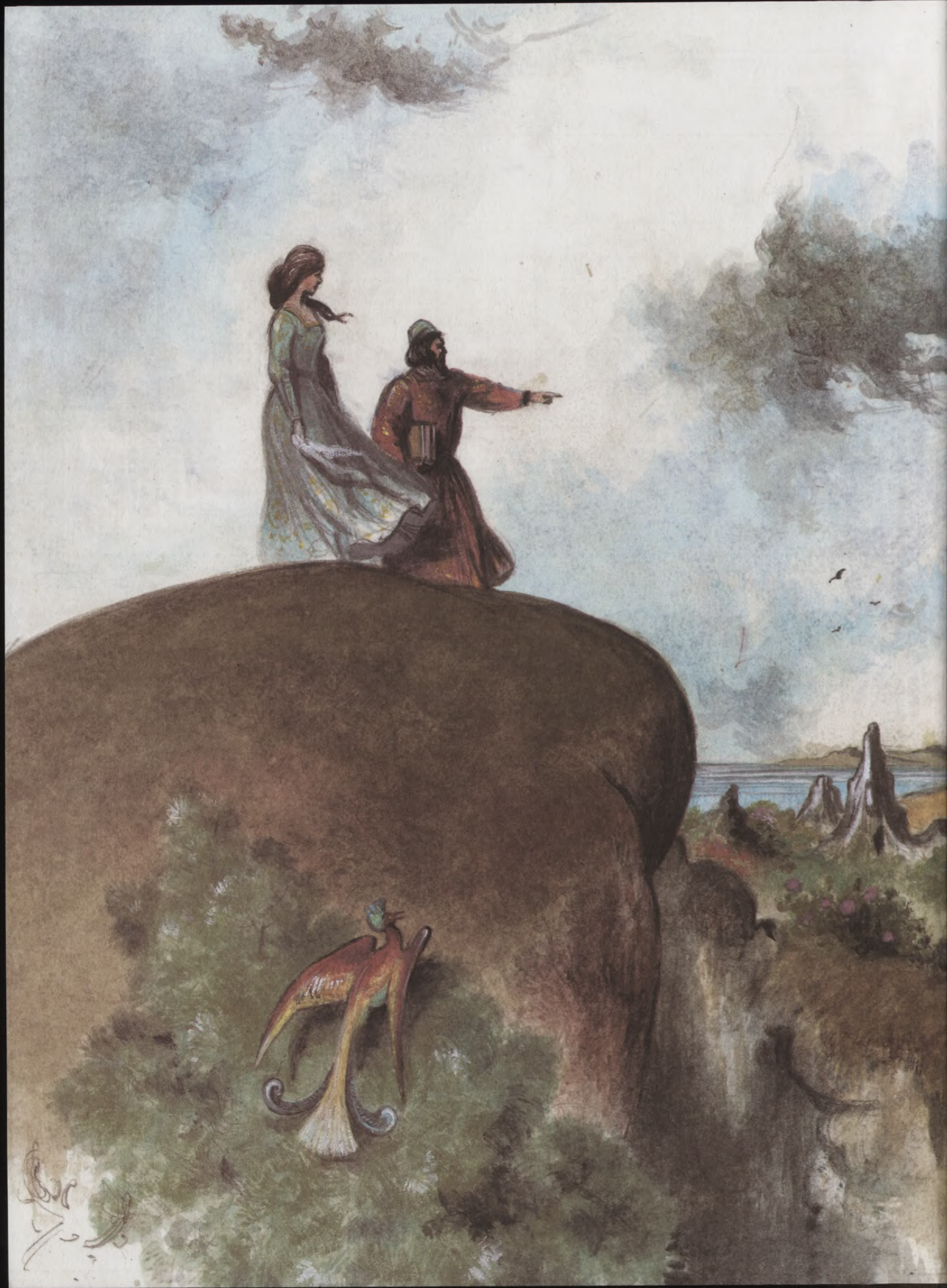

KÉPES

SHAKESPEARE MESEK

KÉPES

SHAKESPEARE MESÉK

CHARLES ÉS MARY LAMB

ELEKTRA KIADÓHÁZ

A mű eredeti címe:
ILLUSTRATED TALES FROM SHAKESPEARE
© AVENTINUM NAKLADATELSTVÍ, s. r. o. Prága, 1993

Fordította
Vas István

Minden jog fenntartva.

ELEKTRA KIADÓHÁZ, 2001
Felelős kiadó Bernáth István ügyvezető igazgató
Felelős szerkesztő Háy János
Műszaki szerkesztő Neyer Éva
Szedte és tördelte a BeJuT KKT

ISBN 963 9391 13 1

Hungarian translation © Vas István örököse

1/99/43/64-02

KD72.007

2002

Tartalom

A vihar	6
Szentivánéji álom	18
Sok hűhó semmiért	30
Ahogy tetszik	42
A velencei kalmár	58
Lear király	71
Macbeth	85
Minden jó, ha vége jó	96
A makrancos hölgy	109
Tévedések vígjátéka	120
Szeget szeggel	134
Vízkereszt, vagy amit akartok	149
Rómeó és Júlia	163
Hamlet, dán királyfi	180
Othello	195

A vihar

Volt egy sziget a tengeren, nem volt más lakója, csak egy öreg ember, a neve Prospero, és a lánya, egy igen szép ifjú hölgy: Miranda. Ez a lány olyan fiatalon került a szigetre, hogy nem emlékezett más emberi arcra, csak az apjáéra.

Egy barlangban, vagyis egy sziklába vájt üregben éltek, különböző lakrészekre osztották, az egyiket Prospero a dolgozószobájának nevezte, itt tartotta könyveit, amelyek főleg a mágiáról szóltak. Ezzel a tudománnyal abban az időben minden tanult ember foglalkozott, s e mesterség ismerete igen hasznosnak bizonyult Prospero számára, mert amikor egy különös véletlen elvetette a szigetre – amelyet egyébként elvarázsolt egy Sycorax nevű boszorkány, aki nem sokkal az ő megérkezése előtt halt meg –, Prospero e művének segítségével felszabadított sok jó szellemet, akiket Sycorax a nagy fák törzsébe börtönzött, mert nem voltak hajlandók végrehajtani az ő gonosz parancsait. Ezek a nemes szellemek ettől fogva Prospero akaratának engedelmeskedtek. Vezérük Ariel volt.

Ennek az élénk kis szellemnek, Arielnek a természetében nyoma sem volt semmiféle rosszaságnak, kivéve azt, hogy túl nagy öröme telt egy Caliban nevezetű csúf szörnyeteg gyötetésében: azért neheztelt rá, mert régi ellenségének, Sycoraxnak a fia volt. Ezt a Calibant – egy furcsa, torzszülött,

majmoknál sokkal kevésbé emberi alakú lényt – az erdőben találta Prospero, hazavitte a barlangjába, megtanította beszélni, nagyon jó akart lenni hozzá, de Calibannak anyjától, Sycoraxtól örökre kapott rossz természete lehetetlenné tette, hogy bármi jó vagy hasznos dolgot megtanuljon. Ezért hát mint rabszolgát használták fel fahordásra és a legfáradtságosabb munkákra, s Arielnek az volt a feladata, hogy Calibant ezekre a szolgálatokra rákényszerítse.

Amikor Caliban lusta volt, és elhanyagolta a dolgát, Ariel – aki, Prosperót kivéve, minden ember szemének láthatatlan volt – huncutul odalopózkodott és megcsípte, néha belelökte a pocsolójába, ilyenkor aztán majom képében fintorgott rá. Vagy pedig gyorsan alakot változtatót, sündisznó képében Caliban útjába hengeredett, és Caliban megijedt, hogy a sündisznó hegyes tüskéi megszúrják meztelen lábát. Az ilyen bosszantó tréfák hadával Ariel gyakran gyötörte Calibant, valahányszor elhanyagolt valamilyen munkát, amit Prospero megparancsolt neki.

Mivel ezek a hatalmas szellemek engedelmeskedtek az akaratának, Prospero az ő segítségükkel parancsolni tudott a szeleknek és a tenger hullámainak. Az ő rendeletére ezek a szellemek egyszer hatalmas vihart támasztottak, s e vihar közepette Prospero megmutatott a lányának egy szép nagy hajót, amint éppen a minden pillanatban elnyeléssel fenyegető, vad tengeri hullámokkal küszködött. Elmondta a lányának, hogy az a hajó tele van hozzájuk hasonló élőlényekkel.

– Ó, édesapám – mondta Miranda –, ha feltámasztottad művészeteddel ezt a rettenetes vihart, könyörülj meg szomorú sorsukon. Nézd csak! A vitorlás rögtön darabokra törik. Szegény teremtések! Mindnyájan elpusztulnak! Ha énnekem hatalmam volna, inkább föld alá süllyeszteném a tengert, mintsem hogy elpusztuljon ez a derék hajó valamennyi drága lélekkel együtt.

– Ne ijedj meg, Miranda lányom – mondta Prospero –, semmi baj sem történt: úgy rendeztem el, hogy a hajón senkinek se essék bántódása. Amit tettem, teérted tettem, drága gyermekem. Te nem is tudod, ki vagy és honnan jöttél, és rólam sem tudsz többet, mint hogy az apád vagyok, és ebben a szegényes barlangban lakom. Emlékszel-e még arra az időre, mielőtt ebbe a sziklaüregbe kerültél? Azt hiszem, nem emlékezhetsz, mert akkoriban még hároméves sem voltál.

– De azért vissza tudok emlékezni – válaszolta Miranda.

– Mire? – kérdezte Prospero. – Valamilyen másik házra vagy emberre? Mondd el: mire emlékszel, kislányom?

Miranda azt mondta:

– Úgy tűnik nekem, mintha valamilyen álmra emlékeznék vissza. De ugye valaha négy-öt nő szolgált engem?

– Még több is – felelte Prospero. – Hogyan is maradhatott ez meg az emlékezetedben? Arra is emlékszel, hogyan kerültél ide?

– Nem, édesapám – mondta Miranda –, semmi egyébre nem emlékszem.

– Tizenkét évvel ezelőtt, Miranda – folytatta Prospero –, én Milánó hercege voltam, te meg hercegnő, és az én egyedüli örökösöm. Volt egy öcsém is, a neve Antonio, mindent rábíztam, és minthogy szerettem a magányt, és szerettem elmélyedni a tudományban, rendszerint ráhagytam államügyeim intézését nagybátyádra, az én hűtlen öcsémre – mert hűtlennek bizonyult. Elhanyagoltam világi dolgaimat, könyveimbe temetkeztem, és minden időmet szellemem művelésének szenteltem. Antonio öcsém, amikor így hatalmam birtokába jutott, kezdte azt hinni, hogy valójában ő a herceg. Én alkalmat adtam neki arra, hogy népszerű legyen alattvalóim előtt, s ez rossz természetében felébresztette azt a gőgös nagyravágyást, hogy megfosszon engem hercegségemtől. Ezt csakhamar el is érte egy hatalmas fejedelemnek, ellenségemnek, a nápolyi királynak segítségével.

– De miért nem pusztítottak el minket akkor? – kérdezte Miranda.

– Kislányom – felelte apja –, ezt nem merték, olyan nagy szeretettel övezett engem az én népem. Antonio egy hajóra vitt bennünket, s amikor már néhány mérföldnyire kint voltunk a tengeren, egy kis csónakba kényszerített bennünket kötélzet nélkül, vitorla nélkül, árboc nélkül, s ott hagyott sorsunkra, hogy elvesszünk, legalábbis ő úgy gondolta. De egy Gonzalo nevű kedves úr, aki szeretett engem, titkon vizet, élelmet, ruhákat helyezett a csónakba, és néhány könyvet, s ezeket többre becsülöm egész hercegségemnél.

– Ó, apám – mondta Miranda –, milyen bajra lehettem én neked akkor!

– Nem, kincsem – felelte Prospero –, te egy kis őrangyal voltál, te mentettél meg engem. A te ártatlan mosolyod adott erőt, hogy elviseljem balsorsomat. Ennivalónk kitarzott, amíg ezen a szigeten kikötöttünk, és azóta az volt legfőbb gyönyörűségem, hogy téged taníthattalak, Miranda, és az, hogy milyen jól fogott rajtad az oktatásom.

– Az ég fizesse vissza neked, édesapám – felelte Miranda. – De kérlek, mondd meg most már azt is, miért támasztottad ezt a tengeri vihar.

– Tudd meg hát – felelte apja –, hogy ez a vihar ellenségeimet, a nápolyi királyt és az én kegyetlen öcsémet e sziget partjára vetette.

Így beszélt Prospero, s varázspálcájával szelíden megérintette lányát, az meg rögtön mély álomba merült, mert Ariel, a szellem éppen jelentkezett uránál, hogy beszámoljon a viharról és arról, mit művelt a hajó utasaival, és minthogy a szellemek Miranda előtt mindig láthatatlanok voltak, Prospero nem szerette volna, ha meghallja őt, amint az üres levegővel társalog – mert előtte így tűnt volna fel.

– No, derék szellem – mondta Prospero Arielnek –, hogyan hajtottad végre feladatodat?

Ariel élénken leírta a vihart és a matrózok rémületét, azt is, hogyan ugrott a tengerbe elsőnek a királyfi, Ferdinand, úgyhogy apja látni vélte, amint édes fia az összecsapó hullámokba vész.

– De megmenekült – mondta Ariel –, a sziget egyik végében ül összefont karral, szomorúan siratja apját, a királyt, akiről azt hiszi, vízbe fúlt. A királyfinak egy hajaszála nem görbült meg, hercegi ruhája megázott ugyan a tenger hullámaiban, de azért ragyogóbb, mint valaha.

– Nagyszerűen intézted, Ariel! – mondta Prospero. – Hozd ide őt: lányomnak látnia kell ezt az ifjú herceget. Hol a király és az öcsém?

– Ott hagytam őket – felelte Ariel –, amint éppen Ferdinandot keresték, de nincs sok reményük rá, hogy megtalálják, mert azt hiszik, látták őt elpusztulni. A hajó legénységéből senki sem hiányzik, bár mindegyikük azt gondolja, hogy ő az egyetlen, aki megmenekült, s maga a hajó, bár előttük láthatatlan, sértetlenül áll a kikötőben.

– Ariel – mondta Prospero –, hűségesen elvégezted a feladatodat, de még több munka is vár rád.

– Még több munka? – kérdezte Ariel. – Hadd emlékeztesselek, uram, hogy szabadságot ígértél nekem. Kérlek, emlékezz rá, hogy értékes szolgálatokat tettem neked, sohasem hazudtam, sohasem hibáztam, minden sértődés és zúgolódás nélkül szolgáltalak.

– Mi az! – kiáltott fel Prospero. – Hát nem emlékszel már, milyen gyötrelemtől szabadítottalak meg? Elfelejtetted a gonosz boszorkányt, Sycoraxot, akit a vénség és az irigység majdnem kétfelé görbített? Mondd csak meg nekem: hol született Sycorax? Beszélj!

– Algírban, uram – felelte Ariel.

– Igen, Algírban? – kérdezte Prospero. – Fel kell idéznem, hogy mi voltál, mert úgy látom, már nem emlékszel rá. Ezt a gonosz Sycoraxot emberi fülnek elviselhetetlenül iszonyú boszorkányságaiért száműzték Algírból, és itt tették ki a tengerészek. Téged pedig, mivel túl gyöngéd szellem voltál ahhoz, hogy végrehajtsd az ő gonosz parancsait, beszorított egy fa törzsébe, s ott üvöltöztél, amikor rád találtam. Ettől a kintől, emlékezz rá, én szabadítottalak meg.

– Bocsáss meg, édes gazdám – mondta, mert elszégyellte magát, hogy hálátlannak látszik –, szót fogadok a parancsaidnak.

– Fogadj is szót – mondta Prospero –, akkor majd szabadon bocsátalak.

Akkor hát utasításokat adott neki, mit kell még tennie, Ariel pedig elment, legelőször oda, ahol Ferdinandot hagyta, s meg is találta ott: még ugyanolyan mélabúsan ült a fűvön.

– Ó, fiatalúr – mondta Ariel, amikor meglátta –, mindjárt elmozdítalak innen. El kell hogy vigyelek az úrnőm, Miranda elé, azt hiszem, azért, hogy meglássa csinos személyedet. Jöjj, uram, kövess!

Ekkor Ariel dalolni kezdett:

Apád öt ölnyi mélybe pihen:

Korál lett csontjaiból,

Igazgyöngy termett szemeiben;

S így semmije szét nem omol,

Hanem éri dús, csodás

Tengeri elváltozás.

Nimfák harangoznak neki.

*Halld, hallom: – bim, bam! zengeni.**

Ez a különös híradás elvesztett apjáról gyorsan felrázta a herceget érzéketlen kábulatából. Ámulva követte Ariel zengő hangját, s az elvezette őt Prosperóhoz és Mirandához, akik egy terebélyes fa árnyékában ültek. Miranda pedig soha azelőtt férfit nem látott, apját kivéve.

– Miranda – mondta Prospero –, mondd meg nekem, mit nézel amottan.

– Ó, apám – felelte Miranda elámulva –, ez bizonyosan egy szellem. Úristen! Hogyan tekint körül! Mondhatom, apám, igazán szép teremtés. Hát nem szellem?

– Nem, lányom – felelte apja –, ugyanúgy eszik és alszik, mint mi, ugyanolyanok az érzékei, mint a mieink. Ez a fiatalember, akit magad előtt látsz, rajta volt a hajón. A bánat kissé megváltoztatta, különben csinos személynek mondhatnád. Elvesztette társait, és azért kószál, hogy megtalálja őket.

Miranda azt gondolta, hogy minden férfinak olyan komoly a képe és olyan szürke a szakálla, mint apjának, s most elgyönyörködött a szép fiatal herceg megjelenésében. Ami pedig Ferdinandot illeti, amikor ilyen gyönyörű hölgyet pillantott meg ezen az elhagyott helyen – az imént hallott különös hangok után amúgy sem várt csodánál egyebet –, azt gondolta, egy elvarázsolt szigetre került, amelynek Miranda az istennője, ezért hát istennőnek szólította.

Miranda félénken válaszolt, hogy ő nem istennő, csak egyszerű lány, és már éppen el akarta mondani, kicsoda, de Prospero félbeszakította. Tetszett neki, amikor észrevette, hogy a fiatalok bámulják egymást, mert azt világosan látta, hogy, amint mondani szoktuk, első látásra beleszerettek egymásba; de ki akarta próbálni Ferdinand állhatatosságát, ezért elhatá-

* Babits Mihály fordítása.

rozta, hogy valamelyes akadályokat állít útjukba. Előrelépett, szigorúan megszólította a herceget, s azt mondta neki, hogy úgy látszik, kémkedni jött a szigetre, mert el akarja venni tőle, aki a sziget ura.

– Kövess – mondta neki. – Összekötözöm a nyakadat és a lábadat. Tengervíz lesz az italod, kagyló, fonnyadt gyökér és makkhéj az ételed.

– Nem – mondta Ferdinand –, én ellenállok az ilyen bánásmódnak, amíg csak erősebb ellenséggel nem találkozom –, s ezzel kivonta kardját, de Prospero meglegette bűvös pálcáját, s odaszögezte ahhoz a helyhez, ahol állt, úgyhogy Ferdinand mozdulni sem tudott.

Miranda apja nyakába borult, és így szólt:

– Miért vagy ilyen kegyetlen? Könyörülj rajta, én kezeskedem érte. Ez a második ember, akit valaha is láttam, és az én szememben igaznak látszik.

– Csönd! – mondta apja. – Még egy szó, és meg kell hogy szidjalak, te lány. Micsoda! Egy csalónak leszel a védőügyvédje? Azt hiszed, nincs több ilyen szép ember, mert csak őt láttad és Calibant. Én

mondom neked, te ostoba lány, a legtöbb férfi annyival kiválóbb nála, mint amennyivel ő kiválóbb Calibannál.

Ezt azért mondta, hogy próbára tegye lánya állhatatosságát, s az így válaszolt:

– Az én érzéseim nagyon szerények, látni sem kívánok nála különb férfit.

– Jöjj, fiatalember – mondta Prospero a hercegnek –, nincs erőd ahhoz, hogy szót ne fogadj nekem.

– Csakugyan nincs – felelte Ferdinand. Nem tudta, hogy varázslat fosztotta meg minden ellenállóerejétől, s ezért elcsodálkozott, amikor észrevette, milyen furcsa kényszer hajtja őt, hogy Prosperót kövesse. Visszanézett Mirandára, ameddig csak láthatta, s aztán, miközben Prospero után bement a barlangba, így szólt: – Egész lelkem meg van kötve, mintha csak álomban járnék. De ennek az embernek a fenyegetését s a gyöngeséget, amely elfog, könnyű volna elviselnem, ha börtönömből csak naponta egyszer megláthatnám ezt a szépséges lányt.

Prospero nem sokáig tartotta ott a sziklaüregben: hamar kihozta foglyát, nehéz feladatot bízott rá, s volt rá gondja, hogy lánya megtudja, milyen kemény munkát adott Ferdinandnak, aztán úgy tett, mintha dolgozószobájába menne, de titkon megfigyelte mindkettőjüket.

Prospero azt parancsolta Ferdinandnak, hogy pár ezer hasáb fát hordjon össze. Minthogy királyfiak nem nagyon szoktak a nehéz munkához, Miranda nemsokára észrevette, hogy szerelme majd meghal a fáradtságtól.

– Jaj! – mondta –, ne dolgozz ilyen keményen: apám a tanulmányaival foglalkozik, három óra hosszat legalább bent marad, kérelek, pihenj.

– Ó, drága hölgyem – mondta Ferdinand –, nem lehet. Végeznem kell a munkámmal, mielőtt pihenek.

– Ha leülsz – mondta Miranda –, azalatt én hordom a fatörzseidet.

De Ferdinand ebbe semmiképpen sem akart beleegyezni. Miranda hát ahelyett, hogy segített volna, csak akadályozta őt, mert hosszú beszélgetésbe kezdtek, és a fahordás dolga nagyon lassan haladt előre. Prospero csak mint szerelme próbáját róta ezt a feladatot Ferdinandra, s most nem a könyvei mellett ült, mint lánya hitte, hanem ott állt mellettük, láthatatlanul, hogy kihallgassa, mit beszélnek.

Ferdinand a lány nevét kérdezte, s az meg is mondta neki, de azzal, hogy apja határozott parancsa ellenére cselekszik. Prospero csak mosolygott lánya engedetlenségének ezen az első jelén. Ő okozta varázsművészetével, hogy lánya ilyen hirtelen szerelembe essék, így hát nem haragudhatott, ha lánya azzal mutatja meg szerelmét, hogy megfeledekzik apja parancsairól. És nagy tetszéssel hallgatta, amikor Ferdinand egy hosszú beszédben bevallotta, hogy Mirandát jobban szereti, mint bármely hölgyet, akit addig látott.

Válaszul szépsége dicséretére – Ferdinand ugyanis azt mondta, hogy szebb a világ valamennyi asszonyánál –, így felelt Miranda:

– Nem emlékszem semmilyen női arcra, és férfit sem láttam mást, csak téged, kedves barátom, és édesapámat. Hogy milyen arcvonások vannak túl a tengeren, azt nem tudom, de hidd el nekem,

uram, az egész világon nem kívánok magamnak más társat, csak téged, és képzeletem sem tud más alakot teremteni, ami tetszenék nekem, csak téged. De félek, uram, túl szabadon beszélek hozzád, és megfélelkezem apám parancsairól.

Prospero erre mosolygott, és bólintott, mintha csak azt mondaná: „Ez pontosan úgy folyik, ahogy én szeretném: lányom Nápoly királynője lesz.”

Aztán Ferdinand további, szép hosszú mondatokban – mert fiatal hercegek választékosan beszélnek – elmondta az ártatlan Mirandának, hogy ő a nápolyi korona örököse, és arra kérte Mirandát, legyen az ő királynője.

– Ó, uram – felelte Miranda –, bolond vagyok, hogy sírok azon, aminek örülök. Nyílt és szent ártatlansággal válaszolok. A feleséged vagyok, ha el akarsz venni.

Prospero elébe vágott Ferdinand köszönetének, mert látható alakban megjelent előttük.

– Ne félj semmitől, kislányom – mondta –, mindent hallottam, és mindent helyeslek, amit mondtál. Téged pedig, Ferdinand, ha túl szigorúan bántam veled, bőven kárpótollak azzal, hogy hozzád adom a lányomat. Minden szenvedésed csak szerelmed próbája volt, és te nemesen álltad meg. Vedd hát ajándékul azt, amit igaz szerelmed is méltóan megszerzett, vedd a lányomat, és ne mosolyogj, ha azzal kérkedem, hogy fölötte áll minden dicséretnek.

Ekkor azt mondta nekik, hogy dolga van, s ezért el kell mennie, megkérte őket, üljenek le és beszélgessenek, amíg visszatér, s úgy látszott, Miranda semmi kedvet sem érez arra, hogy e parancsának ne engedelmeskedjék.

Prospero otthagya őket, s maga elé hívta szolgálattevő szellemét, Arielt. Az gyorsan meg is jelent előtte, és buzgón beszámolt róla, mit művelt Prospero öccsével és a nápolyi királlyal. Ariel azt

mondta, hogy majdnem elvesztették eszméletüket a félelemtől és azoktól a különös dolgoktól, amiket szemük és fülük elé idézett. Amikor belefáradtak a bolyongásba, és támolyogtak az éhségtől, hirtelen pompásan megrakott asztalt helyezett eléjük, aztán, amikor éppen enni készültek, hárpia, falánk, szárnyas szörnyeteg képében jelent meg előttük, s a lakoma semmibe tűnt. Aztán legnagyobb bámulatukra ez a látszólagos hárpia megszólította őket, emlékeztette kegyetlenségükre, amellyel elűzték Prosperót hercegségéből, s kicsi lányával együtt otthagyták, hogy elpusztuljanak a tengeren, s azt mondta végül, hogy mindezt a szörnyűséget mint büntetést kell elszenvedniök.

A nápolyi király és Antonio, a hűtlen fivér megbánta az igazságtalanságot, amit Prosperóval elkövettek, s Ariel elmondta urának: bizonyos benne, hogy bűnbánatuk őszinte, s hogy ő, bár csak szellem, nem tehet róla, de szánakozik rajtuk.

– Akkor hát, hozd ide őket, Ariel – mondta Prospero. – Ha te, aki csak szellem vagy, szánakozol szenvedésükön, nem kell-e nekem, aki emberi lény vagyok, mint ők, együtt éreznem velük? Hozd ide őket gyorsan, kedves Arielem.

Ariel hamar visszatért a királlyal, Antonióval és kíséretükben az öreg Gonzalóval, akik elámultak azon a kusza zenén, melyet Ariel a légben játszott, hogy ura elé vezesse őket. Ez a Gonzalo ugyanaz volt, aki valaha olyan jóságosan ellátta Prosperót könyvekkel és élelemmel, amikor gonosz öccse magára hagyta, hogy, mint hitte, elpusztuljon egy nyílt csónakban a tengeren.

A gond és a rémület annyira megbénította érzékeiket, hogy nem ismerték fel Prosperót. Prospero legelőször a jó öreg Gonzalóval ismertette meg magát, s élete megmentőjének nevezte; így aztán öccse és a király is megtudta, hogy az igazságtalanságot elszenvedett Prospero áll előttük.

Antonio a bánat és az igaz megbánás könnyeivel és szomorú szavaival könyörgött bátyjának bocsánatért, a király pedig kifejezte őszinte bűnbánatát, amiért segített Antoniónak bátyja letételében, mire Prospero megbocsátott nekik, és amikor megállapodtak abban, hogy visszahelyezik a hercegségébe, így szólt a nápolyi királyhoz: – Neked is tartogatok egy ajándékot – ezzel felnyitott egy ajtót, s megmutatta neki fiát, Ferdinandot, amint éppen Mirandával sakkozott.

Semmi sem múlhatta felül apa és fiú örömét ezen a váratlan találkozáson, mert mindketten azt gondolták, hogy a másik odaveszett a viharban.

– Ó, csoda! – mondta Miranda. – Milyen nemes lények ezek! Bizonyára nagyszerű világ az, amelyikben ilyen emberek élnek.

A nápolyi király majdnem éppen annyira elcsodálkozott az ifjú Miranda szépségén és rendkívüli bájain, mint előtte a fia.

– Ki ez a lány? – kérdezte. – Úgy látszik, mintha ő volna az az istennő, aki elválasztott s aztán újra összehozott minket.

– Nem, apám – felelte Ferdinand, és mosolygott, mert látta, hogy apja ugyanabba a tévedésbe esik, mint ő, amikor először megpillantotta Mirandát –, halandó lény, de a halhatatlan gondviselés nekem adta. Akkor választottam őt, apám, amikor nem kérhettem a beleegyezésedet, mert nem hittem, hogy még élsz. Ez Prospero, az ő apja, Milánó híres hercege, akiről olyan sokat hallottam, de akit soha eddig nem láttam: tőle nyertem új életet, második apám lett ő, amikor nekem adta ezt a drága hölgyet.

– Akkor hát én leszek e lány apja – mondta a király –, de ó! milyen furcsán hangzik majd, ha bocsánatot kell kérnem gyermekemtől.

– Ne beszéljünk erről – mondta Prospero –, ne emlékezzünk vissza elmúlt bajainkra, minthogy olyan szerencsés véget értek.

Aztán Prospero megölelte öccsét, újra biztosította bocsánatáról, és azt mondta, hogy a mindenen uralkodó bölcs gondviselés intézte úgy, hogy őt elűzzék szegényes milánói hercegségéből, és lánya a nápolyi koronát örökölje, mert hiszen Ferdinand királyfi csak úgy szerethetett bele Mirandába, hogy ezen az elhagyott szigeten találkoztak.

Prosperónak ezek a jóságos szavai, amelyekkel öccsét akarta vigasztalni, olyan szégyent és lelkiismeret-furdalást ébresztettek Antonióban, hogy sírni kezdett, és képtelen volt megszólalni, a kedves öreg Gonzalo is sírt, amikor látta ezt a boldog kiengesztelődést, és áldást kért a fiatal párra.

Prospero ekkor megmondta nekik, hogy hajójuk sértetlenül áll a kikötőben, a tengerészek mind ott vannak a fedélzeten, s ő és lánya másnap reggel hazakísérik őket.

– Időközben – mondta – hadd részesüljetez mindabban a frissítőben, amelyet szegény barlangom kínálni képes, esti szórakozásul pedig elmondom nektek életem történetét attól kezdve, hogy ezen az elhagyott szigeten kikötöttem.

Azután előszólította Calibant, hogy ennyivalót készítsen, és rendbe szedje a barlangot, a társaság pedig elcsodálkozott e csúf szörnyeteg idétlen alakján, vad megjelenésén és azon, hogy, mint Prospero mondta, ez a lény volt egyetlen szolgája.

Mielőtt Prospero elhagyta a szigetet, elbocsátotta szolgálatából Arielt, s ez nagy öröme szolgált ennek az élénk kis szellemnek, aki ugyan hűséges szolgája volt gazdájának, de azért mindig vágyódott arra, hogy újra élvezhesse független szabadságát, minden ellenőrzés nélkül bolyongjon a légben, akár egy vad madár, zöld fák alatt, szép gyümölcsök és jó illatú virágok között.

– Huncut tündér – mondta Prospero a kis szellemnek, amikor szabadon bocsátotta –, hiányozni fogsz nekem, de meglesz a szabadságod.

– Köszönöm, édes gazdám – mondta Ariel –, de engedd meg, hogy kedvező szelekkel hazakísérem hajódat, mielőtt megválnál hűséges szellemed szolgálataitól, és aztán, drága mester, ha szabad leszek, milyen boldogan élek majd!

Mire Ariel ezt a szép kis dalt énekelte:

*Méhvel mézecskest szívok:
Éjjel ha bagoly huhog,
Gyöngyvirágban megbúvok:
Bőregéren nyargalok
Nyár utóján s víg vagyok:
Víg vagyok, vígan a víg napot élem
Ág alatt, árny alatt, lombon, levélen.**

Prospero ezután mélyen a földbe temette mágikus könyveit, és a tengerbe dobta varázspálcáját, mert elhatározta, hogy soha többé nem használja föl a varázslás művészetét. És miután így legyőzte ellenségeit, és kiengesztelődött öccsével és a nápolyi királlyal, semmi sem hiányzott boldogságához, csak az, hogy újra lássa szülőföldjét, visszavegye hercegségét, és tanúja legyen lánya és Ferdinand herceg boldog lakodalmának – a király azt mondta, hogy nagy pompával ülik meg, mihelyt visszatérnek Nápolyba. Arielnek, a szellemnek védelmező kíséretében, kellemes utazás után hamar meg is érkeztek.

* Babits Mihály fordítása.

Szentivánéji álom

Athén városának egyik törvénye hatalmat adott polgárainak arra, hogy lányaikat ahhoz kényszerítsék feleségül, akihez nekik tetszik, mert ha egy lány vonakodott ahhoz a férfihoz menni, akit apja választott férjéül, ez a törvény felhatalmazta az apát arra, hogy lányát kivégeztesse. De minthogy egy apa nemigen kívánja saját lánya halálát, még ha történetesen kissé önfejtően is viselkedik, ezt a törvényt ritkán vagy talán sohasem hajtották végre, bár lehet, hogy a város ifjú hölgyeit gyakran ijesztgették szüleik ezzel a törvénnyel.

Mégis, egyszer volt rá eset, hogy egy öreg ember, Egéus nevű, Theseus elé, Athénnek akkori uralkodó hercege elé lépett, bepanaszolni lányát, Hermiát, akinek parancsot adott, hogy menjen férjhez Demetriushoz, egy előkelő athéni családból származó fiatalemberhez, de a lány nem volt hajlandó neki szót fogadni, mert egy másik, Lysander nevezetű fiatal athénit szeretett. Egéus igazságot kért Theseustól, s azt kívánta, hogy ezt a kegyetlen törvényt alkalmazzák lánya ellen.

Hermia, engedetlenségének mentségéül, elmondta, hogy Demetrius már régebben szerelmet vallott az ő kedves barátnőjének, Helénának, és Heléna is a bolondulásig szereti Demetriust. De ez a tiszteletre méltó érv, amellyel Hermia megokolta, hogy miért nem engedelmeskedik apja parancsának, nem hatotta meg a szigorú Egéust.

Theseus nagy és kegyes fejedelem volt, de arra nem volt hatalma, hogy megváltoztassa országának törvényeit, így hát nem tehetett mást, mint hogy négy napot adott Hermiának, hogy meggondolja magát, mert ha ennek az időnek elteltével még mindig nem hajlandó férjhez menni Demetriushoz, meg kell halnia.

Amikor a fejedelem elbocsátotta színe elől Hermiát, a lány elment szerelmeséhez, Lysanderhez, és elmondta neki, milyen veszélybe jutott, s hogy vagy le kell mondania róla és férjhez mennie Demetriushoz, vagy pedig négy nap múlva már nem él.

Lysander kétségbeesett e rossz hír hallatára, de eszébe jutott, hogy él egy nagynénje némi távolságra Athéntól, s hogy ott, ahol ő lakik, nem lehet alkalmazni ezt a kegyetlen törvényt Hermia ellen, mert ez a törvény nem volt érvényes a város határain túl. Azt javasolta Hermiának, lopóddzék ki még aznap éjszaka apja házából, s menjen el vele nagynénje házába, ahol majd feleségül veszi.

— Találkozzunk – mondta Lysander – az erdőben, néhány mérföldre a városon kívül, abban a gyönyörű erdőben, ahol olyan gyakran sétáltunk Helénával együtt, május vidám havában.

Hermia örömmel fogadta el ezt a javaslatot, és nem szólt tervezett szökéséről senkinek, csak barátnőjének, Helénának. Heléna – mint ahogy fiatal lányok gyakran cselekszenek ostobaságokat szerelemből – irigységében úgy határozott, hogy elmegy Demetriushoz, és elmondja neki mindezt.

Pedig hiába árulta el barátnője titkát, nem várhatott ettől semmi egyéb jót, mint azt a szomorú örömet, hogy követheti hűtlen szerelmesét az erdőbe, mert azt jól tudta, hogy Demetrius odamegy majd, üldözni Hermiát.

Az erdő, amelyben Lysander és Hermia találkozni akart, kedvenc tartózkodási helye volt azoknak a kicsi lényeknek, akik tündér néven ismeretesek.

Oberon, a tündérkirály, és Titania, a tündérkirálynő parányi népük egész kíséretével ebben az erdőben szokták rendezni éjféli mulatságukat.

E kis tündérkirály és tündérkirálynő között éppen ebben az időben szomorú viszály dúlt: sohasem tudtak úgy találkozni holdfényben e kellemes erdő árnyas sétányain, hogy ne veszekedjenek, míg valamennyi tündérük és manójuk belemászott egy-egy makkopáncsba, és félelmében elrejtőzött.

E szerencsétlen viszályt az okozta, hogy Titania nem volt hajlandó átengedni Oberonnak egy kisleányt, egy váltott gyermeket, akinek anyja Titania barátnője volt, s az asszony halála után a tündérkirálynő ellopta dajkájától a gyereket, és az erdőben nevelte fel.

Azon az éjszakán, amikor a szerelmesek találkozni akartak az erdőben, Titania éppen néhány udvarhölgyével sétált, és találkozott a tündérudvaroncainak kíséretében megjelenő Oberonnal.

– Üdvöz ne légy a holdfénynél, gőgös Titania – mondta a tündérkirály.

– Micsoda! Te vagy, féltékeny Oberon? – válaszolta a királynő. – Tündéreim, el innen: megesküdtem, hogy kerülöm a társaságát!

– Várj, semmi asszony! – mondta Oberon. – Nem vagyok urad? Mért bántja Oberont Titania? Hisz én csak egy váltott gyermeket kérek, hogy apródom legyen.

– Nyughasson szíved – felelte a királynő. – Egész tündérkirályságoddal sem vásárolhatod meg tőlem ezt a fiút.

Ezzel otthagya urát nagy haragjában.

– Jó, menj csak utadra – mondta –, mielőtt a hajnal hasad, megkínozlak ezért a sértésért.

Oberon ekkor elküldött Puckért, titkos tanácsosáért, legfőbb kegyencéért.

Puck – vagy amint néha nevezték, Robin pajtás – agyafűrt, kópé szellem volt, aki mulatságos tréfákat űzött a szomszédos falvakban, néha belopózott a tejeskamrába, és lefőlte a tejet, néha könnyű, légies alakjával belemerült a vajasköpűbe, és míg különös alakját ott táncoltatta a köpűben, a fejlány hiába fáradozott, hogy tejfölét vajjá változtassa, de a falubeli legények sem jártak szerencsésebben, mert valahányszor csak Pucknak kedve szottyant, hogy a serfőző üstben játssza el csínyjeit, bizonyos, hogy a sör megromlott. Ha néhány jó szomszéd összegyűlt, hogy kedvükre együtt sörözzenek, Puck elaszott vacsor alakjában a söröskancsó fenekére ugrott, és ha valamelyik jó öreganyó éppen inni akart, Puck az ajkához billent, és a sört fonnyadt állára öntötte, és nem sokkal azután, amikor ugyanaz az öreg néni nehézkesen leült, hogy szomszédainak egy szomorú és mélabús történetet meséljen, Puck kibiccentette alóla háromlábú számolyát, és a szegény öregasszony felborult, az öreg komaasszonyok pedig oldalukat fogták nevettükben, és esküdöztek, hogy soha ennél vidámabb órát nem töltöttek el.

– Gyere ide, Puck – mondta Oberon az éjszaka e vidám kis vándorának. – Hozzál nekem olyan virágot, amelyet a lányok égő szerelemnek neveznek. Ha e kis bíbor virág nedvét alvó szemekre cseppentik, őrjöngő szerelmet gyújt a legelső lény iránt, akit az alvó majd megpillant ébredés után. E virág nedvét Titania szemhéjára cseppentem, amikor alszik, s ha majd felnyitja szemét, beleszeret abba, akit először meglát, akár oroszlán az, akár medve, kotnyeles majom vagy fürge pávián. Tudom a varázsát, hogyan lehet elhárítani szeméről e bűbájt, de addig nem szüntetem meg, amíg apródomul nem adja azt a fiút.

Puckot, aki szívből szeretett bajt keverni, nagyon mulattatta urának ez a tervbe vett bolondozása, és elrohant felkutatni azt a virágot. Oberon, miközben Puck visszatérésére várakozott, észrevette, hogy Demetrius és Heléna megérkezik az erdőbe, kihallgatta, amint Demetrius szemére hányt Helénának, hogy követi őt, hallotta sok rossz szavát és Heléna szelíd tiltakozását, amellyel a fiút régebbi szerelmére emlékeztette, és az eskükre, amelyekkel hűséget fogadott neki – végül Demet-

rius, mint ő maga mondta, otthagya a vadállatok kegyelmére Helénát, az meg utánarohant, amilyen gyorsan csak tudott.

A tündérmagány mindig együtt érzett az igaz szerelmesekkel, és nagyon megszánta Helénát – az is lehet, hogy mint Lysander is említette, többször is jártak sétálni holdfénynél ebben a kellemes erdőben, és Oberon láthatta Helénát abban a boldog időben, amikor Demetrius még szerette. De bármi volt is a helyzet, amikor Puck visszatért a kis bíbor virággal, Oberon így szólt kedvencéhez:

– Vedd el egy részét ennek a virágnak: erre járt egy kedves athéni hölgy, aki szerelmes egy gögös ifjúba. Ha alva találod ezt a fiút, csöppents ebből a varázsnedvből a szemére, de olyankor tedd ezt, amikor a lány is a közelében van, hogy az első, akit ébredéskor meglát, ez a megvetett hölgy legyen. Felismered ezt az embert az athéni öltözetről.

Puck megígérte, hogy nagyon ügyesen intézi el az ügyet, Oberon pedig, anélkül hogy Titania észrevette volna, odament ahhoz a lugashoz, ahol a királynő aludni készült. Ez a lugas egy halmon volt, ahol vad kakukkfű nőtt, kankalin és ibolya, egy sűrű loncból, jázminból és vadrózsából szőtt mennyezet alatt. Titania mindig itt aludta át az éjszaka egy részét, takarója egy kígyó csillogó bőre,

szűk gúnya, de egy tündérre éppen jó. Oberon úgy lelte Titaniát, amint éppen rendeleteket adott tündéreinek, mivel foglalkozzanak, miközben ő alszik.

– Menjetek – mondta őfelsége –, ki férget ölni pénzsmák bim bain, ki bőregérrel víni szárnyakért, hogy kis manóim öltönyt kapjanak, ki meg elűzni a lármás bagolyt, mely itt huhogva nagy szemet mereszt. De előbb daloljatok álomba. Mire a tündérek ebbe a dalba fogtak:

*Kettősnyelvű pettyes kígyók,
Tüskedisznók, innen el;
Félre undok poc, vakondok,
Asszonyunkhoz ne közel!
Philoméla dalabáj
Zengje lágyan: lullabáj
Lulla, lulla, lullabáj,
Semmi bű
Semmi báj
Asszonyunkra itt ne szállj;
Jó'tszakát, lullabáj.**

Amikor a tündérek ezzel a kedves lullabájjal elaltatták királynőjüket, otthagyták, hogy elvégezzék azokat a fontos szolgálatokat, amelyeket rájuk bízott. Oberon ekkor halkán Titaniájához közeledett, a varázsnedvből néhány csöppet szemére csöppentett, s így szólt:

*Amit e szem ébren lát,
Annak hasson bűve rád,
Azt szeresd meg, azt imádd.**

De térjünk vissza Hermiához, aki ezen az éjszakán megszökött apja házából, hogy kikerülje a halált, amelyre kárhoztatták, ha nem hajlandó férjhez menni Demetriushoz. Amikor behatolt az erdőbe, ott találta kedves Lysanderét, aki már várta őt, hogy nagynénje házába vezesse. De még mielőtt az erdő közepébe értek, Hermia nagyon elfáradt, és Lysander – mert féltette ezt a kedves hölgyet, aki azzal bizonyította be szerelmét iránta, hogy életét is kockáztatta érte – rábeszélte, pihenjenek reggelig egy puha mohás halmon, ő maga is kissé távolabb a földre hevert, és mindketten hamar elaludtak. Itt találta őket Puck, meglátta ezt a csinos alvó fiatalembert, észrevette, hogy ruhái athéni divat szerint készültek, és egy szép hölgy alszik a közelében, s ebből arra következtetett, hogy ez az az athéni lány és gőgös szerelmese, akinek felkutatására Oberon elküldte őt. Természetesen

* Arany János fordítása

úgy okoskodott, hogy mivel ketten egyedül vannak itt, a lány lesz az első, akit a fiú ébredéskor meglát: így hát minden tétovázás nélkül Lysander szemére csöppentett a kis bíbor virág nedvéből. De úgy esett, hogy erre járt Heléna, és Hermia helyett ő volt az első lény, akit Lysander megpillantott, amikor szemét felnyitotta. Furcsa elmondani, de olyan erős volt a szerelmi varázs, hogy Hermiáért érzett szerelme semmibe tűnt, és Lysander beleszeretett Helénába.

Ha Hermiát látta volna meg legelőször, amikor felébredt, Puck tévedésének nem lett volna semmi következménye, mert nem is szerethette eléggé ezt a hűséges hölgyet. De így szegény Lysandernek igazán szomorú véletlen volt, ha e tündéries szerelmi varázs arra kényszerítette, hogy elfeledje hű Hermiáját, és egy másik hölgy után szaladjon, Hermiát pedig otthagyja álmában egészen egyedül, éjfélkor egy erdőben.

Ez a szerencsétlenség így esett: Heléna, mint ahogy elbeszéltük, igyekezett lépést tartani Demetriusszal, aki olyan durván elrohant tőle, de nem bírta sokáig ezt az egyenlőtlen versenyt, mert hosszú távon a férfiak mindig jobb futók a nőknél. Heléna hamar szeme elől tévesztette Demetriust, és amikor elhagyatva és eltévedve ide-oda kószált, eljutott végül arra a helyre, ahol Lysander aludt.

„Ó! – mondta magában –, Lysander fekszik itt a földön: meghalt vagy alszik?” Szelíden megérintette, és így szólt hozzá: – Jó uram, ha életben vagy, ébredj fel. – Mire Lysander felnyitotta szemét, és mert a szerelmi varázs már megkezdte működését, azonnal a túlzó szerelem és bámulat szavaival szólította meg, s azt mondta neki, hogy annyival múlja felül szépségben Hermiát, mint a galamb a hollót, s hogy tűzbe menne az ő szép szeméért, és még sok más ilyen, szerelmesekhez illő beszédeket. Heléna tudta, hogy Lysander az ő barátnőjének, Hermiának szerelme, ünnepélyesen megígérte, hogy feleségül veszi Hermiát, így hát rendkívül dühös lett, amikor meghallotta, hogy ilyen modorban beszélnek hozzá, mert úgy gondolta, hogy Lysander gúnyt űz belőle.

– Ó, miért is születtem? – mondta. – Csak azért, hogy mindenki csúfoljon és kinevessen. Hát nem elég, fiatalember, hogy soha egy édes tekintetet, egy kedves szót sem kaphatok Demetriustól, de az úr is így gúnyból kezd udvarolni nekem? Azt hittem, Lysander olyan úr, akiben több az igazi nemesség.

Így szólt nagy haragjában, és elszaladt, Lysander pedig követte, teljesen megfélemlítve alvó Hermiájáról.

Amikor Hermia felébredt, és látta, hogy egyedül van, szomorú ijedtség fogta el. Bolyongott az erdőben, és nem tudta, mi történt Lysanderrel, sem azt, hogy merre keresse. Közben Demetrius nem tudta megtalálni Hermiát és Lysandert, a vetélytársát, elfárasztotta hiábavaló keresése, és Oberon mély álomban talált rá. Oberon néhány kérdést tett fel Pucknak, és megtudta, hogy nem a kellő férfi szemére csöppentette a szerelmi varázst, és mivel most megtalálta a keresett személyt, megérintette a varázsnedvvel az alvó Demetrius szemhéját, az meg azonnal felébredt, s az első lény, akit meglátott, Heléna volt, mire ő is, akárcsak az előbb Lysander, szerelmes szavakat intézett hozzá. Ugyanebben

a pillanatban megjelent Lysander is, nyomában Hermiával – mert Puck szerencsétlen tévedése folytán most Hermián volt a sor, hogy szerelmese után szaladjon. Most hát Lysander és Demetrius egymás szavába vágva szerelmet vallott Helénának, mert mindketten ugyanannak az erőteljes varázslatnak hatását érezték.

A meglepett Heléna azt gondolta, hogy Demetrius, Lysander és hajdani jó barátja, Hermia, mind összeesküdtek ellene, mert csúfot akarnak űzni belőle.

Hermia éppen úgy csodálkozott, mint Heléna: nem tudta, hogy Lysander és Demetrius, akik nemrég mindketten őt szerették, miért lettek most Heléna szerelmesei. Hermiának ez az egész nem volt tréfa.

A hölgyek, azelőtt mindig a legjobb barátok, most éles szavakkal estek egymásnak.

– Te komisz Hermia – mondta Heléna –, te uszítottad rám Lysandert, hogy gúnyos dicsőítéssel gyötörjön, és másik szerelmesedet, Demetriust, aki engem jóformán elrúgott magától, nem te biztattad-e, hogy engem istennőnek, nimfának, drága kincsnek és mennyeknek nevezzen? Hiszen gyűlöl engem, hát nem beszélne hozzám így, ha nem te biztattad volna fel, hogy gúnyt űzzön belőlem. Gonosz vagy, Hermia: összefogsz a férfiakkal, hogy kicsúfold szegény barátnődet. Elfelejtetted már, hogy együtt jártunk iskolába, és akkor is barátságban voltunk? Hányszor ültünk együtt, Hermia, ketten egy párnán? Mind a ketten ugyanazt a dalt énekeltük, ugyanazt a virágot hímeztük tűnkkel, ugyanazon a mintán? Nem úgy nőttünk-e fel, mint két összeforrott cseresznye, melyről alig látni, hogy elválik egymástól? Nem barátság ez tőled, Hermia, nem is lányhoz való, összefogni férfiakkal, hogy kigúnyold szegény barátnődet!

– Csodálkozom ezeken a szenvedélyes szavaidon – felelte Hermia. – Nem én gúnyollak téged, úgy látszik, te gúnyolsz engem.

– Jó, jó – felelte Heléna –, csak vágj komoly képet, aztán fintorogj rám, ha hátat fordítok. Integessetek csak egymásnak, és folytassátok ezt a kedves tréfát. Ha volna bennetek érzés, szájalom vagy jó modor, nem bánnátok velem így.

Miközben Heléna és Hermia ilyen mérges szavakat váltott egymással, Demetrius és Lysander ott-hagyta őket, és elmentek az erdőbe, hogy megküzdjenek egymással Heléna szerelméért.

Amikor a lányok látták, hogy az urak otthagyták őket, elváltak, és megint csak fáradtan kószáltak az erdőben, szerelmeiket keresve.

A tündérkirály a kis Puckkal együtt kihallgatta veszekedésüket, és amint elmentek, így szólt:

– A te hanyagságod ez, Puck, vagy pedig szándékosan tetted?

– Hidd el nekem, árnyak királya – felelte Puck –, tévedésből történt. Hát nem te mondtad-e nekem, hogy athéni ruhájáról ismerem meg a férfit? De azért nem búsulok, amiért így történt, mert úgy találom, hogy a civakodásuk nagyszerű mulatság.

– Hallottad – mondta Oberon –, hogy Demetrius és Lysander elment alkalmas helyet keresni, ahol megverekedjenek? Azt parancsolom neked, boríts vastag ködöt az éjszakára, és vezesd ezeket a pörlekedő szerelmeseket tévútra a sötétben, úgy, hogy ne tudják egymást megtalálni. Utánozd mindegyiknek a másik hangját, és gúnyos kötekedéssel ingereld őket arra, hogy kövessenek, mert vetélytársuk hangját vélik hallani. Addig csinálod ezt, amíg úgy elfáradnak, hogy egy lépést sem tudnak tovább tenni, s amikor azt látod, hogy már elaludtak, csöpögtesd ennek a másik virágnak a nedvét Lysander szemére, és ha felébred, elfelejti új szerelmét, Helénát, és visszatér régi szenvedélyéhez, Hermiához, akkor aztán mindkét szép hölgy boldog lehet azzal az emberrel, akit szeret, és azt hiszik majd, hogy mindaz, ami történt, rossz álmom volt csak. Láss utána gyorsan ennek, Puck, én pedig megyek és megnézem, milyen édes szerelemre talált az én Titaniám.

Titania még mindig aludt, Oberon pedig meglátott a közelében egy bohócot, aki utat tévesztett az erdőben, és ugyancsak elaludt. „Ez a fickó – mondta magában a tündérkirály –, ez lesz az én Titaniám szerelme” – és egy számárfejet nyomott a bohócéra: olyan jól illett rá, mintha a saját vállából nőtt volna ki. Oberon ugyan nagyon szelíden illesztette rá a számárfejet, mégis felébresztette vele a bohócot, aki nem tudott róla, mit művelt vele Oberon, és elment a lugas felé, ahol a tündérkirálynő aludt.

– Ó, miféle angyal áll előttem? – mondta Titania, felnyitva szemét, s a kis bíbor virág nedvének hatása már megkezdődött. – Vajon ugyanolyan bölcs vagy-e, mint amilyen szép?

– Hát, asszonyom – felelte a faragatlan bohóc –, ha annyi eszem volna, hogy kitalálnék ebből az erdőből, úgy éppen elég volna a magam szükségére.

– Az erdőből ne kívánj te kijutni – mondta a szerelemre gyúlt királynő. – Szellem vagyok, de nem közrendbeli. Szeretlek. Jöjj velem, és melléd rendelem tündéreimet, hogy téged szolgáljanak. – Rögtön előszólította négy tündérét: Babvirág, Pókháló, Moly és Mustármag volt a nevük.

– Udvaroljatok – mondta a királynő – ennek az édes úriembernek. Szökelljete, amerre jár, cikázzatok a szeme előtt, szedjete nek szőlőt, barackot, lopjatok neki mézet a méhektől. Jöjj, ülj mellém – mondta a bohócnak –, hadd játszadozzam kedves, szőrös fejeddel, szépséges szamaram, és hadd csókoljam meg gyönyörű, hosszú füledet, te édes gyönyörűségem.

– Hol van Babvirág? – kérdezte a számárfejű bohóc, aki nem sokat adott a tündérkirálynő udvarlására, de nagyon büszke volt új szolgáira.

– Itt vagyok, uram – mondta a kis Babvirág.

– Vakard meg a fejemet – mondta a bohóc. – S hol van Pókháló?

– Itt, uram – mondta Pókháló.

– Kedves Pókháló úr – mondta a faragatlan bohóc –, ölje meg nekem azt a vörös poszméhet annak a bogáncskórónak a tetején, és kedves Pókháló úr, hozza ide nekem a limpes-lompos mézet. De ne törje magát nagyon a munkával, Pókháló úr, és vigyázzon, hogy a lépet se törje ám el. Sajnálánám, ha bekenné magát a mézzel. Hol van Mustármag?

– Itt, uram – mondta Mustármag. – Mit parancsol?

– Semmit – mondta a bohóc –, kedves Mustármag úr, csak hogy segítsen Pókháló úrfinak kaparni. Borbélyhoz kell mennem, Mustármag úr, mert úgy sejtem, rettentő szőrös a pofám.

– Édes szerelmem – mondta a királynő –, mit ennél? Van egy kalandor tündérem, az majd felkutatja a mókus raktárát, és hoz neked néhány új diót.

– Jobban esnék egy vagy két marék édes bükköny – mondta a bohóc, aki számárfejéhez számárétvágyat is kapott. – De kérem, hagyja meg a cselédeinek, hogy senki ne háborgasson, mert aludni van kedvem.

– Aludj hát – mondta a királynő –, én meg karjaimba fonlak. Ó, mennyire szeretlek! Hogy olvadok érted!

Amikor a tündérkirály látta, hogy a bohóc az ő királynője karjában alszik, megjelent Titania előtt, és szemére hányta, hogy egy számárra pazarolja kegyeit.

Titania ezt nem is tagadhatta, mert a bohóc ott aludt a karjában, számárfejét ő koszorúzta virágokkal.

Oberon egy ideig bosszantotta őt, aztán megint a váltott gyereket kérte, a királynő pedig szégyellte, hogy ura felfedezte új kegyencével, s ezért nem merte megtagadni tőle a kisfiút.

Oberon, amikor így megkapta a kisfiút, akit oly régóta kívánt apródjául, megkönyörült azon a megszegyenítő helyzeten, amelybe az ő vidám ötlete hozta Titaniát, s a másik virág nedvéből néhány csöppet a szemére csöppentett, mire a tündérkirálynő azonnal visszanyerte józan esztét, elcsodálkozott iménti örületén, és azt mondta, hogy most már a különös szörnyeteg pusztá látása is undorítja.

Oberon a bohóc fejéről is levette a számárfejet, és hagyta, hogy most már saját bolond fejével a vállán fejezze be szundítását.

Oberon és Titaniája így teljesen kibékültek, s a király elmondta a királynőnek a szerelmesek történetét és éjféli civódásukat, a királynő pedig vele ment, hogy meglássa, milyen véget érnek a szerelmesek kalandjai.

A tündérkirály és a tündérkirálynő a szerelmeseket és szép hölgyeiket álomba merülve találta egy füves dobon, nem messze egymástól, mert Puck, hogy helyrehozza korábbi tévedését, nagy buzgalommal terelte őket ugyanarra a helyre, úgy, hogy nem is tudtak egymásról, és a tündérkirálytól kapott ellenszerrel gondosan elhárította a varázslatot Lysander szeméről.

Hermia ébredt fel elsőnek, és amikor észrevette, hogy elveszett Lysandere olyan közel alszik hozzá, ránézett és elcsodálkozott szerelmesének különös állhatatlanságán. Lysander is hamarosan felnyitotta szemét, meglátta drága Hermiáját, visszanyerte ép esztét, melyet a tündérvarázslat addig elhomályosított, ép eszével együtt szerelmét is Hermia iránt, és elkezdtek megbeszélni egymással az éjszaka kalandjait, kételkedve, vajon valóban megtörténtek-e ezek a dolgok, vagy pedig mindketten ugyanazt a zavarba ejtő álmot álmodták.

Eddigre Heléna és Demetrius is felébredt, és minthogy egy édes álom megnyugtatta Heléna zavart

és haragos lelkét, gyönyörködve hallgatta meg Demetrius szerelmes vallomását, és meglepetésére s örömére kezdte észrevenni, hogy ez a szerelmi vallomás őszinte.

Ezek a szép, éjszaka bolyongó hölgyek nem voltak többé vetélytársnők, megint igaz barátnők lettek, megbocsátották egymás ellenséges szavait, és nyugodtan megtanácskozták, mit legjobb tenni jelen helyzetükben. Hamarosan megegyeztek abban, hogy Demetrius, aki feladta igényét Hermiára, igyekezzék rábírní Hermia atyját, hogy vonassa vissza a lánya ellen hozott kegyetlen halálos ítéletet. Demetrius éppen ilyen barátságos célból készült visszatérni Athénba, amikor meglepetten vették észre Egéust, Hermia atyját, aki megszökött lányát üldözni jött az erdőbe.

Amikor Egéus megtudta, hogy Demetrius most már nem akarja feleségül venni az ő lányát, nem ellenezte tovább Hermia házasságát Lysanderrel, hanem beleegyezett abba, hogy négy nap múlva esküdjenek össze, ugyanazon a napon, amikor az ítélet szerint Hermiának el kellett volna veszítenie életét, és Heléna is örömmel beleegyezett, hogy ugyanazon a napon menjen férjhez szeretett és most már hűséges Demetriusához.

A tündérkirály és a tündérkirálynő láthatatlan szemlélői voltak e jelenetnek, és most látták, milyen boldog véget ért a szerelmesek története Oberon szerencsés közreműködése folytán, ez pedig olyan örömet okozott e jószágos szellemeknek, hogy elhatározták: a közeli lakodalmakat az egész tündérországban játékokkal és mulatozással ünneplik meg.

Most pedig, ha bárkit is sértenek ezek a tündéri történetek és tündéri tréfák, mert hihetetlennek és különösnek találja, csak azt kell gondolnia, hogy elaludt és álmodott, s hogy mindezek a kalandok csak álmában történt látomások. És remélem, egy olvasóm sem olyan értetlen, hogy sértené egy ártatlan, szép szentivánéji álmot.

Sok hűhó semmiért

Élt a messinai palotában két hölgy, a nevük Hero és Beatrice. Hero a lánya, Beatrice az unokahúga volt Leonatónak, Messina kormányzójának.

Beatrice élénk kedélyű lány volt, és szerette bohó ötleteivel szórakoztatni unokanővérét, Herót, akinek komolyabb volt a természete. Bármilyen fordult is elő, bizonyos, hogy alkalmat adott valamilyen bolondságra a könnyűszívű Beatricének.

Abban az időben, amikor e hölgyek története megkezdődött, néhány fiatalember, aki magas rangot töltött be a hadseregben, éppen kitüntette magát nagy vitézségével a háborúban, s onnan visszatértükben átutaztak Messinán, és meglátogatták Leonatót. Köztük volt Don Pedro, Aragónia hercege és barátja, Claudio, egy firenzei úr, velük tartott egy páduai úr is, a vad és szellemes Benedek.

Ezek az idegenek már régebben is jártak Messinában, s a vendégszerető kormányzó mint régi barátait és ismerőseit mutatta be őket lányának és unokahúgának.

Amint Benedek a szobába lépett, rögtön élénk beszélgetésbe kezdett Leonatóval és a herceggel. Beatrice, aki nem szerette, ha bármiféle társalgásból kihagyták, így szakította félbe Benedeket:

– Csodálom, hogy maga még mindig beszél, Benedek úr, hisz senki sem figyel magára.

Benedek éppoly tréfás kedvű volt, mint Beatrice, de azért nem tetszett neki ez az ingerkedő üdvözlés. Úgy gondolta, nem illik, hogy jól nevelt hölgynek ilyen csípős legyen a nyelve, és visszaemlékezett rá, hogy amikor legutóbb Messinában járt, Beatrice akkor is őt választotta ki vidám tréfáinak célpontjául. Rendszerint senki sem bírja oly kevéssé, ha tréfát űznek vele, mint éppen az, aki maga is oly nagyon hajlamos az efféle szabadságra. Így volt Benedek és Beatrice is. Ez a két éles elméjű fiatal ember már korábban sem tudott úgy találkozni, hogy valóságos gúnyháború ne törjön ki kettejük között, és mindig úgy váltak el, hogy egyáltalában nem voltak egymásnak ínyére. Így hát, amikor Beatrice azzal szakította félbe a fiatalember szavát, hogy úgysem figyel senki arra, amit mond, Benedek úgy tett, mintha eddig nem vette volna észre, hogy a lány is jelen van, és így szólt:

– Nini, kedves Gáncs kisasszony! Hát maga még él?

Most aztán felújult köztük a háború. Hosszú, csipkelődő vita következett, miközben Beatrice, bár tudta, hogy Benedek milyen fényesen bebizonyította bátorságát a legutóbbi háborúban, mégis azt mondta, hogy hajlandó megenni mindazokat, akiket Benedek a háborúban megölt. Amikor pedig észrevette, hogy a herceget mulattatja Benedek társalgása, a herceg bohócának nevezte. Ez a gúnyolódás mélyebben hatolt Benedek lelkébe, mint mindaz, amit Beatrice korábban mondott. Amikor a gyávaságára célzott azzal, hogy megeszi mindazokat, akiket ő megölt, erre Benedek nem hederített, mert tudta magáról, hogy bátor ember, de a nagyon szellemes emberek semmitől sem félnek annyira, mint ha bohóckodással vádolják őket, mert ez a vád néha kissé túl közel jár az igazsághoz.

Ezért hát Benedek teljesen meggyűlölte Beatricét, amiért a herceg bohócának nevezte.

A szerény Hero csöndes volt az előkelő vendégek előtt. Claudio hosszan figyelte Herót, és észrevette, milyen tökéletessé tette szépségét az idő, elnézte szép alakjának különleges báját – mert Hero csodálatra méltó ifjú hölgy volt –, a herceg pedig közben nagyot szórakozott azzal, hogy Benedek és Beatrice humoros párbeszédét hallgatta, és ezt súgta Leonatónak:

– Ez aztán tréfás kedvű fiatal hölgy. Kitűnő felesége volna Benedeknek.

Leonato azt felelte erre az ötletre:

– Ó, uramisten, ha csak egy hétig lennének házasságban, agyonbeszélnék egymást.

De ha Leonato úgy gondolta is, hogy összeférhetetlen pár lenne belőlük, a herceg nem adta fel azt a gondolatot, hogy összeházasítja ezt a két éles szellemű fiatal embert.

Amikor a herceg Claudioval visszatért a palotából, rájött, hogy az a nász, amit ő eszelt ki Benedek és Beatrice között, nem az egyetlen házassági terv ebben a vidám társaságban, mert Claudio is olyan kifejezésekkel beszélt Heróról, hogy a herceg megsejtette, mi megy végbe a lelkében. Ez nagyon tetszett neki, és azt kérdezte Claudiótól:

– Szereted Herót?

E kérdésre Claudio így felelt:

– Ó uram, amikor utoljára Messinában jártam, katonaszemmel néztem rá: tetszett, de nem volt időm a szerelemre. De most, ebben a boldog békeidőben a háborús gondolatok üresen hagyták helyüket lelkemben, halk és gyöngéd vágyak tolonganak a helyükre, és mind azt súgja, milyen szép a fiatal Hero, és arra emlékeztetnek, hogy tetszett nekem, mielőtt a háborúba indultam.

Claudio szerelmi vallomása annyira meghatotta a herceget, hogy nem vesztegette az időt, hanem rögtön nekiindult elnyerni Leonato beleegyezését, hogy Claudiót vejének fogadja. Leonato bele is egyezett, s a hercegnek a gyöngéd Herót sem volt nehéz rábeszélni arra, hogy hallgassa meg Claudiónak, ennek a ritka tehetségű és magas műveltségű nemesúrnak az udvarlását. Claudio a jóságos herceg segítségével hamar elérte, hogy Leonato közeli napot tűzött ki Heróval kötendő házasságuk ünnepére.

Claudiónak csak néhány napig kellett várnia, amíg elveheti szép hölgyét, de azért panaszkodott, hogy milyen gyötrelmes a várakozás, aminthogy a legtöbb fiatalember türelmetlen, ha olyan esemény beteljesülésére várakozik, amelyiken nagyon is csüng a szíve. A herceg, hogy megkurtítsa Claudio várakozási idejét, vidám időöltésül azt ajánlotta, találjanak ki valamilyen ravasz cselt, amittől Benedek és Beatrice egymásba szeressen. Claudio nagy örömmel ment bele a herceg szeszélyébe, Leonato is megígérte, hogy támogatja őket, sőt Hero is azt mondta, hajlandó minden szerény szolgálatra, amivel unokanővérét jó férjhez segítheti.

A herceg terve az volt, hitessék el az urak Benedekkel, hogy Beatrice szerelmes belé, Hero pedig Beatricével hitesse el, hogy Benedek szerelmes belé.

Előbb a herceg, Leonato és Claudio kezdték el hadműveleteiket: kilesték az alkalmat, amikor Benedek egy lugasban ült, és nyugodtan olvasgatott. A herceg és segédei a lugas mögötti fák közt

helyezkedtek el, olyan közel, hogy Benedeknek elkerülhetetlenül meg kellett hallania mindent, amit mondtak, és némi gondtalan csevegés után a herceg így szólt:

– Gyere csak közelebb, Leonato. Mit is mondtál nekem a minap? Hogy az unokahúgod, Beatrice szerelmes Benedek úrba? Sohasem hittem volna, hogy ez a hölgy bármilyen férfiba is szerelmes lehet.

– Nem, ezt én sem hittem volna, uram – felelte Leonato. – És a legnagyobb csoda az, hogy Benedekbe habarodott így bele, akit pedig a látszat szerint mindig gyűlölt.

Claudio mindezt megerősítette annak a közlésével, hogy Hero elmondta neki, Beatrice annyira szerelmes Benedekbe, hogy bizonyosan belehal bánatába, ha Benedek nem bírható rá, hogy vizsontszeresse őt. Márpedig abban Leonato és Claudio, úgy látszik, egyetértett, hogy ez lehetetlen, mert Benedek mindig olyan gunyoros minden szép nővel, de legkivált Beatricével.

A herceg úgy tett, mintha mindezeknek hallatára nagy részvét fogná el Beatrice iránt, és azt mondta:

– Jó volna, ha Benedeknek elmondanátok ezt.

– Mi célból? – kérdezte Claudio. – Ez csak mulatságot okozna neki, és annál jobban gyötörné a szegény lányt.

– Ha így járna el – felelte a herceg –, erényes cselekedet volna felakasztani őt, mert Beatrice kiváló, édes hölgy, és rendkívül okos mindenben, kivéve abban, hogy szerelmes Benedekbe.

Ekkor a herceg intett társainak, hogy menjenek el onnan, s hagyják magára Benedeket, hadd tűnődjön azon, amit kihallgatott. Benedek mohón figyelt erre a beszélgetésre, és amikor azt hallotta, hogy Beatrice szerelmes belé, így szólt magában: „Lehetséges ez? Hát innen fúj a szél?” Amikor pedig elmentek, így kezdett okoskodni magában: „Ez nem lehet tréfa! Nagyon is komolyak voltak, az igazságot Herótól tudják, és úgy látszik, sajnálják a hölgyet. Szerelmes belém! Ejnye, ezt viszonzni kell! Sohasem gondoltam nősülésre. De amikor azt mondtam, hogy mint agglegény halok meg, nem gondoltam, hogy addig élek, amíg meg nem házasodom. Azt mondják, a hölgy erényes és szép. Hát ez igaz. És hogy okos mindenben, kivéve abban, hogy belém szerelmes. No, hát ez nem nagy érv a butasága mellett. De itt jön Beatrice. A napsugárra mondom, gyönyörű hölgy. Észre is veszem rajta a szerelemnek néhány jelét.”

Ekkor Beatrice közeledett feléje, és szokott csípősségével így szólt:

– Akaratom ellenére küldtek, hogy hívjam magát ebédelni.

Benedek, aki azelőtt sohasem érzett kedvet, hogy ilyen udvariasan beszéljen hozzá, így felelt:

– Szép Beatrice, köszönöm a fáradozását.

Amikor pedig Beatrice két-három gorombább mondat után otthagya, Benedek úgy vélte, hogy észrevette a rejtett kedves szándékot az udvariatlan szavak mögött, s ezért így szólt:

– Ha részvétet nem érzek iránta: gazember vagyok, és akármi legyek, ha nem szeretem. Megyek, megszerzem az arcképét.

Miután a fiatalurat így megfogták a kivetett hálóban, most Heróra került a sor, hogy eljuttassa szerepét Beatrice előtt. E célból magához hívatta Ursulát és Margitot, két társalkodónőjét, és így szólt Margithoz:

– Jó Margit, fuss csak a szobába, ott találod Beatrice nénémet, éppen a herceggel és Claudioval beszél. Súgd meg neki, hogy Ursulával a gyümölcsöskertben sétálunk, és róla beszélgetünk. Mondd neki, lopóddzék abba a kellemes lugasba, ahol a lonc, melyet a nap érlel, hálátlan kegyenc módjára kizárja a napfényt.

Ez a lugas, ahová Margitnak Hero kívánságára Beatricét be kellett csalogatnia, ugyanaz a kellemes lugas volt, ahol Benedek nemrég olyan figyelemmel hallgatódzott.

– Ide hozom, biztos lehet, azonnal – mondta Margit.

Hero ekkor magával vitte Ursulát a gyümölcsöskertbe, és azt mondta neki:

– Most, Ursula, ha Beatrice jön, fel-alá sétálunk ebben a fasorban, csak Benedekről beszélünk, és ha én kiejtem a nevét, neked az lesz a szereped, hogy úgy dicséred őt, ahogy még férfi dicséretet soha meg nem érdemelt. Énnekem arról kell beszélnem neked, mennyire szerelmes Benedek Beatricébe. No, most kezdjünk hozzá, mert nézd csak, Beatrice mint a bíbic lopózik, földhöz lapulva, hogy hallja szavunkat.

Erre aztán belekezdtek. Hero azt mondta, mintha Ursulának felelne:

– Nem, igazán nem, Ursula, tény, hogy ő túl kevély. Én ismerem jól: lelke vad, szilaj, mint a bérce sólyom.

– De bizonyos benne – kérdezte Ursula –, hogy Benedek olyan szerelmes Beatricébe?

Hero így válaszolt:

– Azt mondja a herceg meg Claudio is, és arra kértek engem, hogy közöljem ezt vele, de én meggyőztem őket arról, ha szeretik Benedeket, akkor Beatricének sohasem szabad ezt megtudnia.

– Annyi bizonyos – felelte Ursula –, nem volna jó, ha tudna szerelméről, mert tréfát űzne belőle.

– Hát az igazat megvallva – mondta Hero –, nem láttam még soha férfit, akármilyen okos volt, vagy nemes és fiatal, akármilyen szépek voltak a vonásai, hogy Beatrice ne becsmérelje.

– Bizony, bizony, az ilyen gunyoros természet nem kellemes – mondta Ursula.

– Nem is – felelte Hero –, de ki merné ezt megmondani neki? Ha én szólnék neki, sírba csúfolna.

– Ó! Ne rágalmazza az unokanővérét – mondta Ursula. – Nem lehet olyan rossz ítéletű, hogy visszautasítson ilyen ritka úriembert, mint amilyen Benedek úr.

– Kitűnő híre van – mondta Hero –, valóban ő a legkülönb férfi Olaszországban, kivéve persze az én drága Claudioamat.

Hero most intett társalkodónőjének, hogy ideje másról beszélni, Ursula tehát így szólt:

– És mikor lesz az esküvője, kisasszony?

Hero azt felelte neki, hogy másnap reggel megy férjhez Claudiohoz, és arra kérte Ursulát, menjen be vele, nézzen meg néhány új ruhát, mert meg akarja tanácskozni vele, mit vegyen fel holnap reggel.

Beatrice lélegzetét visszafojtva, mohón hallgatta ezt a párbeszédet, és amikor elmentek, így kiáltott fel:

– Milyen tűz ég fülemben? Igaz ez? Ég veled, gúny és megvetés! Isten veled, lányos büszkeség! Csak szeress, Benedek! Viszonozom szerelmedet, és vad szívemet szerető kezedhez zabolázom.

Jóleső látványt nyújthatott ez a két régi ellenség, amikor új, szerelmes barátokká váltak, jólesett végignézni első találkozásukat, miután a jókedvű herceg vidám cselfogása kölcsönös vonzalomba csalta őket.

De meg kell emlékeznünk egy szomorú változásról Hero sorsában. A másnap, amely esküvőjének napja kellett volna hogy legyen, szomorúságot hozott Hero szívére és derék apjára, Leonatóra.

Volt a hercegnek egy féltestvére, aki vele együtt jött a háborúból Messinába. Ez az öccse, János gróf, komor, elégedetlen ember volt, szelleme mindig csak gazságok elkövetésében fáradozott. Gyűlölte bátyját, a herceget, gyűlölte Claudiót is, mert a herceg barátja volt, és eltökélte, hogy megakadályozza Claudio és Hero házasságát, pusztán azért a kárörömet, hogy boldogtalanná tegye Claudiót és a herceget. Tudta ugyanis, hogy a herceg szívvel-lélekkel óhajtja ezt a házasságot, majdnem annyira, mint Claudio maga. Gonosz szándékának megvalósítására Borachiót használta fel. Ez éppen olyan rossz ember volt, mint ő maga, és a gróf nagy jutalommal biztatta. Ez a Borachio Margitnak, Hero társalkodónőjének udvarolt, János gróf tudta ezt, s ezért rávette, ígértesse meg Margittal, hogy ezen az éjszakán úrnője szobájának

ablakából társalog vele, miután Hero elaludt, mégpedig Hero ruháiba öltözve, hogy becsapják Claudiót, aki abban a hiszemben lesz, hogy Herót látja, mert ez volt a célja gonosz cselszövényének.

János gróf ekkor felkereste a herceget és Claudiót, elmondta nekik, hogy Hero esztelen hölgy, mert éjfélkor férfiakkal társalog szobájának ablakából. Az esküvő előestéje volt ez, s János gróf felajánlotta nekik, hogy ezen az éjszakán olyan helyre viszi őket, ahonnan végighallgathatják, amint Hero ablakából egy férfival beszél. Az urak beleegyeztek, hogy vele mennek, s Claudio így szólt:

– Ha valóban látok valamit az éjjel, amiért nem vehetem el, holnap a násznép előtt, ahol meg akartam esküdni vele, ott szégyenítem meg.

A herceg pedig így szólt:

– Én meg ahogy segítettem neked, hogy elnyerd, veled tartok a megszégyenítésében is.

Amikor János gróf ezen az éjszakán Hero szobájának közelébe vezette őket, látták, hogy Borachio ott áll az ablak alatt, látták, hogy Margit kinéz Hero ablakából, hallották, amint Borachióhoz beszél. Minthogy pedig Margit ugyanabba a ruhába volt öltözve, amelyet Herón láttak, a herceg és Claudio elhitték, hogy maga Hero az.

Semmi sem ért fel Claudio haragjával, amikor – legalábbis úgy vélte – ezt felfedezte. Egész szerelme az ártatlan Hero iránt egyszerre gyűlöletbe fordult, s elhatározta, hogy beváltja szavát, és másnap leleplezi Herót a templomban. A herceg is beleegyezett ebbe, mert úgy gondolta, nincs olyan büntetés, amelyik túl szigorú e léha hölgyre, aki ablakából egy férfival beszélgetett azon az éjszakán, amikor másnap a nemes Claudióhoz akart férjhez menni.

Másnap, amikor mindnyájan összegyűltek, hogy megünnepeljék az esküvőt, s Claudio és Hero a pap előtt állt, a pap vagy barát pedig, ahogy nevezték, el akarta mondani az esketési szertartás szavait, Claudio a legszenvedélyesebb szavakkal hírül adta a makulátlan Hero bűnét, az pedig megdöbbsent Claudio furcsa szavaitól, és csak annyit szólt szelíden:

– Rosszul van-e az én uram, hogy így félrebeszél?

Leonato nagy rémületében így szólt a herceghez:

– Miért nem szól, hercegem?

– Mit szóljak én? – mondta a herceg. – Becstelenül állok itt, mert közbenjártam, hogy drága barátomat egy méltatlan nőhöz fűzzem. Leonato, szavamra mondom, én magam, öcsém és ez a megbántott Claudio láttuk és hallottuk őt az elmúlt éjszaka, amint éjfélkor egy férfival beszél szobája ablakából.

Benedek elcsodálkozott azon, amit hallott, és azt mondta:

– Ez nem olyan itt, mint egy esküvő.

– Igazán nem olyan, ó, isten! – felelte a lesújtott szívű Hero, aztán ez a boldogtalan hölgy ájultan összeesett, mindenki úgy látta, hogy meghalt. A herceg és Claudio eltávozott a templomból, nem várták meg, vajon magához tér-e Hero, s ügyet sem vetettek a kétségbeesett állapotra, amelybe ők hozták Leonatót. Ilyen szívtelenné tette őket a harag.

Benedek ott maradt, és segített Beatriceének, hogy Herót magához térítse ájulásából, s közben azt kérdezte:

– Hogy van a hölgy?

– Azt hiszem, meghalt – felelte Beatrice nagy fájdalmában, mert szerette unokahúgát, és mert ismerte erkölcsös elveit, egy szót sem hitt el abból, amit ellene beszéltek. Nem így Hero szegény öreg apja, ő elhitte gyermeke szégyenének történetét, és szánalmas volt hallani, amint halottként fekvő lánya fölött siránkozott, és azt kívánta, ne is nyissa föl többé szemét.

De az öreg barát bölcs ember volt, az emberi természet ismerője, jól megfigyelte a hölgy arcát, amikor megvádoltatását végighallgatta, észrevette, hogy a szégyentől minduntalan elpirult, aztán látta, amint angyali fehérség hajtotta el ezt a pirulást arcából, látta, amint a szemében kigyúló tűz meghazudtolta azt a tévedést, amit a herceg az ő szűzi igazsága ellen felhozott. Éppen azért így szólt a szomorkodó apához:

– Nevezd bolondnak, vesd meg tudásomat és tapasztalásomat, ne higgy körömnak, tisztelnem, hivatásomnak, ha ez a kedves hölgy nem ártatlanul fekszik itt egy szörnyű tévedés prédájaként.

Amikor Hero magához tért ájulásából, a barát azt kérdezte tőle:

– Ki az a férfi, akivel vádolják?

Hero így felelt:

– Tán ők tudják, akik vádolnak, én nem. – Aztán Leonatóhoz fordult, és így szólt: – Ó, apám, ha rám bizonyítod, hogy férfival beszéltem illetlen órán, vagy hogy tegnap éjjel egy szót is váltottam akárkivel, akkor taszíts el, gyűölj meg, gyötörj halálra.

– A herceg és Claudio valamilyen különös tévedés áldozata – mondta a barát, és azt tanácsolta Leonátónak, tegye közhírré, hogy Hero meghalt, mert az a halálhoz hasonlatos ájulás, amelyben

Herót magára hagyták, ezt könnyen el is hiteti velük. Azt is tanácsolta neki, öltson gyászruhát, állítson síremléket a lányának, és hajtson végre minden szertartást, mely egy temetéshez tartozik.

– És mi lesz ebből? – kérdezte Leonato. – Mire jó ez?

A barát így felelt:

– Halálának híre a rágalmat szánalommmá változtatja. Már ez is jó, de ennél sokkal több eredményt is remélhetünk. Ha Claudio meghallja, hogy Hero belehalt az ő szavaiba, eleven képe élesen belopódzik majd képzeletébe. Akkor majd gyászolja őt, ha a szerelemnek valaha is köze volt szívéhez, és azt kívánja majd, bár ne vádolta volna őt. Igen, még akkor is ezt kívánja, ha vádját igaznak tartja.

Ekkor közbeszólt Benedek:

– Leonato, hallgasson a barát tanácsára. Tudja, mennyire szeretem a herceget meg Claudiót, de becsületemre mondom, nem fedem föl előttük ezt a titkot.

Leonato engedett a rábeszélésnek, és bánatosan így szólt:

– Úgy elmerültem a bánatba, hogy egy szalmaszálba is belekapaszkodom.

A jószágos barát ekkor elvezette Leonatót és Herót, hogy megvigasztalja őket, Beatrice és Benedek pedig magukra maradtak. Ez volt az a találkozás, amelytől annyi szórakozást vártak barátaik, akik ezt a vidám cselszövést szőtték ellenük, azok a barátaik, akiket most bánat sújtott, és lelkükből mintha a vidámságnak még a gondolatát is örökre száműzték volna. Benedek szólalt meg először:

– Beatrice kisasszony, maga sírt egész idő alatt?

– Igen, és tovább is sírni fogok – felelte Beatrice.

– Szent meggyőződése – mondta Benedek –, hogy hűgával igazságtalanság történt.

– Ó – mondta Beatrice –, hogy csodálnám azt a férfit, aki helytállna érte.

Benedek erre azt mondta:

– És volna mód, hogy az ember kimutassa barátságát? A világon senkit sem szeretek úgy, mint magát. Hát nem különös?

– Én is éppúgy mondhatnám – felelte Beatrice –, hogy senkit sem szeretek úgy, mint magát. De ne higgyen nekem, pedig nem hazudok. Nem vallok semmit, és nem tagadok semmit. Nagyon búsulok a húgom miatt.

– Kardomra, Beatrice – mondta Benedek –, te szeretsz engem, és esküszöm, én is szeretlek. Jöjj, parancsolj akármit, hogy megtegyem érted.

– Ölje meg Claudiót – mondta Beatrice.

– Hah, e széles világért sem – mondta Benedek, mert szerette barátját, Claudiót, és azt hitte, hogy félrevezették.

– Hát nem gazember-e Claudio? Megrágalmazta, megcsúfolta, legyalázta unokahúgomat – mondta Beatrice. – Ó, lennék csak férfi!

– Hallgass meg, Beatrice.

De Beatrice nem akart egy szót sem hallani Claudio védelmében, tovább is arra ösztökölte Benedeket, bosszulja meg Hero sérelmét, és azt mondta:

– Egy férfival beszélt az ablakból! Szép mese! Édes Heróm! Megsértették, meggyalázták, tönkretették! Ó, ha férfi lehetnék Claudióért, vagy volna egy barátom, aki férfi lenne értem! De a bátorság udvarlássá és bókka olvadt. Férfivá nem tehet a vágyakozás, ezért hát mint nőt megöl a szánakozás.

– Nyugodj meg, kedves Beatrice – mondta Benedek. – E kézre mondom, szeretlek.

– Használja hát szerelmemért másképpen, mint úgy, hogy csak esküszik rá – mondta Beatrice.

– Lelkéből gondolja, hogy Claudio gróf megrágalmazta Herót? – kérdezte Benedek.

– Igen – válaszolta Beatrice –, olyan bizonyosan, mint ahogy gondolatom vagy lelkem van.

– Elég – mondom Benedek –, szavamat adom, kihívom őt. Engedje megcsókolnom a kezét, aztán indulok. Esküszöm a kezére, hogy Claudióknak nehéz számadása lesz velem. Majd hall felőlem, aszerint ítéljen. Menjen, vigasztalja meg a hűgát.

Miközben Beatrice ilyen eredményesen érvelt Benedekkel, és lovagiasságát dühös szavaival felélesztette, hogy kész volt síkra szállni Hero ügyéért, és megvívni kedves barátjával, Claudióval, Leonato is kihívta a herceget meg Claudiót, hogy kardjaikkal feleljenek a sértésért, melyet gyermekeivel szembe elkövettek, aki, mint Leonato állította, belehalt bánatába.

De az urak tisztelték Leonato korát és bánatát, és azt mondták:

– Ne, ne verekedj velünk, derék öregúr.

Ekkor ért oda Benedek, ő is kihívta Claudiót, hogy kardjával feleljen a Heróval szemben elkövetett sértésért, s Claudio és a herceg így szóltak egymáshoz:

– Erre Beatrice vette rá.

Claudióknak mégis el kellett volna fogadnia Benedek kihívását, ha ebben a pillanatban nem merül fel jobb bizonyíték Hero ártatlanságára, mint a bizonytalan párbajszerencse.

Miközben a herceg és Claudio éppen Benedek kihívásáról beszélt, az őrség Borachiót mint foglyot a herceg elé vezette. Borachiót kihallgatták, amint egy cimborájával arról az aljasságról beszélt, amelyre János gróf felbérelte.

Borachio Claudio füle hallatára mindent bevallott a hercegnek, hogy az úrnője ruhájába öltözött Margit volt az, akivel az ablakon keresztül beszélgetett, őt vélték Herónak, úgyhogy Claudio és a herceg nem kételkedett többé Hero ártatlanságában. Ha maradt volna is bennük gyanú, annak el kellett volna tűnnie János gróf szökésekor, mert a gróf, amikor rájött, hogy gáztetteit felfedezték, elmenekült Messinából, hogy kikerülje bátyja jogos haragját.

Claudio szívét mély bánat fogta el, amikor belátta, hogy hamisan vádolja Herót, aki – Claudio azt hitte – az ő kegyetlen szavaiban halt bele. Emlékezetét betöltötte szeretett Herójának képe, abban a tiszta fényben, ahogy belészeretett, s amikor a herceg megkérdezte tőle, hogy amit hallott, nem hasított-e keresztül a lelkén, mint a kard – azt válaszolta, úgy érezte, mintha mérget ivott volna, mialatt Borachio beszélt.

S a bűnbánó Claudio bocsánatot kért az öreg Leonatótól a méltatlanságért, amelyet lányával szemben elkövetett, s megígérte, hogy Hero drága emlékéért elvállal bármilyen vezeklést, amit Leonato szab rá, amiért elhitte a hamis vádat menyasszonya ellen.

Leonato azt rótta rá vezeklésül, hogy másnap reggel vegye feleségül Hero egy unokanővérét, aki – így mondta – mostantól fogva az örököse, és nagyon hasonlít Heróra. Claudio Leonatónak tett ünnepélyes ígérete értelmében azt mondta, feleségül veszi ezt az ismeretlen hölgyet, még ha szerecsen nő is, de szíve nagyon bánatos volt, az éjszakát könnyekben töltötte, és bánatos lelkiismeret-furdalásban a síremléknél, amelyet Leonato állított Herónak.

Eljött a reggel, a herceg elkísérte Claudiót a templomba, ahol a derék barát s Leonato és unokahúga már összegyűlt, hogy második esküvőt ünnepeljen. Leonato Claudio elé vezette a megígért a menyasszonyt, aki álarcot viselt, hogy Claudio ne lássa arcát. Claudio pedig így szólt az álarcos hölgyhöz:

– Add kezed e szent barát előtt, férjed vagyok, ha hozzám jössz.

– Amíg éltem, első feleséged voltam – mondta ez az ismeretlen hölgy, s amikor levette álarcát, kiderült, hogy nem unokahúga – mint ahogy állították –, hanem lánya Leonatónak, maga Hero. Ez aztán kellemes meglepetés volt Claudiónak, aki halottnak gondolta, úgyhogy örömeiben alig tudott hinni a szemének, s a herceg, akit ugyanolyan bámulatba ejtett, amit látott, így kiáltott fel:

– Nem Hero ez, Hero, aki meghalt?

Leonato így felelt:

– Csak addig volt halott, uram, amíg a szégyene élt.

A szerzetes megígérte, hogy a szertartás befejezése után megmagyarázza nekik ezt a látszólagos csodát, s éppen hozzá akart kezdeni az esketéshez, de félbeszakította Benedek, aki azt kívánta, hogy ugyanakkor őt is adja össze Beatricével. Amikor Beatrice kissé húzódozott ettől a házasságtól, és Benedek azzal bosszantotta, hogy megtudta Herótól, milyen szerelmes belé Beatrice, mulatságos kimagyarázkodás következett. Rájöttek, hogy mindkettőjüket belecsalták egy soha nem létező szerelem hiedelmébe, úgyhogy egy hamis tréfa következtében lettek valódi szerelmesek. De ez az érzelem, amelybe egy vidám ötlet csalta őket, már túl hatalmas volt ahhoz, hogysem a komoly kimagyarázkodás megrendíthette volna, és mióta Benedek hajlandó volt megházasodni, elhatározta, hogy mit sem törődik azzal, amit a világ mondhat rá. Jókedvűen folytatta a tréfát, és megesküdött Beatricénak, hogy csak száналomból veszi el, mert hallotta, hogy belehal iránta érzett szerelmébe; Beatrice pedig, hogy csak nagy rábeszélésre enged, és részben azért, hogy megmentse Benedek életét, mert hallotta, hogy elemészti magát.

Így hát ez a két bolondos szellem kibékült egymással, Claudio és Hero esküvője után rögtön egybekelt, és hogy a történet teljes legyen, János grófot, aki a gaztettet elkövette, menekülés közben elfogták, visszahozták Messinába, s e sötét, elégedetlen embernek az volt szigorú büntetése, hogy végig kellett néznie, cselszövényeinek megghiúsulása után milyen öröm és mulatozás folyik a messinai palotában.

Ahogy tetszik

Abban az időben, amikor Franciaország tartományokra – vagy ahogy nevezték, hercegségekre – volt felosztva, az egyik ilyen tartományban egy bitorló uralkodott, aki bátyját, a jog szerinti herceget megfosztotta trónjától, és száműzte.

A herceg, akit így országából elűztek, néhány hűséges kísérelőjével visszavonult az ardennes-i erdőbe. Itt élt a derék herceg szerető barátaival, akik a kedvéért önkéntes száműzetésbe vonultak, miközben birtokuk és jövedelmük az álnok bitorlót gazdagította. Itt folytatott nyugalmas életmódjukat a megszokás csakhamar édesebbé tette nekik az udvari élet pompájánál és kényelmetlen ragyogásánál.

Úgy éltek itt, mind hajdan Robin Hood Angliában, s az udvarból naponta sok nemes ifjú látogatott ebbe az erdőbe, s itt gondtalanul múlatta el idejét, akárcsak azok, akik az aranykorban éltek. Nyáron a nagy erdei fák hús árnyában heverték, s az őzek és szarvasok vidám játékát figyelték: annyira szerették ezeket a szegény, pettyes, csacska állatokat, akik, úgy látszik az erdő bennszülött lakói voltak, hogy fájt nekik, ha kénytelenek voltak megölni őket, hogy táplálékul vadpecsenyével lássák el magukat. Amikor pedig a hideg téli szelek éreztették a herceggel a szerencse forgandóságát, türelmesen elviselte, és azt mondogatta:

– Ez a testemre fújó fagyos szél hű tanácsos, nem hízeleg, hanem megmutatja valódi helyzetemet, alaposan belém mar, de a foga nem olyan éles, mint a rosszasságé és a hálátlanságé. Én úgy látom, bárhogyan is beszélnek az emberek a balsors ellen, de valami előnyt mégis lehet nyerni belőle, akár csak a mérges, utálatos varangyos béka fejéből a gyógyereje miatt értékes gyöngyöt.

A türelmes herceg így vont le hasznos erkölcsi tanulságot mindenből, amit látott, s ennél az erkölcsös magyarázó hajlamánál fogva ebben a nagyvilágtól távol folytatott életében ékesszóló nyelvre talált a fában, könyvre a rohanó pataokban, szentbeszédre a kövekben és jóra mindenben.

A száműzött hercegnek egyetlen lánya volt, a neve Rosalinda, s a bitorló, Frigyes herceg, amikor apját száműzte, őt magát visszatartotta az udvarnál, hogy lányának, Céliának társnője legyen. A két hölgyet bizalmas barátság kapcsolta össze, s ezt apjuk viszálya sem tudta legkevésbé sem megzavarni, mert Célia minden tőle telhető jóssággal igyekezett kárpótolni Rosalindát apjának igazságtalanságáért, amellyel megfosztotta trónjától Rosalinda apját. S valahányszor apja száműzetésére gondolt, vagy arra, hogy ő maga is az álnok bitorlótól függ, s ez mélabússá tette Rosalindát, Célia minden gondja az volt, hogy megnyugtassa és megvigasztalja barátnőjét.

Egyszer, amikor Célia szokott kedves módján így szólt Rosalindához: – Kérlek, Rosalinda, kedves húgom, légy vidám –, követ jött a hercegtől, s elmondta nekik, hogy ha birkózást akarnak látni, azonnal jöjjenek az udvarra, a palota elé, mert éppen most kezdődik. Célia abban a hitben, hogy ez majd szórakoztatja Rosalindát, hajlandó volt elmenni.

Abban az időben a birkózás, amit most csak vidéki süvölvények űznek, a hercegi udvarok kedvenc sportja volt, még szép hölgyek és hercegnők előtt is. Célia és Rosalinda tehát elment erre a birkózásra. Úgy látták, hogy valószínűleg tragikus látványban lesz részük, mert egy széles, hatalmas férfi, aki régóta űzte a birkózás művészetét, éppen egy nagyon fiatal emberrel készül megmérkőzni, akiről valamennyi néző azt gondolta, hogy megölik, olyan fiatal volt, és olyan tapasztalatlan a birkózásban.

Amikor a herceg meglátta Céliát és Rosalindát, így szólt:

– No, mi az, lányom és húgom, ide lopóztatok, hogy megnézzétek a birkózást? Nem nagy örömötök lesz benne, olyan nagy a különbség a két férfi között. Annyira sajnálom ezt a fiatalembert, hogy szeretném lebeszélni a birkózásról. Szóljatok ti is vele, hölgyek, hátha rátok hallgat.

A hölgyek szívesen végrehajtották ezt az emberi kötelességet, s először Célia kérte a fiatal idegent, hogy álljon el kísérletétől, aztán Rosalinda beszélt vele olyan kedvesen, s olyan együttérzést tanúsított a veszedelemben, amelyet az ifjú kockáztatni készült, hogy nyájas szavai ahelyett, hogy rábeszéltek volna a fiatalembert, mondjon le szándékáról, minden gondolatát arra irányították, hogy bátorságát megmutassa e gyönyörű hölgynek. Olyan jó modorú és szerény szavakkal utasította vissza Célia és Rosalinda kérését, hogy még nagyobb érdeklődést éreztek iránta. Visszautasítását így fejezte be:

– Sajnálom, hogy bármit is megtagadok ilyen szép és kiváló hölgyektől. De hadd kísérjen el szép szemük és gyöngéd jókívánságuk az összecsapásnál; s ha vesztek, olyasvalakit ér a ségény, aki

sohasem volt a sors kegyeiben; ha meghalok, olyan ember hal meg, aki vágyik rá; nem okozok fájdalmat barátainak, mert senkim sincs, aki megsirasson; a világ nem veszít velem, mert nincs benne semmim; olyan helyet foglalok el csak a földön, hogy jobban betölts, aki a nyomomba lép.

És most megkezdődött a birkózás. Célia azt kívánta, hogy a fiatal idegent ne érje baj. De amit Rosalinda érzett iránta, az több volt. Az elhagyott állapot, amelyről a fiatalember beszélt, s az, hogy meg akar halni, azt a gondolatot ébresztette Rosalindában, hogy a fiatalember is olyan szerencsétlen, mint ő, és annyira megsajnálta, olyan mélységes érdeklődéssel kísérte veszedelmében, mikor birkózott, hogy szinte azt lehetne mondani: ebben a percben beleszeretett.

A kedvesség, melyet ezek a szép és előkelő hölgyek tanúsítottak az ismeretlen ifjú iránt, bátorságot és erőt adott neki, valóságos csodákat művelt, s végül teljesen legyőzte ellenfelét, az meg annyira megsérült, hogy egy ideig képtelen volt megmozdulni vagy egy szót is szólani.

Frigyes hercegnek nagyon tetszett az ifjú idegen bátorsága és ügyessége, s szeretne volna megtudni nevét és származását, mert az volt a szándéka, hogy pártfogásába veszi.

Az idegen elmondta, hogy a neve Orlando, s hogy Sir Rowland de Boys legkisebb fia.

Sir Rowland de Boys, Orlando apja néhány év előtt meghalt, de amíg élt, hű alattvalója és jó barátja volt a száműzött hercegnek. Így hát amikor Frigyes meghallotta, hogy Orlando az ő száműzött bátyja barátjának a fia, minden érdeklődése e bátor fiatalember iránt kelletlenséggé változott, és igen rosszkedvűen távozott erről a helyről. Gyűlöletet érzett, már ha csak hallotta is bátyja bármelyik barátjának nevét, és mégis csodálta az ifjú merészségét, ezért kifelé menet azt mondta, bárcsak másvalakinek a fia volna Orlando.

Rosalinda megörült, amikor meghallotta, hogy az ő új kedvence apja egy régi barátjának a fia, és így szólt Céliához:

– Apám szeretne Sir Rowland de Boyst, s ha tudtam volna, hogy ez a fiatalember az ő fia, könnyek között kértem volna, ne kockáztasson ennyit.

A hölgyek ekkor odamentek hozzá, s mert látták, mennyire leverte a herceg hirtelen ellenszenve, kedvesen és bátorítóan szóltak hozzá. Rosalinda, amikor eltávoztak, visszafordult, hogy még néhány szíves szót is váltson apja régi barátjának bátor, ifjú fiával, s levett egy láncot a nyakáról, és így szólt:

– Lovag, viseld ezt értem. Engem nem kedvel a szerencse, különben értékesebb ajándékot is adnék.

Amikor a hölgyek egyedül maradtak, és Rosalinda beszéde még mindig Orlando körül forgott, Célia kezdte észrevenni, hogy unokanővére beleszeretett a csinos, fiatal birkózóba, és így szólt Rosalindához:

– Lehetséges, hogy ilyen hirtelen beleszeretettél?

Rosalinda így felelt:

– Apám, a herceg nagyon szeretne az ő apját.

– De hát – mondta Célia – az következik ebből, hogy te meg nagyon szeresd a fiát? Akkor nekem gyűlölnöm kellene, mert az én apám meg gyűlölte az ő apját, de én mégse gyűlölöm Orlandót.

Frigyest felbőszítette Sir Rowland de Boys fia, mert arra emlékeztette, milyen sok barátja van a nemesség körében a száműzött hercegnek. Már egy idő óta sehogy sem volt ínyére az unokahúga sem, mert a nép dicsérte érényeit, és sajnálta jó apja miatt. A herceg rosszindulata hirtelen kitört unokahúga ellen. Miközben Célia és Rosalinda Orlandóról beszélt, Frigyes belépett a szobába, és haragos tekintettel megparancsolta Rosalindának, azonnal hagyja el a palotát, és kövesse apját a száműzetésbe. Céliának, aki hiába könyörgött hűgáért, azt mondta, hogy csak az ő kedvéért tűrte el eddig is Rosalindát.

– Akkoriban – mondta Célia – nem kértem, hogy hagyd itt nekem, mert mint gyermek nem tudhattam még, mit ér, de most már tudom. És minthogy olyan régen egy ágyban aludtunk, együtt ébredtünk, mulattunk, tanultunk, együtt játszottunk és együtt ettünk, nem élhetek az ő társasága nélkül.

Frigyes ezt felelte:

– Túl ravasz hozzád, és a simasága, türelme, sőt a hallgatása is beszél a néphez, az meg szánja őt. Csacsi vagy, hogy könyörögsz érte, minden érényed jobban kiragyog majd, ha már nem lesz itt. Ki ne nyisd hát a szádat az ő érdekében, mert az ítélet, amelyet kimondtam fölötte, megmásíthatatlan.

Amikor Célia látta, nem bírhatja rá apját, hogy Rosalinda vele maradhasson, nagylelkűen elhatározta, hogy elkíséri unokahúgát. Még aznap éjjel elhagyta apja palotáját, s barátnőjével együtt elment megkeresni Rosalinda apját, a száműzött herceget az ardennes-i erdőben.

Mielőtt elindultak, Célia megfontolta, hogy nem lenne biztonságos, ha két fiatal hölgy olyan gazdag ruhákban utazna, mint amelyet ők viselnek, ezért azt ajánlotta, rejtsek el rangjukat úgy, hogy falusi lányoknak öltöznek. Rosalinda azt mondta, még nagyobb védelmet találnak abban, ha egyikük férfinak öltözne. Hamar megegyeztek abban, hogy a magasabb Rosalinda öltözzék fiatal falusi legénynek, Célia falusi lánynak, mondják magukat fivérnek és nővérnek. Rosalinda Ganymedesnek nevezte magát, Célia pedig az Aliena nevet választotta.

Magukhoz vették pénzüket és ékszereiket, hogy legyen miből kifizetniök költségeiket. A szép hercegnők ilyen álöltözetben keltek hosszú útjukra, mert az ardennes-i erdő messzire volt, túl a herceg területének határain.

Rosalinda kisasszony – vagyis Ganymedes, mert most már így kell neveznünk – férfigúnyájával együtt, úgy látszik, férfias bátorságot is öltött magára. Az a hűséges barátság, amelyet Célia tanúsított azzal, hogy olyan sok fárasztó mérföldre elkísérte Rosalindát, arra bírta új fivérét, hogy e hű szeretet viszonzásául vidám jókedvet mutasson, mintha valóban ő volna Ganymedes, a szelíd falusi kislánynak, Alienának parasztos, erős szívű bátyja.

Végül megérkeztek az ardennes-i erdőbe, ahol nem találtak többé olyan jó fogadókra és egyéb kényelemre, mint amilyenekkel útközben találkoztak, és amikor már nagyon hűjón voltak az eleségnek és a pihenésnek, Ganymedes, aki mulatságos beszédeivel és derűs megjegyzéseivel egész úton olyan jókedvűen vidította fel hűgát, bevallotta Alienának, hogy ha szívébe néz, képes volna csúffá tenni férfiolözékét, és sírni, mint egy nő. Aliena pedig kijelentette, hogy nem bír továbbmenni, de akkor meg Ganymedes igyekezett újra arra gondolni, hogy a férfi kötelessége megnyugtatni és vigasztalni a nőt, mint a rozogább nemet, s hogy újdonsült hűga szemében bátrabbnak tűnjék, így szolt:

– Jöjj hát, végy erőt magadon, Aliena hűgom, most már utunk végére érkeztünk, az ardennes-i erdőbe.

De a színlelt férfiaság és az erőltetett bátorság nem tudta bennük a lelket tartani, mert ha benn is voltak már az ardennes-i erdőben, nem tudták, hol találják a herceget, a fáradt hölgyek utazása szomorú véget is érhetett volna, ha utat tévesztenek, és élelem hiányában elpusztulnak, szerencsére azonban, amint éppen a fűvön ültek, s majd behaltak a fáradtságba, és már semmi könnyebbiséget nem reméltek, véletlenül egy paraszt haladt el az úton, s Ganymedes megint megkísérelt férfiasan és merészen beszélni.

– Pásztor, ha szeretet vagy az arany ellátást szerezhetsz nekünk ebben a vadonban, kérlek, vigyél minket valahova, ahol megpihenhetünk, mert ez a fiatal lány, a hűgom nagyon belefáradt az utazásba, és majd elájul az éhségtől.

A parasztember azt válaszolta, hogy ő csak bojtárja egy pásztornak, és gazdája éppen el akarja adni a házát, ezért ott csak szegényes ellátásra találhatnak, de ha vele jönnek, szívesen vendégeli őket azzal, amije van. Követték ezt az embert, mert az a remény, hogy hamar megpihenhetnek, új erőt adott nekik. Megvették a pásztor házát és nyáját, és szolgálatukba fogadták ezt az embert, aki a pásztor házához vezette őket. Miután így szerencsésen szert tettek egy csinos kunyhóra, és jól ellátták magukat ennivalóval, abban maradtak, hogy itt maradnak mindaddig, amíg meg nem tudják, az erdő melyik részében tartózkodik a herceg.

Amikor már kipihenték utazásuk fáradalmait, kezdték megszeretni új életmódjukat, és már szinte annak a pásztornak és pásztornak képzeltek magukat, akiket megjátszottak. Ganymedes azonban visszaemlékezett rá, hogy valaha az a Rosalinda kisasszony volt, aki annyira szerette Orlandót, amiért apja barátjának, az öreg Sir Rowlandnek a fia volt. Ganymedes azt gondolta, hogy Orlando sok mérföldre van onnan, olyan sok fárasztó mérföld távolságra, mint amennyit beutaztak. De csakhamar kiderült, hogy Orlando szintén az ardennes-i erdőben tartózkodik, ez a különös esemény így következett be:

Orlando a legkisebb fia volt Sir Rowland de Boysnak, s apja, amikor meghalt – Orlando akkor még nagyon kicsi volt –, idősebb bátyjának, Olivérnek gondjaira bízta. Azzal a feltétellel adta áldását idősebbik fiára, hogy öccsét jó nevelésben részesíti, és úgy gondoskodik róla, amint ősi családjuk méltóságához illik. Olivér méltatlan fivérnek bizonyult: semmibe vette haldokló apja parancsát, nem is küldte iskolába öccsét, hanem teljes tudatlanságban tartotta otthon, és elhanyagolta. De Orlando természetével is, lelke nemes tulajdonságaival is annyira hasonlított kiváló atyjára, hogy a tanultság minden előnye nélkül olyan ifjúnak látszott, akit a legnagyobb gonddal neveltek föl, és Olivér annyira irigylte tanulatlan öccsének szép megjelenését és méltóságteljes modorát, hogy végül is elpusztítására tört, e célból küldött hozzá embereket, hogy rábeszéljék, mérkőzzék meg a híres birkózóval, aki, mint említettük, már annyi férfit megölt. E kegyetlen fivér mellőzése mondatta Orlandóval, hogy szeretne meghalni elhagyatottsága miatt.

Amikor nem teljesültek be gonosz reményei, sőt kiderült, hogy öccse maradt felül, Olivér irigysége és rosszindulata nem ismert már határt, és megesküdött, hogy felgyújtja a szobát, ahol Orlando alszik. De ezt a fogadalmát kihallgatta apjuk egy régi és hűséges szolgája, aki nagyon szerette Orlandót, mert Sir Rowlandre hasonlított. Ez az öregember eléje ment, amikor visszatérőben volt a herceg palotájából, s amikor meglátta Orlandót, fiatal urának veszélye e szenvedélyes felkiáltásra fakasztotta:

– Ó, drága gazdám, ó, édes gazdám, az öreg Rowland úr jut eszembe rólad. Mért vagy becsületes? És mért vagy nemes, bátor és erős? Hogy tudtad, hogy merted legyőzni a híres bajvívót? Híred előbb ért haza, mint magad.

Orlando csodálkozott, és megkérdezte, mit jelent mindez. Ekkor az öregember elmondta neki, hogy gonosz fivére irigylő őt, amiért mindenki szereti, és amikor most meghallotta, milyen hírre tett szert a hercegi palotában kivívott győzelmével, el akarja őt pusztítani, úgyhogy még ezen az éjszakán felgyújtja szobáját, s végül azt tanácsolta neki, gyors szökéssel meneküljön a veszélyből, s mert tudta, hogy Orlandónak nincs pénze, Ádám – mert ez volt a derék öreg neve – elhozta magával összekuporgatott kis pénzét, és azt mondta:

– Van ötszáz koronám, szerény béremből gyűjtöttem atyádnál, félreraktam, hogy támaszom legyen, ha vén testemben rokkann az erő. Vedd el, s aki a hollót eteti, majd csak elgyámolít engem is. Ehol a pénz, mind odaadom, s én szolgád leszek, szemre öreg, de kiszolgálak úgy, mint egy fiatal, minden dolgokban és szükségletedben.

– Jó öregem – mondta Orlando –, benned a régi szép korok hűsége él! Nem való vagy te a mai világba. Menjünk hát együtt, és mielőtt ifjúkori béreidet elköltjük, majd csak talállok valami módot, hogy mindkettőnket eltartsam.

Ekkor hát ez a hűséges szolga és szeretett ura útra kelt, s Orlando és Ádám céltalanul folytatta útját mindaddig, míg az ardenne-i erdőbe érkeztek, s ott ennivaló híján ugyanolyan kétségbeesett állapotba jutottak, mint Ganymedes és Aliena. Tovább vándoroltak valamilyen emberi lakhelyet keresve, míg végül az éhségtől és fáradtságtól teljesen kimerültek. Ádám végül így szólt:

– Ó kedves gazdám, én éhen halok, nem bírom tovább!

Ekkor lefeküdt, azt gondolta, az a hely lesz a sírja, és búcsút mondott drága urának. Amikor Orlando ilyen gyöngye állapotban látta, karjába vette öreg szolgáját, elvitte egy fa hús árnyékába, és így szólt hozzá:

– Csak föl a fejjel, öreg Ádám, pihentesd egy ideig fáradt tagjaidat, és egy szót sem a halálról.

Orlando elindult, hogy valamilyen eleséget találjon, és történetesen az erdőnek abba a részébe ért, ahol a herceg tartózkodott, és barátaival éppen ebédelni készült. A királyi herceg a fűvön ült, fölötte semmi más mennyezet, csak néhány terebélyes fa árnyat adó lomboszata.

Orlando, akit az éhség elszánt kétségbeesésbe hajtott, kardot vont azzal a szándékkal, hogy erőszakkal elragadja ennivalójukat, és így kiáltott:

– Állj, ne egyetek többet, el kell vennem tőletek az ennivalót.

A herceg megkérdezte tőle, vajon a kétségbeesés tette ilyen vakmerővé, vagy pedig durván megvet minden illedelmet. Erre Orlando azt felelte, hogy majd meghal az éhségtől, mire a herceg meghívta, üljön le, és tartson velük. Orlando, amikor meghallotta, milyen szelíden beszél, hüvelyébe dugta kardját, elpirult szégyenében, amiért olyan gorombán követelte ennivalójukat.

– Kérlek, bocsáss meg – mondta –, én azt hittem, hogy itt csak vadak élnek, ezért játszottam úgy a nyersét és követelődzőt. Bárkik legyetek, akik ebben a töretlen vadonban, e bánatos lombok árnya

alatt itt töltitek a vánszorgó időt: ha láttatok egykor jobb napokat, ha hívott egykor templomba harangszó, ha ültetek jó ember asztalánál, ha töröltetek könnyet szemetekből, s tudjátok, mit ad és mit kap a részvét, legyen a jó erőszakom, és hadd tegyem el pirulva kardomat!

A herceg így válaszolt:

– Úgy van, mint mondd, láttunk boldogabb napokat, és ha most e vad erdőségben tartjuk is lakásunkat, éltünk várakban és városokban is, és hívott már templomba szent harang, és ültünk jó emberek asztalánál, és ült pillánkon égi hála könnye, ezért hát ül le békességgel, és fogadd, amink van, amivel talán segíthetünk nehéz ínségeden.

– Van még egy öreg ember – válaszolt Orlando –, aki nagy utat tett meg értem sántikálva, pusztaszeretetből, s akit két baj is sújt, éhség és öregség. Míg ő nem evett, én egy falathoz sem nyúlok.

– Keresd meg – mondta a herceg –, mi is várunk, míg visszajössz vele.

Ekkor Orlando elszaladt, mint a gím ünőjét megkeresni és megétni. Hamarosan visszatért Ádámmal a karjában, és a herceg így szólt:

– Tedd le tiszteletre méltó terhedet, mindkettőtöket szívesen látlak.

Megetették az öregembert, felvidítetták a szívét, s ő feléledt, s visszanyerte erejét és egészségét. A herceg érdeklődött, kicsoda Orlando, s amikor megtudta, hogy régi barátjának, Sir Rowland de Boysnak a fia, védelmébe vette, s Orlando és öreg szolgája a herceggel együtt élt az erdőben. Orlando az erdőbe néhány nappal azután érkezett, hogy Ganymedes és Aliena is odaért, és – mint az imént elbeszéltük – megvették a pásztor kunyhóját.

Ganymedesnek és Alienának különös meglepetésben volt része, amikor Rosalinda nevét találták a fákba vésve, és Rosalindához intézett szerelmes szonetteket fákra erősítve, s miközben éppen azon csodálkoztak, hogy is lehetséges ez, találkoztak Orlandóval, és észrevették rajta a láncot, melyet Rosalinda fűzött a nyaka köré.

Orlando legkevésbé sem gondolta, hogy Ganymedes az a szép Rosalinda hercegnő, aki nemes leereszkedésével és jóindulatával annyira megnyerte szívét, hogy most minduntalan az ő nevét véste a fákba, és szonetteket írt szépségének dicséretére. De minthogy nagyon megtetszettek neki ennek a csinos pásztorfiúnak kellemes vonásai, beszélgetni kezdett vele, és úgy érezte, valamilyen hasonlatosságot fedez fel Ganymedes és az ő szeretett Rosalindája között, de azért a pásztorfióban semmit sem talált annak az előkelő hölgynek méltóságteljes viselkedéséből, mert Ganymedes elsajátította azt a hányaveti modort, amit gyakran megfigyelhetünk a fiatalembereken, ha már nem kisfiúk, de még nem férfiak. Csintalanul és humorosan beszélt Orlandónak bizonyos szerelmesről.

– Ez az ember – mondta Ganymedes – itt lézeng az erdőben, és azzal rongálja csemetéinket, hogy Rosalindát karcol a kergükbe, ódákat* aggat galagonyáinkra, és elégiákat** a málnabokrokra. És mind ezt a Rosalindát dicséri. Ha megtalálnám ezt a szerelmest, adnék neki néhány jó tanácsot, ami kigyógyítaná szerelméből.

* Ünnepestes hangú, gyakran dicsőítő jellegű költemény.

** Elméledő, borongós hangulatú költemény.

Orlando bevallotta, hogy ő az a gyöngéd szerelmes, akiről Ganymedes beszélt, és megkérdezte tőle, mi az a jó tanács, amit említett. Ganymedes azt a receptet és azt a tanácsot adta neki, hogy Orlando jöjjön el mindennap ahhoz a kunyhóhoz, ahol ő meg a húga, Aliena lakik.

– Majd én – mondta Ganymedes – megjártszom Rosalindát, te meg azt, hogy ugyanúgy udvarolsz nekem, mintha én volnék Rosalinda, aztán én majd utánoznám a szeszélyes hölgyek változékony bánásmódját szerelmesükkkel, amíg majd elszégyelled szerelmedet, és ilyen módon kikúrállak.

Orlando nem nagyon hitt ebben a gyógyszerben, de beleegyezett abba, hogy naponta eljön Ganymedes kunyhójába, és megjátssza a játékos udvarlást. Orlando meg is látogatta naponta Ganymedest és Alienát, és Ganymedest, a pásztort Rosalindájának nevezte, és naponta elmondogatta mindazokat a szép szavakat és hízelgő bókokat, amelyekben fiatalemberek gyönyörködnek, ha kedvesüknek udvarolnak. De nem látszott, hogy Ganymedes előrehalad abban, hogy Orlandót kikúrálja Rosalinda iránt érzett szerelméből.

Orlando azt hitte, hogy ez csak mulatságos játék – mert nem is álmodott arról, hogy Ganymedes az ő Rosalindája –, de hogy alkalma volt elmondani mindazt a gyöngédséget, ami szívében volt, majdnem olyan jólesett az ő képzelgésének, mint Ganymedesnek, aki nagyon örült ennek a tréfás titoknak, mert tudta, hogy ezek a szép szerelmes szavak éppen a kellő személyhez szólnak.

Ezek a fiatal emberek sok napot kellemesen töltöttek ezzel a mulatsággal, és amikor a jólelkű Aliena látta, hogy ez boldoggá teszi Ganymedest, hagyta, hadd járjon a maga útján, mert őt is szórakoztatta ez a tréfás udvarlás, nem jutott eszébe figyelmeztetni Ganymedest, hogy Rosalinda kisasszony még nem fedezte fel magát atyja, a herceg előtt, akinek erdei tartózkodási helyét pedig már megtudták Orlandótól. Ganymedes egy napon találkozott is a herceggel, beszélgetett is vele, s a herceg érdeklődött, honnan származik. Ganymedes azt felelte, éppen olyan jó családból származik, mint aki kérdezi, mire a herceg mosolygott, mert nem is gyanította, hogy a csinos pásztorfiú királyi sarjadék. Ganymedes, amikor látta, hogy a herceg jól érzi magát és boldog, szívesen halasztotta el néhány nappal a további kimagyarázkodást.

Egy reggel, amikor Orlando éppen Ganymedes látogatására indult, látta, hogy egy férfi alszik a földön, és egy nagy zöld kígyó tekeredett a nyaka köré. A kígyó, amikor meglátta, hogy Orlando közeledik, elsiklott a bokrok közé. Orlando közelebb lépett, és akkor felfedezte, hogy egy nőstény oroszlán nyúlik el fejével a földön, s macskaszerű leszállásban vár, míg az alvó férfi felébred – mert azt mondják, hogy az oroszlán sem állatot, sem embert nem támad meg, ha alszik vagy halott. Úgy tűnt, mintha Orlandót a véletlen küldte volna, hogy megszabadítsa azt a férfit a kígyó és a nőstény oroszlán támadásától, s amikor Orlando belenézett az arcába, észrevette, hogy ennek a kettős veszélynek kitett férfi az ő bátyja, Olivér, aki olyan kegyetlenül bánt vele, és tűzzel akarta elpusztítani. Már majdnem engedett a kísértésnek, hogy az éhes fenevad prédájául hagyja, de a testvéri szeretet és természetének szelídsége hamar felülkerekedett bátyjával szemben érzett első haragján: kardot

rántott, megtámadta az oroszlánt, leszúrta, így mentette meg bátyja életét a mérges kígyótól és a dühöngő nőstény oroszlántól, de mielőtt még Orlando legyőzte, a fenevad éles karmaival feltépte egyik karját.

Miközben Orlando az oroszlánnal küzdött, Olivér felébredt, s amikor látta, hogy öccse, Orlando, akivel olyan kegyetlenül bánt, saját élete kockáztatásával menti meg őt a vadállat dühétől, egyszerre szégyen és lelkiismeret-furdalás fogta el, megbánta méltatlan viselkedését, s könnyekkel a szemében kérte öccse bocsánatát a vele szemben elkövetett bántalmakért. Orlando megörült, hogy ilyen megbánást tapasztal fivérében, készségesen megbocsátott neki, megölelték egymást, s ettől kezdve Olivér igaz testvéri érzéssel szerette Orlandót, bár éppen azért jött az erdőbe, hogy elpusztítsa.

Orlando karsebe erősen végzett, túl gyöngének érezte magát arra, hogy elmenjen meglátogatni Ganymedest, ezért megkérte bátyját, menjen el, és mesélje el a vele történt balesetet Ganymedesnek, „akit”, mondta Orlando, „játékból az én Rosalindámnak” nevezek.

Így hát Olivér elment, s elmondta Ganymedesnek és Alienának, hogyan mentette meg Orlando az életét, s amikor befejezte a történetet Orlando bátorságáról és az ő gondviselészerű megmeneküléséről, bevallotta nekik, hogy ő Orlando bátyja, aki olyan kegyetlenül bánt öccsével, és elmesélte nekik a kibékülésüket is.

Az őszinte bánat, amivel Olivér a maga gonoszságát elmesélte, olyan eleven hatást tett Aliena jó szívére, hogy azonnal beleszeretett, s amikor Olivér észrevette, hogy Aliena mennyire megsajnálja őt, amiért annyira kétségbeesik saját vétken, hirtelen ő is beleszeretett.

De miközben a szerelem így belopódzott Aliena és Olivér szívébe, azért tovább működött Ganymedes szívében is. Ganymedes, amikor meghallotta, milyen veszélyben forgott Orlando, s hogy az oroszlán megsebezte, elájult. Amikor magához tért, azt állította, hogy csak tettette az ájulást Rosalinda képzelt jelleméhez híven, és azt mondta Olivérnek:

– Mondd meg Orlando öcsédnek, milyen jól színleltem az ájulást.

De Olivér Ganymedes arcának elsápadásából látta, hogy igazán elájult, s mert nagyon elcsodálkozott a fiatalember gyöngeségén, így szólt:

– Nohát, ha csak tettetés volt most, akkor embereld meg magad, és tégy úgy, mintha férfi volnál.

– Úgy is teszek – felelte az igazsághoz híven Ganymedes –, mert voltaképpen nőnek kéne lennem.

Olivér látogatása hosszúra nyúlt, s mikor végül visszatért öccséhez, sok újdonságot mondhatott neki, mert azonkívül, hogy beszámolt Ganymedes ájulásáról Orlando megsebesülésének hallatára, azt is elmondta, hogy ő maga beleszeretett a szép pásztorlányba, Alienába, az pedig szívesen fogadta udvarlását már első találkozásukkor is. Mint szilárd elhatározását említette öccsének, hogy feleségül veszi Alienát, mert annyira szereti, hogy mint pásztor akar itt élni, s birtokát és házát átadja Orlandónak.

– Én beleegyezek – mondta Orlando. – Legyen az esküvőtök holnap, meghívom rá a herceget és barátait. Menj és beszélj rá erre pásztorlánykádat, mert egyedül van, nézd csak, itt jön a bátyja.

Olivér elment Alienához, Ganymedes pedig, akinek közeledését Orlando észrevette, azért jött, hogy sebesült barátjának állapota felől érdeklődjék.

Orlando és Ganymedes arról a hirtelen szerelemről kezdett beszélni, ami Olivér és Aliena között fellobbant, s Orlando elmondta, mit tanácsolt bátyjának, beszélje rá szép pásztorlánykáját, hogy másnap feleségül menjen hozzá, még azt is hozzátette, mennyire szeretné, ha ezen a napon ő is feleségül vehetné Rosalindáját.

Ganymedes, aki nagyon helyeselte ezt az elrendezést, azt mondta, ha Orlando igazán úgy szereti Rosalindát, mint ahogy állítja, akkor teljesül kívánsága, mert ő magára vállalja, hogy másnap Rosalinda saját személyében megjelenik, és azt is, hogy Rosalinda hajlandó férjhez menni Orlandóhoz.

Ezt a látszólag csodálatos eseményt Ganymedes könnyen előidézhetette, minthogy ő maga volt Rosalinda kisasszony, de azt állította, hogy varázslat segítségével fogja így intézni, s hogy ezt a mesterséget egy bácsikájától tanulta, aki híres varázsló volt.

Orlando, a gyöngéd szerelmes, aki félig hitte, amit hallott, félig kételkedett benne, megkérdezte Ganymedestől, komolyan gondolja-e, amit beszélt.

– Halálos komolyan – mondta Ganymedes –, ezért hát öltsd fel legjobb ruhádat, s hívd meg a herceget és barátait az esküvődre, mert ha azt kívánod, hogy holnap feleségül vedd Rosalindát, Rosalinda itt lesz.

Olivér elnyerte Aliena beleegyezését, s így másnap reggel megjelentek a herceg színe előtt, s velük jött Orlando is.

Mindnyájan összegyűltek, hogy megünnepeljék ezt a kettős házasságot, de csak az egyik menyasszony jelent meg, ezen sokan csodálkoztak, és nem tudták mire vélni a dolgot, de legtöbben azt gondolták, hogy Ganymedes tréfát űz Orlandóból.

Amikor a herceg meghallotta, hogy saját lánya az, akit ilyen különös módon akarnak odaidézni, megkérdezte Orlandót, hiszi-e, hogy a pásztorfiú igazán teljesíteni tudja, amit megígért. Orlando éppen azt felelte, nem tudja, voltaképpen mit gondoljon, de ekkor megjelent Ganymedes, s

megkérdezte a herceget, hogy ha elhozza ide a lányát, beleegyeznek-e az Orlandóval kötendő házasságába.

– Bele – mondta a herceg –, még ha egész királyságokat is adhatnék vele hozományul.

Ganymedes ekkor Orlandóhoz fordult:

– Te meg azt mondd, ugye, hogy feleségül veszed, ha idehozom?

– Feleségül – felelte Orlando –, még ha sok királyság királya volnék is.

Ganymedes és Aliena együtt elment, Ganymedes levette férfiruháját, újra nőnek öltözött, s minden varázserő nélkül gyorsan Rosalindává változott, Aliena pedig falusi ruháját felcserélte saját gazdag öltözkékére, és ugyancsak kevés fáradsággal Célia hercegnővé alakult át.

Miközben távol voltak, a herceg megjegyezte Orlandónak, úgy gondolja, Ganymedes, a pásztor nagyon hasonlít az ő Rosalinda lányához, s Orlando azt felelte, hogy ezt a hasonlatosságot már ő is észrevette.

Nem is volt idejük azon töprengeni, hogyan fog mindez végződni, mert megjelent Rosalinda és Célia, mindketten saját öltözkékükben, s Rosalinda most már nem állította, hogy varázserővel ért ide, hanem letérdelt apja elé, és áldását kérte. Hirtelen megjelenése olyan csodálatosnak látszott minden jelenlévő szemében, hogy nagyon könnyen varázslatnak vélhették volna, de Rosalinda nem akart tovább tréfálni apjával, hanem elmondta neki száműzetésének történetét, azt is, hogyan élt az erdőben mint pásztorfiú, unokahúga, Célia pedig mint az ő testvére.

A herceg megerősítette korábbi beleegyezését a házasságba, s Orlando és Rosalinda meg Olivér és Célia egyszerre esküdtek össze. S bár ebben a vad erdőszélességekben nem ülhetek meg lakodalmukat az ilyen alkalmakkor szokásos pompával és fénnel, de még soha boldogabb esküvőt nem ünnepeltek, s mialatt vadpecsenyét ettek a kellemes fák hűs árnyékában, hogy semmi se hiányozzék a jó herceg és az igaz szerelmesek boldogságnak betetőzéséhez, váratlan hírnök érkezett a hercegehez azzal az örömdetes hírral, hogy hercegségét visszaadták neki.

A bitorló ugyanis felbőszült Célia lányának szökésén, s annak hallatára, hogy naponta nagyérdemű emberek mennek el az ardennes-i erdőbe, hogy a jog szerinti hercegehez csatlakozzanak száműzetésében, nagy irigység fogta el, amiért bátyját balsorsában is ennyire tisztelik, ezért hát egy nagy hadsereg élére állt, s az erdők felé közeledett azzal a szándékkal, hogy elfogja bátyját, s vele együtt minden hűséges kísérőjét kardélre hányja. De ezt a rossz fivért a gondviselés csodálatos közbelépése eltérítette rossz szándékától: éppen amikor a vadon széléhez ért, összetalálkozott egy öreg szerzetessel, egy remetével, akivel hosszan beszélt, s aki végül teljesen eltérítette szívét gonosz szándékától. Őszinte bűnbánat fogta el a herceget, és elhatározta, hogy lemond igazságtalan uralmáról, s hátralévő napjait kolostorban tölti. Bűnbánatának első jele az volt, hogy követet küldött bátyjához – mint már elbeszéltük –, felajánlotta, hogy visszaadja sokáig bitorolt hercegségét, vele együtt barátainak, balsorsa hű osztályosainak földjeit és jövedelmeit.

Ez az éppolyan váratlan, mint örömdetes hír kapóra jött, hogy a hercegnők esküvőjének ünnepségét és örömeit emelje. Célia szerencsét kívánt unokanővérenek ehhez a jó fordulathoz, mely

a herceggel, Rosalinda apjával történt, s őszintén örült neki, bár ő maga nem volt többé a hercegség örökösője, mert apja uralomra jutása után Rosalinda lesz az örököső, de a két unokanővér annyira szerette egymást, hogy nem ismerték sem a féltékenységet, sem az irigységet.

A hercegnek most alkalma nyílt arra, hogy megjutalmazza azokat a hű barátait, akik vele maradtak száműzetésében, és ezek az érdemes hívei, akik türelmesen megosztották balsorsát, most nagyon örültek, hogy békésen és szerencsésen visszatérhetnek jog szerinti hercegük palotájába.

A velencei kalmár

Shylock, a zsidó uzsorás Velencében élt, s óriási vagyont halmozott fel azzal, hogy nagy kamatra kölcsönt adott keresztény kereskedőknek. Shylock keményszívű ember volt, s olyan szigorúan behajtotta a kölcsönadott pénzt, hogy minden jó ember utálta, de különösen Antonio, egy fiatal velencei kalmár. Shylock is ugyanannyira gyűlölte Antoniót, mert annak szokása volt, hogy pénzt adott kölcsön bajba jutott embereknek, és sohasem fogadott el kamatot a kölcsönadott pénzért. Így hát nagy ellenségeskedés volt a kapzsi uzsorás és Antonio, a nagylelkű kalmár között. Valahányszor Antonio találkozott Shylockkal a Rialton, vagyis a tőzsdén, szemére szokta vetni uzsorakamatait és lelketlen üzleteit. Amaz látszatra türelemmel viselte el ezeket a szidásokat, de titokban a bosszúról gondolkodott.

Antonio a legkedvesebb, legelőkelőbb ember volt, aki valaha is élt, szelleme fáradhatatlan az udvariasságban, valóban olyan férfi volt, akiben az ősi római becsület erősebben megnyilvánult, mint bárkiben, aki Itália levegőjét szívtá. Minden polgártársa nagyon szerette, de szívéhez legközelebb álló, legdrágább barátja Bassanio volt, egy velencei nemes, akinek kicsi lévén apai öröksége,

majdnem kimerítette csekély vagyonát azzal, hogy szűkös eszközeihez képest túlságosan költekező életet folytatott, aminthogy magas rangú, de kis vagyonú fiatalemberek erre mindig hajlamosak. Valahányszor Bassaniónak pénz kellett, Antonio segítségére sietett, és úgy látszott, mintha kettejüknek egy szíve és egy erszénye volna.

Egy napon Bassanio felkereste Antoniót, s elmondta neki, úgy akarja helyrehozni vagyoni állapotát, hogy feleségül vesz egy gazdag hölgyet, akit szívből szeret, aki egyedüli örökösője nemrég elhunyt apja nagy birtokának. Bassanio már a leány apjának életében látogatta házukat, s akkor úgy vélte, hogy gyakran kapott e hölgy szeméből szótlan biztatást, mely mintha azt mondta volna, hogy nem vennék rossz néven udvarlását; de nincs annyi pénze, hogy úgy jelenjék meg ott, mint ahogy ilyen gazdag örököső kérőjéhez illik, s ezért arra kérte Antoniót, eddig tanúsított szívességeihez tegye még hozzá azt is, hogy háromezer dukátot kölcsönöz neki.

Antioniónak ebben az időben éppen nem volt annyi pénze, hogy barátjának kölcsönözhesen, de néhány áruval megrakott hajójának visszatérését várta, s ezért azt mondta, elmegy Shylockhoz, a gazdag pénzváltóhoz, hajóit leköti fedezetül, s kölcsönkéri tőle a pénzt.

Antonio és Bassanio együtt elment Shylockhoz, s Antonio megkérte, kölcsönözzön neki három-ezer dukátot bármilyen kamatra, a pénzt majd tengerjáró hajóinak áruiból fogja kifizetni. Shylock erre azt gondolta magában: „Ha egyszer megfoghatom a nyakát, jóllakatom a régi haragot. Gyűlöli szentelt népünket, ingyen helyez ki kölcsönpénzt, s ahol a kereskedők gyűlnek össze, szid, és uzsorának mondja hasznomat. De átok verje törzsemet, ha neki ezt megbocsátom.” Antoniót, amikor látta, hogy magában töpreng és nem felel, türelmetlenség fogta el a pénz miatt, és azt mondta:

– Shylock, hallod-e, kölcsönadod-e a pénzt?

Erre a kérdésre a másik így felelt:

– Signor Antonio, te a Rialton nemegyszer szidtál engem, amiért a pénzem után kamatot szedek. Én tűrtem csöndes vállvonogatással, mert törzsünk osztályrésze a tűrés. Hitetlennek és vérebnek neveztelek, leköpted kaftánomat, s elrúgtál, mint egy idegen kuvaszt a küszöbödől. Most kiderült, hogy szükséged van énrám. Most jössz hozzám, és azt mondod: „Shylock, pénz kell nekünk.” Van egy kutyának pénze? Lehet ez? Ad egy kuvasz háromezer dukátot? Vagy meghajoljak, és így szóljak-e: „Szép uraság, te pénteken leköptél, másnap kutyának mondtál, s most e kedvességért pénzt adjak neked?”

Antonio így felelt:

– Kedvem jött, hogy megint így hívjalak és megrugdossalak és leköpjelek! Ha kölcsönadod azt a pénzt, ne úgy add, mint barátnak. Kölcsönözz inkább mint ellenfelednek, kit, ha megszorul, csak derűsebb arccal szipolyozol.

– De mondd – kérdezte Shylock –, miért viharzol? A barátod szeretné lenni, és elfelejteni, hogy megaláztál, megadni, ami kell neked, anélkül hogy kamatot vegyek.

Ez a látszólag nyájas ajánlat nagyon meglepte Antoniót, s ekkor Shylock, még mindig jóságot színélve, mintha mindazt, amit tesz, azért tenné, hogy Antonio szeretetét megnyerje, megint csak azt mondta, hogy kölcsönad háromezer dukátot, és nem kér kamatot pénzéért, csak jöjjön el vele Antonio egy ügyvédhez, s ott merő játékból írjon alá egy kötelezvényt, amely szerint, ha bizonyos napon nem fizeti vissza a pénzt, zálogul leköt egy font* húst, mely kivágható testének bármely részéből, ahol Shylocknak épp kedve telik.

– Szavamra – felelte Antonio –, ezt a feltételt betartom, és azt mondom, hogy kedves a zsidó.

Bassanio azt mondta, ilyen feltételt ne vállaljon érte, de Antonio ragaszkodott hozzá, hogy aláírja a kötést, mert még mielőtt a fizetés napja elérkezik, hajói a kölcsönzött pénznél tízszer nagyobb értékű áruval megrakodva térnek majd haza.

Shylock hallotta ezt a vitát, és felkiáltott:

– Ó, Ábrahám atyám! Nézd, micsodák e keresztények, akiket kemény szívük tanít másokra gyanakodni. Kérlek, mondd meg, Bassanio, hát mit nyernék, ha nem fizetne akkor, s a bánat-pénzt rajta behajtanám? Egy font kivágott emberhús nem oly ízes, nem is oly hasznosítható, mint juhok, ökrök, kecskék húsa. Mondom, e szívességgel pályázom kegyére: ha elfogadja, jó, ha nem, agyő.

Végül Bassanio tanácsa ellenére, aki, bármit is mondott Shylock a maga jóságos szándékairól, nem szerette, hogy barátja megkockáztatja kedvéért ezt a megdöbbentő bírságot, Antonio aláírta a kötést, mert azt hitte, igaz, amit az uzsorás mond, és az egész csak pusztá játékból történik.

A gazdag úrihölgy, akit Bassanio feleségül akart venni, Velence közelében élt egy Belmont nevű helységben, Portiának hívták, és sem megjelenésének, sem lelkének bája nem maradt semmivel sem alul avval a Portiával szemben, akiről tudjuk, hogy Cato lánya volt, és Brutus felesége.

Bassanio, miután barátja, Antonio élete kockáztatásával ilyen kedvesen ellátta pénzzel, elindult Belmontba ragyogó kísérettel, köztük egy Gratiano nevű úriemberrel.

Bassanio udvarlása sikeresnek bizonyult, és Portia rövidesen beleegyezett, hogy férjéül elfogadja.

Bassanio bevallotta Portiának, hogy nincs vagyona, s hogy mással se kérkedhet, csak előkelő születésével és nemes őseivel. Portia azonban – aki értékes tulajdonságaiért szerette Bassaniót, s elég vagyona volt ahhoz, hogy ne a gazdagságot keresse férjében – méltóságteljes szerénységgel azt válaszolta, bárcsak ezerszer szebb volna és tízezerszer gazdagabb, hogy így méltó lehetne Bassanióhoz, aztán a nagyon művelt Portia kedvesen becsmérelte magát, azt mondta magáról, hogy neveletlen, műveletlen, tapasztalatlan lány, de azért nem túl öreg még a tanuláshoz, s hogy lágy szellemét Bassaniónak ajánlja: minden dolgában ő vezesse, mint ura, kormányzója és királya. Végül azt mondta:

– Magamat és mindent, ami enyém, most neked adtam: nemrég még ura voltam e kastélynak és cselédeimnek, s királynő önmagam fölött, de most e ház és e cselédek s önmagam mind tiéd, uram. Vedd e gyűrűvel – s egy gyűrűt nyújtott át Bassaniónak.

* Kb. 1/2 kg

Az a bájos modor, amellyel a gazdag és előkelő Portia ilyen szerény vagyonú embert férjéül fogadott, olyan hálával és csodálattal töltötte el Bassaniót, hogy örömét és tiszteletét nem is tudta másképpen kifejezni a kedves hölgynek, aki ennyire megtisztelte őt, csak a szerelem és a köszönet tört szavaival: átvette a gyűrűt, és megfogadta, hogy sohasem válik meg tőle.

Gratiano és Nerissa, Portia komornája éppen uruk és asszonyuk kíséretében voltak, amikor Portia olyan bájosan megígérte, hogy engedelmes felesége lesz Bassaniónak, mire Gratiano boldogságot kívánt Bassaniónak és a nagylelkű hölgynek, s engedelmeiket kérte, hogy velük egy időben ő is megházasodhasson.

– Örömmel, Gratiano – mondta Bassanio –, ha tudsz addig nőt szerezni.

Gratiano ekkor azt mondta, hogy szereti Portia szép komornáját, Nerissát, aki megígérte, hogy felesége lesz, ha hölgye férjhez megy Bassanióhoz. Portia megkérdezte Nerissát, igaz-e mindez. Nerissa azt felelte:

– Igaz, ha nem haragszik, asszonyom.

Portia szívesen beleegyezett, Bassanio pedig nyájasan így szólt:

– Nászotok csak szépíti ünnepünket, Gratiano.

A szerelmesek boldogságát e pillanatban sajnálatosan megzavarta egy követ megjelenése: levelet hozott Antoniótól, félelmes hírekkel. Miközben Bassanio Antonio levelét olvasta, Portia attól félt, hogy valamilyen kedves barátjának halála áll benne, annyira elsápadt Bassanio. Megkérdezte tőle, mi szomorította el annyira, mire Bassanio így felelt:

– Ó, édes Portia, nem sok gonoszabb szó mocskolt be papírt, mint ezek. Nézd, kedves úrnőm,

mikor szerelmet vallottam neked, megmondtam, hogy egyetlen vagyonom ereimben folyik: nemes vagyok. De azt is meg kellett volna mondani, hogy a semminél is kevesebbem, azazhogy adósságom van.

Bassanio ekkor elmondta Portiának mindazt, amit már elbeszéltünk. Hogyan kölcsönzött pénzt Antoniótól, és beszélt arról a kötelezvényről is, mellyel Antonio egy font húst kötött el zálogul arra az esetre, ha nem fizeti ki egy bizonyos napon, s ekkor Bassanio felolvasta Antonio levelét, mely így hangzott:

Kedves Bassanio, minden hajóm elsüllyedt, zálogomat a zsidónak eljátszottam, s mivel, ha megfizetem, lehetetlen, hogy éljek, csak éppen látni szeretnélek, mielőtt meghalok. De azért csak mulass jól, s ha szereteted nem beszél rá, hogy jöjj, levelem se tegye.

– Ó, szerelmem – mondta erre Portia –, hagyj mindent abba, menj. Lesz aranyad, hogy hússzor kifizesd tartozásodat, mielőtt ilyen barát elveszítse egy hajszáját Bassanio miatt. Drágán vettelek meg, drágán szeretlek.

Portia még azt mondta, hogy férjhez szeretne menni, mielőtt Bassanio útra kel, hogy így törvényes joga legyen felesége pénzéhez, ezért hát még aznap megházasodtak, ugyanakkor Gratiano is feleségül vette Nerissát, s Bassanio és Gratiano abban a pillanatban, hogy házasok voltak, nagy sietve elindultak Velencébe, ahol Bassanio már börtönben találta Antoniót.

A fizetés napja elmúlt, a kegyetlen uzsorás nem akarta elfogadni a pénzt, melyet Bassanio felajánlott neki, hanem ragaszkodott ahhoz, hogy egy fontot kapjon Antonio húsából. Már a napját is kijelölték, amikor ezt a visszataszító pört a velencei dózse* előtt megtárgyalják, s Bassanio rettentő izgalomban várta a tárgyalást.

Amikor Portia elbúcsúzott férjétől, vigasztaló szavakat intézett hozzá, s arra kérte, ha visszatér, hozza magával kedves barátját; de azért félt, hogy Antonio ügye rosszra fordult, így hát amikor magára maradt, gondolkozni kezdett, és azt fontolgatta magában, nem segíthetne-e valami módon abban, hogy megmentse drága Bassaniója barátjának életét. És igaz, hogy amikor meg akarta tisztelni Bassanióját, olyan szelíd és asszonyos bájjal mondta neki, hogy minden dolgában aláveti magát az ő irányításának és felsőbbrendű bölcsességének, de azért most, amikor férje barátjának életveszedelme cselekvésre ösztönözte, csöppet sem kételkedett a maga erejében, hanem rábízta magát saját igaz és tökéletes ítéletének irányítására, s hirtelen elhatározta, hogy ő maga is Velencébe megy, és beszélni fog Antonio védelmében.

Portiának egy rokona jogtudós volt: ennek a Bellario nevű jogtudósnak írt, előadta neki az ügyet, véleményét kérte, s arra is, hogy a tanácsával együtt küldje el neki a maga ügyvédi ruháját. A követ visszatért Bellario levelével, melyben tanácsot adott, hogyan kell eljárnia, egyúttal elküldött minden szükséges felszerelést is.

* A velencei városállam uralkodója a középkorban

Portia férfiruhába öltözött, ugyanígy öltöztette föl társalkodónőjét, Nerissát is, aztán fölvette az ügyvédi köntöst, és magával vitte Nerissát mint írnokát, azonnal útnak indultak, és éppen a tárgyalás napján érkeztek Velencébe. A pört tárgyalni kezdték a dózse és a velencei szenátorok előtt a szenátusban, amikor Portia belépett e legfelsőbb törvényszék elé, s átnyújtotta Bellario levelét, melyben e nagy tudományú jogász azt írta a dózsénak, hogy ő maga jött volna el Antonio védelmében beszélni, de a betegség megakadályozta ebben, és most engedélyt kér arra, hogy a tanult, ifjú Balthasar doktor – így nevezte Portiát – beszélhessen helyette. A dózse hozzájárult ehhez, és nagyon csodálkozott az idegen fiatalos megjelenésén, mert Portiát ügyesen elváltottatta jogtudori köntöse és nagy parókája.

Most aztán megkezdődött ez a fontos tárgyalás. Portia körülnézett, látta a könnyörtelen uzsorást, és látta Bassaniót is, aki azonban nem ismerte fel őt álruhájában. Bassanio Antonio mellett állt: kétségbeesés és félelem gyötörte barátja miatt.

Annak a nehéz feladatnak fontossága, melyet Portia magára kiszabott, bátorságot adott e gyöngéd hölgynek, és merészen nekifogott annak a munkának, amelynek elvégzésére vállalkozott. Mindezekelőtt Shylockhoz fordult. Elismerte, hogy a velencei törvények jogot adnak ahhoz, hogy megkapja a kötelezvényben meghatározott zálogot, de olyan szépen beszélt arról a nemes tulajdonságról, a *kegyelemről*, hogy meghatotta volna mindenkinek a szívét, csak az érzéketlen Shylockét nem; azt mondta, a kegyelem úgy fakad, mint csöndes eső a mennyből a lenti földre, s kétszeresen áldott: megáldja azt, ki adja, s azt, ki kapja; hogy koronánál szebb díszbe a királynak, mert az istennek magának tartozéka; hogy a hatalom akkor a legistenibb, ha fékje kegyelem; s kérte Shylockot, fontolja meg azt, hogy mi mindnyájan bocsánatért könyörgünk, s imánk egyúttal megbocsátani int minket is. Shylock erre csak azzal felelt, hogy a kötelezvényben kikötött bírságot kívánja.

– Nem képes kifizetni azt a pénz? – kérdezte Portia.

Bassanio ekkor felajánlotta az uzsorásnak, hogy annyiszor háromezer dukátot fizet meg, ahányszor csak kívánja, de Shylock ezt visszautasította, és még mindig csak azt kívánta, hogy egy fontot kapjon Antonio húsból. Bassanio ekkor azért könyörgött a tudós fiatal ügyvédnek, igyekezzék kicsit csavarni a törvényen, hogy megmentse Antonio életét. De Portia méltóságteljesen azt válaszolta, hogy az egyszer megállapított törvényeket sohasem szabad megváltoztatni. Shylock hallván, hogy Portia azt mondja, nem szabad megváltoztatni a törvényt, úgy érezte, a jogtudós az ő érdekében beszél, s ezért így szólt:

– Egy Dániel ítél, egy Dániel! Hogy tisztellek, ifjú, tudós bíró! A külsőnél mennyivel öregebb vagy!

Portia most arra kérte Shylockot, engedje belenézni a kötelezvénybe, s amikor elolvasta, így szólt:

– Oda hát a zálog, s az uzsorásnak joga van e húsról, melyet kivág a kalmár szíve tájából. – Aztán azt mondta Shylocknak: – Légy irgalmas: fogadd el a pénzt, és mondd nekem, hogy tépjem el a kötelezvényt.

De a kegyetlen Shylock nem volt hajlandó irgalmat tanúsítani, hanem így szólt:

– Lelkemre esküszöm, emberi nyelvnek nincs ereje ahhoz, hogy megmásítson.

– Akkor hát, Antonio – mondta Portia –, készítsd elő a szívedet a késre.

És mialatt Shylock nagy buzgósággal élesített egy hosszú kést, hogy kivágjon egy font húst, Portia így szólt Antoniához:

– Van még mondanivalód?

Antonio nyugodt lemondással azt felelte, hogy nem sok mondanivalója van, mert lelkét előkészítette a halálra. Aztán így szólt Bassanióhoz:

– Adj kezet, Bassanio, ég veled. Ne búsítson, hogy érted jártam így. Üdvözlöm nemes feleségedet: mondd el neki, hogyan szerettelek.

Bassanio mélységesen lesújtva válaszolt.

– Antonio, tudd meg, a feleségem nekem az életemnél többet ér; de hitves, élet, az egész világ nem ér nekem többet az életednél: mind elveszteném, mindet odaadnám, ha szabadon engedne ez az ördög.

Portia hallotta ezt, s a jószívű hölgyet csöppet sem sértette, hogy férje ilyen erős szavakkal fejezte ki a szeretetet, amellyel olyan hű barátnak tartozott, mint Antonio, de azért nem állhatta meg, hogy ezt ne felelje rá:

– No, nem köszönné meg a feleséged, ha ajánlatodat meghallaná.

Ekkor Gratiano, aki szerette utánozni, amit ura tesz, azt gondolta, neki is olyan beszédet kell mondania, mint Bassaniónak, és azt mondta Nerissa füle hallatára, aki írnok ruhájában Portia mellett jegyeztetett:

– Van hitvesem, s szeretem, esküszöm, de bár az égben lenne most, hogy onnan megmásíthatná e kutya uzsorást.

– Jó, hogy ezt a háta mögött ajánlod: vágyad nem szolgálná a házi békét – mondta Nerissa.

Shylock ekkor türelmetlenül felkiáltott:

– Az idő múlik: mondj ítéletet!

És most a törvényszéken mindenkit rettegő várakozás fogott el, minden szív megtelt bánattal Antoniódért. Portia megkérdezte, készen áll-e a mérleg a hús megmérésére, és ezt mondta az uzsorásnak:

– Végy költségedre, Shylock, egy sebészt, hogy mielőtt elvérzik, bekötözze.

Shylock, akinek éppen az volt a szándéka, hogy Antonio halálra vérezzen, így szólt:

– A kötvényben ez benne van talán?

Portia azt felelte:

– Nincs beleírva, no de mit tesz az? Jó volna, ha megtennéd irgalomból.

Shylock erre csak ennyit felelt:

– Nem találom, a kötvényben nem áll.

– Akkor – mondta Portia – egy font e kalmár húsából tiéd: a bíróság s a törvény megítéli. E húst a melléből kell majd kivágnod: megengedi a bíróság és a törvény.

Shylock megint felkiáltott:

– Ó, igaz bíró, bölcs bíró! Egy Dániel ítelt, egy Dániel! – Aztán megint hosszú kését élesítette, mohón Antonióra nézett, és így szólt: – Készülj!

– Várj még kicsit – mondta Portia –, csak egyre kell ügyelned. E kötvény egy csöpp vért sem ad neked. „Egy font hús”: éppen ezek a szavak. De ha, míg vágod, csak egy csöpp vért ontasz, minden birtokod s javad elkoboztatik velencei törvény szerint, s Velence államára száll.

Shylock számára azonban végképp lehetetlen volt, hogy a font húst kivágja anélkül, hogy Antoniódnakvérét ontsa, s Portiának ez a bölcs felfedezése, tudniillik hogy a kötelezvény csak húst említett, s vért nem – megmentette Antonio életét, s mindnyájan bámultak, milyen csodásan éles elméjű a fiatal ügyvéd, akinek olyan szerencsésen eszébe jutott ez a kibúvó, tapsok hangzottak fel a szenátus minden részéről, és Gratiano Shylock saját szavaival felkiáltott:

– Hallod, uzsorás? Ó, bölcs, igaz bíró! Egy Dániel ítelt, egy Dániel!

Shylock, amikor látta, milyen kudarcot vallott kegyetlen szándéka, csalódott tekintettel kijelentette, hogy elfogadja a pénzt. Bassanio mértéktelenül örült Antonio váratlan megszabadulásának, és felkiáltott:

– Itt a pénz!

De Portia visszatartotta, és így szólt:

– Csitt! Ne siess. Igazságot a zsidónak: nem jár neki semmi, csupán a bírság. Készülj, Shylock, kivágni azt a húst, ne onts vért, és ne vágj többet, sem kevesebbet, mint épp egy fontot: ha többet

veszel vagy kevesebbet, sőt ha a mérleg nyelve meginog csupán egy hajszál vastagságnyra, Velence törvényei szerint meghalsz, és minden javadat elkobozzák.

– A tőkémét add meg, és hadd menjek innen – mondta Shylock.

– Már elkészítettem számodra – mondta Bassanio –, itt van.

Shylock már át akarta venni a pénzt, amikor Portia megint megakadályozta, és így szólt:

– Várj, a törvénynek még dolga van veled! Velence írott törvénye szerint vagyonodat az állam elkobozza, mert egy polgárának életére törtél, s életed a dózse kegyelmétől függ, hát térdre, és kérj kegyelmet a dózsétól.

A dózse ekkor így szólt Shylockhoz:

– Hogy lásd, milyen más a mi szellemünk, életed kérés nélkül visszaadjuk, de vagyonod fele Antonióé, másik a kincstáré.

A nagylelkű Antonio ekkor azt mondta, hogy lemond Shylock vagyonának ráeső részéről, ha Shylock aláír egy okiratot, hogy az halálakor lányára és annak férjére száll. Antonio ugyanis tudta,

hogy az uzsorásnak csak egyetlen lánya van, aki nemrégén apja akarata ellenére férjhez ment egy Lorenzo nevű fiatal keresztényhez, Antonio barátjához, és ez a házasság annyira sértette Shylockot, hogy lányát kitagadta az örökségből.

Az uzsorás beleegyezett ebbe, s így bosszújában csalódottan, vagyonától megfosztva így szólt:

– Beteg vagyok. Engedjete haza, küldjétek utánam az írást, és vagyonom felét lányomra hagyom.

– Eredj hát – mondta a dózse –, írd alá, s ha megbánod kegyetlenségedet, az állam elengedi vagyonod másik felének elkobzását.

A dózse ekkor szabadon engedte Antoniót, és feloszlatta a törvényszéket. Nagyban magasztalta a fiatal ügyvéd bölcsességét és leleményességét, s meghívta magához ebédre.

Portia, aki még férjét megelőzve akart visszatérni Belmontba, így válaszolt:

– Kérlek, bocsáss meg, kegyelmes uram, rögtön indulnom kell.

A dózse azt mondta, sajnálja, hogy nincs ideje maradni és nála ebédelni, és Antonióhoz fordulva hozzátette:

– Antonio, hálás lehetsz az úrnak: azt hiszem, sokkal tartozol neki.

A dózse és a szenátorok kivonultak a törvényszékről, s ekkor Bassanio így szólt Portiához:

– Tisztelt uram, engem s barátomat bölcsességed ma megszabadított nehéz kínoktól, s ezért kérek, fogadd el a Shylocknak szánt háromezer dukátot.

– S ezenfelül – mondta Antonio – adósaid vagyunk örökké szolgálattal s szeretettel.

Portiát nem lehetett rábírní, hogy elfogadja a pénzt, de miután Bassanio egyre sürgette, hogy fogadjon el valamilyen jutalmat, így szólt:

– Add kesztyűdet, hordom emlékezésül. – S amikor Bassanio lehúzta kesztyűjét, Portia meglátta ujján a gyűrűt, amelyet ő adott neki, márpedig éppen a gyűrű volt, amit ez a fortélyos hölgy meg akart szerezni tőle, hogy eltréfálkozzon vele, amikor majd viszontlátja Bassanióját, s éppen ezért kérte el tőle a kesztyűjét. Ezért hát, amikor meglátta a gyűrűt, hozzátette: – S a kedvedért elfogadom e gyűrűt.

Bassaniót rendkívül elszomorította, hogy az ügyvéd ezt az egyetlen dolgot kéri tőle, amitől nem válhat meg, és nagy zavarában azt mondta, ez felesége ajándéka, és megfogadta, hogy sohasem válik meg tőle. De neki adja a legértékesebb gyűrűt Velencében, amire kihirdetés útján ráakadhat. Erre Portia úgy tett, mintha meg lenne bántva, otthagya a törvényszéket, és így szólt:

– Megtanítasz rá, uram, mit kell felelni egy koldusnak.

– Kedves Bassanio – mondta Antonio –, add neki e gyűrűt: szeretetem s az ő érdeme tán ellensúlyozzák asszonyod tilalmát.

Bassanio szégyellte, hogy ilyen hálátlannak mutatkozott, engedett, és elküldte Gratianót a gyűrűvel Portia után. Ekkor aztán Nerissa, az *írnok*, aki szintén adott Gratianónak egy gyűrűt, elkérte tőle a gyűrűjét, és Gratiano – aki nem vette lelkére, hogy ura túltegyen rajta a nagylelkűségben – odaajándékozta neki. S a hölgyek sokat nevettek maguk között, amikor arra gondoltak, hazatérve hogyan fogják vádolni férjüket, amiért elajándékozták gyűrűiket, és hogyan fognak majd esküdni, hogy férjük bizonyára valamilyen nőnek adta ajándékba.

Portia, mikor hazatért, abban a boldog lelkiállapotban volt, amely sohasem maradt el a tudattól, hogy egy jócselekedetet hajtottunk végre. Vidám lelke örült mindennek, amit látott: a hold mintha soha azelőtt nem ragyogott volna olyan fényesen, s amikor ez a tündöklő hold elrejtőzött egy felhő mögé, akkor a belmonti házából kiszivárgó világosság éppúgy tetszett elbűvölt képzeletének, s így szólt Nerissához:

– A fény, melyet látsz, a szobámban ég. A kicsi gyertya oly messze sugárzik! Így ragyog a jótett a rossz világban. – S amikor meghallotta a házából kiszűrődő zenét, ezt mondta: – Úgy rémlik, a zene édesebben zeng, mint nappal.

Ekkor Portia és Nerissa belépett a házba, átöltöztek saját ruháikba, úgy vártak férjeikre, akik csakhamar követték is őket Antonióval. Bassanio bemutatta drága barátját Portiának, de alig érték véget e hölgy üdvözlései és szerencsekívánatai, észrevették, hogy Nerissa és férje a szoba sarkában veszekszik egymással.

– Veszekedés? – kérdezte Portia. – Ilyen hamar? Miért?

Gratiano azt felelte:

– Egy silány arany karikagyűrűért, melyet ő adott nekem, rajta vers, afféle átlag kézművespoézis, e szavakkal: „Szeress meg és ne vess meg.”

– Miért beszélsz értékéről és a versről? – kérdezte Nerissa. – Megesküdtél, amikor neked adtam, hogy halálod percéig viseled, és most azt mondod, egy ügyvéd írnokának adtad. Tudom, hogy nőnek adtad.

– Szavamra mondom – felelte Gratiano –, egy ifjúnak adtam, egy vézna kisfiúnak, nem volt magasabb nálad, annak a fiatal jogtudósnak az írnoka volt, aki bölcs beszédével megmentette Antonio életét, ez a fecsegő fiú éppen ezt kérte jutalmul: sehogy sem tudtam megtagadni tőle.

Portia közbeszölt:

– Hiba volt, Gratiano, hitvesed első ajándékát elvesztegetni. Én is adtam egy gyűrűt uramnak, Bassaniónak, s esküdni mernék, nem húzná le ujjáról a világ minden kincséért sem.

Gratiano, hogy hibáját mentse, így szólt:

– Bassanio odaadta gyűrűjét az ügyvédnek, aztán a fiú, az írnok, aki az írással bajlódott, elkérte az én gyűrűmet is.

Portia ezt hallván nagyon haragosnak látszott, szemére hányta Bassaniónak, hogy elajándékozta az ő gyűrűjét, és azt mondta, Nerissa őt is megtanította rá, mit higgyen, s ő is tudja, hogy Bassanio valamilyen nőnek adta a gyűrűt. Bassanio nagyon boldogtalan volt, hogy így megsértette drága hölgységét, és teljes komolysággal ezt felelte:

– Nem, asszonyom, nem egy asszony kapta meg, hanem az a jogtudós, aki nem vett át háromezer dukátot, hanem a gyűrűt kérte. Megtagadtam, és türtem, hogy rossz kedvvel menjen el. Mit is tehettem, édes Portia? Utána kellett küldenem: a szégyen és az udvariasság ragadtak el. Bocsáss meg, édes úrnőm: ha ott vagy, te könyörgöd tőlem el a gyűrűt, hogy a jó doktornak adjam.

– Ó! – szólt közbe Antonio. – E vizsályt én, boldogtalan okoztam.

Portia arra kérte Antoniót, ne búsuljon ezen, mert mindazonáltal szívesen látja, és ekkor Antonio így szólt:

– Vagyonának volt kezessége testem, elvész, ha nincs az, akié a férjed gyűrűje most, de lekötöm ezúttal a lelkemet zálogul, hogy urad soha többé meg nem szegi hitét.

– Kezese vagy hát – mondta Portia –, add neki e gyűrűt, és mondd, hogy őrizze jobban, mint amazit.

Bassanio rápillantott a gyűrűre, s különös meglepetés volt neki, amikor látta, hogy ez ugyanaz, amit elajándékozott. Portia ekkor megmondta, hogy ő volt a fiatal jogtudós, és Nerissa volt az írnoke, s Bassanio kimondhatatlan csodálatára és gyönyörűségére felfedezte, hogy feleségének nemes bátorsága és bölcsessége mentette meg Antonio életét.

Portia ekkor újra üdvözölte Antoniót, és átadott neki néhány véletlenül kezébe került levelet. E levelek beszámoltak Antonio elveszettnek hitt hajóiról, melyek sértetlenül megérkeztek a kikötőbe. Így hát e gazdag kalmár történetének tragikus kezdetét teljesen elfelejtették a rákövetkező váratlan jó szerencsében, s volt elég idejük rá, hogy nevéssenek a gyűrűk mulatságos kalandján s a férjeken, akik nem ismerték fel saját feleségüket. Gratiano afféle rimes beszéddel esküdözött, hogy

*nem árthat már nekem vihar, se jég,
ha megőrzöm Nerissa gyűrűjét.*

Lear király

Lear királynak, Britannia királyának három lánya volt: Goneril, Alban herceg felesége; Regan, Cornwall herceg felesége, és Cordelia, aki még lány volt, s Franciaország királya és Burgundia fejedelme vetélkedett a szerelméért, éppen ezért ez idő szerint mindketten Lear király udvarában tartózkodtak.

Az öreg király nyolcvanéves is elmúlt már, megviselte a kor meg a kormányzás fáradalma, és elhatározta, hogy többé nem vesz részt az államügyekben, hanem minden gondot és bajt ifjabb erőknél ad át, hogy ideje maradjon felkészülni a halálra, amely már nem lehet nagyon messze. E szándékkal hívatta magához három lányát, mert az ő ajkukról akarta megtudni, melyikük szereti őt legjobban, s királyságát olyan arányban akarta szétosztani közöttük, ahogyan a szeretetük megérdemli.

Goneril, a legidősebb kijelentette, jobban szereti apját, mint kimondható, drágább előtte, mint szeme világa, drágább, mint az élet és a szabadság, és elmondott még egy sereg ilyen fogadkozást, csupa olyasmit, amit könnyű színlelni, ha nincs mögötte igazi szeretet, csak néhány magabiztosan kiejtett szó kell hozzá. A király gyönyörűséggel hallgatta, amint lánya maga biztosította őt szeretetéről, mert azt hitte, hogy valóban szívéből jött, s apai gyöngédségének rohamában rá és férjére ruházta hatalmas királyságának egyharmadát.

Aztán második lányát szólította, és megkérdezte tőle, mi mondanivalója van. Regant ugyanabból a kongó ércből gyúrták, mint nővérét, vallomása egy jottával sem maradt el az előző mögött, hanem kijelentette, hogy amit a nővére szólt, az mind semmi ahhoz a szeretetkezéshöz képest, amellyel ő viseltetik őfelsége iránt, és minden más örömet halottnak talál, olyan gyönyörűséget okoz neki az, ahogy drága apját és királyát szereti.

Lear király áldotta az eget, hogy ilyen gyöngéd szívű gyermekekkel ajándékozta meg, s Regan tetszetős bizonygatásai után nem tehetett egyebet, mint hogy őt és férjét megajándékozta királyságának egyharmadával, mely kiterjedésre felért azzal a résszel, amelyet már odaadott Gonerilnak.

Aztán legkisebb lányához, Cordeliához fordult, legvégső örömének nevezte, és megkérdezte tőle, mit tud hát ő mondani, mert bizonyosra vette, hogy majd Cordelia is ugyanolyan szeretetteljes szavakkal örvendezteti meg, amilyeneket nővérei elmondtak, sőt úgy gondolta, Cordelia kifejezései majd annyival túláradozhatnak lesznek a két idősebb nővér szavainál, amennyivel ő is mindig jobban kegyelte, becézte Cordeliát a másik kettőnél. De Cordelia megcsömörlött testvérei hízélgésétől, tudta, hogy egészen más van a szívükben, mint az ajkukon, látta, hogy mézesmázos szavaiknak nincs egyéb célja, mint kicsalni az öreg királytól tartományait, hogy ők és férjeik még apjuk életében uralkodhassanak – ezért nem felelt egyebet, csak hogy őfelségét kötelességéhez képest szereti, sem jobban, sem kevésbé.

A királyt felháborította kedvenc lányának ez a látszólagos hálátlansága, s azt kívánta tőle, fontolja meg beszédét, jobbjára szavait, nehogy szerencséjét megrontsa.

Cordelia erre elmondta apjának, hogy apját látja benne, aki fölnevelte és szerette, ő pedig ezt a tartozást úgy rója le, amint illik és méltó: szereti, engedelmeskedik neki, és mindenek fölött tiszteli. De nem nyithatja száját olyan nagyzó szavakra, mint nővérei, azt sem ígérheti neki, hogy senki mást ezen a világon nem szeret. Miért mentek férjhez néneji, ha azt mondják, hogy csak apjukat szeretik? Ő, ha egykor tán férjhez menne, akkor azé lesz majd a fél szerelme, gondja és tartozása, akivel jegyet váltott; úgy, mint néneji, hogy csupán atyját szeresse – férjhez sem megy.

Cordelia komolyan szerette öreg apját, majdnem olyan túlzóan, mint ahogyan nővérei állították magukról, és ezt nyíltan meg is mondta volna bármikor máskor lányhoz illőbb, szeretőbb szavakkal, mindezek nélkül a fenntartások nélkül, amelyek valóban kissé hálátlannul csengtek; de nővéreinek ravaszul hízélgő szavai után, amikor látta, milyen szertelen jutalmat nyertek ezekkel a hízélgésekkel, úgy gondolta, az a legillőbb eljárás, hogy hallgat és szeret. Ez felülemeli érzelmeit a számítás gyanúján, s tanúságot tesz arról, hogy ő is szeret, de nem a nyereségért, s minél kevésbé mutató a fogadkozása, mint nővéreie, annál igazabb és őszintébb.

Ez a nyílt beszéd, amit Lear király büszkeségnek nevezett, annyira felbőszítette az öreg uralkodót – aki mindenkor, még élete delén is sokszor volt szeszélyes és indulatos, most pedig az aggkori gyermekség annyira elhomályosította értelmét, hogy nem tudta megkülönböztetni az igazságot a

hízalgéstől, sem pedig a tarkára festett beszédet a szívből jövő szavaktól –, hogy sértődött dühében visszavonta királyságának megmaradt és Cordelia részére fenntartott harmadát, elvette tőle, és egyenlő arányban felosztotta a két idősebb nővér és férjeik, Alban és Cornwall herceg között. Ezeket magához szólította, s valamennyi udvari emberének színe előtt fejedelmi koronát adományozott nekik, s kettejükre ruházott minden jövedelmet, uralkodást és végrehajtó hatalmat, ő maga csak a király nevét tartotta meg, egyébként lemondott királyságáról, de azzal a kikötéssel, hogy megtart magának kíséretül száz lovagot, és ezekkel együtt havonta felváltva két lánya palotájában kap ellátást.

Királyságának e fonák felosztása – melyet csöppet sem a józan ész tanácsolt, hanem sokkal inkább a szenvedély – egész udvarát álmélkodással és szorongással töltötte el, de senkinek sem volt bátorsága ahhoz, hogy odaálljon a király és fellobbant haragja közé, csak Kent gróf szólt egy jó szót Cordeliáért, erre azonban a szenvedélyes Lear király halálbüntetés terhe mellett megtiltotta neki, hogy beszéljen, de a jó Kentet nem lehetett elriasztani. Mindig hűséges volt Lear királyhoz, akit tisztelt mint uralkodóját, szeretett mint édesapját, s úgy követett, mint mesterét; életét eddig is csak zálognak tartotta a király ellenségei számára, s kockára merte tenni, amikor Lear király megmentéséről volt szó. És most, amikor Lear király volt legnagyobb ellensége önmagának, a királynak ez a hűséges szolgálja most sem feledkezett meg régi elveiről, hanem férfiasan szembeszállt Lear királlyal,

hogy jót tegyen vele, és csak azért volt hozzá udvariatlan, mert Lear király elvesztette az eszét. Leghűségesebb tanácsosa volt a királynak az elmúlt időkben, és most is azért könyörgött neki, lásson jobban, engedje, hogy ő legyen a szeme világa, kövesse az ő tanácsát, mint ahogy már sok nehéz ügyben megtette, és hozza helyre tüstént legjobb belátása szerint ezt az undok elhírtelenkedést, mert életét teszi rá, hogy Lear király ifjabb lánya nem szereti őt kevésbé, s nem is mind léha szív, kinek halk szózatát a puszta padló vissza nem veri. Amikor a hatalom a hízelkedésnek bókol, ott a becsület nyíltsággal tartozik. Ami pedig Lear király fenyegetését illeti, mit is árthat az neki, akinek élete amúgy is a király szolgálatára áll? Semmilyen fenyegetés nem tarthatja vissza a kötelességet attól, hogy szót emeljen.

A derék Kent gróf független becsületessége csak még jobban felszította a király haragját, és mint az őrjöngő beteg, aki megöli orvosát, és halálos nyavalyáját szereti, száműzte hűséges szolgáját, s csak öt napot adott neki arra, hogy tegye előkészületeit az utazásra, mert ha a hatodik napon gyűlölt személyét a brit királyságban megtalálják, ez a perc a halála lesz. Kent pedig elbúcsúzott a királytól, és azt mondta, hogy ha a király jobbnak látja így viselkedni, akkor száműzetés volna otthon maradnia. Mielőtt elment, az istenek oltalmába ajánlotta Cordeliát, a drága szüzet, aki olyan jogosan érzett, és olyan bölcsen beszélt, s csak azt kívánta, hogy a két idősebb nővér nagyhangú beszédeinek megfeleljenek a szeretet tettei, aztán elindult, amint mondta, hogy öreg lábakkal új országba menjen.

Erre aztán beszólították Franciaország királyát és Burgundia fejedelmét, hogy meghallják Lear király elhatározását legkisebb lánya felől, és tudassák, továbbra is kérik-e még Cordelia kezét, most, amikor elvesztette apja kegyét, és nincs semmi vagyona, ami ajánlaná, csak saját személye. Burgundia fejedelme elállt a házasságtól, nem volt hajlandó feleségül venni ilyen feltétellel, de a francia király, amikor megtudta, miféle hiba miatt vesztette el Cordelia apjának szeretetét, hogy csak természetének lassúsága miatt, mert nem volt képes nyelvét olyan hízelgésre fogni, mint nővérei, kézen fogta a fiatal lányt, kijelentette, hogy erénye olyan hozomány, mely többet ér egy királyságnál, kérte Cordeliát, búcsúzzon el nővéreitől és apjától – akármilyen szeretetlen is volt az apja –, és jöjjön vele, legyen az ő hitvese és a szép Franciaország királynője, mert szebb tartományok fölött uralkodhat, mint nővérei. Burgundia fejedelmét megvetésében „vizes hercegnek” nevezte, mert szerelme az ifjú hajadon iránt perc alatt úgy elfolyt, mintha víz lett volna.

Cordelia aztán könnyes szemmel búcsúzott el nővéreitől, s arra kérte őket, szeressék nagyon apjukat, s váltsák be fogadkozásukat, ők azonban mérgesen azt felelték, ne írjon nekik elő semmit, ők ismerik kötelességüket, hanem járjon ura kedvében, ki – mint ahogy gúnyosan kifejezték magukat – a szerencse kolduskenyeréhez juttatta. Cordelia elindult, nehéz szívvel, mert ismerte nővéreinek ravaszságát, és jobb kezekre szerette volna bízni apját, mint amilyenekben otthagya.

Alighogy Cordelia elment, nővéreinek ördögi hajlamai kezdtek valódi színükben megmutatkozni. Még végére sem ért az első hónap, melyet Lear király megegyezésük szerint legidősebb lányánál, Gonerilnál akart tölteni, az öreg király kezdte észrevenni a különbséget az ígélet és a teljesítés között.

Ez a nyomorult nő megkapott mindent, amit apja elajándékozhatott, a koronát is a fejéről, de most zúgolódni kezdett még a királyságának kis maradványai ellen is, melyeket a király fenntartott magának. Goneril látni sem bírta sem apját, sem apja száz lovagját. Valahányszor apjával találkozott, mindig összeráncolta szemöldökét, s ha az öregember beszélni szeretett volna vele, betegséget színlelt, vagy akármit, csak hogy látnia se kelljen apját. Nyilvánvaló volt, hogy apja öregkorát fölösleges tehernek érezte, kíséretét szükségtelen tékozlásnak. Most már nemcsak hogy ő maga sem igen fejezte ki kötelességét apja iránt, hanem példájáról, sőt talán titkos utasításaitól is felbuzdulva, még a szolgálai is tüntetően elhanyagolták Lear királyt, és vagy nem voltak hajlandók parancsait teljesíteni, vagy még megvetőbben úgy tettek, mintha nem is hallanák. Lear királynak végül is észre kellett vennie, hogy lánya viselkedése megváltozott, de amennyire csak tudta, szemet hunyt ez előtt, mint ahogy az emberek általában nem szívesen hiszik el azokat a kellemetlen következményeket, amelyeket saját tévedésük és makacsságuk idézett elő.

Az igazi szeretetet és hűséget épp annyira nem lehet elidegeníteni, ha rosszul bánnak vele, mint amennyire az álnokságot és a szívtelenséget sem lehet kiengesztelni, ha jól bánnak vele. Ez nyilvánvalóan kitűnik a derék Kent gróf példájából: Lear király ugyan száműzte, és Kent életét kockáztatta, ha megtalálják Britanniában, mégis úgy döntött, hogy ott marad, és elvállal minden következményt, ameddig van rá lehetőség, hogy hasznára lehet urának, királyának. A derék gróf szolgának öltözött, levetett minden pompát és előkelőséget, és felajánlotta szolgálatait a királynak, aki nem ismerte fel ebben az álruhában, megtetszett neki az ismeretlen szolga válasza-
inak nyíltsága, vagyis inkább az a nyersség, amelyet a király iránt tanúsított. Ez a nyersség egészen más volt, mint az a sima, olajos hízelgés, amelytől Lear királynak épp elég oka volt megundorodnia, minthogy láthatta lányainál, mi jár együtt ezzel a hízelgéssel. Az alkut hamar megkötötték, Lear szolgálatába fogadta Kentet Caius néven – mert most így nevezte magát –, és nem is gyanította, hogy ez a szolga az ő hajdani legkedvesebb embere, a hatalmas és előkelő Kent gróf.

Caius hamarosan módot talált arra, hogy megmutassa hűségét és szeretetét királyi ura iránt, mert amikor Goneril udvarmestere még aznap tiszteletlen volt Lear királyhoz, s szemtelenül fintorgott rá, és pimaszul válaszolt, amire kétségkívül titkon úrnője is bátorította, Caius nem tudta elviselni, hogy ilyen nyilvánosan megsértsék a király felségét, nem sokat teketóriázott, hanem gáncsot vetett neki, és a modortalan szolgát berakta a kutyaólba, Lear király pedig e barátságos szolgálataért egyre inkább megszerette.

De nem Kent volt Lear király egyedüli barátja. A maga helyzetének megfelelően, s amennyire ilyen jelentéktelen személyiség kimutathatja szeretetét, a szegény udvari bolond, azaz tréfacsináló, aki a palotában lakott, ameddig Lear királynak volt palotája, mert abban az időben az volt a szokás, hogy királyok és magas rangú személyiségek bolondot tartottak, legalábbis így nevezték, hogy komoly ügyeik után elmulattassa őket – szóval ez a szegény bolond ragaszkodott Lear királyhoz azután is, hogy elajándékozta a koronáját, s szellemes mondásaival ébren tartotta a király jókedvét, bár nem állhatta meg, hogy néha tréfát ne űzzön urából, amiért olyan oktalan volt, hogy odaadta koronáját és mindenét lányainak.

Ez a becsületes bolond bőviben volt a kusza mondásoknak, daltöredékeknek, és magának Gonerilnak a jelenlétében is sok keserű gúnyban, elevenbe vágó tréfában öntötte ki szívét. Így például egyszer a királyt az ökörszemhez hasonlította, amelyik a kakukkfiókát mindaddig táplálja, míg végre az szegény fejét bekapja és megeszi. Azt is mondta, hogy a számár bezzeg megérzi, mikor a szekér húzza a lovat – azt akarta ezzel mondani, hogy Lear király lányai, akiknek hátul kellene járniuk, most apjuk elé kerültek, s hogy Lear király nem Lear király többé, hanem csak Lear király árnyéka. Ezért a szabadszájúságáért aztán egyszer-kétszer meg is fenyegették azzal, hogy megkorbácsolják. Lear király persze most már kezdte észrevenni a hidegséget és tisztelethiányt, de ennek a hiszékeny, elvakult apának nem csak ezt kellett elszenvednie méltatlan lányától: Goneril most már nyíltan megmondta neki, hogy apját mindaddig nem látja szívesen palotájában, ameddig az öreg

király ragaszkodik hozzá, hogy száz lovagból álló kíséretet tartson, mert ez a kíséret fölösleges fényűzés, csak arra jó, hogy ricsajjal és lakomázással töltsse be az ő udvarát; ezért arra kérte apját, csökkentse kíséretének számát, ne tartson maga mellett csak öreg embereket, olyanokat, mint ő maga, akik illenek vénségéhez.

Lear király eleinte nem akart hinni szemének és fülének, nem tudta elhinni, hogy saját lánya beszél hozzá ilyen szívtelenül. Nem tudta elhinni, hogy lánya, aki koronát kapott tőle, most kíséretét igyekszik megcsonkítani, és sajnálja tőle azt a tiszteletet, amely megilleti öreg korát. De amikor Goneril továbbra is megfélemezett kötelességéről, és ragaszkodott kéréséhez, az öregember olyan haragra gerjedt, hogy átkozott sárkánynak nevezte, azt mondta róla, hogy hazudik, és valóban hazudott is, mert a száz lovag csupa válogatott viselkedésű, ritka jellemű férfi volt, értették tisztük minden részletét, s egyáltalában nem volt szokásuk a ricsajozás és lakomázás, ahogy Goneril mondta. Megparancsolta továbbá, nyergeljék fel lovait, mert száz lovagjával együtt másik lányához, Reganhoz akar menni; aztán a hálátlanságról beszélt, erről a márványszemű ördögről, amely, ha gyermekben lakik, utálatosabb a tenger szörnyénél. És elátkozta legidősebb lányát, Gonerilt, hogy hallani is rettenetes volt: azt kívánta, sohase legyen gyermeke, vagy ha lesz, hát azért éljen, hogy visszafizesse anyjának azt a gúnyt és megvetést, amit Goneril tanúsított apja iránt, hadd érezze, hogy

ha az ember gyereke hálátlan, az élesebben fáj, mint a kígyó foga. Goneril férje, Alban herceg mentegetőzni kezdett, nehogy Lear király azt hihesse, neki is része van ebben a gonoszságban, de Lear király végig sem hallgatta, hanem dühében megnyergeltette lovait, s kíséretével együtt elindult Regannak, másik lányának palotája felé. És Lear király azt gondolta magában, milyen kicsinek látszik most Cordelia hibája – ha ugyan hiba – testvére bűnéhez képest, és erre sírni kezdett, aztán megelszégysellte magát, hogy olyan teremtmény, mint Goneril, annyira megrendítette férfiasságát, hogy megríkatta.

Regan és férje pompázó udvartartás közepette éltek palotájukban, és Lear király előreküldte szolgáját, Caiust egy levéllel a lányához, hogy készüljön fel fogadására, ő maga pedig kíséretével követte Caiust. De úgy látszik, Goneril megelőzte atyját, ő is levelet küldött Regannak, apját szeszélyességgel és mogorvasággal vádolta, s azt tanácsolta testvérének, ne is fogadja be apjukat olyan nagy kísérettel, amilyet magával hoz. Ez a futár egyidőben érkezett Caiusszal, találkozott is vele, és ki más volt, mint Caius régi ellensége, az udvarmester, akit Caius az ölbe vágott, amiért pimaszul viselkedett Lear királlyal.

Caius nem állhatta ennek a fickónak a tekintetét, gyanította is, hogy mi járatban van, ezért elkezdte gúnyolni, és ki is hívta párbajra, s amikor ezt a fickó visszaütötte. Caius becsületes indulatának hevében alaposan megverte, amit ilyen bajkeverő és gonosz üzenetek hordozója meg is érdemelt. Ez azonban eljutott Regannak és férjének fülébe, s elrendelték, hogy Caiust kalodába zárják, bár apjuknak, a királynak volt a követe, s mint ilyennek, joga volt a legnagyobb tisztelethez. Így aztán, amikor a király belépett a kastélyba, a legelső, akit meglátott, hűséges szolgája, Caius volt, amint éppen e gyalázatos helyzetben ült.

Ez persze rossz előjele volt a rá váró fogadtatásnak, de még rosszabb is következett, amikor lánya és veje után érdeklődött, s azt mondták neki, hogy a herceg és felesége egész éjjel utazott, ezért nem fogadhatják apjukat, és amikor Lear király határozottan és dühösen ragaszkodott hozzá, hogy látni akarja őket, kijöttek üdvözlésére, de ki más látott társaságukban, mint a gyűlölt Gonerilt, aki eljött, hogy elmondja saját történetét, és testvérét atyjuk, a király ellen uszítsa.

Ez a látvány nagyon felizgatta az öregembert, s még inkább az, hogy Regan kézen fogta nővérét, mire Lear király megkérdezte Gonerilt: nem szégyelli-e magát, ha apjának fehér szakállára tekint? Regan azonban azt tanácsolta apjának, menjen haza Gonerillal, éljen nála békében, bocsássa el fele kíséretét, és kérjen bocsánatot Goneriltől, mert ő már öreg, nincs benne kellő megfontoltság, ezért szükséges, hogy olyanok vezessék és kormányozzák, akik megfontoltabbak nála. Lear király azt felelte, hogy fonák dolog volna, ha térdre kellene borulnia, és saját lányához könyörögnie táplálékért és ruháért, elsorolta érveit az ilyen természetellenes függőséggel szemben, s kijelentette: eltökélt szándéka, hogy sohasem tér vissza Gonerilhoz, hanem itt marad Regannál száz lovagjával együtt, mert – úgy mondta – Regan nem felejtette el fél országát, amit jegydíjul adott neki, hiszen az ő tekintete nem olyan vad, mint Gonerilé, hanem

szelíd és kedves. Azt is mondta, mintsem hogy visszatérjen Gonerilhoz fele kíséretével, inkább átmeny Franciaországba, és valamilyen nyomorult évdíjat kér a francia királytól, aki legkisebb lányát feleségül vette minden hozomány nélkül.

De csalódott, ha szeretőbb bánásmódot várt Regantól, mint amilyet Goneril részéről tapasztalt. Mintha csak felül akarná múlni nővérének gyermeki hálátlanságát, kijelentette Regan, hogy úgy gondolja: ötven lovag is túl sok ahhoz, hogy Lear királyt szolgálják – huszonöt is elegendő. Ekkor Lear király szinte megtört szívvel fordult Gonerilhoz, s azt mondta, hogy vele megy, mert hiszen az ő ötvene kétszerte huszonöt, s így szeretete is kétannyi, mint Regané. De erre meg Goneril szabadkozott, és azt mondta: mi szükség, hogy huszonöt is kísérje? Vagy tíz? Vagy akár öt? Ha egyszer az ő szolgálai vagy húga szolgálai is ápolhatják? Így ez a két gonosz lány szinte versengett egymással, melyikük tud kegyetlenebb lenni öreg apjukhoz, aki olyan jó volt hozzájuk, apránként meg akarták őt fosztani egész kíséretétől, s mindattól a tisztelettől – elég kevés maradt neki, aki valaha egy királyság fölött uralkodott –, amit meghagytak neki annak jeléül, hogy valaha király volt! Persze a ragyogó kíséret nem fontos a boldogsághoz, de királyból koldussá lenni, millióknak parancsolni, azután egy szál kísérő nélkül maradni – nehéz változás; és nem is annyira az hasított a szegény királynak a szívébe, hogy mit fog szenvedni kísérete nélkül, mint inkább lányainak az a hálátlansága, hogy megtagadják tőle a kíséretet. Annyira, hogy a két nővér szeretetlensége és az a gyötrelem, hogy olyan ostobán szétszórt egy királyságot, kezdte megzavarni ép eszét, és mialatt beszélt, maga sem tudta, mit, bosszút esküdött e természetből kivetkezett banyák ellen, mégpedig olyan példás bosszút, amitől megretten az egész föld.

Miközben így elhalmozta őket üres fenyegetésekkel, amelyeket gyöngé karja sohasem tudott volna beváltani, leszállt az éj mennydörgő viharral, villámmal és esővel, és mert lányai továbbra is kitartottak elhatározásuk mellett, hogy nem engedik be kíséretét, Lear király előparancsolta lovait, és inkább nézett szembe a szabad ég alatt a vihar dühöngésével, mint hogy egy földél alatt maradjon ezekkel a hálátlan lányokkal. Azok pedig azt mondták, hogyha akaratos emberek maguk okoznak bajt maguknak, ez az ő igazságos büntetésük, eltűrték, hogy az apjuk ilyen állapotban elmenjen, s nyugodtan bezárták mögötte a kaput.

Vad szél fújt, az eső és vihar növekedett, amikor az öregember elrohant, hogy megküzdjön az elemekkel, mert azok sem olyan durvák, mint lányainak gonoszsága.

Körös-körül sok mérföldnyire alig akadt egy bokor, s itt a pusztán, szemben a vihar dühével a sötét éjszakában, bolyongott Lear király, és dacolt a széllel és mennydörgéssel; rászólt a szélre, hogy fújja be a földet a tengerbe, vagy dagassza meg a tenger hullámain, amíg elárasztják a földet, és nyoma sem marad annak a hálátlan állatnak, ami az ember. Az öreg királynak már nem volt más társa, csak a szegény bolond, aki még mindig vele maradt, és vidám ötleteivel igyekezett tréfát űzni a balsorsból, azt mondta, hogy pajkos egy éjszaka az úszásra, s a király jobban tenné, ha bemenne és lánya áldását kérné:

*Kinek csak egy kis esze van,
Ejh-hajh, mi annak zápor s szél!
Elégli sorsát, mert eső,
Az napról napra esdegél –**

és esküdözött, derék egy éjszaka ez ahhoz, hogy lehűtse egy úrhölgy büszkeségét.

Ilyen szegényes kíséretben volt ez a hajdan nagy uralkodó, amikor rátalált örökké hű szolgája, a most Caiusszá változott, derék Kent gróf, aki mindig nyomon követte. Így szólt Lear királyhoz:

– Ó, uram, te vagy? Kik az éjszakát kedvelik, nem kedvelnének ilyen éjszakát. Ez a szörnyű vihar búvóhelyükre űzte a vadállatokat. Az ember alkata nem bír meg ennyi kint és rémülést.

De Lear király rápirított Kentre, és azt mondta, hogy ahol nagyobb betegség fészkel, ott a kisebb alig érezhető. Ahol nyugodt a lélek, kényes ott a test, de az ő lelkében a fergeteg minden érzetet

* Vörösmarty Mihály fordítása

elvett érzékeitől, kivéve azt, ami ott szorul szívében. Aztán a gyermeki hálátlanságról beszélt, s azt mondta, olyan ez, mintha a száj megmarná a kezét, amiért táplálékot ad neki, mert a gyermeknek a szülő jelenti a kezét, a táplálékot és egyáltalában mindent.

De a derék Caius kitartott kérései mellett, hogy a király ne maradjon kint a szabad ég alatt, és végül is rábeszélte őt, térjen be a pusztán egy kis nyomorult kunyhóba. A bolond lépett elsőnek, de rémüldözve visszahőkölt, és azt mondta, hogy kísértetet látott. Mikor a kunyhót megvizsgálták, kiderült, hogy ez a kísértet nem más, csak egy szegény őrült koldus, aki ebbe az elhagyott kunyhóba mászott menedéért, s ördögökről beszélt, ezzel ijesztette meg a bolondot. Azok közül a szegény holdkórosok közül való volt, akik vagy tébolyultak, vagy úgy tesznek, mintha azok volnának, mert ezzel több irgalmat csikarhatnak ki a szánakozó falusi emberekből. Bejárják a vidéket, szegény Tamásnak nevezgetik magukat, azt szokták mondani: „ki ad valamit szegény Tamásnak?” –, és tűket, szögeket és rozmaringtöviseket szúrnak karjukba, hogy véreztessék. Ilyen ijesztő dolgokkal, részint imákkal, részint eszelős átkokkal hatják meg vagy ijesztik meg a tudatlan falusiakat, akik aztán alamizsnát adnak nekik. Ilyesféle volt ez a szegény fickó is, és amikor a király meglátta őt ilyen nyomorult állapotban – egyéb sem takarta meztelenségét, csak egy vászondarab az ágyékán –, meg volt róla győződve, hogy ez a fickó is valamilyen apa, aki mindenét odaadta lányainak, és ilyen állapotra jutott, mert úgy gondolta, egyéb sem hozhat valakit ilyen nyomorult helyzetbe, csak az, ha gonoszak a lányai.

Ebből és sok más ilyen zavaros beszédből a jó Caius egyszerre világosan látta, hogy Lear király elvesztette ép eszét, és lányainak rossz bánásmódja valóban megtébolyította. Most aztán az érdemes Kent gróf hűsége sokkal fontosabb szolgálatokban is megmutatkozhatott, mint amikre eddig alkalma nyílt. A király néhány rendíthetetlen hívének segítségével ugyanis királyi urának személyét virradatkor Dover várába szállították, mert neki, Kent grófnak leginkább itt voltak barátai, itt nyomott a latban legtöbbet a szava; ő maga pedig hajóra szállt Franciaország felé, Cordelia udvarába sietett, s ott olyan megható szavakkal adta elő Cordeliának királyi apja szánalmas helyzetét, és olyan élénk színekkel ecsetelte nővérei embertelenségét, hogy ez a jó és gyöngéd lány könnyezve kérlelte férjét, a királyt, engedje meg neki, hogy hajóra szálljon Anglia felé, és adjon neki elegendő katonát ahhoz, hogy leverje ezeket a kegyetlen lányokat és férjeiket, és újra trónjára helyezhesse apját, az öreg királyt. Férje teljesítette kérését, ő pedig elindult, és királyi hadseregével Doverben partra szállt.

Lear királynak sikerült elszöknie őreitől, akiket a jó Kent gróf rendelt mellé, hogy gondot viseljenek rá tébolyában. Néhány ember Cordelia seregéből ráakadt, amint éppen Dover közelében bolyongott a mezőn, szánalmas állapotban, őrlöngve, magában hangosan dalolva, koronával a fején, amit ő maga font magának szalmából, csalánból és a búzamezőn szedett gizgazból. Cordelia szívből vágyódott rá, hogy meglássa apját, de az orvosok tanácsára elhalasztotta ezt a találkozást mindaddig, amíg alvással és gyógyfűvek hatásával nyugodtabb eszméltre nem térítik. Cordelia minden aranyát és ékszerét odaígérte ezeknek az ügyes orvosoknak, ha meggyógyítják a királyt, és segítségükkel Lear király csakhamar olyan állapotba jutott, hogy megláthatta lányát.

Megható látvány volt a találkozás az apa és lánya között; látni, hogyan küzdött az öreg királyban az öröm, hogy még egyszer megláthatja valaha legkedvesebb gyermekét, s a szégyen, hogy ebben a gyermeki jóságban éppen az részesíti őt, akit olyan kis hibáért tagadott ki. Ez a két szenvedély küzdött benne a betegség maradványaival, s ez néha annyira összezavarta félőrült agyát, hogy alig emlékezett rá, hol van, vagy ki az, aki olyan kedvesen csókolgatja őt, és szól hozzá, ilyenkor aztán arra kérte a körülötte állókat, ne nevéssék ki, ha azt hiszi, hogy ez az úri hölgy az ő lánya, Cordelia. Aztán látni őt, amikor térdre borult, hogy bocsánatot kérjen lányától, ő pedig, a jóságos hölgy, szintén letérdelt, hogy áldást kérjen apjától, és azt mondta neki, nem illik hozzá, hogy térdeljen, az az ő kötelessége, mert hiszen ő Lear király lánya, az ő hű és igazi lánya, Cordelia! Aztán megcsókolta apját, hogy – így mondta – lecsókolja róla nővéreinek minden gonoszságát, és azt mondta róluk, szégyellhetik magukat, hogy öreg, fehér szakállú édesapjukat kiűzték a hideg éjszakába, amikor az ellenség kutyáját is, még ha meg is marta volna – ilyen szépen fejezte ki magát –, tüze mellé bocsátotta volna olyan éjszakán. Aztán elmondta apjának, hogyan jött át Franciaországból azért, hogy segítséget hozzon neki, Lear király pedig azt felelte, hogy Cordeliának felejtenie kell, és meg kell bocsátania neki, mert ő már öreg és bohó, és azt sem tudja, mit cselekszik; Cordeliának bizonyára nagy oka volna arra, hogy ne szeresse őt, nővéreinek azonban semmi okuk sem volt erre. De Cordelia azt felelte, hogy neki sincs semmi oka, és nénjeinek sem volt.

Hagyjuk hát az öreg királyt szerető és kötelességtudó lányának védelmében. Cordeliának és orvosainak végül is sikerült alvás és orvosságok segítségével nyugalomra hangolni a zavaros és kusza indulatokat, amelyeket másik két lányának kegyetlensége lelkében viharra fokozott. Térjünk vissza ezekhez a kegyetlen lányokhoz, és mondjunk róluk is egy-két szót.

A hálátlanságnak e szörnyetegeitől, akik olyan álnokul viselkedtek saját öreg apjukkal, azoktól azt sem lehetett elvárni, hogy férjeikhez hívebbek lesznek. Hamar beleuntak abba, hogy akár látszólagosan is tiszteletet és szeretetet tanúsítsanak irántuk, és nyíltan kimutatták, hogy más férfi felé fordultak szerelmükkel. Véletlenül úgy esett, hogy bűnös szerelmük tárgya ugyanaz a személy volt, Edmund, az elhunyt Gloster gróf természetes fia. Árulásával sikerült neki kitúrni az örökségből és grófságból Edgar bátyját, a jogos örökös, és gonosz cselszövéseivel elérte, hogy most ő maga volt a gróf. Gonosz ember volt, méltó arra, hogy olyan gonosz teremtetések szeressenek bele, mint Goneril és Regan. Amikor Cornwall herceg, Regan férje éppen ebben az időben meghalt, Regan azonnal kinyilatkoztatta azt a szándékát, hogy férjhez megy Gloster grófhhoz, ez viszont felébresztette nővérének féltékenységet – ez a gonosz gróf ugyanis különböző alkalmakkor neki éppúgy szerelmet vallott, mint Regannak. Goneril talált rá módot, hogy méreg segítségével eltegye nővérét láb alól, de ármányait leleplezték, s férje, Alban herceg börtönbe zárta ezért a tettéért is meg azért is, mert fülébe jutott Goneril bűnös szenvedélye a gróf iránt. Goneril a csalódott szerelemnek és haragnak hirtelen rohamában véget vetett saját életének. Így hát a mennyei igazságszolgáltatás végül is utolérte a gonosz lányokat.

Miközben mindenkinek a szeme ezen az eseményen csüngött, s megcsodálták azt az igazságszolgáltatást, amely megnyilvánult megérdemelt halálukban, ugyanezeket a szemeket hirtelen más látvány vontá el, hogy megcsodálják ugyanannak a hatalomnak rejtelmes útjait a fiatal és erényes lánynak, Cordeliának mélabús sorsában – pedig úgy látszott, mintha az ő jótettei szerencsésebb véget érdemeltek volna. De szomorú igazság, hogy az ártatlanság és a jámborság nem mindig jár eredménnyel ezen a földön. Az a hadsereg, amelyet Goneril és Regan küldött ki a gonosz Gloster gróf parancsnoksága alatt, diadalt aratott, és Cordelia börtönben halt meg ennek az elvetemült grófnak az ármányai folytán, aki nem szívesen látta, hogy bárki is közte és a trón között áll. Így hát az ég ifjúkorában magához vette ezt az ártatlan hölgyet, miután a gyermeki kötelességtudás csodálatos példáját mutatta meg benne a világnak. Lear király nem sokkal élte túl kedves lánya halálát.

Mielőtt meghalt, a jó Kent gróf, aki mindig öreg ura mellett maradt, lányainak legelső méltatlanságától kezdve hanyatlásának e szomorú korszakáig, igyekezett megértetni vele, hogy ő ugyanaz, aki Caius név alatt követte, de Lear fájdalomtól megzavarodott agya ebben az időben már sehogyan sem tudta felfogni, hogyan lehetséges ez, és hogyan lehet Kent és Caius ugyanaz a személy; így hát Kent nem akarta fölöslegesen zavarni most már ilyen kimagyarázkodásokkal, s amikor Lear király hamarosan meghalt, a királynak ez a hűséges szolgája az öregkortól is meg öreg királyának meggyötrése fölött érzett bánatában is rövidesen követte a sírba.

Hogyan érte utol az ég ítélete a gonosz Gloster grófot, akinek árulásait fölfedték, és őt magát párviadalban leszúrta fivére, a jog szerinti gróf; hogyan lépett Britannia trónjára Lear király halála után Goneril férje, Alban herceg, aki ártatlan volt Cordelia halálában, és sohasem bátorította feleségét apjával szemben elkövetett aljasságaira – mindezt szükségtelen itt elmesélni. Lear király és három lánya meghalt, márpedig történetünk csak az ő sorsukkal foglalkozott.

Macbeth

A mikor Szelíd Duncan király uralkodott Skóciában, élt ott egy nagy thán, azaz nagyúr, a neve Macbeth. Ez a Macbeth közeli rokona volt a királynak, és az egész udvar nagyon tisztelte a háborúban tanúsított bátorságáért, vitéz magaviseletéért. Erre a vitézségre nemrég is példát mutatott, amikor leverte egy lázadó hadsereget, amelyet norvég csapatok ijesztő sokasága is segített.

Amikor a két skót hadvezér, Macbeth és Banquo győztesen tért haza ebből a nagy csatából, útjuk egy kopár fenyéren vezetett keresztül, s ott megállította őket három furcsa alak megjelenése: asszonyokhoz hasonlítottak, de szakálluk is volt, s fonnyadt bőrük, torzonborz külsejük olyan volt, mintha nem is földi teremtmények lettek volna. Legelőször Macbeth szólította meg őket, de mind láthatólag megsértve, cserepes ujját aszott ajkára tette a hallgatás jeléül, aztán az első közülük üdvözölte Macbethet mint Glamis thánját.

A hadvezér nem kevésbé döbbsent meg, amikor azt látta, hogy ilyen teremtmények ismerik őt, de mennyivel inkább elcsodálkozott, amikor a második azzal folytatta ezt az üdvözlést, hogy a Cawdor thánja címet adományozta neki, pedig erre a rangra semmilyen joga sem volt, a harmadik pedig így köszöntötte:

– Üdv neked, Macbeth! Király lesz belőled!

Az ilyen profetikus köszöntés méltán csodálatba ejthette, hiszen tudta, hogy amíg a király fiai élnek, semmi reménye nem lehet arra, hogy ő következik a trónon. A furcsa jelenségek aztán Banquóhoz fordultak, ezekkel a talányos szavakkal:

– Kisebb leszel, mint Macbeth, és nagyobb! Nem oly szerencsés, mégis boldogabb!

Azt is jósták neki, hogy ő maga ugyan soha nem uralkodik majd, de halála után fiai királyok lesznek Skóciában. Aztán levegővé változtak és elenyésztek – ebből pedig a vezérek tudták, hogy a végzet-banyákkal, vagyis boszorkányokkal volt dolguk.

Ott álltak, és ezen a különös kalandon töprengtek, amikor hírnökök érkeztek a királytól azzal a megbízással, hogy Macbethre ruházzák Cawdor thánjának méltóságát. Hogy ez az esemény olyan csodálatosan megegyezett a boszorkányok jóvendölésével, ámulatba ejtette Macbethet: csak állt megdöbbenően, képtelen volt felelni a követeknek, és már ebben az időben dagadó remény kelt lelkében, hogy a harmadik boszorkány jóvendölése is éppígy beteljesülhet, és egy napon majd mint király uralkodhat Skóciában.

Banquóhoz fordult, és így szólt:

– Hiszed-e már, hogy fiaidból király lesz? Hiszen amit nekem ígértek a boszorkányok, az csodálatosan beteljesült.

– Ez a hit – felelte a vezér – benned még a trónra is vágyat gyújthat, pedig az éjféli küldöttei gyakran azért mondanak igazat csip-csup ügyekben, hogy ezzel végzetes következményű tettekre csaljanak minket.

De a boszorkányok gonosz sugallatai túlságosan mélyen hatoltak Macbeth lelkébe ahhoz, hogysem a jó Banquo figyelmeztetéseit megfogadta volna. Ettől az időtől kezdve minden gondolata, hogyan nyerhetné el Skócia trónját.

Macbeth elmondta feleségének a végzet-banyák furcsa jóslatát és a jóslat egy részének beteljesülését. Macbeth felesége, Lady Macbeth gonosz, nagyravágyó asszony volt, csak azért epedett, hogy férje és ő hatalomhoz jussanak, azzal már nem sokat törődött, mi módon. Sarkantyúzta férje tétovázó szándékát, Macbeth ugyanis lelkiismeret-furdalást érzett a vérnek gondolatára. Lady Macbeth azonban szüntelenül úgy beszélt a király meggyilkolásáról, mint ami feltétlenül szükséges lépés a kecsegtető jóslat beteljesüléséhez.

Ebben az időben történt, hogy a király, aki felséges leereszkedéssel gyakran kegyesen meglátogatta főnemeseit, Macbeth kastélyába is eljött két fiával, Malcolmmal és Donalbainnel s a thánok és udvari emberek nagy kíséretével, hogy minél jobban megtisztelje Macbethet harcainak diadalmas befejezéséért.

Macbeth vára szép helyen épült, levegője enyhe és egészséges volt, ez meglátszott abból is, hogy a fecskék fészket raktak a vár kiugró párkányai és pillérei alatt, ahol csak alkalmas helyet találtak, márpedig megfigyelték, hogy ahol ezek a madarak leginkább fészkelnek és költenek, ott a levegő mindig tiszta. A király nagyon elégedetten lépett be a kastélyba, és nem kevésbé volt megelégedve a nemes háziasszonynak figyelmességével és tiszteletadásával, mert Lady Macbeth értett ahhoz a művészethez, hogy az áruló szándékokat mosolyokkal álcázza: olyan tudott lenni, mint az ártatlan virág, valójában pedig a virág alatt megbúvó kígyó volt ő.

A király elfáradt az utazástól, korán lefeküdt, s hálósobájában szokás szerint két kamarása aludt a közelében. Szokatlanul kedvére volt fogadtatása, s ezért mielőtt visszavonult, megajándékozta legfőbb tisztjeit, a többi között egy drága gyémántot küldött Lady Macbethnek, s úgy köszöntötte, mint a legkedvesebb háziasszonyt.

Eljött az éjfél, amikor halottan hever a fél föld, rémképek gyötrik az alvó emberek lelkét, s nem jár odakint más, csak a farkas és a gyilkos. Ez volt az az idő, amikor Lady Macbeth fölkel, hogy elvégezze a király kitervelt meggyilkolását. Nem vállalkozott volna ilyen tetre, amelyik annyira ellenkezik a női nemmel, ha nem félt volna attól, hogy férje természete túlságosan telítve van az emberi jószág tejével, semhogy gyilkosságot hajthatna végre. Tudta férjéről, hogy nagyravágyó, de azt is, hogy aggályoskodó, és még nincsen eléggé felkészülve a legfőbb bűnre, amely végül is rendszerint együtt jár a szertelen nagyravágyással. Arra megnyerte férjét, hogy beleegyezzen a gyilkosságba, de kételkedett a thán eltökéltségében, és félt tőle, hogy jellemének természetes gyöngédsége – mely sokkal emberibb volt, mint az övé – közbeszólhat, és megghiúsíthatja a szándékot. Így hát ő maga lépett a király ágyához, kezében törrel; arra is volt gondja, hogy a király kamarásait bőven itassa borral, és ezek most lerészegedve, tisztjükről megfélekezve aludtak. Ott feküdt Duncan is, mély álomban az utazás fáradalmai után, s amikor Lady Macbeth elgondolkozva rátekintett, az alvó király arcában saját atyjára emlékeztette valami – ezért nem volt bátorsága ahhoz, hogy a tettet folytassa.

Visszatért férjével tanácskozni. Macbeth elhatározása már ingadozni kezdett. Meggondolta, milyen erős okok szólnak e tett ellen. Először is ő nemcsak alattvalója, hanem közeli rokona is a királynak; aztán meg ezen a napon ő a király házigazdája, s a vendégszeretet törvényei folytán el kell zárnia az ajtót a gyilkosok elől, nem pedig magának kést ragadnia. Aztán azt is meggondolta, milyen igazságos, irgalmas király volt ez a Duncan, hogy soha meg nem sértette alattvalóit, hogy mennyire szerette főurait és különösképpen őt; hogy az ilyen királyokra különös gondot fordít az ég, alattvalóiknak pedig kétszeresen kötelességük, hogy megbosszulják halálukat. Azonkívül a király kegye folytán Macbethet minden ember nagyra becsülte, s most mennyire beszennyezné ezt a becsületet ilyen ocsmány gyilkosság híre!

Lady Macbeth ebben a lelki vívódásban találta férjét, aki már-már a jobbik részt választotta, és elhatározta, hogy nem halad tovább a megkezdett úton. Lady Macbeth azonban olyan nő volt, aki nem egykönnyen rendült meg gonosz szándékában, s olyan szavakat kezdett suttogni férje fülébe, amelyekből saját szellemének egy része átáradt férjének lelkébe. Egymás mellé sorakoztatta az érveket, hogy miért nem szabad Macbethnek visszariadnia attól, amire vállalkozott: hogy milyen könnyű ezt a tettet végrehajtani, milyen hamar túl lesz rajta, s hogy egyetlen rövid éj műve minden éjszakájuknak és nappaluknak királyi trónt és hatalmat szerez! Aztán megvetéssel sújtotta, amiért megváltoztatta szándékát, ingatagsággal és gyávasággal vádolta, kijelentette, hogy ő, Lady Macbeth már szoptatott, és tudja, milyen édes a csecsemő az anya keblén, de bárhogyan nevetne is rá, ő letépné melléről, agyát szétzúzná, ha úgy megfogadta volna, mint Macbeth, hogy végrehajtja ezt a gyilkosságot. Aztán hozzátette még, milyen könnyű lesz a bűnt áthárítani a részeg, alvó kamarásokra. S beszédének erejével úgy felkorbácsolta férje lomha elhatározását, hogy Macbeth újra összeszedte bátorságát a véres üggyhez.

Így hát törével kezében, lábujjhegyen lopódzott a sötétben a szoba felé, ahol Duncan feküdt, s amint ment, azt hitte, egy másik tört is lát a levegőben, amelyik markolatával felé kínálja magát, pengéjén és hegyén vércseppek – de amikor meg akarta fogni, nem volt más, csak levegő, pusztá képzeltetés, mely saját forró és kavargó agyvelejéből s az előtte álló tettetből fakadt.

Erőt vett félelmén, belépett a király szobájába, és egyetlen tördőfessel elintézte Duncan királyt. A gyilkosság pillanatában a szobában alvó két kamarás közül az egyik felnevetett álmában, a másik gyilkost kiáltott, ettől mindketten felébredtek, de csak egy rövid imát mondtak, egyikük hozzátette: „Ég, irgalmazz!” – a másik azt felelte: „Ámen.” Aztán megint álomba merültek. Macbeth hallgatózva állt, szeretett volna áment rebegni, amikor az egyik kamarás „Ég, irgalmazz!”-t mondott, de hiába szorult rá úgy irgalomra, a szó torkán akadt, nem tudta kiejteni.

Aztán megint úgy rémlett neki, mintha egy hang azt kiáltaná: „Ne aludj! Macbeth öli az álmot! A tiszta álmot, mely fő táplálónk az élet asztalán!” És mintha tovább kiáltott volna: „Ne aludj!” – így zúgott át a hang az egész házon. „Glamis megölte az álmot – soha nem alszik többé Cawdor, soha Macbeth!”

Ilyen rettenetes képzelődésekkel tért vissza Macbeth hallgatózó feleségéhez, aki már kezdte azt hinni, hogy férjének szándéka megingott, s a tett valahogyan meghiúsult. Olyan zavarodottan jött

vissza, hogy felesége szemére hányta gyengeségét, s elküldte lemosni kezéről a bemocskoló vért, maga Lady Macbeth pedig felragadta a törő, hogy bekenje vérrel a kamarások arcát, és ezzel rájuk kenje a bűnt is.

Reggeledett, felfedezték a gyilkosságot, melyet nem lehetett eltitkolni, s akármilyen nagy fájdalmat színlelt Macbeth és felesége, akármilyen hathatós bizonyíték volt a kamarások ellen a mellettük heverő tör és vérrel mocskolt arcuk, mégis a teljes gyanú Macbethre hárult, mert neki sokkal erősebb indítóokai voltak a tette, mint az ilyen szegény, együgyű kamarásoknak lehetett – ezért hát Duncan két fia elmenekült. Malcolm, a nagyobbik az angol udvarban keresett oltalmat, a kisebbik, Donalbain, Írországba menekült.

Mínthogy a király fiai, akik utána következtek volna, üresen hagyták a trónt, Macbeth volt a legközelebbi örökös, őt koronázták királlyá, így a végzet-banyák jóvendőlése szórul szóra beteljesült.

Akármilyen magas rangra is jutott Macbeth és a királynő, nem tudták elfelejteni a végzet-banyáknak azt a jóslatát, hogy Macbethből ugyan király lesz, de gyerekeiből nem, hanem utána Banquo fiai lesznek majd királyok. Ha erre gondoltak, meg arra, hogy vérrel szennyezték kezüket, és olyan nagy bűnt követtek el, csupáncsak azért, hogy Banquo utódait helyezték a trónra – ez a gondolat annyira mardosta lelküket, hogy elhatározták: végeznek Banquóval és fiával is, és ezzel megghiúsítják a végzet-banyák jóslatait, melyek az ő esetükben olyan feltűnően beváltak.

E célból vacsorát adtak, és erre meghívták a legfőbb thánokat, köztük a különleges tisztelet minden jelével Banquót is fiával, Fleance-szel együtt. Az útra, ahol Banquónak este a palota felé menet el kellett haladnia, Macbeth gyilkosokat állított lesbe, és ezek ledöfték Banquót, de Fleance

elmenekült a kavarodásban. Ettől a Fleance-től származik a Skócia trónját később betöltő uralkodók családja, akik közül a legutolsó VI. Jakab skót király volt, azaz hogy I. Jakab angol király, mert ő egyesítette az angol koronát Skócia koronájával.

A vacsoránál a rendkívül nyájas és királyi modorú Lady Macbeth olyan méltóságteljesen és figyelmesen játszotta a háziasszony szerepét, hogy mindenki megengesztelődött iránta, Macbeth is fésztenül társalgott thánjaival és nemeseivel, és azt mondta, most az ő fedele alatt tartózkodnék az ország egész nemessége, ha jelen volna jó barátja, Banquo is, de reméli, inkább korholnia kell, hogy nem szereti eléggé, mintsem aggódnia, hogy netalán baj érte. De éppen amikor ezeket a szavakat kiejtette, a Macbeth parancsára leölt Banquo szelleme belépett a szobába, s leült a székre, amelyet éppen Macbeth készült elfoglalni. Macbeth merész ember volt, olyasvalaki, aki remegés nélkül tudott volna szembenézni az ördöggel is, mégis a rettenetes látványra arca elfehéřült a félelemtől, s bizony egészen megrettenve állt ott, s rámeredt a szellemre. A királynő és a főurak semmit sem láttak, de észrevették, hogy Macbeth egy üres székre bámul – legalábbis ők így gondolták –, s ezt afféle

hirtelen, űrűlt rohamnak vűltűk; Lady Macbeth azonban suttogva szeműre hűnyta, hogy ez ugyanaz a kűpzelgűs, amelyik tűrt lűttatott vele a levegűben, amikor Duncant kűszűlt megűlni. De Macbeth tovűbbra is lűtta a szellemet, űs nem is hederűtt mindarra, amit mondtak neki, hanem megszűlűtotta a szellemet kusza, de olyan jelentűs szavakkal, hogy a kirűlynű attűl fűlt, leleplezűdik a szűrűnű titok, ezűrt nagy sebtiben elbocsűtotta a vendűgeket, s azzal mentegette Macbeth rosszulűtűt, hogy űlyesfajta rohamok gyakran gyűtrik űt.

űlyen szűrűnű rűmkűpek gyűtűrtűk hűt Macbethet. A kirűlynű űji nyugalműt meg az űvűt is rettenetes űlmok zavartűk, s Banquo vűre sem hűborgatta űket jobban, mint Fleance menekűlűse, mert most műr űgy tekintűtűk űt, mint kirűlyok egűsz sorűnak űsűt, aki majd az ű utűdaikat megfosztja a trűntűl. Ezek a gyűtrű gondolatok nem engedűk űket megnyugodni, s Macbeth elhatűrozta, hogy műg egűszer felkeresi a vűgzet-banyűkat, s mindent megtud tűlűk, akűrműyen rosszat rejt is a jűvendű.

Egy barlangban kereste űket a fenűyűren, űk pedig, mivel a jűvűbe lűttak, tudűk, hogy Macbeth eljűn, űs űppen elkűszűtűtűk azt az iszonyű varűzsszert, amellyel a pokoli lelkeket felidűztűk, hogy feltűrűjk elűttűk a jűvendűt. Ehhez olyan borzasztű kűllűekre volt szűksűgűk, mint varangyok, denevűek, kűgyűk, tarajos gűte szeme, kutyanylv, gűyfűrok, bagolyszűrűny, sűrkűnpikkely, farkasfog, sűzott cűpauszony, boszorkűnyműmia, bolondűtű belűndek gyűkere – de ezt vaksűtűtben kell letűpni, kűlűnben nincs hatűsa –, bakkecske epűje, zsidű vesűje, sűrokban gyűkerezű tiszafa űga, egy halott gyerek ujjű – mindezt egy nagy űstben vagy katlanban kellett megfűzni, s amint az űst űtforrűsodott, pűviűnvűrrel lehűteni, ehhez aztűn hozzűűntűtűk egy olyan kocűnak a vűrűt, amelyik felfalta a malacait, tovűbbű akasztűfűra csűpűgűtt zsvűnyzűrt is űűtűtűk a tűzbe. Ezzel a bűvűs szerrel kűnyszerűtűtűk a pokoli lelkeket, hogy feleljenek kűrdűseikre.

Az egűik boszorkűny megkűrdűzte Macbethűl, tűlűk akar-e vűlaszt kűtelyűre, vagy inkább az ű mestereiktűl. Macbeth nem riadt vissza a szűrűnű szertartűstűl, amellyet maga elűt lűtott, hanem merűszen azt felelte:

– Hűvd: hadd lűssam űket.

Erre aztűn felidűztűk hűrom szellemet. Az elűs jelenűs sisakos fejkűnt emelkedett fel az űstbűl, nevűn szűlűtotta Macbethet, figyelmeztette űt, hogy űrizkedűk Fife thűnjűtűl. Macbeth megkűszűnto jű tanűcsűt, mert műr aműgy is fűltűkeny volt Macduffra, Fife thűnjűra.

A műsodik szellem vűres gyermek alakjűban merűlt fel, ű is nevűn szűlűtotta Macbethet, s arra buzdűtotta, ne fűljen senkitűl, nevensen a szeműbe minden emberi erűnek, mert akit asszony szűlt, nem űrthat neki: az volt vűgsű tanűcsű, legyen Macbeth vakmerű, vűres űs szilűrd.

– Akkor hűt űlj, Macduff! – kiűltotta a kirűly. – Műrt fűlni tűled? De műgis: jobb a kettűs bűztűsűtűk, ha nem űlsz, csak nevetek a sűpadt fűlelemre, űs alszom, bűrhogy dűrűg a menny.

Ezt a szellemet is elbocsűtattűk, s ekkor egy harmadik merűlt fel az űstbűl, koronűs gyermek alakjűban, kezűben zűld űggal. Nevűn szűlűtotta Macbethet, űs eloszlatta fűlelműt minden űsszees-

küvéssel szemben, mert azt mondta, nem győzi le soha ellenség, míg a birnami erdő Dunsinane dombjára nem vonul.

– Édes jövődölések! Drága szók! – kiáltott Macbeth. – Ki toboroz erdőket? Hol a fa, mely kilép a földből? Látom már, hogy megérem a szokásos emberi életkort, és nem tép ki belőle erőszakos halál. De szívem dobog, hogy még valamit megtudhassak. Mondjátok meg, ha mesterségeitek meg tudja mondani: lesz-e király valaha Skóciában Banquo sarjaiból?

De erre az üst föld alá süllyedt, zene hangzott fel, és nyolc király árnya vonult el Macbeth előtt, utolsónak Banquo, de még ő is egy tükröt tartott, s ez még több alakot mutatott, a véres fűtű Banquo pedig Macbethre mosolygott, s az alakok sorára mutatott: ebből megtudta Macbeth, hogy ezek Banquo utódai, akik utána uralkodnak majd Skóciában. A boszorkányok halk zenére táncolva, hódolattal üdvözölték Macbethet, és elenyésztek. Ettől az időtől kezdve Macbethnek csak véres, iszonyú gondolatok jártak az eszében.

A boszorkányok barlangjából kilépve első dolog, amit meghallott, az volt, hogy Macduff, Fife thánja Angliába szökött, és csatlakozott az elhalt király legidősebb fia, Malcolm alatt gyülekező hadsereghez, amelynek az volt a szándéka, hogy letegye a trónról Macbethet, és Malcolmot, a jogos örököszt ültesse helyére. Macbeth felbőszült haragjában megrohanta Macduff várát, kardélre hányta feleségét és gyerekeit, akiket a thán otthon hagyott, és ezt a mészárlást kiterjesztette mindazokra, akik Macduff-fal akár a legtávolabbi rokonságban voltak is.

Ezek és más hasonló tettei miatt elidegenedett tőle egész főnemességének lelke. Akik tehették, elszöktek, hogy csatlakozzanak Malcolmhoz és Macduffhoz, akik most már hatalmas, Angliában toborzott hadsereggel közeledtek; az otthonmaradtak titkon kívántak sikert Malcolm és Macduff fegyvereinek, mert annyira félték Macbethtől, hogy nyíltan nem fordulhattak ellene.

Macbeth csak lassan szedte össze haderejét. Mindenki gyűlölte a zsarnokot; senki sem szeretette, senki sem tisztelte; mindenki gyanakodott rá, s Macbeth már irigyelni kezdte Duncan helyzetét, akit ő gyilkolt meg, de most már nyugodtan alszik sírjában, mert az árulásnak nincs már hatalma fölötte; sem az acél, sem a méreg, sem a belső ármány, sem az idegen katonaság nem árthat neki többet. Míg ezek történtek, gonoszságának egyetlen társa, a királynő, akinek szívéen néha pillanatnyi nyugalmat talált azoktól a rettenetes álmoktól, amelyek éjszakánként mindkettőjüket gyötörték, meghalt, azt mondták, saját kezével vetett véget életének, mert nem tudta elviselni a bűn mardosását és az általános gyűlöletet. Halála után Macbeth magára maradt, egy lélek sem szerette, senki sem törődött vele, nem volt egy barátja, akivel bizalmasan közölhette volna gonosz szándékait.

Nem kívánta többé az életet, a halálra vágyakozott, de Malcolm seregének közeledése felébresztette benne hajdani bátorságának maradékát, és elhatározta, hogy – így fejezte ki magát – „legalább páncélban akar elhullani”! Egyébként pedig a boszorkányok üres ígéretei hamis magabízással töltötték el, és visszaemlékezett a szellemek szavaira, hogy akit asszony szült, nem árthat neki, s hogy nem győzi le soha ellenség, míg a birnami erdő Dunsinane dombjára nem vonul, ez pedig,

úgy gondolta, soha be nem következhet. Bezárkózott várába, melynek megvívhatatlan ereje dacolt minden ostrommal, itt várta komoran Malcolm közeledtét.

Egy napon hírnök érkezett hozzá, sápadtan és félelemtől remegve, alig volt képes beszámolni arról, amit látott: azt erősítette, hogy éppen őt állt a dombon, amikor Birnam felé nézett, és úgy látta, az erdő egyszerre megindult.

– Hazudsz, bitang! – kiáltotta Macbeth. – Ha hazudtál, az első fán fogsz lógni élve, míg csak meg nem aszal az éhség, és ha igaz, amit mondtál, hát te kötéss fel engem. – Macbeth most már kezdett meginogni eltökéltségében, és kezdett kételkedni a szellemek kétértelmű szavaiban. Nem kellett félnie addig, amíg a birnami erdő föl nem megy Dunsinane-re, és íme az erdő megindult ellene! – De azért – mondta – ha úgy van, ahogy ez mondja, akkor is föl, fegyverre! Nem segít az, ha itt maradunk, se az, ha megfutunk. Már a nap sugarát is unom, bár dőlné romba az egész világ!

E kétségbeesett szavakkal kiment az ostromlókra, akik most már felértek egész a várig. Könnyű volt megmagyarázni azt a különös látványt, amely azt a gondolatot sugallta a hírnöknek, hogy megindult az erdő. Amikor az ostromló sereg keresztülvonult a birnami erdőn, Malcolm, az ügyes hadvezér megparancsolta katonáinak, vágjon le mindegyikük egy-egy ágat, s tartsa maga elé, hogy így elleplezzék haderejének nagyságát. A lombokkal menetelő katonák keltették messziről azt a látványt, amely megrémítette a hírnököt. Így hát beteljesültek a szellemek szavai, de egészen más értelemben, mint ahogy Macbeth értette őket, s ezzel leomlott önbizalmának egyik bástyája.

Most aztán vad tusa következett, Macbethet csak gyöngén támogatták azok, akik barátainak nevezték magukat, de valójában gyűlölték a zsarnokot, s Malcolm és Macduff pártjához hajlottak, ő maga mégis kétségbeesett haraggal és bátorsággal küzdött, levágott mindenkit, aki szembeszállt vele, míg végül eljutott oda, ahol Macduff harcolt. Amikor meglátta Macduffot, eszébe jutott a szellem figyelmeztetése, hogy minden ember közül elsősorban Macduffot kerülje, de Macduff őt kereste az egész csatában, s most elvágta visszavonulását. Előbb elkeseredett párviadal kezdődött. Macduff gyalázva szidta, amiért meggyilkolta feleségét és gyerekeit. Macbeth lelkét már amúgy is eléggé terhelte ennek a családnak a vére, s ezért elállt volna a küzdelemtől, de Macduff tovább ösztökölte, és zsarnoknak, gyilkosnak, pokol kutyájának, gazembernek nevezte.

Macbethnek ekkor eszébe jutottak a szellem szavai, hogy akit asszony szült, nem árthat neki, ezért magabiztosan mosolygott, és így szólt Macduffhoz:

– Ne fáradj, Macduff! Ahogy a vághatatlan levegőt nem éri éles vasad, úgy engemet se. Engem varázs véd: akit anya szült, nekem nem árthat.

– Ess hát kétségbe: megszűnt a varázsod – mondta Macduff –, s megmondhatja az a hazug szellem, akit szolgáltál, hogy Macduffot nem anya szülte, nem úgy született, ahogy emberek születni szoktak, hanem idő előtt vették el az anyjától.

– Átkozott a nyelv, mely ezt mondta – felelte a remegő Macbeth, és érezte, hogy önbizalmának végső maradéka is elenyészett –, soha többé ember ne higgyen boszorkányok és szemfényvesztő

szellemek kétértelmű hazugságainak, mert becsapnak minket kettős jelentésű szavakkal, és miközben szórul szóra megtartják ígéretüket, a másféle jelentéssel rászedik reményeinket. Nem vívok veled.

– Akkor hát add meg magad, és maradj életben – kiáltotta gúnyolódva Macduff. – Légy világ csúfja, akit mutogatnak, ahogyan a ritka szörnyeket szokás, és ráfestjük egy táblára: „Itt látható a zsarnok.”

– Soha – mondta Macbeth, akinek bátorsága a végső kétségbeeséssel visszatért – nem adom meg magam, hogy csókoljam a földet Malcolm előtt, s a csöcselék átka üldözzön. Bár Birnam erdeje feljött Dunsinane-ra, s te állsz előttem, kit nem anya szült, mégis megpróbálom a végsőt.

Ezekkel az őrjöngő szavakkal rávetette magát Macduffra, aki vad párviadalban végül is legyőzte, levágta fejét, s ajándékol átnyújtotta az ifjú törvényes királynak, Malcolmnak, aki Macbeth holtteste fölött átvette az uralkodást, amelytől a bitorló cselszövényei olyan régóta megfosztották, s a nemesség és a nép üdvivalgásának közepette elfoglalta Szelíd Duncan trónját.

Minden jó, ha vége jó

Bertram, Rousillon grófja nemrég, apja halála után jutott rangjához és birtokához. A francia király szerette Bertram apját, s amikor meghallotta halálának hírért, megüzente fiának, jöjjön azonnal Párizsba, királyi udvarába, mert az volt a szándéka, hogy az elhunyt gróf iránt érzett barátságának kedvéért különleges kegyben és védelmében részesíti a fiatal Bertramot.

Bertram anyjánál, az özvegy grófnőnél élt, amikor Lafeu, egy öreg nemesúr a francia udvarból eljött érte, hogy a királyhoz vezesse. Franciaország királya korlátlan uralkodó volt, s a meghívás udvarába királyi rendelet, azaz határozott parancs formájában hangzott el, s e parancsnak nem szegülhetett ellene semmilyen alattvaló, bármilyen magas volt is a rangja; ezért hát a grófnő, bár úgy érezte, hogy amikor elbúcsúzik fiától, mintha másodszor is eltemetné férjét, akinek elvesztét nemrég úgy megsiratta, mégsem merészelt csak egy nappal is tovább magánál tartani fiát, hanem azonnal utasításokat adott az indulásra. Lafeu, aki eljött az ifjú gróffért, igyekezett megvigasztalni a grófnőt megboldogult férjének elvesztése és fiának hirtelen távozása miatt, s az udvaroncok hízelgő modorában azt mondta, a király olyan jóságos fejedelem, hogy a grófnőnek férje helyett férje lesz

őfelsége, fiának pedig apja helyett apja – ezzel mindössze annyit akart mondani, hogy a jó király előmozdítja majd Bertram szerencsését. Lafeu azt is elmondta a grófnőnek, hogy a király súlyosan megbetegedett, s orvosai kijelentették róla, hogy gyógyíthatatlan. A grófnő, miután meghallotta ezt a hírt a király kedvezőtlen egészségi állapotáról, kifejezte részvétét, s azt mondta, bárcsak élne még Helénának – egy szolgálatában álló és éppen jelenlevő kisasszonynak – édesatyja: nem kételkedik benne, hogy ő ki tudná gyógyítani őfelségét a betegségéből.

Aztán elmondott Lafeu-nak egy és mást Heléna történetéből, azt, hogy egyetlen lánya a hírneves orvosnak, Gérard de Narbonnak, aki halála előtt lányát a grófnő gondjaira bízta, úgyhogy az orvos halála óta ő vette pártfogásába Helénát; a grófnő aztán Heléna erényes jellemét és kitűnő képességeit dicsérte, azt mondta, hogy ezeket az erényeket érdemes apjától örökölte. Miközben így beszélt, Heléna szomorú és gyászos némaságban sírdogált, amiért is a grófnő gyöngéden szemére hányta, hogy túlságosan is bánkodik még mindig apja halálán.

Bertram ekkor elbúcsúzott anyjától. A grófnő könnyek és áldások közt vált meg édes fiától, s így ajánlotta őt Lafeu gondjaiba:

– Jó uram, éretlen udvaronc ez még, segítsd te a tanácsoddal!

Bertram utolsó szavait Helénához intézte, de ezek csupán a merő udvariasság szavai voltak, sok szerencsét kívánt neki, s kurta búcsúzását így végezte be:

– Légy vigasza anyámnak, a te úrnődnek, és tartsd őt tiszteletben.

Heléna régóta szerette Bertramot, és amikor szomorú és gyászos némaságban sírdogált, nem Gérard de Narbonért ontotta könnyeit. Heléna szerette édesapját, de most, a mélyebb vonzalom érzésében, melynek tárgya éppen most volt elveszőben, elfelejtette halott apjának arcvonásait és alakját is, mert képzelete nem idézett más arcot lelke elé, csak Bertramét.

Heléna régóta szerette Bertramot, de mindig emlékezetében tartotta, hogy szerelmének tárgya Rousillon grófja, aki Franciaország legősiabb családjából származik. Ő maga alacsony származású, szülei egyszerű emberek voltak. Bertram ősei mind nemesek. Ezért úgy nézett föl a főúri származású Bertramra, mint urára és szeretett gazdájára, és nem is merészelt egyébre vágyakozni, csak hogy úgy élhessen, mint Bertram szolgája, s úgy hallasson meg, mint alárendeltje. Olyan nagynak látta a távolságot Bertram magas rangja és az ő alacsony sorsa között, hogy azt mondogatta:

– Olyan ez egészen, mintha a tündöklő csillaggal akarnék nászt ülni, Bertram olyan magasan áll fölöttem.

Bertram távozása könnyeket csalt a szemébe, bánattal töltötte be szívét, mert akármilyen reménytelenül szerette, mégiscsak kellemes vigaszára volt, hogy a nap minden órájában láthatta, és Heléna el tudott üldögélni és nézni Bertram sólyomszemét, íves szemöldökét, szép haja fürtjeit, míg úgy érezte, hogy arcképét bevési szívének táblájára, mely túlontúl is fogékony volt Bertram imádott arcának minden vonalára.

Amikor Gérard de Narbon meghalt, nem hagyott mást a lányára, csak néhány ritka és bevált gyógyírt, ezeket elmélyült tanulmányokkal és hosszú orvostudományi tapasztalattal gyűjtötte össze, mint mindenható és majdnem csálhatatlan orvosságokat. A többi közt feljegyzett egy bevált orvosságot arra a bajra is, amelyben Lafeu elbeszélése szerint a király az idő szerint szenvedett. Amikor Heléna hallott a király panaszairól, benne, aki mindaddig olyan alázatos és reménytelen volt, megfogant az a nagyravágyó terv, hogy ő maga elmegy Párizsba, és vállalkozik rá, hogy meggyógyítja a királyt. De ha Heléna birtokában is volt ez a csodálatos gyógyszer, mégis, minthogy a király is, orvosai is úgy gondolták, hogy ez a betegség gyógyíthatatlan, nem volt valószínű, hogy hitelt adnak egy szegény, tanulatlan hajadonnak, ha felajánlja, hogy vállalkozik a gyógyításra. Heléna olyan szilárdan bízott a sikerben, ha egyszer megengedik, hogy kísérletet tegyen, hogy reménye nagyobb volt, mint amennyire apjának ügyessége feljogosította, bár apja a maga korának leghíresebb orvosa volt. Heléna azonban azt az erős hitet érezte magában, hogy ezt a jó írt szerencsés csillagok szentesítik, s ez lesz az az örökség, mely előmozdítja az ő szerencséjét, mégpedig olyan magas méltóságig, hogy Rousillon gróf felesége lehessen.

Bertram nemrégén távozott el, amikor a grófnőt arról értesítette udvarmestere, hogy kihallgatta, amikor Heléna magában beszélt, s néhány elejtett szavából azt vette ki, hogy szerelmes Bertramra, és követni szeretné Párizsba. A grófnő köszönetet mondott az udvarmesternek, és azzal küldte el, mondja meg Helénának, hogy beszélni akar vele. Amit Helénáról éppen hallott, rég elmúlt napok

emlékezetét idézte vissza a grófnő szívébe, valószínűleg azokét a napokét, amikor beleszeretett Bertram apjába, s így szólt magában:

– Én is így voltam, amikor fiatal voltam. A szerelem olyan tövis, amelyik hozzátartozik az ifjúság rózsájához, mert ifjúságunk idején, ha a természet gyermekei vagyunk, bennünk is megvan ez a hiba, bár akkor nem tudjuk hibának.

Miközben a grófnő így tűnődött saját ifjúságának szerelmes tévelygésein, Heléna belépett, és a grófnő így szólt hozzá:

– Tudod, Heléna, én anyád vagyok.

Heléna így válaszolt:

– Méltóságos úrnőm vagy.

– Lányom vagy – szólt újra a grófnő –, és mondom, anyád vagyok. Miért riadsz így meg, és sápadsz el szavaimra?

Heléna ijedten nézett, gondolatai összezavarodtak, mert attól félt, a grófnő gyanítja szerelmét, és ezért így felelt:

– Bocsáss meg, asszonyom, nem vagy anyám, Rousillon grófja nem lehet a bátyám, én sem a te lányod.

– De Heléna – mondta a grófnő –, a menyem, az lehetnél, és félek, az akarsz lenni, azért izgatott úgy fel az *anya* és *lány* szó. Heléna, szereted a fiamat?

– Bocsáss meg, drága úrnőm – mondta a megrémült Heléna.

A grófnő megismételte kérdését:

– Szereted a fiamat?

– Talán te nem szereted, asszonyom? – mondta Heléna.

A grófnő így válaszolt:

– Ne kerülgesd a választ, Heléna! Csak ne leplezd érzelmeidet, mert a szenvedélyed úgyis beismeri.

Heléna ekkor térdre borult, bevallotta szerelmét, s szégyenkezve és ijedten könyörgött bocsánatért nemes úrnőjéhez, kifejezte szavaival, hogy tudatában van sorsuk egyenlőtlenségének, erősködött, hogy Bertram semmit sem tud arról, hogy ő szereti, és a maga alázatos, igénytelen szerelmét ahhoz a szegény indushoz hasonlította, aki imádja a napot, amely imádójára néz, de semmi mást nem tud róla.

A grófnő megkérdezte Helénát, nem készül-e most Párizsba menni. Heléna bevallotta, milyen szándék született meg lelkében, amikor hallotta, hogy Lafeu a király betegségéről beszél.

– Ez indított arra, hogy Párizsba készülj? – kérdezte a grófnő. – Ez? Felelj!

Heléna becsületesen válaszolt.

– Az én uram, a te fiad juttatta eszembe, különben Párizs, a király, a gyógyszer kimaradnának gondolataim forgásából.

A grófnő meghallgatta egész vallomását, és nem szólt egy szót sem, sem helyeslően, sem korholóan, hanem pontosan kikérdezte Helénát, mennyire valószínű az, hogy a gyógyszer használ a királynak. Megtudta, hogy Gérard de Narbon ezt a szert tartotta legtöbbre valamennyi közül, aminek birtokában volt, és halálos ágyán adta át lányának; aztán visszaemlékezett arra az ünnepélyes ígéretre, amelyet ő maga tett azon a szomorú órán ezzel az ifjú hajadonnal kapcsolatban, akinek végzete s magának a királynak az élete is, úgy látszott, e terv megvalósításától függ. Ez a terv ugyan egy szerelmes lány gondolatainak gyöngéd képzelgéseiben született, de a grófnő arra gondolt, talán a gondviselés láthatatlan működése nyilvánul meg benne, hogy véghezvigye a király meggyógyulását, és megalapozza Gérard de Narbon lánya jövőendő szerencsáját – ezért hát engedélyt adott Helénának, hogy a maga útját járja, nagylelkűen ellátta pénzzel, minden egyébbel és kellő kísérettel, Heléna pedig elindult Párizsba a grófnő áldásával és legszívesebb jókívánságaival.

Heléna megérkezett Párizsba, és barátjának, az öreg Lafeu úrnak a segítségével kihallgatást nyert a királytól. Még sok nehézséget kellett leküzdenie, mert a királyt nem egykönnyen lehetett rávenni, hogy kipróbálja azt a gyógyszert, melyet ez a szép, ifjú doktor kínált neki. De Heléna megmondta neki, hogy ő Gérard de Narbon lánya – apjának hírnevét a király jól ismerte –, s úgy ajánlotta fel a becses orvosságot, mint a legdrágább kincset, amely magában foglalja apja hosszú tapasztalatának és tudásának egész lényegét, és merészen felajánlotta életét zálogul, ha nem tudja helyreállítani őfelsége teljes egészségét két napon belül. A király végül is hajlandó volt kísérletet tenni az orvossággal, s Helénának két nap múlva el kellett vesztenie életét, ha a király meg nem gyógyul; de ha eljárása sikerrel jár, a király megígérte neki, hogy egész Franciaországban azt a férfit választhatja – csupán a vérbeli hercegeket kivéve –, akit férjül akar magának; Heléna ugyanis, amennyiben meggyógyítja a királyt bajából, azt kérte jutalmul, hogy szabadon választhasson férjet.

Heléna nem csalódott abban a reményében, amelyet apja gyógyszerének hatásáról táplált. Még el sem múlt a két nap, és a király teljes egészsége helyreállt, amire maga köré gyűjtötte udvarának valamennyi fiatal nemesurát abból a célból, hogy jutalmul átadja szép orvosának a megígért férjet,

s felszólította Helénát, nézzen körül a nemes legényemberek ezen ifjú gyülekezetén, és válasszon magának férjet. Heléna hamar döntött, mert e fiatal főurak között ott látta Rousillon grófot, mire Bertram felé fordult, és így szólt:

- Ez az a férfi. Nem merlek elvenni, uram, de magamat és szolgálatomat halálomig hatalmadba adom.
- Bertram – mondta a király –, vedd el őt: ő a feleséged!

Bertram nem habozott, hanem azonnal kijelentette, nincs ínyére, hogy a király neki ajándékozza a saját magát felajánló Helénát, aki, úgy mondta, egy szegény orvos lánya, az apja költségén nevelkedett, s most anyja nagylelkűségéből él az ő szolgálatában.

Heléna végighallgatta a gúny és megvetés e szavait, és így szólt a királyhoz:

- Örülök, hogy meggyógyultál, uram. Hagyjuk a többi!

De a király nem tűrte, hogy uralkodói parancsát így semmibe vegyék, mert nemeseik kiházásítása hozzátartozott a francia királyok sok előjogához, így hát Bertramot még aznap megeskették Helénával. Kénytelen és kényelmetlen házasság volt ez Bertramnak, és a szegény kisasszonyt sem biztatta reménnyel, mert igaz, szerzett egy főúri férjet, akinek elnyeréséért életét kockáztatta, de úgy látszik, ezzel nem jutott egyébhez, csak egy tündöklő, de kitöltetlen papírlaphoz, hiszen férjének szerelme olyan ajándék volt, amellyel még a francia király sem rendelkezett.

Alighogy Heléna férjhez ment, Bertram azonnal azt kívánta tőle, járjon közbe a királynál, és szerezzen neki engedélyt, hogy elhagyhassa az udvart; amikor aztán Heléna elhozta férjének a király engedélyét az elutazásra, Bertram azt mondta neki, nem volt felkészülve erre a hirtelen házasságra, ami egészen kihozta sodrából, s ezért Helénának sem szabad csodálkoznia az ő viselkedésén. Ha Heléna nem is csodálkozott, mindenesetre bántódott, amikor azt látta: Bertramnak az a szándéka, hogy otthagyja őt. Bertram azt az utasítást adta újdonsült feleségének, menjen haza, Bertram anyjához. Amikor Heléna meghallotta ezt a szeretetlen parancsot, így válaszolt:

- Ó, uram, nem mondhatok egyebet, csak azt, hogy szófogadó szolgálód maradok, s örökké igyekszem e nagy szerencsét kiegyenlíteni, és pótolni neked azt, amit szerény csillagom tőlem megtagadott.

De Helénának ezek az alázas szavai egyáltalában nem indították a fennhéjázó Bertramot arra, hogy megszánja szerető feleségét, hanem elvált tőle, s még csak azt a közönséges udvariasságot sem tanúsította iránta, hogy szívélyesen elbúcsúzzék tőle.

Heléna hát visszatért a grófnőhöz. Elérte utazásának célját, megmentette a király életét, mégis mint eltaszított asszony tért vissza nemes anyósa házába, s alig lépett be a házba, máris olyan levelet kapott Bertramtól, amelytől szinte meghasadt a szíve.

A jóságos grófnő olyan szívélyesen üdvözölte őt, mintha fia maga választotta volna, magas rangú úrhölgy lenne, és nyájas szavakat intézett hozzá, mert meg akarta vigasztalni Bertramnak azért a szívtelen mellőzéséért, amellyel rögtön esküvőjük napján magára hagyta és hazaküldte feleségét. De ezzel a kegyes fogadtatással sem sikerült felvidítani Heléna lelkét, aki így szólt:

- Az uram elment, már örökre elment.
- Aztán felolvasta e szavakat Bertram leveléből:

– „Ha megkapod az ujjamról a gyűrűmet, amely sose kerül le onnan, akkor mondhatod a férjednek, de ezt az „akkor”-t én „sohá”-nak nevezem.”

– Szörnyű ítélet! – mondta Heléna.

A grófnő arra kérte, legyen türelemmel, és azt is mondta, hogy most, amikor Bertram elment, csak ő, Heléna lesz a gyermeke, s hogy olyan urat érdemelne, akit húsz olyan golyhó szolgálhatna, mint Bertram, az meg percenként úrnőzné őt, Helénát. De ez a páratlan anya hiába igyekezett megtisztelő leereszkedéssel és kedves hízkeléssel enyhíteni menyének bánatát.

Heléna még mindig a levélre meredt, és halálos gyötrelmében felkiáltott:

– „Míg feleségem van, addig semmim sincs Franciaországban.”

A grófnő megkérdezte tőle, ez is ott áll-e a levélben.

– Igen, asszonyom. – A szegény Heléna csak ennyit tudott válaszolni.

Másnap reggel nem találták Helénát. Hátrahagyott egy levelet azzal, hogy adják át a grófnőnek akkor, amikor ő már elment, s a levélben tudatta vele, mi oka volt a hirtelen távozásra: közölte vele, annyira fáj neki, hogy Bertramot elűzte otthonából és szülőföldjéről, hogy vezekelnie kell e vétkéért, s ezért zarándokútra indul Szent Jakab oltárához, befejezésül pedig arra kérte a grófnőt, közölje fiával, hogy annyira gyűlölt felesége örökre elhagyta a házat.

Bertram Párizsból Firenzébe ment, ahol tiszt lett a firenzei herceg seregében, egy sikeres háborúban sok vitéz tettel tüntette ki magát, s amikor onnan visszatért Firenzébe, levelet kapott anyjától azzal a kapóra jött újsággal, hogy Heléna nem zavarja többé, s éppen hazaindulni készülődött, amikor maga Heléna is, zarándoköltözetben, megérkezett Firenze városába.

A zárandokok rendszerint Firenze városán keresztül vették útjukat Szent Jakab kegyhelye felé, s amikor Heléna megérkezett ebbe a városba, hallotta, hogy lakik a városban egy vendégszerető özvegyasszony, s szívesen fogadja házába a zárandoknőket, akik ama szent ereklyéit látogatják, s szállásban és barátságos ellátásban részesíti őket. Heléna hát elment ehhez a derék özvegyasszonyhoz, az meg udvariasan fogadta, s arra biztatta, nézze meg a hírneves város érdekességeit, s azt is megmondta neki, hogyha meg akarja nézni a herceg hadseregét, elvezeti olyan helyre, ahonnan jól láthatja.

– Majd meglátod egy földidet – mondta az özvegy –, aki sok jó szolgálatot tett a herceg háborújában: neve Rousillon gróf.

Helénának sem kellett másodszori biztatás, amikor megtudta, hogy Bertram is részt vesz a felvonulásban. Elkísérte háziasszonyát, s szomorú és gyászos örömet okozott neki, hogy újra megláthatta drága férjének arcát.

– Nem csinos egy úr? – kérdezte az özvegy.

– Tetszik nekem – felelte Heléna a teljes igazságot.

A beszédes özvegy egész úton Bertramra terelte a szót: elmondta Helénának Bertram házasságának történetét, hogyan hagyta ott Bertram feleségét, azt a szegény úrhölgyet, s hogyan lépett be a herceg hadseregébe csak azért, hogy ne kelljen feleségével élnie. Heléna türelmesen végighallgatta saját balsorsának elbeszélését, de amikor ez véget ért, még mindig nem fejeződött be Bertram története, mert akkor az özvegyasszony másvalamit kezdett mesélni, és ennek a mesének minden szava mélyen belevésődött Heléna lelkébe – az a történet ugyanis, amelyet az özvegyasszony elmondott, arról szólt, hogy Bertram beleszeretett az ő lányába.

Mert Bertramnak ugyan nem volt ínyére az a házasság, amit a király rákényszerített, de azért, úgy látszik, mégsem volt érzéketlen a szerelemre: amióta a sereggel együtt Firenzében állomásozott, beleszeretett Diánába, egy szép nemeslányba, éppen annak az özvegyasszonynak lányába, aki Heléna háziasszonya volt, mert minden éjszaka megjelent Diána ablaka alatt, és mindenféle zenével és Diána szépségének dicséretére szerzett dallal udvarolta Diána szerelmét, s csupán azért esengett, engedje meg neki a lány, hogy amikor családja nyugodni tér, Bertram titkon meglátogathassa; de Diánát semmiképpen sem lehetett rábeszélni, hogy teljesítse ezt az illetlen kérését, és nem is bátorította semmiképpen sem Bertram udvarlását, mert tudta róla, hogy házasság ember, Diána pedig elővigyázatos anyjának tanácsai szerint nevelkedett, az pedig – ha most szűkösebb körülmények között élt is – előkelő származású asszony volt: a Capuletek nemes családjának volt a sarja.

A jó asszony mindezt előadta Helénának, magasztalva közben józan lányának erkölcsös alapelveit, amelyekről azt állította, hogy kizárólag annak a kitűnő nevelésnek és jó oktatásnak köszönheti, amit ő adott neki, azt is mondta továbbá, hogy Bertram most különösképpen sürgeti Diánát, engedélyezze neki ma éjszakára azt az annyira óhajtott látogatást, mivel másnap kora reggel elhagyja Firenzét.

Helénának persze fáj, amikor arról hallott, hogy Bertram szerelmes az özvegyasszony lányába, mégis e történet hallatára lángoló lelkében új terv fogamzott meg elcsavargott urának visszaszerzésére – úgy látszik, csöppet sem vesztette el bátorságát korábbi tervének balsikerétől. Felfedte az

özvegy előtt, hogy ő maga Heléna, Bertram elhagyott hitvese, és arra kérte kedves háziasszonyát, hogy ő meg a lánya tegyék lehetővé Bertramnak ezt a látogatását, neki pedig engedjék meg, hogy Diána képében ő találkozzék Bertrammal. Azt is megmondta nekik, mi a fő indítóoka annak, hogy annyira kívánja ezt a titkos találkozást férjével: meg akar szerezni tőle egy gyűrűt, amelyről Bertram azt mondta, hogy ha Heléna valaha is a birtokába jut, elismeri feleségül.

Az özvegy és lánya megígérték, hogy segítik ebben az ügyben – erre részint az indította őket, hogy szánakoztak ezen a boldogtalan, elhagyott asszonyon, másrészt pedig azzal nyerte meg őket Heléna a maga érdekének, hogy jutalmat ígért, s egy pénzzel teli erszényt adott át nekik jövőendő kegyének zálogául. Heléna arról is gondoskodott, hogy még a nap folyamán Bertram értesítést kapjon arról, hogy felesége meghalt: azt remélte, ha Bertram az ő halálhírét veszi, és úgy érzi, hogy most másodszor szabadon választhat, akkor majd házassági ajánlatot tesz az ál-Diánának, azaz neki. Abban pedig nem kételkedett, hogy ha elnyerheti tőle a gyűrűt és a házasság ígérését is, ezt valamiképpen majd javára tudja fordítani a jövőben.

Este, besötétedés után Bertram bebocsáttatást nyert Diána szobájába, ahol Heléna várta, készen a fogadására. A hízelgő bókok, a szerelmes szavak, melyeket hozzá intézett, drága hangzatok voltak

Heléna fülének, habár tudta, hogy Bertram Diánának szánta őket; Bertram pedig olyan elégedett volt vele, hogy ünnepélyesen megígérte neki, a férje lesz, és örökre fogja szeretni. Heléna azt remélte, megjövendölése ez annak az igazi szeretetnek, amely bekövetkezik majd, ha Bertram megtudja, hogy saját felesége, a megvetett Heléna volt az, akinek társalgása olyan gyönyörűséget okozott neki.

Bertram soha nem is sejtette, milyen okos hölgy Heléna, máskülönben nem tudta volna annyira semmibe venni. Azonkívül naponta látta, és így nem vette észre szépségét, mert ha hozzászoktunk, hogy állandóan lássunk egy arcot, akkor elvész az a hatás, amit a szépség vagy a csúnyaság első látásra kelteni tud. Heléna értelmét pedig képtelen volt megítélni Bertram, mert Heléna olyan szerelemmel vegyes hódolatot érzett iránta, hogy mindig hallgatag volt a jelenlétében, de most, amikor úgy látszott, jövendő sorsa és minden szerelmes tervének boldog befejezése függ attól, hogy ezen az éjszakai találkozón kedvező emléket hagyjon Bertram lelkében, minden szellemességét kifejtette, hogy tetszést keltsen, s eleven társalgásának egyszerű bája, modorának vonzó édessége annyira elbűvölte Bertramot, hogy megesküdtött: ő lesz a felesége. Heléna elkérte ujjáról a gyűrűt mint becsülése zálogát, és Bertram odaadta neki; viszonzásul a gyűrűért – és tudjuk, milyen fontos volt, hogy a gyűrű az ő birtokában legyen! – átadott neki egy másik gyűrűt, amit a királytól kapott ajándékba. Mielőtt megvirradt, elküldte Bertramot, aki azonnal útnak indult anyja kastélya felé.

Heléna rábírta az özvegyasszonyt és Diánát, hogy kísérjék el Párizsba, mert az ő további segítségük is szükséges ahhoz, hogy tervét teljes mértékben végrehajthassa. Amikor odaértek, megtudták, hogy a király éppen látogatóba ment Rousillon grófnőhöz, Heléna pedig amilyen gyorsan csak tehetett, követte a királyt.

A király még mindig tökéletes egészségnek örvendett, s emlékezetében még olyan eleven volt a hála Heléna iránt, aki felgyógyulásának eszköze volt, hogy abban a pillanatban, amikor meglátta Rousillon grófnőt, Helénáról kezdett beszélni, drága ékszernek nevezte, amit a grófnő fiának ostobasága folytán vesztek el. De amikor látta, hogy ez a tárgy elszomorítja a grófnőt, így szólt a király:

– Tisztelt asszonyom, mindent megbocsátottam és elfelejtettem néki.

De a jó lelkű öreg Lafeu, aki szintén jelen volt, és nem tudta elviselni, hogy kedvenc Helénájának emlékezetét ilyen könnyedén elfelejtsék, így szólt:

– Meg kell mondanom, az ifjú úr nagyot vétett királya, anyja és felesége ellen, de legnagyobbat saját maga ellen, mert oly hitvest veszített, akinek szépsége minden szemet elbűvölt, beszéde minden fület rabul ejtett, s páratlan tökéletessége minden szívben azt a vágyat ébresztette, hogy neki szolgáljon.

A király erre azt mondta:

– A dicséret csak fájdtja emlékét. Hívjátok hát vissza – s ezzel Bertramra célzott, aki most meg is jelent a király előtt, és kifejezte mélységes bánatát mindazért, amit Helénával szemben elkövetett, mire a király halott apjának és nagyszerű anyjának kedvéért megbocsátott neki, és újra kegyébe fogadta. De a király kegyes viselkedése hamarosan megváltozott, amikor észrevette, hogy Bertram ugyanazt a gyűrűt viseli ujján, melyet ő adott Helénának, mert jól emlékezett rá, hogy Heléna a szenteket idézte tanúként, hogy sohasem húzza le ujjáról, kivéve, ha a királynak küldené nagy

balsorsában. Amikor a király megkérdezte, hogyan jutott a gyűrűhöz, Bertram egy valószínűtlen történetet mesélt el egy hölgyről, aki az ablakból hajította ki, és erősködött, hogy házasságuk napja óta még csak nem is látta Helénát. A király ismerte Bertram viszolygását a feleségétől, attól félt, hogy ő vetett véget életének, és ezért parancsot adott az öröknek, fogják meg Bertramot, és így szólt:

– Sötét gyanú kínoz, mert félek, Helénát csúnyán elveszejtették.

E pillanatban belépett Diána és anyja, és átnyújtott egy kérvényt a királynak, melyben azzal fordult hozzá, gyakorolja királyi hatalmát, kényszerítse Bertramot, hogy feleségül vegye Diánát, akinek ünnepélyes ígéretet tett a házasságra. Bertram félt a király haragjától, s ezért tagadta, hogy ilyesmit ígért, erre Diána megmutatta a gyűrűt, amelyet Heléna bízott rá, s ezzel tanúsította szavainak igazságát, mondván, hogy ő adta Bertramnak azt a gyűrűt, amelyet visel, cserébe ezért a gyűrűért, akkor, amikor Bertram megfogadta, hogy feleségül veszi. Ennek hallatára a király parancsot adott az öröknek, hogy tartóztassák le Diánát is, mert az ő elbeszélése a gyűrűről egészen másképpen hangzott, mint Bertramé, s ez csak megerősítette a király gyanúját: azt mondta a király, ha nem vallják be, hogyan jutottak Heléna gyűrűjéhez, mindkettőjüket kivégezteti. Diánának csak az volt a kérése, engedjék meg anyjának, hogy elhozza azt az ékszerészt, akitől a gyűrűt vette, s mikor e kéréséhez a király hozzájárult, az özvegy kiment, és hamarosan visszatért magával Helénával.

A jólelkű grófnő néma aggodalommal látta fiát a veszélyben, sőt ő maga is attól félt, igaznak bizonyulhat a gyanú, hogy Bertram ölte meg feleségét – de amikor most azt látta, hogy még életben van az ő drága Helénája, akit egészen anyai érzelemmel szeretett, úgy megörült, alig volt képes elviselni, s a király is alig mert hinni szemének, hogy ez Heléna, s ezért így szólt:

– Csakugyan Bertram feleségét látom magam előtt?

Heléna még mindig nem érezte magát elismert feleségnek, s ezért így válaszolt:

– Nem, jó uram, csupán egy feleség árnyékát láthatod. A nevet, nem a ténnyt.

Bertram felkiáltott:

– Mindkettőt! Ó bocsáss meg!

– Uram – mondta Heléna –, e lány képében úgy találtam, hogy csodásan kedves vagy. Itt a gyűrűd és itt a leveled – és ezzel örömteljes hangon felolvasta azokat a szavakat, amelyeket valaha olyan bánatosan ismételtetett: – „Ha ezt a gyűrűt ujjamról megkapod...” Ez megtörtént: nekem adtad a gyűrűt. Enyém vagy-e már, így kétszer elnyerve?

Bertram azt felelte:

– Ha be tudod bizonyítani, hogy te voltál az a lány, akivel azon az éjszakán beszéltem, szeretni foglak híven, holtomiglan.

Ez aztán nem volt nehéz feladat, mert az özvegy és Diána is eljött Helénával, hogy tanúsítsa ezt a ténnyt, a királynak pedig annyira tetszett ez a baráti segítség, mellyel Diána segítette ezt a kedves hölgyet, akit ő olyan igazán nagyra tartott a neki tett szolgálatért, hogy Diánának is nemes férjet ígért, mert Heléna történetéből azt látta, hogy királyok részéről tetszetős jutalom így kiházásítani szép hölgyeket, akik fontos szolgálatot tesznek.

Így hát Heléna végül is úgy látta, hogy az apja örökségét csakugyan szerencsés csillagok szentesítették, mert most már drága Bertramjának szeretett hitvese volt, nemes úrnőjének menyee: ő maga pedig Rousillon grófnője.

A makrancos hölgy

Katalin, a makrancos hölgy Baptistának, egy gazdag páduai úrnak legnagyobb lánya volt. Olyan fékezhetetlen szellemű, olyan vad és indulatos, kotnyeles és csípős nyelvű hölgy volt, hogy egész Páduában nem ismerték más néven, csak Makrancos Katának. Igen kétesnek, sőt valójában lehetetlennek látszott, hogy valaha is akadjon olyan úriember, aki feleségül merje venni ezt a lányt, ezért hát sokan kárhoztatták Baptistát, amiért visszautasított sok nagyszerű ajánlatot, amely Katalin szelíd húgát, Biancát illette. Baptista azzal utasította el Bianca kéréseit, hogy majd ha az idősebb nővért illendően férjhez adja, csak akkor nyernek szabadságot arra, hogy Biancát megkérhessék.

Történt azonban, hogy egy Petruchio nevű nemesember érkezett Páduába azzal a céllal, hogy feleséget keressen: az ő bátorságát nem vették el a Katalin indulatáról szóló hírek, s amikor hallotta, milyen gazdag és csinos lány, elhatározta, hogy feleségül veszi ezt a hírhedt hárpíát, s majd szende, kezes asszonnyá zabolázza. És az már igaz, hogy senki sem volt olyan alkalmas erre a herculesi munkára, mint Petruchio, akinek természete éppolyan fennhéjázó volt, mint Kataliné, de volt szelleme, jó kedve, humora is, továbbá okos, helyes ítéletű férfi is volt, értett hozzá, hogyan kell szenvedélyes, tomboló dühöt tettetni, amikor pedig olyan nyugodt volt a kedélye, hogy ő maga is vidáman tudott nevetni saját színlelt haragján, mivel természettől gondtalan és könnyed férfi volt.

Az a szilaj viselkedés tehát, amelyet akkor alkalmazott, amikor Katalin férje lett, merő játék volt csupán, vagy pontosabban szólva, bölcsen belátta: ez a tettetés az egyedüli módja annak, hogy saját területén kerüljön fölébe a dühöngő Katalin szenvedélyességének.

Petruchio nekiindult tehát, hogy a makrancos Katalinnak udvaroljon, de mindenekelőtt apját, Baptistát kereste föl, engedélyt akart kérni, hogy megnyerhesse lányát, a *szelíd* Katalint – mert így nevezte Petruchio –, s huncutul azt mondta, hallott már szemérmes szerénységéről, nyájas viselkedéséről, s azért jött el Veronából, hogy szerelméért versengjen.

Az apa szerette volna férjhez adni lányát, de azért kénytelen volt bevallani, hogy Katalin nemigen felel meg ennek a jellemzésnek, és csakhamar ki is tűnt, milyen szelíd anyagból faragták Katalint, mert berontott a szobába zenetanárja, és panaszkodott, hogy növendéke, a szelíd Katalin betörte fejét a lantjával, mert a mester hibát merészelt találni játékában. Amikor ezt Petruchio hallotta, így szólt:

– Derék egy leányzó, jobban szeretem, mint valaha, és epedek, hogy végre cseveghessek vele. – Aztán határozott válaszáért sürgette az öregurat, és így szólt: – Az én ügyem sürgős, signor Baptista, nem jöhetek naponta udvarolni. Ismerted atyámat: meghalt már, s minden javának, birtokának én vagyok örököse. Mondd meg hát, ha megnyerem lányod szerelmét, milyen hozományt adsz vele.

Baptista úgy gondolta, kérő létére kissé nyers a modora, de örült, hogy férjhez adhatja Katalint, s ezért azt felelte, húszezer tallér hozományt ad vele, halála után pedig fele birtokát: úgyhogy gyorsan elrendezték ezt a furcsa házasságot, s Baptista elment hírül adni makrancos lányának szerelmese szándékait, aztán beküldte őt Petruchióhoz, hogy meghallgassa udvarlását.

Közben Petruchio azon gondolkozott, hogyan próbálja megnyerni szerelmét, és így szólt magában:

– Amint belép, elkezdek neki mulatságosan udvarolni: ha gúnyolódik, azt mondom neki, olyan édesen énekel, mint a csalogány; ha szemöldökét ráncolja, azt mondom neki, olyan derűs az arca, mint a harmattal frissen mosott rózsák; ha egy szót sem szól, ékesszólását dicsérem majd, s ha azt mondja, hagyjam magára, úgy köszönöm meg, mintha arra kért volna, maradjak vele egy hétig.

Katalin ekkor méltóságteljesen belépett, s Petruchio így szólította meg:

– Jó reggelt, Kata, hallom, ez a neved.

Katalinnak nem tetszett ez az egyszerű üdvözlés, ezért megvetően így szólt:

– Aki velem beszél, Katalinnak nevez.

– Hazudsz – felelte a szerelmes –, a te neved egyszerűen Kata, helyre Kata, néha makrancos Kata, de annyi bizonyos, Kata, hogy te vagy a legcsinosabb Kata az egész keresztény világon, és ezért, Kata, mivel szelídségedet dicsérik minden városban, eljöttem, hogy megkérjelek, légy a feleségem.

Annai bizonyos, hogy ezek ketten furcsa lánykérést rendeztek. A lány hangosan és dühösen bizonygatta a fiúnak, hogy méltán jutott a makrancos névhez, a fiú azonban továbbra is Katalin édes, udvarias szavait magasztalta, végül pedig – mert olyan rövidre akarta fogni az udvarlást, amennyire csak lehet – amikor hallotta, hogy közeledik a lány apja, így szólt:

– Édes Katalin, hagyjuk már ezt a hiábavaló fecsegetést, apád úgylis beleegyezett, hogy a feleségem lény, már a hozományban is megállapodtunk, és akár akarod, akár nem, elveszlek.

Ekkor belépett Baptista, Petruchio pedig azt mondta neki, hogy lánya kedvesen fogadta őt, s megígérte, hogy jövő vasárnap férjhez megy hozzá. Katalin tagadta, azt mondta, inkább lássa vasárnap Petruchiót felkötve, s szemrehányásokat tett apjának, amiért azt kívánja tőle, hogy ilyen kelekótya csirkefogóhoz menjen, amilyen Petruchio. Petruchio arra kérte az apját, ne is hallgasson lánya dühös szavaira, mert ők ketten megbeszélték, hogy Katalin majd vonakodni fog az apja előtt, de amikor egyedül voltak, igen gyöngédnek és szeretetteljesnek találta. Végül így szólt a lányhoz:

– Add a kezedet, Kata! Velencébe megyek, és mindenféle szép holmit hozok neked esküvőnk napjára. Gondoskodj az ünnepségről, apám, és hívd meg a násznépet. Nyugodtak lehetnek, hozok gyűrűket, mindenféle cicomát, gazdag ruhákat, hadd legyen szép az én Katalinom, most pedig csókolj meg, Kata, mert vasárnap megesküszünk.

Vasárnap összegyűlt az egész násznép, de sokáig kellett várniok, amíg Petruchio megjelent, úgyhogy Katalin már zokogott bosszúságában, ha arra gondolt, hogy Petruchio csak csúfot űzött belőle. Végül mégis megjelent, de semmit sem hozott el a Katalinnak ígért menyegzői cicomákból, ő maga sem volt vőlegénynek öltözve, hanem furcsa, rendetlen ruhát viselt, mintha csak gúnyt akarna űzni abból a komoly ügyből, amiért voltaképpen eljött: még a szolgáját, sőt a lovaikat is ugyanilyen hitvány és hóbortos módon szerelte föl.

Petruchiót nem lehetett rábeszélni, hogy ruhát váltson, azt mondta, Katalin hozzá jön feleségül, nem pedig az öltözkéhez; amikor aztán látták, hogy hiába okoskodnak vele, elmentek a templomba, de ott is ugyanolyan bolondul viselkedett, mert amikor a pap megkérdezte Petruchiót, akarja-e Katalint feleségül, olyan hangos káromkodás kíséretében mondta ki az *akaromat*, hogy mindnyájan megriadtak, a pap leejtette a könyvét, és amikor lehajolt, hogy fölvegye, a hóbortos vőlegény akkortól vágott rá, hogy a pap is, a könyve is földre pottyant. És amíg csak az esküvői szertartás folyt, Petruchio úgy toporzékolt és káromkodott, hogy a szilaj Katalin csak úgy reszketett félelmében. Amint véget ért a szertartás, még ott helyben, a templomban már bort kért, hangosan felköszöntötte a társaságot, a borba mártott süteményt a sekrestyés arcába vágta, és furcsa tettét nem is indokolta mással, mint hogy a sekrestyésnek gyér, éhenkórász szakálla van, és mialatt ő ivott, mintha kinézte volna szájából azt a süteményt. Annyi bizonyos, hogy soha még egy ilyen örült házasságot nem kötöttek, de Petruchio azért öltötte magára ezt a vadságot, hogy annál jobban sikerüljön a makrancos felesége megzabolázására kieszelt terve.

Baptista bőséges lakodalmat készített elő, de amikor visszatértek a templomból, Petruchio kézen fogta Katalint, és kijelentette, az a szándéka, hogy azonnal hazaviszi feleségét, és sem apósának tiltakozása, sem a feldühödött Katalin mérges szavai nem változtathattak akaratán. Ragaszkodott ahhoz a férji jogához, hogy úgy rendelkezék feleségével, ahogy neki tetszik, s magával is hurcolta Katalint, mert olyan hetykének és eltökéltnek mutatkozott, hogy senki sem merészelt ujjat húzni vele.

Petruchio a feleségét egy nyomorúságos, ösztövé, csont és bőr gebére ültette, amit külön e célra

szemelt ki, de őneki magának és szolgájának sem volt külön lova; sáros, göröngyös utakon át haladtak, és valahányszor Katalin lova megbotlott, szidta, átkozta a szegény, terhe alatt alig vánszor-gó rozzant párát, mintha csak a legvadabb ember volna, aki valaha is élt ezen a földön. Végre fárasztó utazás után, miközben Katalin egyebet sem hallott, mint Petruchio dühös veszekedését a szolgálkkal és a lovakkal, hazaértek. Petruchio nyájasan üdvözölte otthonában, de eltökélte, hogy Katalin se nyugalomhoz, se ennivalóhoz nem jut ezen az éjszakán. Az asztalokat megterítették, a vacsorát hamarosan felszolgálták, de Petruchio azzal az ürüggyel, hogy minden fogásban hibát talál, földhöz csapta az ételt, és megparancsolta a szolgálknak, hogy vigyék ki; s mindezt, úgy mondta, merő szeretetből teszi Katalin iránt, nehogy rosszul elkészített ételt egyen. S amikor Katalin fáradtan és vacsora nélkül visszavonult lenyugodni, Petruchio ugyanígy hibát talált felesége ágyában, a földre hajigálta a párnákat és takarókat, úgyhogy Katalin kénytelen volt egész éjszaka egy széken ülni, de ha már-már sikerült elszundítania, azonnal felébresztette férjének harsány hangja, amint szolgálira viharzott, amiért rosszul vetették meg felesége menyegzői ágát.

Másnap Petruchio folytatta ezt az eljárást, és továbbra is kedvesen beszélt Katalinnal, de amikor Katalin megpróbált enni, férje hibát talált mindenben, amit eléje tettek.

A reggelit éppen úgy földhöz vágta, mint a vacsorát, úgyhogy Katalin, a gőgös Katalin kénytelen volt könyörögni a cselédeknek, hozzanak neki titokban egy morzsa ételt, de azokat Petruchio kitanította, s így azt felelték, semmit sem mernek adni Katalinnak uruk tudta nélkül.

– Ó – mondta Katalin –, csak azért vett el, hogy kiéheztessem? A koldusok, akik apám kapujához jöttek, azok is kaptak enni! De én, aki soha nem tudtam, mit jelent az, bármit is kérni, éhezem, mert nem kapok enni, szédülök, mert nem alhatom el, káromkodással tartanak ébren, ordítózással táplálnak, és az egészben az bosszant legjobban, hogy mindezt a tökéletes szerelem ürügyén műveli, és úgy tesz, mintha rögtön meg kéne halnom, amint alszom vagy eszem.

Itt a magányos elmélkedés félbeszakadt, mert Petruchio belépett; nem az volt a célja, hogy Katalin a végletekig éhezzen, ezért hát valami kis húst hozott neki, és így szólt hozzá:

– Hogy van az én édes Katám? Látod, szerelmem, milyen buzgó férj vagyok? Én magam készítettem el az ételedet. Remélem, jószágom hálát érdemel. Hogyan! Egy szót sem szólsz? Akkor nem ízlik neked az étel, és hiábavaló volt minden fáradozásom.

Parancsot adott hát a szolgának, vigye ki a tálat. A rendkívüli éhség megtörte már Katalin gőgjét, és ilyen szókra bírta, bármilyen dühöt érzett is szíve mélyén:

– Kérlek, hadd maradjon.

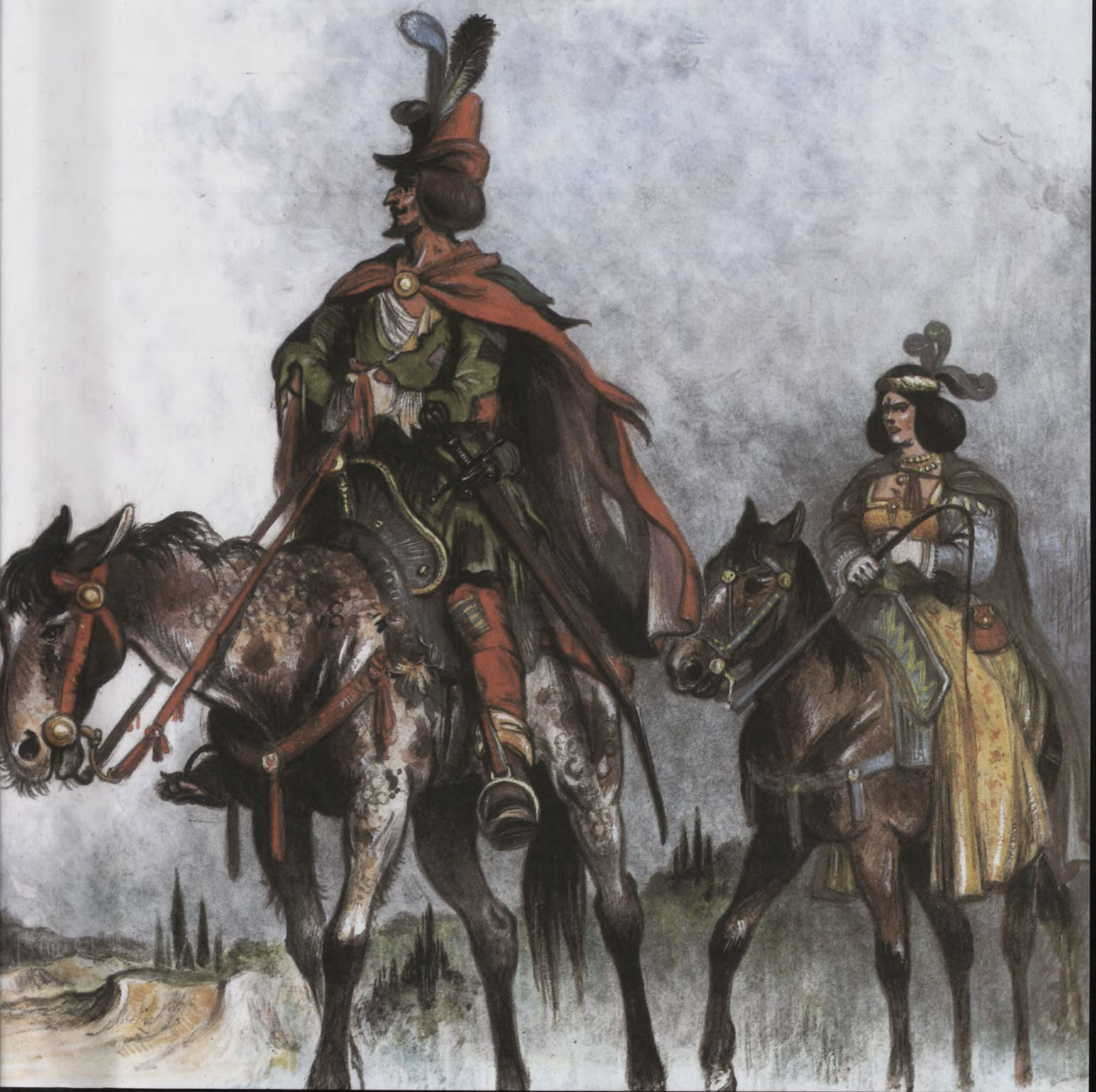
De nem ez volt minden, amit Petruchio el akart nála érni, s ezért így felelt:

– A leghitványabb szolgálatot is köszönettel szokás fizetni, az enyémnek is ez jár, mielőtt az ételhez nyúlsz.

Mire Katalin tétovázva kinyögte:

– Köszönöm, uram.

Erre aztán megengedte Petruchio, hogy felesége hozzálásson a szegényes ételhez, és így szólt:

– Váljék egészségedre, szelíd szívem Katám. De gyorsan egyél. Most pedig, édes szerelmem, visszatérünk apád házába, ott aztán kedvünkre kimulatjuk magunkat, selyemruhákban, szép kalapokkal, aranygyűrűkkel, fodrokkal, szalagokkal, legyezőkkel, két rend csipkeruhával – s hogy elhitesse vele, mennyire igazán az a szándéka, hogy megajándékozza ilyen örvendetes holmival, behívott egy szabót és egy divatárust, azok behoztak néhány új ruhát, amelyet ő rendelt meg Katalin számára, aztán leszedette az edényt az inassal, még mielőtt Katalin elverhette éhségét, és így szólt hozzá: – Mi az, már meg is ebédeltél?

A divatárus átnyújtott egy kalapot e szavakkal:

– Itt az a kalap, amit méltóságoddal megbeszéltünk!

Petruchio erre újra elkezdett viharozni, kijelentette, hogy a kalapot úgy szabták ki, mint egy bögrét, de nem nagyobb, mint egy dióhéj vagy csigaház, és azt mondta a divatárusnak, vigye el, és nagyobbítsa meg. Katalin közbeszólt:

– Nekem ez kell, ma minden úrinő ilyen kalapot hord.

– Ha majd te is olyan finom leszel, mint egy úrinő – felelte Petruchio –, akkor te is kapsz egyet, addig nem. Az étel, melyet Katalin elfogyasztott, kissé életet öntött csüggedt lelkébe, s ezért így szólt:

– Uram, remélem, szabad beszélnem, márpedig beszélni akarok. Nem vagyok kisbaba, sem gyerek; nálad különbek is eltűrték, hogy kimondjam, ami a lelkemet nyomta, ha pedig te nem tudod eltűrni, jobb, ha betömöd a füledet.

Petruchio úgy tett, mintha nem hallotta volna ezeket a haragos szavakat, mert szerencsére rájött, hogy az érvekkel való feleselgetésnél sokkal jobb módja is van annak, hogy feleségével elbánjon, ezért mindössze ez volt a válasza:

– Úgy van, igazad van, vacak egy kalap ez, és nagyon szeretlek, amiért nem tetszik neked.

– Szeretsz vagy nem szeretsz – mondta Katalin –, nekem tetszik a kalap, és nekem ez a kalap kell vagy semmilyen.

– Azt mondd, látni akarod a ruhát – mondta Petruchio, aki még mindig úgy tett, mintha félreértené.

Előrelépett hát a szabó, és megmutatott Katalinnak egy szép ruhát, amelyet neki készített. Petruchiónak azonban az volt a szándéka, hogy se a kalapot, se a ruhát ne kapja meg, s ezért ebben éppen annyi hibát talált.

– Ó, Uram irgalmazz! – mondta. – Micsoda rongy ez, hát erre te azt mondd, ruhaujj? Olyan ez, mint egy ágyúcső. Úgy föl van szeletelve, mint egy almás lepény.

A szabó azt mondta:

– Méltóságod mondta, hogy a mai divat szerint készítsem!

Katalin közbevetette, hogy sohasem látott még jobban szabott ruhát. Ez elég is volt Petruchiónak: elrendelte, hogy titokban fizessék meg ezeknek az embereknek áruikat, és kérjék elnézésüket, amiért látszólag ilyen furcsán bánt velük, nyíltan azonban goromba szavakkal és dühöngő mozdulatokkal kikergette a szobából a szabót és a divatárust, aztán Katalinhoz fordult, és így szólt:

– Akkor hát jöjj, Katám, inkább elmegyünk apádhoz ilyen szegényesen, ahogy most vagyunk öltözve.

Aztán lovait nyergeltette, és erősködött, hogy ebédidőre odaérnek Baptista házához, mert még csak hét

óra. Csakhogy amikor ezt mondta, nem kora reggel volt, hanem éppen délidő, ezért Katalin meg mer- te kockáztatni – bár szerényen, mert már csaknem behódolt férje erőszakos modorának – ezt az állítást:

– De uram, hiszen már két óra, úgyhogy vacsorára sem érkezhetünk meg.

Petruchio azonban csak akkor akarta Katalint elvinni apjához, ha már olyan feltétlenül alárendelte magát az ő akaratának, hogy helyesel mindent, amit férje mond, azért hát, mintha csak a napnak is ura lenne, és parancsolhatna az óráknak, azt mondta, annyi legyen az idő, amennyi neki tetszik, csak aztán indulhatnak el.

– Mert – folytatta – bármit is mondok, te mindig vitázol velem. Nem is megyek ma, hanem csak akkor, amikor annyi lesz az idő, amennyit én mondok.

Katalin kénytelen volt még egy napig gyakorolni ezt az újdonsült engedelmességet, s csak amikor Petruchio már tökéletesen leigázta büszke lelkét, és emlékezni sem mert arra, hogy létezik olyan szó is, mint „ellentmondás” – csak akkor engedte meg Petruchio, hogy meglátogassa apját, de még útközben is az a veszély fenyegette Katalint, hogy visszafordulnak, és pusztán azért, mert olyasmire célzott, hogy a nap süt, amikor pedig Petruchio azt erősítette, hogy telihold ragyog délidőben.

– De hát az anyám fiára mondom – vágta rá Petruchio –, az pedig én magam vagyok, az legyen, amit én akarok, a hold vagy a csillagok, mielőtt továbbmegyek veled apád házába.

Ekkor úgy tett, mintha megint csak vissza akarna menni, de Katalin, csakhogy már nem a makrancos Kata, hanem az engedelmes feleség, így szólt:

– Menjünk hát előre, kérlek, most, amikor már ilyen messzire eljöttünk, és legyen a nap vagy a hold, vagy ami neked tetszik, és ha neked úgy tetszik ezentúl, hogy faggyúgyertya, esküszöm, nekem is az lesz.

De Petruchio el volt rá tökéelve, hogy ezt ki is próbálja, és ezért megint csak ezt mondta:

– Mondom, hogy a hold.

– Tudom, hogy a hold – felelte Katalin.

– Hazudsz, hiszen az az áldott nap – mondta Petruchio.

– Akkor hát az áldott nap – felelte Katalin –, de nem a nap, ha te azt mondod rá, hogy nem az. Aminek te nevezni akarod, az lesz, és örökre az lesz Katalinnak.

Erre már Petruchio megengedte, hogy Katalin folytassa útját, de hogy további próbát tegyen, vajon tartós lesz-e ez az engedelkeny kedve, úgy szólított meg egy öregurat, akivel az úton találkoztak, mintha fiatal nő lett volna:

– Jó reggelt, nemes úrhölgy. – És megkérdezte Katalint, látott-e valaha ennél szebb kisasszonyt, dicsérte az öregember orcáinak piros és fehér színét, a szemét két ragyogó csillaghoz hasonlította,

és megint csak így szólította meg: – Gyönyörű szép leányzó, még egyszer jó napot kívánok neked!
– És azt mondta feleségének: – Édes Kata, csókold meg őt a szépségeért.

A végképpen legyőzött Katalin gyorsan magáévá tette férje véleményét, és hasonló módon intézte szavait az öregúrhoz:

– Te ifjú, bimbózó hajadon, szép vagy, üde és édes! Hová mégy? Merre van a lakóhelyed? Boldogok az ilyen szép kislány szülei.

– No de Kata, remélem, nem örültél meg! Ez egy férfi, öreg, ráncos, aszott és ernyedt, nem pedig hajadon, ahogy te mondod.

Mire Katalin így szólt:

– Bocsáss meg, öregúr, a nap annyira elkápráztatta szememet, hogy mindent zsenének és üdének láttam, amire csak ránéztem. Most már felismerem, hogy tiszteletre méltó apó vagy, remélem, megbocsátod sajnálatos tévedésemet.

– Kérlek, bocsáss meg neki, derék öregúr – mondta Petruchio –, és mondd meg nekünk, merre utazol. Nagyon örülnénk megtisztelő társaságodnak, ha egy úton haladsz velünk.

Az öregúr így felelt:

– Kedves uram, te is, vidám úrhölgy, furcsa köszöntések nagy csodálatba ejtett. Nevem Vincenzio, és fiamat megyek meglátogatni, Páduában lakik.

Petruchio ekkor felismerte, hogy az öregúr Lucentio apja, egy fiatal nemesemberé, aki Baptista kisebbik lányát, Biancát készült elvenni, mire Petruchio nagy örömet okozott Vincentiónak, amikor elmondta, milyen gazdag lányt vesz el feleségül a fia. Erre aztán mindnyájan jókedvűen együtt utaztak, amíg elértek Baptista házához, ahol nagy társaság gyűlt össze, hogy megünnepeljék Bianca és Lucentio esküvőjét, miután Baptista, amikor már kiházasította Katalint, örömmel beleegyezett Bianca házasságába is.

Beléptek a házba, és Baptista meghívta őket a lakodalomra, ahol jelen volt még egy másik újdonsült házaspár is.

Lucentio, Bianca férje és Hortensio, egy másik ifjú férj nem állhatták meg, hogy ravasz tréfákkal ne célozgassanak Petruchio feleségének makrancos természetére, mivel e gyöngéd ifjú férjek láthatóan rendkívül elégedettek voltak választott hölgyeik szelídségével, és nevettek Petruchio kevésbé szerencsés választásán. Petruchio nem sokat törődött tréfaikkal mindaddig, amíg ebéd után a hölgyek vissza nem vonultak, de aztán észrevette, hogy maga Baptista is együtt nevet a többiekkel az ő rovására, és amikor Petruchio azt állította, hogy az ő felesége engedelmesebb lesz, mint az övék, Katalin apja így szólt:

– Nem, igazán sajnálom, Petruchio fiam, de félek, te kaptad a legmakrancosabbat valamennyitek közül.

– Nohát – felelte Petruchio – én meg azt mondom, nem, és lássuk meg, igazat beszélek-e. Hívassa ide mindegyikünk a feleségét, és akinek a felesége legszófogadóbb, és legelőször jelenik meg a hívásra, az nyeri meg a fogadást, már amiben megállapodunk.

A másik két férj szívesen ráállt erre, mert meg voltak győződve, hogy az ő szelíd feleségük engedelmesebb lesz a nyakas Katalinnál, s ezért húsz tallér fogadást ajánlottak, de Petruchio jókedvűen azt felelte, hogy ennyit tenne a sólymára vagy a kutyájára, de hússzor ennyit a feleségére. Lucentio és Hortensio felemelték a fogadást száz tallérra, és először Lucentio küldte el szolgáját Biancához azzal a kéréssel, hogy jöjjön hozzá. De a szolga e szavakkal tért vissza:

– Uram, úrnőm azt üzeni, el van foglalva, nem jöhet.

– Hogyan – kérdezte Petruchio –, azt mondja, el van foglalva, nem jöhet? Hát így válaszol egy feleség?

A többiek jót nevettek Petruchio szavain, és azt mondták, örülhet majd, ha Katalin nem rosszabb választ küld neki. Most aztán Hortensio volt soron, hogy feleségét hívassa, s ezért így szólt inasának:

– Menj, mondd meg a feleségemnek, hogy kéretem, jöjjön ide!

– Hohó, te kéreted? – mondta Petruchio. – Akkor persze hogy eljön.

– Félek, uram – mondta Hortensio –, a te feleséged kérésre sem jön.

De ez az udvarias férj csakhamar kissé csalódottan nézett szolgájára, amikor úrnője nélkül tért vissza. Meg is kérdezte inasát:

– Mi az, hol a feleségem?

– Uram – felelte a szolga –, úrnőm azt mondja, bizonyára valami jó tréfán töröd a fejedet, ezért nem is jön. Azt mondja, menj te hozzá.

– No, ez egyre cifrább lesz – mondta Petruchio, aztán e szavakkal küldte el szolgáját: – Menj el, fickó, az úrnődhöz, mondd meg neki, azt parancsolom, jöjjön ide.

A társaságnak alig volt ideje azt gondolni, hogy úgysem engedelmeskedik e hívásnak, amikor Baptista egészen elámulva felkiáltott:

– Szentséges szűzanyám, itt jön Katalin!

Katalin pedig belépett, és szelíden így szólt Petruchióhoz:

– Mit kívánsz, uram, miért hívtál?

– Hol a húgod és Hortensio felesége? – kérdezte Petruchio.

Katalin azt felelte:

– A fogadószobában a kandallónál beszélgetnek.

– Menj, és hozd őket ide! – mondotta Petruchio.

Katalin szó nélkül elment, hogy végrehajtsa férje parancsát.

– Ha vannak csodák, akkor ez csoda a javából – mondta Lucentio.

– Úgy van – mondta Hortensio –, csoda ez, és nem is tudom, mi lesz ebből!

– Hát mi lenne belőle? – mondta Petruchio. – Béke, szerelem, nyugodt élet, helyes felsőbbség, egyszóval mindaz, ami szép és jó a házasságban.

Katalin apja nem tudott hova lenni örömeiben, amikor lányának e megjavulását látta, és így szólt:

– No, hát szerencsét kívánok neked, Petruchio fiam! Megnyerted a fogadást, én pedig még húszezer tallért hozzáteszek a hozományhoz, mintha egy másik lányomat is hozzád adnám, mert úgy megváltozott, mintha egészen más nő lett volna belőle.

– Én meg – mondta Petruchio – még jobban kiérdelem a fogadást, és több jelét is mutatom újonnan szerzett erényének és engedelmességének. – S amikor Katalin a két másik hölgygel belépett, így folytatta: – Látjátok, ott jön, és hozza akaratos feleségeiteket, mint női rábeszélésének foglyait. Katalin, ez a fejdísz nem illik hozzád, le azzal a limlommal, és tiporj rá.

Katalin azonnal lekapta a fejdísz, és földhöz vágta.

– Úristen – mondta Hortensio felesége –, csak addig ne legyen okom sóhajra, míg ilyen ostobán nem viselkedem.

És Bianca is azt mondta:

– Fúj, micsoda ostoba szófogadás ez!

Bianca férje azonban így szólt feleségéhez:

– Bárcsak a te szófogadásod is ilyen ostoba volna. A te bölcs szófogadatlanságod, szép Bianca, ebéd óta száz talléromba került.

– Elég ostoba volt tőled – mondta Bianca –, ha az én szófogadásomra tettél.

– Katalin – mondta Petruchio –, meghagyom neked, mondd meg ezeknek a nyakas asszonyoknak, milyen engedelmességgel tartoznak uruknak és férjüknek.

S a megjavult makrancos hölgy valamennyi jelenlevő nagy csodálatára olyan ékesszólóan magasztalta a feleséghez illő szófogadást és engedelmességet, mint ahogy az imént gyakorolta is, készségesen alávetve magát Petruchio akaratának. És Katalin újra híres lett Páduában, de nem úgy, ahogy eddig, mint makrancos Kata, hanem mint Katalin, a legszófogadóbb, a legengedelmesebb feleség.

Tévedések vígjátéka

Syracusa és Ephesus között viszály tört ki, és Ephesusban azt a kegyetlen törvényt hozták, hogy ha valamely syracusai kalmárt meglátnak Ephesus városában, ki kell végezni, hacsak nem tud ezer tallért fizetni élete váltságául.

Aegeont, az öreg syracusai kalmárt felfedezték Ephesus utcáin, s a herceg elé vezették azzal, hogy vagy megfizeti a súlyos bírságot, vagy kimondják rá a halálos ítéletet.

Aegeonnak nem volt pénze, hogy megfizesse a bírságot, de a herceg, mielőtt kimondta rá a halálos ítéletet, azt kívánta tőle, beszélje el életének történetét, és mondja meg, mi volt az az ok, amiért megkockáztatta, hogy eljöjjön Ephesus városába, holott ez halált jelentett minden syracusai kalmárra.

Aegeon azt mondta, nem fél a haláltól, mert a bánat miatt megunta életét, de nem róhattak volna rá nehezebb feladatot, mint azt, hogy elbeszélje szerencsétlen életének eseményeit. Elkezdte hát a maga történetét a következő szavakkal:

– Syracusában születtem, és a kereskedői pályára neveltek. Feleségül vettem egy lányt, akivel igen boldogan éltem, de egyszer el kellett mennem Epidamnumba, ahol ügyem hat hónapig

viSSzatartott. Amikor láttam, hogy kénytelen leszek tovább is maradni, elhívtam feleségemet is, aki, amint megérkezett, két fiút hozott világra, s az volt a különös, hogy tökéletesen hasonlítottak egymásra, lehetetlen volt egyiket a másiktól megkülönböztetni. Ugyanakkor, amikor feleségem ezt a két fiút a világra hozta, ugyanabban a fogadóban, ahol feleségem lakott, egy szegény asszony is világra hozott két fiút, s ezek az ikrek is éppen annyira hasonlítottak egymásra, mint az én két fiam. Minthogy e gyerekek szülei rendkívül szegények voltak, megvettem tőlük a két fiút, és fölneveltem őket, hogy fiaimat szolgálják.

Fiaim nagyon szép gyerekek voltak, feleségem nem kevéssé volt büszke erre a két fiúra, s minthogy állandóan haza szeretett volna térni, kelletlenül beleegyeztem, s hajóra szálltunk, szerencsétlen órában, mert még egy mérföldre sem vitorláztunk Epidamnumtól, amikor rettenetes vihar keletkezett, hevesen folytatódott, a hajósok semmi reményt sem láttak arra, hogy megmentse a hajót, s ezért a csónakba tódultak, hogy megmentse saját életüket, minket pedig magunkra hagytak a hajón, melyet minden pillanatban széttörhetett a vihar.

Feleségem szüntelenül sírt, a kisbabák jajgattak, nem tudták ugyan, hogy mitől kell félniök, de sírtak megszokásból, mert látták, hogy anyjuk is sír – mindez engem is rémülettel töltött el, bár én magam nem féltem a haláltól; úgyhogy minden gondolatom akörül forgott, hogyan találhatnék módot a megmentésükre. Kisebbik fiamat hozzákötöttem egy pótárbochoz, amilyenről a tengerjáró emberek gondoskodnak vihar esetére, másik végéhez hozzákötöttem a rabszolgákra közül a kisebbiket, s ugyanakkor feleségemet is utasítottam, hogy a másik két gyereket ugyanilyen módon erősítse hozzá egy másik árbochoz. Így hát neki kellett gondoskodni a két nagyobbik gyerekről, nekem meg a két kisebbikről, ezért külön-külön kötöttük hozzá magunkat a gyerekekkel együtt ezekhez az árbockhoz. E nélkül az ötlet nélkül mindnyájan elvesztünk volna, mert a hajó egy hatalmas sziklához csapódott, és darabokra tört, mi pedig e vékony árbocon csüngve a víz színén lebegtünk, de minthogy a két gyerekkel kellett törődnöm, képtelen voltam segíteni a feleségemnek, aki a másik két gyerekkel hamarosan el is sodródott tőlünk. Még nem vesztettem el őket szemem elől, amikor felvették őket egy – úgy véltem – korinthusi halászbárkára, s amikor láttam, hogy már biztonságban vannak, nem kellett egyébbel törődnöm, csak hogy megküzdjek a tenger vad hullámaival, és megmentsem drága fiamat és a fiatalabbik rabszolgát. Végre aztán minket is felvett egy hajó, a hajósok ismertek engem, szívesen fogadtak, segítséget is nyújtottak, és épségben partra tettek Syracusában. De ettől a szomorú órától fogva soha nem tudtam meg, mi történt a feleségemmel és a nagyobbik fiúval.

Amikor kisebbik fiam, immár egyetlen gondom, tizennyolc éves lett, elkezdett kérdezősködni anyja és fivére után, és gyakran zaklatott, hadd vehesse magához szolgáját, a fiatalabbik rabszolgát, aki szintén elvesztette fivérét, és hadd mehessen vele megkeresni a többieket. Végül is beleegyeztem kérésébe, nem szívesen, mert igaz, hogy én is aggódtam, és szerettem volna híreket hallani feleségemről és nagyobbik fiamról, de azzal, hogy kisebbik fiamat elküldtem keresésükre, azt kockáztattam meg, hogy őt is elvesztem. Most már hét éve, hogy a fiam

elhagyott; öt évet töltöttem azzal, hogy bejártam a világot, és kutattam őt, jártam a legtávolabbi Görögországban s túl Ázsia határain, s amikor hazafelé hajóztam, itt kötöttem ki Ephesusban, mert nem akartam kihagyni kutatásaimból egyetlen helyet sem, ahol egyáltalában emberek laknak; de ez a nap befejezi majd életem történetét, és boldogan halnék meg, ha tudnám, hogy feleségem és fiaim élnek.

Ezzel a boldogtalan Aegeon végére ért történetének élete balsorsáról, a herceg pedig megszánta a szerencsétlen apát, aki elvesztett fiáért érzett szeretetében idézte fejére ezt a nagy veszélyt, és azt mondta a herceg, ha nem volna törvényszegés – márpedig sem esküje, sem méltósága nem engedi, hogy ezt a törvényt megmássa –, szívesen megbocsátana neki, de legalább nem ítéli azonnali halálra a törvény szigorú betűje szerint, hanem megadja neki még ezt a napot, hogy megkísérelje, nem tud-e pénzt kérni vagy kölcsönözni, és azzal megfizetni a bírságot.

Aegeonnak nem sok reményt nyújtott ez a haladék, mert senki emberfiát nem ismert Ephesusban, és úgy vélte, nem valószínű, hogy bárki idegen ezer tallért kölcsönöz neki a bírság lerovására; így hát tehetetlenül és a szabadulás minden reménye nélkül vonult el a herceg színe elől, egy porkoláb őrizetében.

Aegeon azt hitte, senkit sem ismer Ephesusban, de ugyanakkor, amikor az a veszély fenyegette, hogy elveszti életét, amiért olyan gondosan kutatja kisebbik fiát, ez a fiú, sőt a nagyobbik fia is, mindketten Ephesus városában tartózkodtak.

Aegeon fiainak azonkívül, hogy arcra, alakra teljesen hasonlítottak egymáshoz, még ugyanegy nevük is volt, mindkettőt Antipholusnak hívták, a két ikerrabszolgát pedig Dromiónak. Aegeon kisebbik fia, a syracusai Antipholus, az, akinek keresésére az öregember Ephesusba érkezett,

véletlenül ugyanaznap érkezett meg rabszolgájával, Dromióval Ephesusba, amikor Aegeon. Mint-hogy ő is syracusai kalmár volt, őt is ugyanaz a veszély fenyegette, mint apját, de szerencséjére találkozott egy barátjával, aki elmondta neki, milyen bajba jutott egy öreg syracusai kalmár, és azt tanácsolta neki, adja ki magát epidamnumi kalmárnak. Antipholus el is fogadta a tanácsot, mert bármilyen szomorú is volt, amikor azt hallotta, hogy egyik földije ilyen veszélybe került, arra nemigen gondolt, hogy ez az öreg kalmár az ő édesapja.

Aegeon nagyobbik fia – akit ephesusi Antipholusnak kell hívnunk, hogy megkülönböztessük fivéréből, a syracusai Antipholustól – már húsz éve élt Ephesusban, és minthogy gazdag ember volt, ki tudta volna fizetni a váltságdíjat apja életéért. Antipholus azonban semmit sem tudott apjáról, mert olyan kicsi volt még, amikor a halászok anyjával együtt kimentették a tengerből, hogy csak e megmenekülésére emlékezett, de nem volt emléke sem apjáról, sem anyjáról, mivel a halászok, akik ezt az Antipholust anyjával és rabszolgájával, az idősebbik Dromióval együtt csónakjukba fogadták, elvették anyjától a két gyereket – a boldogtalan asszony nagy bánatára – azzal a szándékkal, hogy eladják őket.

Antipholust és Dromiót el is adták Menaphon hercegnek, egy híres harcosnak, az ephesusi herceg nagybátyjának, az meg elhozta a fiúkat Ephesusba, amikor meglátogatta unokaöccsét, a herceget. Az ephesusi herceg megkedvelte az ifjú Antipholust, s amikor megnőtt, tisztté nevezte ki hadseregében. Az ifjú ki is tüntette magát a háborúkban nagy vitézségével, megmentette pártfogójának, a hercegnek életét, az pedig úgy jutalmazta érdemét, hogy férjhez adta hozzá Adrianát, egy gazdag ephesusi hölgyet, azzal élt együtt – rabszolgája, Dromio pedig még mindig az ő szolgálatában állt –, akkor is, amikor apja Ephesusba érkezett.

A syracusai Antipholus, amikor elvált barátjától, akitől azt a tanácsot kapta, hogy epidamnumi kalmárnak adja ki magát, átadott rabszolgájának, Dromiónak egy pénzösszeget, hogy vigye el a fogadóba, ahol majd megebédel, ő maga pedig közben, úgy mondta, körülsétálgat, megnézi a várost, megfigyeli a lakosság szokásait.

Dromio mulatságos fickó volt, és Antipholus, valahányszor unatkozott vagy szomorkodott, rabszolgájának furcsa humorán, vidám tréfáin szórakozott, úgyhogy Dromiónak nagyobb szólásszabadságot engedélyezett, mint amennyihez szolgák általában uraikkal szemben hozzászórtak.

Syracusai Antipholus, miután elküldte Dromiót, egy ideig még ott álldogált, és elgondolkozott magányos bolyongásain, amikor anyját és fivérét kereste, de bárhol kötött is ki, sehol sem hallott róluk semmiféle hírt, s ezért bánatosan így szólt magában:

– Olyan vagyok, mint egy vízcsepp az óceánban, amelyik a maga rokon cseppeit keresi, és közben maga is elvész a hatalmas tengerben. Így én is boldogtalanul hiába keresem anyámat és fivéremet, s közben magamat elveszejtem.

Miközben így elmélkedett mindeddig hiábavaló, fárasztó utazásain, visszatért Dromio – ő legalábbis úgy gondolta. Antipholus csodálkozott is, hogy ilyen hamar megjött, és megkérdezte tőle,

hol hagyta a pénzt. Csakhogy nem a saját Dromióját szólította meg, hanem annak ikertestvérét, aki az ephesusi Antipholus mellett élt.

A két Dromio és a két Antipholus még mindig annyira hasonlított egymásra, ahogyan Aegeon elbeszélése szerint gyerekkorukban, ezért hát nem csoda, hogy Antipholus azt hitte, saját rabszolgája tért vissza, és megkérdezte tőle, miért jött meg ilyen hamar. Dromio így felelt:

– Úrnőm küldött, és kéret, jöjj már haza ebédelni. A kappan elsül, a malac leesik a nyársról, és minden étel hideg lesz, ha nem jössz haza.

– Ez nem alkalmas idő az ilyen tréfákra – mondta Antipholus. – Hol hagyta a pénzt?

Dromio megint csak azt felelte, hogy úrnője küldte, és haza kell hívnia Antipholust ebédre.

– Micsoda úrnő? – kérdezte Antipholus.

– Hát nagyságod felesége – felelte Dromio.

Antipholusnak egyáltalában nem volt felesége, ezért nagyon megdühödött Dromióra, és így szólt:

– Mert néhanapján bizalmasan fecsegek veled, azt hiszed már, hogy ilyen szemtelenül tréfálkozhatok velem? Ma nem vagyok játékos kedvemben. Hol a pénz? Idegenben vagyunk, hogy mertél őrizetlenül hagyni ilyen nagy összeget, amit rád bízam?

Amikor Dromio hallotta, hogy ura – mert ő annak vélte – arról beszél, hogy idegenben vannak, azt hitte, Antipholus tréfál, s ezért jókedvűen így válaszolt:

– Kérlek, uram, tréfálj majd, amikor már ebédnél ülsz. Énrám nem bíztak semmit, csak azt, hogy gyere már haza, és ebédelj meg úrnőmmel és nővérével együtt.

Antipholus erre teljesen elvesztette türelmét, és elkezdte ütlegetni Dromiót, aki hazarohant, elmondta úrnőjének, hogy ura nem hajlandó hazajönni ebédelni, hanem azt mondta, hogy neki nincs felesége.

Adriana, az ephesusi Antipholus felesége nagyon mérges lett, mikor meghallotta, hogy férje azt mondta, neki nincs felesége: ugyanis féltékeny természetű volt, most is azt mondta, férje arra akar ezzel célozni, hogy egy másik nőt jobban szeret nála, ezért hát elkezdett zsémbelni, féltékenységekben igaztalanul vádolta férjét, és vele együtt lakó nővére, Luciana hiába igyekezett szétosztatni testvérének ezt az alaptalan gyanúját.

Syracusai Antipholus elment a fogadóba, ott találta Dromiót a biztonságba helyezett pénzzel együtt, mármint hogy ezúttal saját Dromióját, és megint elkezdte szidni ízetlen tréfáiért, amikor odajött hozzá Adriana, nem kételkedett abban, hogy férjét látja maga előtt, és szemére vetette, miért néz rá olyan idegenül – ami, úgy lehet, igaz volt, mert soha azelőtt nem látta ezt a mérges nőt –, és azt is mondta, hogy bezzeg mielőtt feleségül vette, akkor nagyon szerette, de most valamilyen más nőt szeret helyette.

– Hogy lehet az, férjem – mondta –, hogy lehet, hogy elvesztettem szerelmedet?

– Szép hölgy, hozzám beszélsz? – kérdezte az elámult Antipholus. De hiába bizonygatta Adrianának, hogy nem ő a férje, és csak két órája tartózkodik Ephesusban, az asszony ragaszkodott hozzá,

hogy jöjjön vele haza. Antipholus végül, amikor képtelen volt megszabadulni tőle, elment vele fivérének házába, s megebédelt Adriánával és Adriana nővérével, akik közül az egyik férjének, a másik sógorának nevezte, ő pedig megdöbbenően gondolta el, hogy úgy látszik, álmában esküdött meg ezzel a nővel, vagy pedig most álmodik. De nem kevésbé volt meglepve Dromio sem, aki követte őket, mert fivérének felesége, a konyhalány, az meg őt tekintette férjének.

Miközben a syracusai Antipholus fivérének feleségével ebédelt, fivére, az igazi férj hazatért ebédre rabszolgájával, Dromióval, csak hogy a cselédek nem akartak kaput nyitni, mert úrnőjük elrendelte, hogy senkit ne engedjenek be, de amikor azok ketten ismételten kopogtak, és azt mondták, Antipholus és Dromio jött meg, a szolgák csak nevettek rajtuk, és azt mondták, úrnőjük Antipholusszal ebédel, Dromio meg a konyhában, és hiába hogy majdnem beverték a kaput, nem nyerhettek bebocsáttatást, végül Antipholus dühösen elment, és nagy volt meglepetése, mikor azt hallotta, hogy egy úr a feleségével ebédel.

Mire a syracusai Antipholus végére ért az ebédnek, már nagyon zavarta őt, hogy az asszony továbbra is kitartóan férjének tekintette. Mikor pedig meghallotta, hogy Dromióra meg a konyhalány tart igényt – amint ürügyet talált a távozásra, azonnal elment a házból, mert bár nagyon tetszett neki

Luciana, az asszony nővére, de a féltékeny természetű Adriana sehogyan sem volt ínyére. Dromio sem volt jobban megelégedve a maga szép feleségével a konyhában, ezért hát úr és szolga örültek, hogy amilyen gyorsan csak lehetett, megszabadultak újdonsült feleségeiktől.

A syracusai Antipholus éppen abban a pillanatban, amikor kilépett a házból, találkozott egy aranyművessel, aki éppen úgy, mint Adriana, az ephesusi Antipholusnak nézte, s nevén nevezve átadott neki egy aranyláncot. Antipholus vissza akarta utasítani a láncot, mondván, hogy ez nem őt illeti, de az aranyműves azt felelte, hogy az ő megrendelésére csinálta, és elment, otthagyva a láncot Antipholus kezében, aki meg szolgájának, Dromiónak adott parancsot, hogy vigye a holmiját a hajóra, mert nem hajlandó egy percre sem tovább maradni olyan helyen, ahol annyi furcsa kalandba keveredik, és úgy érzi, bizonyosan megbabonázták.

Alig adta át az aranyműves a láncot az elvétett Antipholusnak, letartóztatták egy adósság miatt, s Antipholus, a házasság fivér, akinek az aranyműves a láncot odaadni vélte, véletlenül épp akkor érkezett a térre, amikor a poroszló az aranyművest letartóztatta. Az meg, amint meglátta Antipholust, arra kérte, fizesse ki az aranyláncot, amelyet az imént átadott neki, mert annak az ára körülbelül éppen megfelelne az összegnek, amiért letartóztatták. Antipholus tagadta, hogy megkapta a láncot, az aranyműves pedig kitartott amellett, hogy csak néhány perccel azelőtt adta át neki. Ezen sokáig elvitakoztak, mindkettő igazában érezvén magát, mert Antipholus tudta, hogy az aranyműves soha át nem adta neki a láncot, de a két fivér teljes hasonlósága folytán az aranyműves is bizonyos volt benne, hogy Antipholus saját kezébe helyezte a láncot, míg végül is a poroszló börtönbe hurcolta az aranyművest adóssága miatt, de ugyanakkor az aranyműves arra kérte a poroszlót, tartóztassa le Antipholust is a lánc árért – így hát az lett a vége, hogy Antipholust és az aranyművest együtt vitték börtönbe.

Antipholus útjában a börtön felé találkozott a syracusai Dromióval, fivérének rabszolgájával, s a magáénak vélvén, megparancsolta neki, menjen el feleségéhez, Adrianához, mondja meg neki, küldje utána a pénzt, amiért letartóztatták. Dromio csodálkozott ugyan, hogy ura visszaküldi abba az idegen házba, ahol ebédeltek, és ahonnan nemrégiben olyan sebtiben kijöttek, de nem merészelt válaszolni, bár azért jött, hogy megmondja urának, a hajó útra készen áll – de hát úgy látta, Antipholus most nem olyan kedvében van, hogy tréfálni lehet vele. Ezért hát elment, s csak magában morgolódott, hogy vissza kell térnie Adriana házába.

– Abba a házba – mondta –, ahol Dozabella férjéül akar engem! De hát mennem kell, mert a szolgáknak szót kell fogadni, ha uruk parancsol valamit.

Adriana átadta neki a pénzt, Dromio pedig visszatérőben összetalálkozott a syracusai Antipholusszal, aki még mindig ámuldozott a meglepő kalandokon, amelyekbe sodródott: fivérét ugyanis jól ismerték Ephesusban, s ezért alig találkozhatott az utcán emberrel, aki ne köszöntötte volna régi ismerősként; volt, aki pénzt kínált neki azzal, hogy tartozik vele, mások meghívták magukhoz, ismét mások köszönetet mondtak állítólagos szívességeiért, szóval mindenki összetévesztette fivérével. Egy szabó selymet mutatott neki, melyet a részére vásárolt, és ragaszkodott hozzá, hogy mértéket vegyen róla bizonyos ruhához.

Antipholus kezdte már azt hinni, hogy varázslók és boszorkányok népsége közé került, Dromio pedig semmiképpen sem könnyített urának megzavarodott gondolatain, mert azt kérdezte, hogyan szabadult meg a poroszlótól, aki börtönbe hurcolta, és átadott neki egy arannyal teli erszényt, amit Adriana küldött, hogy kifizesse vele az adósságát. Dromiónak e szavai letartoztatásról és börtönről és a pénzről, amit Adrianától hozott, teljesen összezavarták Antipholust, és így szólt:

– Annyi már bizonyos, hogy ez a fickó, ez a Dromio megháborodott, és mi itt káprázatok között tévelygünk. – És egészen megrémülve saját kusza gondolataitól, így kiáltott fel: – Csak valamilyen áldott hatalom kiszabadítana erről a különös helyről!

De most még egy idegen közeledett feléje, és pedig egy nő, aki szintén Antipholusnak nevezte, és azt mondta neki, hogy vele ebédelt aznap, továbbá elkérte azt az aranyláncot, amelyet ő állítólag megígért neki. Antipholus most már teljesen elvesztette türelmét, boszorkánynak nevezte ezt a hölgyet, tagadta, hogy valaha is láncot ígért neki, vagy ebédelt vele, sőt azt is, hogy e perc előtt valaha is látta. De a nő továbbra is erősködött, hogy vele ebédelt, és láncot ígért neki, és amikor Antipholus továbbra is tagadott, a nő hozzátette, hogy ő is adott Antipholusnak egy értékes gyűrűt, s ha már nem adja neki oda az aranyláncot, ragaszkodik hozzá, hogy visszakapja saját gyűrűjét. Mire Antipholus valósággal öröngeni kezdett, megint csak boszorkánynak, varázslónőnek nevezte,

kijelentvén, hogy soha nem hallott sem róla, sem a gyűrűjéről, aztán elszaladt előle, s otthagya a nőt, az meg csak bámult szavain és vad pillantásain, mert esze ágában sem volt kételkedni abban, hogy vele ebédelt, hogy gyűrűt adott neki, viszonzásul, amiért Antipholus aranyláncot ígért neki ajándékba. Ez a hölgy persze ugyanabba a tévedésbe esett, amibe a többiek is: összetévesztette fivérével, mert a házasság Antipholus cselekedte mindazt, amit ő ennek a másik Antipholusnak a rovására írt.

Amikor ugyanis a házasság Antipholusnak megtagadták a bebocsáttatást saját házába – mert az otthoniak úgy tudták, hogy már bent van –, dühösen eltávozott, s azt hitte, ez is feleségének féltékeny szeszélyei közé tartozik – az ilyesmi ugyanis gyakran előfordult nála, s visszaemlékezvén, hogy felesége gyakran hamisan vádolta őt azzal, hogy más nőt látogat, most bosszút akart állni, amiért így kizárta saját házából, s ezért elhatározta, hogy elmegy ebédelni ehhez a hölgyhöz, aki nagyon szívesen fogadta. Antipholus, minthogy felesége olyan mélységesen megsértette, megígérte ennek a hölgynek, hogy neki adja azt az aranyláncot, amelyet a feleségének szánt ajándékkul; ugyanaz a lánc volt ez, melyet az aranyműves tévedésből Antipholus fivérének adott. A hölgy annyira örült már e szép aranylánc gondolatára is, hogy egy gyűrűt adott a házasság Antipholusnak, s amikor – ő legalábbis azt hitte, mert összetévesztette fivérével – Antipholus letagadta ezt a gyűrűt, és azt mondta, nem is ismeri őt, és indulatosan magára hagyta, a hölgy arra kezdett gondolni, hogy Antipholusnak bizonyára elment az esze. Tüstént el is határozta, hogy elmegy Adrianához, és megmondja neki, hogy a férje megőrült. Éppen, miközben ezt mesélte Adrianának, megérkezett a férj a poroszló kíséretében, aki megengedte neki, hogy hazamenjen, és elkérje a pénzt adósságának megfizetésére. Azért az erszényért jött, melyet Adriana elküldött Dromióval, az pedig átadta a másik Antipholusnak.

Amikor az ephesusi Antipholus szemére hányta Adrianának, hogy kizárta saját házából, Adriana elhitte a történetet, amelyet a másik hölgy mondott neki férje örületéről. Amikor pedig arra is visszaemlékezett, hogy férje ebédnél erősködött, hogy ő nem a férje, és eddig a napig soha Ephesusban nem volt, akkor már nem is kételkedett benne, hogy férje megtévelyodött, ezért hát kifizette a porkolábnak a pénzt, elküldte, aztán parancsot adott a szolgáknak, kötözzék meg férjét, bevitette egy sötét szobába, orvost hívatott, és megkérte, hogy gyógyítsa ki férjét örületéből. Antipholus persze egész idő alatt hevesen tiltakozott e hamis vád ellen, amit a fivérével való teljes hasonlatosság idézett elő. De dühé csak még jobban megerősítette a háziakat abban a hitükben, hogy a ház ura örült, és amikor Dromio is kitarzott ugyane történet mellett, őt is megkötözték, és őt is elvitték urával együtt. Alighogy Adriana őrizetbe helyezte férjét, egy szolga érkezett azzal a hírrel, hogy Antipholus és Dromio nyilván megszökött őreitől, mert mindketten szabadon sétálnak a szomszédos utcában. Ennek hallatára Adriana kirohant, haza akarta hozni férjét, és magával vitt néhány embert, hogy bizonyosan el tudják fogni, vele ment nővére is. Elérkeztek egy közeli kolostor kapujáig, és ott csakugyan meglátták Antipholust és Dromiót, legalábbis úgy hitték, mert megint csak megtévesztette őket a ikerfivérek hasonlósága.

A syracusai Antipholus még mindig nem keveredett ki abból a zűrzavarból, amit ez a hasonlóság

idézett elő. Az aranyművestől kapott láncot éppen nyakán viselte, amikor szembejött vele az aranyműves, és szemrehányásokat tett neki, amiért tagadja, hogy megkapta, és nem is hajlandó kifizetni, de Antipholus váltig azt erősítgette, hogy az aranyműves önként adta neki reggel a láncot, és azóta nem is látta az aranyművest.

Most pedig Adriana lépett hozzá, tébolyult férjének nevezte, aki megszökött őreitől, s az emberek, akiket magával hozott, erőszakkal rá akarták tenni kezüket Antipholusra és Dromióra, de azok berohantak a kolostorba, ahol Antipholus arra kérte a fejedelemsasszonyt, adjon nekik menedéket a zárdában.

Erre aztán kijött maga a fejedelemsasszony is, és érdeklődött a zűrzavar oka felől. Komoly, tiszteletreméltó hölgy volt, elég bölcs ahhoz, hogy ítélni tudjon abban, amit maga előtt látott, ezért nem akarta elhamarkodottan kiadni a férfit, aki az ő házában keresett védelmet, hanem szigorúan elmondatta a feleséggel férje örültségének történetét, aztán így szólt:

– Mi az oka férjed e hirtelen megháborodásának? Elvesztette vagyonát a tengeren? Vagy talán valamely kedves barátjának halálától borult el így a lelke?

Adriana azt felelte, hogy semmi ilyesféle nem lehet az oka.

– Akkor talán – mondta a fejedelemsasszony – utánad, a felesége után más asszony felé fordult a szerelme, és ez hozta ilyen állapotba.

Adriana azt felelte, már régóta úgy gondolja, hogy férje valamilyen más nőt szeret, és ezért marad el oly gyakran hazulról. Holott Antipholus nem azért volt kénytelen kerülni otthonát, mert más nőt szeretett, hanem mert ingerelte feleségének féltékeny természete. A fejedelemsasszony gyanította ezt Adriana erőszakos modorából, s hogy az igazságot megtudja, így szólt:

– Meg kellett volna szidnod ezért.

– Meg is szidtam – felelte Adriana.

– Igen – mondta a fejedelemasszony –, de talán nem eléggé.

Adriana meg akarta győzni a fejedelemasszonyt, hogy eleget beszélt erről Antipholusnak, és ezért így válaszolt:

– Hiszen állandóan ekörül forgott a beszélgetésünk. Az ágyban nem hagytam őt aludni, mert mindig ezt hoztam szóba, asztal mellett nem hagytam enni, mert erről beszéltem. Ha kettesben maradtunk, egyébről sem beszéltem vele, társaságban pedig gyakran célozgattam rá. Szóval egyéb mondanivalóm sem volt neki, csak az, milyen csúnya, hitvány dolog tőle, hogy más nőt jobban szeret, mint engem.

A fejedelemasszony, miután ilyen teljes vallomásra bírta a féltékeny Adrianát, így szólt:

– Hát éppen ettől bolondult meg a férjed. Egy féltékeny nő mérgezett nyelve halálosabb méreg a veszett kutya fogánál. A zsörtölődésedtől nem tudott aludni, nem csoda hát, hogy meghibbant; az ételét a te zsémbelődésed fűszerezte, márpedig a nyugtalan evés rossz emésztést okoz, ettől esett ilyen lázba. Azt mondod, szórakozását is megzavartad a veszekedéseddel, márpedig ha egyszer elzártad előle a társaság és pihenés örömeit, mi más származhatott ebből, mint tompa-mélabú és vigasztalan csüggedés? Az eredmény az, hogy féltékenységi rohamaid megőrjítették a férjedet.

Luciana mentegetni akarta nővérét, és azt mondta, hogy mindig csak szelíden tett szemrehányást férjének. Így szólt nővéréhez:

– Csak hallgatód ezeket a szemrehányásokat, és nem is felelsz rájuk?

De a fejedelemasszony olyan világosan feltárta Adriana hibáját, hogy nem tudott egyebet válaszolni, csak azt:

– Rávettem, hogy magam vádoljam magamat.

Adriana szégyenkezett ugyan viselkedése miatt, de azért továbbra is ragaszkodott hozzá, hogy férjét szolgáltatassák ki neki, a fejedelemasszony azonban nem engedte meg, hogy bárki belépjen a kolostorba, és nem is volt hajlandó kiszolgáltatni ezt a szerencsétlen embert féltékeny felesége gondoskodásának, hanem elhatározta, hogy ő maga fogja szelíden orvosolni. Visszavonult hát az épületbe, és elrendelte, hogy zárják be mögötte a kaput.

E forgatagos nap folyamán, miközben a két fivér hasonlósága oly sok tévedést okozott, lejárt az öreg Aegeon kíméleti napja, és közeledett az alkonyat, márpedig alkonyatkor meg kellett halnia, ha nem tudja kifizetni a bírságot. Kivégzésének helye közel volt e kolostorhoz, és éppen akkor érkezett ide, amikor a fejedelemasszony visszavonult a kolostorba – a herceg személyesen kísérte, hogy arra az esetre, ha bárki felajánlja a pénzt, jelen legyen, és megkegyelmezzon neki.

Adriana megállította ezt a szomorú menetet, igazságot kért a hercegtől, és elmondta neki, hogy a fejedelemasszony nem hajlandó kiszolgáltatni és gondoskodására bízni eszelős férjét. Miközben beszélt, megjelent a herceg előtt valóságos férje, aki csakugyan megszökött szolgájával, Dromióval együtt, és

igazságot kért a hercegtől, elpanaszolván, hogy felesége a megtébolyodás hamis vádjával megköztöztette; elmondta, hogyan vágta el kötelékeit, és játszotta ki őreinek éberségét. Adriana rendkívül meglepődött, amikor maga előtt látta férjét, akiről azt hitte, hogy odabent van a kolostorban.

Aegeon, amikor meglátta fiát, azt képzelte, ez az a fia, aki odahagyta őt, hogy megkeresse anyját és fivérét, és bizonyosra vette, hogy ez az édes fia szívesen kifizeti a váltságául követelt pénzt. Ezért az apai szeretet szavaival szólította meg Antipholust, azzal az örömdetes reménnyel, hogy most megszabadul, de Aegeon mélységes megdöbbenésére fia nem akart ráismerni, ami természetes is volt, hiszen ez az Antipholus azóta sem látta apját, amióta kisgyerekkorában a viharban elváltak. Miközben szegény öreg Aegeon hiába igyekezett rávenni fiát, hogy felismerje őt, és azt kellett gondolnia, hogy bánata és az átélt megpróbáltatások annyira megváltoztatták, hogy saját fia rá sem ismert, vagy pedig szégyenli felismerni apját e nyomorult helyzetében – szorultságának közepette megjelent a fejedelemszszony és a másik Antipholus és Dromio, s az ámuló Adriana két férjét és két Dromiót látott maga előtt.

Most aztán kiderültek azok a rejtélyes tévedések, amelyek így összezavarták mindnyájukat. amikor a herceg meglátta a két, egymáshoz teljesen hasonlatos Antipholust és Dromiót, rögtön megtalálta a helyes összefüggést e látszólagos rejtelmek között, mert visszaemlékezett arra a történetre, amelyet Aegeon reggel elmondott. A herceg kijelentette, e férfiak nem lehetnek mások, csak Aegeon két fia és a két ikerrabszolga.

Most azonban váratlan öröm koronázta meg Aegeon életét, s az a történet, melyet bánatosan, halálos ítélettől sújtva kezdett el reggel, boldog véget ért, még mielőtt a nap leszállt, mert a tiszteletre méltó fejedelemszony kijelentette, hogy ő nem más, mint Aegeon rég elveszett felesége, a két Antipholus szerető édesanyja.

Amikor ugyanis a halászok elvették tőle az idősebbik Antipholust és Dromiót, ő maga belépett egy apácakolostorba, bölcs és erényes viselkedésének következtében végül e kolostor fejedelemszonya lett, s amikor a menedékjog törvényét alkalmazta egy boldogtalan idegenre, tudta nélkül saját fiát védelmezte.

A régóta elvált szülők és gyerekek ujjongásainak és szeretetteljes köszöntéseinek közepette egy ideig megfellebbeztek róla, hogy Aegeon még mindig halálbüntetés alatt áll, de amikor kissé megnyugodtak, az ephesusi Antipholus felajánlotta a hercegnek a váltságdíjat apja életéért, a herceg azonban nagylelkűen megkegyelmezett Aegeonnak, nem fogadta el a pénzt, hanem a fejedelemszonnal és újonnan megtalált férjével és gyerekeivel bement a kolostorba, hogy kedvére végighallgassa e boldog családi beszélgetést balsorsuk szerencsés fordulatáról. Nem szabad megfellebbeznünk a két Dromio szerény örömről sem: ők is ujjongtak, és köszöntötték egymást, és mindkét Dromio kedvtelve bókolt fivérének tetszetős külsejéért, mert nagyon elégedettek voltak, hogy saját csinos személyüket mintegy tükörben szemlélhetik fivérükben.

Adriana annyira megszívlelte anyósának jó tanácsait, hogy soha többé nem táplált méltatlan gyanút, és soha többé nem féltékenykedett férjére.

A syracusai Antipholus elvette a szép Lucianát, fivére feleségének nővérét, s a jó öreg Aegeon még sok évig élt Ephesusban feleségével és fiaival együtt. E zűrzavarok kibogozása azonban nem vett el minden alapot a jövődöbéli félreértések alól, mert néha még, mintegy azért, hogy elmúlt kalandjaikra emlékezzenek, nevetséges összetévesztések történtek, az egyik Antipholust és az egyik Dromiót felcserélték a másikkal, mindebből pedig kellemes és szórakoztató Tévedések vígjátéka keletkezett.

Szeget szeggel

Bécs városában valaha olyan szelíd, engedelkeny lelkű herceg uralkodott, aki eltűrte, hogy alattvalói büntetlenül szegjék meg a törvényeket. Különösen egy törvény volt, amelyiknek a létezéséről is majdnem megfeledkeztek, mivel a herceg egész uralkodása alatt soha nem alkalmazta. Ez a törvény halállal büntetett minden férfit, aki más nővel éli életét, mint a feleségével, és minthogy ezt a törvényt a herceg elnézésének következtében sohasem alkalmazták, elhanyagolták már a házasság szent intézményét is, és a bécsi fiatal lányok szülei naponta éltek panasszal a hercegnél, amiért lányaikat elcsábították védőszárnyaik alól, hogy magányos férfiak társaságában éljenek.

A jó herceg szomorúan látta, hogy alattvalói között növekszik ez a baj, de úgy gondolta, ha ő maga hirtelen térne át az eddig tanúsított engedelkenységről arra a rideg szigorúságra, amelyik e visszaélés megfékezéséhez kívánatos, akkor népe megvonná tőle eddigi szeretetét, és zsarnoknak tekintené, ezért elhatározta, hogy egy időre eltávozik hercegségéből, másra ruházza át teljes hatalmát, és így majd érvényesíthetik a törvényt a tisztességtelen szerelmesek ellen, de ő maga nem sérti meg alattvalóit váratlan szigorával.

A herceg Angelót választotta, őt látta alkalmas személynek e fontos feladat végrehajtására, mert szigorú, rideg élete miatt a bécsiek szent emberként tisztelték.

Amikor a herceg közölte ezt az elhatározását Escalus úrral, főtanácsosával, Escalus így szólt:

– Ha van Bécsben férfi, aki méltó rá, hogy ilyen szokatlan kegyben és tisztességben részesítsék, úgy Angelo az.

A herceg eltávozott hát Bécsből azzal az ürüggyel, hogy Lengyelországba utazik, és Angelót hagyta ott mint teljhatalmú helyettesét. De a herceg távolléte csak színlelt távollét volt, mert titokban visszatért Bécsbe, és szerzetesnek öltözött, így akarta észrevétlenül megfigyelni a szentnek látszó Angelo viselkedését.

Éppen abban az időben, amikor Angelót új méltóságával felruházták, megesett, hogy egy Claudio nevű úriember megszöktetett egy fiatal lányt a szüleitől, s e bűnéért az új helytartó parancsára Claudiót elfogták, börtönbe zárták, s az olyan sokáig semmibe vett régi törvény erejénél fogva Angelo fővesztésre ítélte Claudiót. Sokan érvényesítették befolyásukat abban az irányban, hogy az ifjú Claudio kegyelmet nyerjen, maga a jó öreg Escalus úr is közbenjárt érte.

– Ezt a nemesurat – mondta – meg szeretném menteni, mert apja igen tiszteletre méltó férfi volt. Kérlek, bocsásd meg az ő kedvéért e fiatalember törvénysértését.

De Angelo így válaszolt:

– Nem madárijesztő a törvény, amit azért helyezünk ki, hogy eljesszük vele a ragadozó madarakat, míg a megszokás ártalmatlanná nem teszi, és a madarak inkább rászállnak, mintsem megijednek tőle. Uram, meg kell halnia.

Lucio, Claudio barátja meglátogatta börtönében Claudiót, aki így szólt hozzá:

– Kérlek, Lucio, tedd meg nekem ezt a baráti szolgálatot. Menj el húgomhoz, Izabellához, aki éppen ma szándékszik belépni Szent Klára kolostorába, közöld vele, milyen veszélybe jutottam, könyörögj neki, járjon közbe a szigorú helytartónál, kérd meg, menjen el ő maga Angelóhoz. Ettől sokat várok, mert húgom művésze az ügyes beszédnek, nagy meggyőzőereje van, de azonkívül az ifjú bánat szótlán érvelése is meghatja a férfiakat.

Izabella, Claudio húga csakugyan ezen a napon lépett be mint novícia a kolostorba, és az volt a szándéka, hogy ha mint novíciának lejár a próbaéve, felölti a fátyolt. Éppen egy apácától tudakolta a kolostor rendszabályait, amikor meghallották Lucio hangját, aki belépett a zárdába, és így szólt:

– Békesség e helynek!

– Ki szól? – kérdezte Izabella.

– Férfi hang – felelte az apáca. – Kedves Izabella, menj ki hozzá, tudd meg, mi ügyben jár, te megteheted, én nem. Ha majd már felöltötted a fátyolt, csak a fejedelemasszony jelenlétében beszélhetsz férfiakkal, és ha beszélsz, nem szabad megmutatnod arcodat, vagy ha arcodat megmutatod, nem szabad beszélned.

– Ez minden jogotok? – kérdezte Izabella.

– Nem elég ennyi? – kérdezte viszont az apáca.

– De elég, csakugyan – mondta Izabella –, nem is azért mondom, mert többet kívánnék, sőt még szigorúbb megkötést szeretnék Szent Klára rendjének szüzei számára.

Megint felhangzott Lucio hangja, s az apáca így szólt:

– Megint szól. Kérlek, válaszolj neki.

Izabella kiment hát Lucióhoz, válaszul üdvözlésére így szólt:

– Béke és üdvösség! Ki szól?

Lucio ekkor mély meghajlással közeledett feléje, és így szólt hozzá:

– Köszöntelek, te szűz, ha az vagy, aminthogy arcod rózsái azt hirdetik, nem is lehetsz más! Elvezethetnél-e Izabellához, egy itteni novíciához, Claudiónak, boldogtalan bátyjának szép húgához?

– Miért boldogtalan a bátyja? – kérdezte Izabella. – Felelj, mert én vagyok az az Izabella, Claudio húga.

– Szép és nemes kisasszony – felelte Lucio –, bátyád szívből üdvözlöl: börtönben ül.

– Jaj nekem! Miért? – kérdezte Izabella.

Lucio ekkor elmondta neki, hogy Claudiót azért zárták börtönbe, mert megszöktetett egy fiatal lányt.

– Ő – mondta Izabella –, félek, hogy az unokahúgom, Júlia.

Júlia és Izabella nem voltak egymás rokonai, de azért unokatestvéreknek nevezték egymást, emlékezetül iskolában kötött barátságukra, és mert Izabella tudta, hogy Júlia szereti Claudiót, attól tartott, Claudio iránt érzett szeretete csábította erre a bűnre.

– Ő az – felelte Lucio.

– De hát akkor vegye feleségül bátyám Júliát – mondta Izabella.

Lucio azt felelte, hogy Claudio szíves örömet felelne, de a helytartó halálra ítélte a bűnéért.

– Hacsak – folytatta – te nem leszel olyan kegyes, hogy édes kéréssel meglágyítod Angelót, és éppen ez az ügy, amit közvetítenem kell közted és szegény bátyád között.

– Jaj – mondta Izabella –, az én szegényes képességgemmel mit is tehetnék az ő javára? Nem hiszem, hogy bármily hatalmam is van Angelo megindítására.

– Kételyeink a mi árulóink – mondta Lucio –, miattuk veszítjük el azt a jót, amit gyakran megnyerhetnénk, ha nem félnénk megkísérelni. Menj el Angelo úrhoz. Ha a lányok könyörögnek, térdelnek, sírnak, a férfiak olyan adakozók, mint az istenek.

– Meglátom, mit tehetek – felelte Izabella –, csak bemegyek előbb a főnökasszonyhoz, tudatom vele az ügyet, és aztán elmegyek Angelóhoz. Add át üdvözlétemet bátyámnak: még ma éjszaka hírt adok neki, mi eredményt sikerült elérnem.

Izabella a palotába sietett, térdre borult Angelo előtt, és azt mondta:

– Bánatos kérelmező vagyok nagyságod színe előtt, ha nagyságod kegyeskedik meghallgatni engem.

– Nos, mi a kérésed? – kérdezte Angelo.

Izabella ekkor a legmeghatóbb szavakkal könyörgött bátyja életéért. De Angelo így szólt:

– Leányzó, nincs erre orvosság: bátyád elítéltetett, meg kell halnia.

– Ó, igazságos, de szigorú törvény! Akkor hát csak *volt* bátyám... ég oltalmazza nagyságodat! – És már indulni készült.

De Lucio, aki elkísérte, azt mondta neki:

– Ne add fel ilyen hamar, térj vissza hozzá, könyörögj neki, borulj térdre előtte, kapaszkodj a köntösebe. Túl hideg vagy: ha egy tűre volna szükséged, azt sem kérhetnéd lanyhábban.

Izabella hát megint térdre borult, és irgalomért könyörgött.

– Elítéltetett – felelte Angelo –, túl késő.

– Túl késő! – mondta Izabella. – De miért is volna késő? Ha kimondok egy szót, még visszavonhatom. Hidd el, uram, nincsen az a hatalmasokat illető dísz, legyen az a király koronája, a helytartó kardja, a marsall pálcája, a bíró köntöse, ami félig is úgy illenék hozzájuk, mint az irgalom.

– Kérlek, menj innen – mondta Angelo.

De Izabella tovább könyörgött, és azt mondta:

– Ha bátyám a te helyedben lett volna, te meg az ő helyében, te is botolhattál volna úgy, mint ő, de ő nem lett volna olyan rideg, mint te. Bár megadná nekem az ég a te hatalmadat, és te lennél Izabella! Akkor is így lennénk-e, mint most? Nem, mert én megmutatnám neked, mi az, bírónak lenni, és mi az, fogolynak lenni.

– Elég már, szép leányzó – mondta Angelo –, nem én ítélem el bátyádat, hanem a törvény. Ha a rokonom volna, fivérem vagy fiam, akkor is így járna. Holnap meg kell halnia.

– Holnap? – kérdezte Izabella. – Ó, az nagyon hamar van. Kíméld őt, kíméld őt, még nem készült el a halálra. Még a csirkét is a maga idejében vágjuk le, hát az égnek kevesebb tisztelettel szolgálunk, mint durva önmagunknak? Ó, nagy jó uram, gondold meg, hogy még senki sem halt meg bátyám bűnéért, pedig sokan elkövették. Így hát te lennél az első, aki azt az ítéletet kimondja, ő meg az első,

aki elszenvedi. Nézz önmagadba, uram, kopogtass szíveden, és kérdezd meg, ismer-e olyan hibát, amelyet bátyám elkövetett, s ha szíved bevall olyan természetes gyöngeséget, amilyen az övé, akkor ne szólaljon nyelveden olyan gondolat, amely bátyám életére tör!

Izabella utolsó szavai jobban megindították Angelót, mint mindaz, amit korábban mondott, mert a lány szépsége bűnös szenvedélyt ébresztett szívében, és tisztességtelen szerelemre kezdett gondolni, olyasfélére, ami Claudio bűne volt. Lelkének e vívódása arra készítette, hogy elforduljon Izabellától, de Izabella újra megszólította:

– Nagyuram, fordulj vissza, hallgasd meg, hogyan akarlak megvesztegetni. Jó uram, fordulj vissza!

– Megvesztegetni engem! – mondta Angelo, aki megdöbben azon, hogy Izabellának ilyesmi egyáltalán eszébe juthat.

– Igen – mondta Izabella –, megvesztegetlek olyan ajándékokkal, melyekben az ég is szívesen osztzna veled; nem aranykincssel vagy csillogó ékkövekkel, amelyeknek az értéke kápráztató vagy szegényes, aszerint, ahogy képzeletünk becsüli, hanem igaz imádságokkal, amelyek napkelte előtt szállnak az égbe, szeplőtlen lelkek imáival, böjtölő szüzek imáival, akik nem múltó dolgoknak szentelték lelküket.

– No jól van, jöjj el hozzám holnap – mondta Angelo.

Ez a kurta haladék bátyja életére és az engedély, hogy még egyszer meghallgatják, azzal az örömdetes reménnyel töltötte el, hogy végül is majd felülkerekedik a helytartó zordon természetén, s távozáskor így szólt:

– Az isten oltalmazza meg nagyságodat, az isten őrizze meg nagyságodat!

Amikor Angelo ezt hallotta, így szólt szíve mélyén:

– Ámen. Bárcsak megoltalmazna tőled és erényedtől. – Aztán megrémülve saját bűnös gondolataitól, így szólt magában: „Mi ez? Mi ez? Talán szerelmes vagyok bele, hogy szeretném újra hallani, amint beszél, és szeretném szememet legeltetni az ő szemén? Miről álmodozom? Ha az emberiség ravasz ellensége szentet akar fogni, szenteket tűz horgára. Soha szemérmetlen nő föl nem kavarta lelkemet, de ez az erényes lány, ez rabul ejt. Mindeddig csak mosolyogtam és csodálkoztam, ha más férfiak szerelembe estek.”

Lelkének bűnös vívódásától jobban szenvedett Angelo ezen az éjszakán, mint a fogoly, akit olyan szigorú ítélettel sújtott, mert Claudiót meglátogatta börtönében a jó herceg, és szerzetesi öltözetében utat mutatott a fiatalembernek a mennybe, a béke és bűnbánat ígéit prédikálta neki. Angelo azonban a még tétovázó bűn minden gyötrelmét átérezte: hol el szeretne volna csábítani Izabellát az ártatlanság és tisztesség ösvényéről, hol pedig elszenvedte a bűnbánatot és a rémületet azért a bűnért, amelynek még csak a szándéka volt meg benne. De végül is bűnös gondolatai kerekedtek felül, és ő, aki nemrég felháborodott a megvesztegetés gondolatára, elhatározta, hogy olyan nagy csábítással kísérti meg ezt a leányzót, aminek nem lesz képes ellenállni: szeretett bátyja életével, ezzel a drága ajándékkal.

Amikor Izabella reggel megjött, Angelo négy szemközt kívánta fogadni, s amikor a lány megjelent színe előtt, azt mondta neki, hogy hajlandó neki ajándékozni bátyja életét, ha ő meg átengedi neki szűzi becsületét, s elköveti vele ugyanazt a bűnt, amit Claudio követett el Júliával.

– Mert – szólt Angelo – szeretlek, Izabella.

– A bátyám is így szerette Júliát – felelte Izabella –, és mégis azt mondd, meg kell érte halnia.

– De – mondta Angelo – Claudio nem hal meg, ha te hajlandó vagy engem éjszaka titkon meglátogatni, éppen úgy, ahogy Júlia elhagyta éjszaka apja házáat, és elment Claudióhoz.

Izabella elámult e szavakra s azon, hogy Angelo ugyanarra a vétekre csábítja őt, amiért halálos ítéletet mondott bátyjára, s így szólt:

– Szegény bátyámért kész volnék mindarra, amit magamért is megtennék, márpedig ha engem ítéltek volna halálra, úgy hordanám a csípős vesszőütések nyomát, akár a rubintokat, és úgy mennék halálba, mintha betegen az ágy után vágyódnék – mintsem ilyen szégyent elviseljek.

Aztán még azt is elmondta Angelónak, reméli, csak azért beszél így, hogy próbára tegye az ő erényét. De Angelo így felelt:

– Hidd el, becsületesemre, szavaim híven fejezték ki szándékomat.

Izabella szívből felháborodott, amikor azt hallotta, hogy Angelo becsületszavával tanúsítja becsületlen szándékát, s ezért így szólt:

– Ó, túl kevés ez a becsület ahhoz, hogy hitelt érdemeljen! És micsoda aljas vétetek! Világgá kiáltom

a bűnödöt, Angelo, vigyázz! Írd alá azonnal bátyám megkegyelmezését, vagy pedig hangosan elmondom mindenkinek, miféle ember vagy!

– De ki hisz neked, Izabella? – kérdezte Angelo. – Az én mocsoktalan nevem, tiszta és szigorú életem és tanúságom ellened többet nyom a latban, mint a te vádad. Váltsd meg bátyád életét azzal, hogy engedsz akaratomnak, különben holnap meghal. Te pedig mondhatsz, amit akarsz, az én hazugságom több hitelre talál, mint a te igaz történeted. Holnapra várok feleletet.

– Kinek panaszkodjam? Ha ezt elmondom, ki hisz nekem? – mondta Izabella, miközben a komor börtön felé haladt, ahová bátyját bezárták.

Amikor odaérkezett, bátyja éppen jámbor beszélgetésbe merült a herceggel, aki szerzetesi öltözetében meglátogatta Júliát is, és a két bűnös szerelmest rávezette arra, hogy tisztán lássák vétküket. A boldogtalan Júlia könnyek és igazi bűnbánat közepette elismerte, hogy ő még hibásabb Claudiónál, mert önként engedett Claudio tisztességtelen rábeszélésének.

Izabella belépett Claudio börtönébe, és így szólt:

– Adjon isten békességet, áldást és jó emberek társaságát!

– Ki az? – kérdezte az álruhás herceg. – Lépj be, az ilyen kívánság szíves fogadtatást érdemel.

– Egy-két szót kell váltanom Claudioval – mondta Izabella.

A herceg magukra hagyta őket, de azt kívánta a porkolábtól, akire a foglyok őrzését bízta, hogy rejtse el őt olyan helyre, ahonnan kihallgathatja beszélgetésüket.

– Nos, húgom, hozol-e vigaszt? – kérdezte Claudio.

Izabella azt felelte neki, készüljön a holnap halálra.

– Hát nincs segítség? – kérdezte Claudio.

– De van, bátyám, van – felelte Izabella –, csakhogy olyan segítség ez, hogy ha elfogadod, annyi, mintha lerángatnád magadról a becsületet, és pőrén maradnál.

– Hadd tudjam meg, miről van szó – mondta Claudio.

– Jaj, féltelek, Claudio – felelte nővére –, és attól remegek, hogy mindenáron élni szeretnél, és többre becsülöd azt a pillanatnyi haladékot, amit az életedben hat vagy hét tél jelent, mint örök becsületedet. Tudsz-e szembenézni a halállal? A halálnak az elképzelése a legijesztőbb, s az a szegény féreg, amelyre rátaposunk, éppen annyira érzi a kínját, mint egy óriás, ha meghal.

– Miért szégyenítesz meg így? – kérdezte Claudio. – Azt hiszed, virágos gyöngéd szavakból kell elszántságot merítenem? Ha meg kell halnom, úgy nézek szembe a sötétséggel, és úgy ölelem a karomba, mintha a menyasszonyom volna.

– Ez már a bátyám szava volt – szólt Izabella –, itt már apám sírja hallatta hangját. Úgy van, meg kell halnod, mert gondolnád-e, Claudio, hogy ez az álszent helytartó megkegyelmezne életednek, ha neki áldoznám szűzi becsületemet? Ó, ha az életemet kívánná, olyan szívesen vetném oda a szabadságodért, mint egy gombostűt.

– Köszönöm, édes Izabellám – felelte Claudio.

– Készülj fel rá, hogy holnap meg kell halnod – mondta Izabella.

– Rettenetes a halál – mondta Claudio.

– És gyűlöletes a becstelen élet – felelte Izabella.

De a halál gondolata felülkerekedett Claudio szívének állhatatosságán, megrohanta az a rémület, amelyet a bűnösök csak haláluk előtt ismernek meg, és így kiáltott:

– Édes húgocskám, hadd éljek! A bűnt, amit elkövetsz, hogy megmentsd bátyád életét, felmenti, sőt még erénnyé is magasztosítja a természet.

– Ó, gyáva hitszegő! Ó, gyalázatos nyomorult! – mondta Izabella. – Hát nővéred gyalázatának árán mentenéd meg életedet? Ó, pfúj, pfúj, pfúj! Azt hittem, bátyám, úgy gondolkodol a becsületről, hogy ha húsz fejed volna, és húsz vérpadon kellene elveszítened, akkor is inkább mindenről lemondanál, mintsem húgod ilyen becstelenségre adja magát.

– Kérlek, Izabella, hallgass meg – mondta Claudio.

De bármit is akart elmondani gyöngeségének védelmében, attól a vágytól hajtva, hogy erényes nővérének gyalázata árán is életben maradjon, nem mondhatta el, mert belépett a herceg, és így szólt:

– Claudio, kihallgattam, ami közted és húgod között lefolyt. Angelónak soha esze ágában sem volt, hogy megrontsa őt; amit mondott, csak azért volt, hogy próbára tegye erényét. De húgod lelkében az erény tisztasága lakozik, s Angelo örömmel hallotta fennkölt visszautasítását. Nincs rá remény, hogy megkegyelmezzon neked, ezért hát fordítsd hátralevő idődet imádkozásra, és készülj fel a halálra.

Claudio ekkor megbánta gyöngeségét, és így szólt:

– Hadd kérjek bocsánatot húgomtól. Annyira megutáltam már az életet, hogy azért könyörgök, szabadítsanak meg tőle.

És Claudio visszavonult, s a szégyen és megbánás mardosta vétke miatt.

Amikor a herceg egyedül maradt Izabellával, dicsérte erényes elhatározását, és így szólt:

– A kéz, mely szépnek teremtett, jónak is teremtett.

– Ó – szólt Izabella –, mennyire csalódott a jó herceg Angelóban! Ha valaha visszatér, és beszélhetek vele, leleplezem előtte, hogyan kormányzott Angelo.

Izabella nem tudta, hogy éppen most történik meg az a leleplezés, mellyel Angelót fenyegette. A herceg így felelt rá:

– Meg is érdemelné, de most még az a helyzet, hogy Angelo visszaverheti vádat. Ezért hát jól figyelj tanácsaimra. Úgy látom, gáncstalanul jót tehetsz egy szegény megsértett hölggyel, aki ezt a jót meg is érdemli, megválthatod bátyádat a szigorú törvénytől, mégpedig úgy, hogy nem mocskolod be saját jámbor személyedet, és megörvendezteted majd a távol levő herceget, ha történetesen valaha is visszatér, és tudomást szerez erről az ügyről.

Izabella azt mondta erre, hogy van bátorsága mindenhez, amit a barát kíván tőle, feltéve, hogy nincsen benne semmi rossz.

– Az erény mindig merész, és semmitől se fél – mondta a herceg, aztán megkérdezte Izabellától, hallott-e valaha Mariannáról, Frigyesnek, a tengerbe fulladt híres harcosnak húgáról.

– Hallottam a hölgyről – mondta Izabella –, és mindig dicsérettel emlegették.

– Ez a hölgy Angelo felesége, de hozománya azon a hajón volt, mellyel bátyja is elveszett. Képzelheted, milyen súlyos csapás volt ez erre a szegény asszonyra, mert nemcsak nemes és híres bátyját vesztette el, aki gyöngéden és mélységesen szerette őt, hanem miután vagyona megsemmisült, elvesztette férjének, a látszólag derék Angelónak szerelmét is. Angelo azzal az ürüggyel, hogy valamilyen becsstelenséget fedezett föl e becsületes hölgyben, de valójában a hozomány elveszte miatt, otthagya Mariannát könnyei között, és egy könnyét sem szárította fel vigasztaló szavával. De ez az igazságtalansága és szívtelensége nemhogy kioltotta volna Marianna szerelmét, amint az természetes lett volna, hanem mint gát a folyam árját, csak még féktelenebbé tette, s Marianna tovább is szereti kegyetlen férjét, mégpedig éppen olyan mélységesen, ahogy kezdetben.

A herceg ekkor még világosabban kifejtette tervét. Eszerint Izabellának el kell majd menni Angelo úrhoz, és látszólag beleegyeznie abba, hogy kívánsága szerint éjfélkor meglátogatja, mert ezáltal elnyeri az ígért kegyelmet; de helyette majd Mariannának kell megjelennie a találkozón, hogy a sötétben Angelo előtt Izabellának adja ki magát.

– Nem kell félned attól, hogy ezt elkövesd, kedves lányom – mondta az álbarát –, mert Angelo Marianna férje, és így nem bűn, ha ekképpen összehozod őket.

Izabellának tetszett ez a terv, s elment, hogy a herceg tanácsai szerint cselekedjék; a barátának öltözött herceg pedig elment, hogy Mariannával is közölje szándékát. Már ezelőtt is meglátogatta ezt a szerencsétlen hölgyet, szintén álruhában, s vallásos oktatásban és baráti vigaszban részesítette,

ebből az alkalomból saját ajkáról hallotta meg szomorú történetét. Marianna úgy tekintette a herceget, mint szent embert, és szívesen beleegyezett, hogy utasításai szerint cselekedjék. Amikor Izabella visszatért Angelóval folytatott megbeszéléséről Marianna házába, ahol a herceggel kellett találkoznia, az így fogadta:

– Üdvözöllek, éppen jókor jössz, mi hír a derék helytartóról?

Izabella beszámolt róla, hogyan intézte az ügyet.

– Angelo kertjét – mondta – téglafal veszi körül, nyugati oldalán van a szőlője, és ebbe a szőlőbe kapu nyílik. – Ekkor megmutatott a hercegnek és Mariannának két kulcsot, melyeket Angelótól kapott, és így folytatta elbeszélését: – Ez a nagyobbik nyitja a szőlőbe vezető kaput, a másik pedig egy kisebb ajtót, amely a szőlőből a kertbe nyílik. Megígértem neki, hogy éjfélkor meglátogatom, ő pedig szavát adta, hogy megkíméli bátyám életét. Alapos gonddal megfigyeltem a helyet, ő pedig suttogva és bűnös buzgalommal kétszer is megmutatta az utat.

– Egyéb jelben nem állapototok meg, amire Mariannának is vigyáznia kell majd? – kérdezte a herceg.

– Nem, semmiben – mondta Izabella –, csak hogy akkor megyek majd, ha már sötét lesz. Mondtam neki, hogy csak rövid időre maradhatok, mert elhitettem vele, hogy egy szolgálóm kíséretében leszek, és ez a szolgáló úgy tudja, bátyám ügyében jövök.

A herceg megdicsérte egyes eljárását, Izabella pedig Mariannához fordult, és így szólt:

– Nem sokat kell beszélned Angelóval, csak amikor elválsz tőle, akkor mondd szelíden és halkán: Ne felejtse el bátyámat!

Éjszaka Izabella elvezette Mariannát a megbeszélte helyre, és örült, hogy hite szerint ezzel a fortéllyal megmentette bátyja életét és saját becsületét. A herceg azonban nem volt egészen megnyugodva a tekintetben, hogy Izabella bátyja életben marad, ezért éjfélkor ismét elment a börtönbe, s ez nagy szerencse volt Claudióra, mert máskülönben Claudiót még az éjszaka lefejezték volna. Nem sokkal azután ugyanis, hogy a herceg belépett a börtönbe, parancs érkezett a kegyetlen helytartótól azzal, hogy Claudiót le kell fejezni, és fejét reggel öt órakor hozzá elküldeni. De a herceg rábeszélte a porkolábot, halassza el Claudio kivégzését, s Angelo megtevesztéséül küldje el annak az embernek a fejét, aki aznap reggel halt meg a börtönben. S hogy megnyerje a porkoláb beleegyezését, a herceg – akiről a porkoláb nem is sejtette, hogy több, mint akinek kiadja magát – megmutatott neki egy levelet a herceg kézírásával és pecsétjével, és amikor a porkoláb ezt látta, arra következtetett, hogy ez a barát valamilyen titkos parancsot kapott a távol levő hercegtől, így hát hajlandó volt megkímélni Claudiót: levágta a halott ember fejét, és azt vitte el Angelónak.

Ekkor a herceg saját nevében levelet írt Angelónak, ebben közölte vele, hogy bizonyos események megakasztották utazását, ezért másnap reggel megérkezik Bécsbe, s azt az utasítást adta Angelónak, jöjjön elébe a város kapujához, ott adja át neki rábízott hatalmát. Arra is parancsot adott a herceg, hirdessék ki, hogy ha valamelyik alattvalója panaszt akar emelni valamilyen vele történt igazságtalanság miatt, terjessze elő kérelmét az utcán, amikor a herceg bevonul a városba.

Izabella kora reggel elment a börtönbe, a herceg ott várt rá, s megvoltak a titkos okai, hogy azt mondja Izabellának, Claudiót lefejezték. Így hát amikor Izabella aziránt érdeklődött, elküldte-e Angelo a bátyja megkegyelmezését, a herceg így felelt:

– Angelo megszabadította Claudiót e világtól. Fejét levágták, és elküldték a helytartónak.

A lesújtott nővér így kiáltott fel:

– Ó, boldogtalan Claudio, ó, nyomorult Izabella, ó, vigasztalan világ, ó, te gonosz Angelo!

Az álbarát vigasztalta őt, s amikor Izabella kissé megnyugodott, közölte vele, hogy a herceg nemsokára visszatér, azt is megmondta neki, hogy adja elő panaszát Angelo ellen, s még arra figyelmeztette, ne féljen, ha úgy látszik, mintha az ügy egy ideig rossz fordulatot venne. Miután így kellőképpen kioktatta Izabellát, elment Mariannához, s neki is tanácsot adott, hogyan kell eljárnia.

Ekkor a herceg levetette barátsuháját, felöltötte saját királyi köntösét, s az érkezésének üdvözlésére összegyűlt ujjongó tömegnek, hűséges alattvalóinak közepette bevonult Bécs városába, ahol Angelo fogadta, és a kellő külsőségek között kezébe helyezte méltóságát. Aztán odajött Izabella is, mint aki orvoslást kér sérelmére, és így szólt:

– Igazságot, királyi herceg! Nővére vagyok Claudiónak, akit fővesztésre ítélték, amiért elcsábított egy

hajadont. Elmenten Angelo úrhoz, és könyörögtem neki, kegyelmezzon meg bátyámnak. Szükségtelen elmondani fenségednek, hogyan kérleltem őt, hogyan térdeltem eléje, hogyan utasított el, s mit feleltem én, mert mindez nagyon hosszúra nyúlna. Csak a gyalázatos befejezést mondom el bánkódva és szégyenkezve. Angelo csak úgy volt hajlandó kiszabadítani bátyámat, ha engedek becsstelen szerelmének. Sokáig küszködtem magammal, de végül testvéri féltésem felülkerekedett erényemen, és engedtem neki. De másnap kora reggel Angelo megszegte ígéretét, és szegény bátyám fejét vétette.

A herceg úgy tett, mintha nem hinné el ezt a történetet, Angelo pedig azt mondta, hogy a lány annyira bánkódik bátyja halálán, akinek a törvény rendelkezése folytán kellett vesznie – hogy megzavarodott az esze. De most egy másik kérelmező közeledett, mégpedig Marianna, aki így szólt:

– Nemes herceg, mint ahogy a fény az égből jön, és az igazság a lélegzethől, mint ahogy az igazságban értelem van és az erényben igazság, úgy én ennek a férfiúnak felesége vagyok, és uram, Izabella minden szava hazugság, mert azt az éjszakát, amelyiken, úgy mondja, Angelónál volt, azt én Angelónál töltöttem a kerti házban. Úgy tudjak felkelni innen, ahogyan ez igaz, és ha nem igaz, maradjak itt örökre, mint egy márványszobor.

Ekkor Izabella, hogy szavainak igazságát bizonyítsa, Ludovicus barátira hivatkozott – ez volt a herceg neve, amit álruhájához viselt. Izabella és Marianna mindketten az ő utasításait követték, amikor így beszéltek, mert a hercegnek az volt a szándéka, hogy Izabella ártatlanságát ilyen világosan és nyilvánosan bizonyítsák be egész Bécs városa előtt; Angelónak azonban eszébe sem jutott, hogy történetük ezért tér el így egymástól, hanem abban reménykedett, hogy ellentmondó tanúságtételük folytán tisztára moshatja magát Izabella vádjaitól. Ezért hát a megsértett ártatlanság képét öltötte fel, és így szólt:

– Mindeddig csak mosolyogtam, de most már, jó uram, kezdem elveszteni türelmemet, és látom már, hogy ezek a szegény megzavarodott nők csak valamilyen hatalmasabb embernek az eszközei, az uszítja őket. Adj rá módot, uram, hogy ezt a cselszövényt kiderítsem.

– Ehhez szívesen hozzájárulok – felelte a herceg –, büntesd meg őket, ahogy kedved tartja. Te meg, Escalus úr, ülj le Angelo úrral, segíts neki e rágalom felfedezésében. Már el is küldtem azért a barátért, aki uszította őket, s ha megjön, olyan büntetésben részesítsd őket e sérelemért, amilyen neked tetszik. Én egy darabig magatokra hagylak, de te csak maradj, Angelo, amíg nem végzel ezzel a rágalommal.

A herceg ekkor elment, és magára hagyta Angelót, akinek nagyon is kedvére volt, hogy saját ügyében legfőbb döntőbíró lehet. De a herceg csak addig volt távol, amíg ismét levetette királyi ruháját, felvette barátcsuháját, és ebben az álruhában ismét megjelent Angelo és Escalus színe előtt.

A jó öreg Escalus, aki azt hitte, hamisan vádolják Angelót, így szólt a vélt baráthoz:

– No, jöjj ide, uram, és mondd meg: te uszítottad-e ezeket a nőket, hogy megrágalmazzák Angelo urat? Az álbarát így válaszolt:

– Hol a herceg? Neki kell hallania azt, amit mondok.

Escalus így felelt:

– A herceg a mi személyünkben van itt, és mi hallgatunk meg téged. De igazat beszélj.

– Legalábbis bátran beszélek – vágott vissza a szerzetes, és kárhoztatta a herceget, amiért Izabella

ügyét éppen arra bízta, akit a lány bevádolt, aztán olyan szabadon beszélt a kormányzás romlottságairól, amit mint szemlélő Bécsben megfigyelt, hogy Escalus a kópáddal fenyegette, amiért az állam ellen emel szót, és a herceg viselkedését bírálja. Már parancsot is adott, hogy a barátot börtönbe vigyék. Ekkor a jelenlevők nagy bámulatára és Angelo teljes megzavarodására a vélt barát levette ruháját, és látták, hogy maga a herceg áll előttük.

A herceg legelőször Izabellához intézte szavait:

– Jöjj ide, Izabella! Gyóntatóatyád most herceged lett, de a ruhával együtt nem cseréltem szívet is. Még mindig szolgálatodra ajánlom magamat.

– Ó, bocsáss meg – mondta Izabella –, hogy én, alattvalód, ügyemmel terheltem és zaklattam ismeretlen fölségedet.

A herceg azt felelte, hogy neki van szüksége Izabella bocsánatára, amiért nem akadályozta meg bátyja halálát – mert még mindig nem akarta bevallani neki, hogy Claudio él; további próbára akarta tenni jószágát.

Angelo most már tudta, hogy a herceg titokban tanúja volt az ő gátlatlanságának, és így szólt:

– Ó, félelmetes uram, saját bűnömnél is bűnösebb lennék, ha azt hinném, láthatatlan lehetek, holott megértem már, hogy fenséged, akárcsak az isteni hatalom, végignézte tetteimet. Így hát, jó fejedelem, ne nyújtsd tovább szégyenemet: saját vallomásom fejezze be pörömet. Nem kérek más kegyet, csak azonnali ítéletet és gyors halált.

A herceg így felelt:

– Angelo, bűneid nyilvánvalóak. Ugyanarra a verpadra ítélünk, amelyen Claudio elszenvedte halálát, és ugyanolyan gyorsan vigyétek is el innen. A birtokaidat elkobozzuk, és rád ruházzuk, Marianna, mint özvegyi vagyont: végy rajta jobb férjet magadnak.

– Ó, drága uram – mondta Marianna –, nem kell nekem más férj, nem kell nekem jobb férj. – S ekkor térdre állva, éppen úgy, ahogy Izabella könyörgött Claudio életéért, a hálátlan férjnek e jóságos felesége úgy könyörgött Angelónak életéért: – Ó, fenséges uralkodóm, ó, jóságos uram! Édes Izabella, fogd pártomat, add kölcsön térdedet, és vedd érte szolgálatodba az életemet, az egész életemet, ami még hátravan belőle.

A herceg így szólt:

– Esztelenség Izabellát erre kérned. Ha Izabella térdre borulna, és kegyelemért könyörögne, bátyjának szelleme kitörne kőágyából, és borzalmak közepette magával vinné hűgát.

De Marianna tovább is így beszélt:

– Izabella, édes Izabella, csak térdelj le mellém, ne szólj semmit, csak tartsd fel a kezedet! Majd csak én beszélek. Azt mondják, a legjobb emberek is hibákból vannak gyúrva, és legtöbbször csak annál jobbak lesznek, ha egy kicsit rosszak voltak. Talán az én férjemmel is így lesz. Ó, Izabella, hát nem térdelsz velem?

A herceg közbeszólt:

– Meg kell halnia Claudioért.

De mennyire megörült a jó herceg, amikor az ő Izabellája, akitől nem is várt egyebet, csak magasztos és becsületes tetteket, most letérdelt eléje, és így szólt:

– Jóságos uram, kérlek, úgy nézz erre az elítélt emberre, mintha bátyám még élne. Azt hiszem, részben őszinte kötelességérzés vezérelte tetteit mindaddig, amíg engem meg nem látott. Ha meg így van, ne kelljen meghalnia! Bátyám csak igazságos büntetését szenvedte el, hiszen elkövette azt, amiért meghalt.

Ennek a nemes kérelmezőnek, aki ellenségének életéért könyörgött, a herceg nem adhatott méltóbb választ annál, mint hogy elhozatta börtönéből Claudiót, aki még mindig bizonytalan sorsára várt, élve vezette Izabella elé elsiratott bátyját, és így szólt a lányhoz:

– Add kezedet, Izabella. A te szép személyedért és kedvedért megbocsátok Claudiónak. Mondd, hogy enyém leszel, s akkor Claudio testvérem lesz.

Ekkor már Angelo úr is látta, hogy megmenekült. A herceg észrevette, hogy Angelo szeme kissé felragyog, s ezért így szólt hozzá:

– Legyen gondod rá, Angelo, hogy szeresd feleségedet, mert az ő érdeme szerzett kegyelmet neked. Légy boldog, Marianna, szeresd őt, Angelo! Én meggyóntattam, ismerem erényét.

Angelo visszaemlékezett rá, mennyire megkeményítette szívét, amikor rövid időre méltósággal ruházták föl, s most érezte igazán, milyen édes a kegyelem.

A herceg megparancsolta Claudiónak, vegye feleségül Júliát, ő maga pedig még egyszer megkérte a kezét Izabellának, aki erényes és nemes viselkedésével megnyerte hercegének szívét. Izabella még nem öltötte fel az apácák fátyolát, s így férjhez mehetett, a nemes herceg az alázatos szerzetes áruhájában olyan szolgálatokat tett neki, hogy most hálás örömmel fogadta el a felajánlott megtiszteltetést. Amikor aztán ő lett Bécs hercegnője, az erényes Izabella jó példája olyan általános javulást idézett elő a város ifjú hölgyei között, hogy attól az időtől fogva soha senki sem esett bele Júliának, most már a megjavult Claudio bűnbánó feleségének hajdani bűnébe. Az irgalmas szívű herceg pedig sokáig uralkodott szeretett Izabellájával, és ő volt a legboldogabb férj, a legboldogabb uralkodó.

Vízkereszt, vagy amit akartok

Sebastian és húga, Viola, egy messalénei úrfi meg kisasszony ikrek voltak, és – ami egyenesen csodaszámba ment – születésüktől fogva annyira hasonlítottak egymáshoz, hogy ha nem öltöztek volna másféle ruhákba, nem is lehetett volna őket egymástól megkülönböztetni. Ugyanegy órában születtek, és ugyanegy órában jutottak életveszedelembe, mert amikor egyszer éppen tengeri úton jártak, hajótörést szenvedtek Illyria partján. A hajó, amelyen utaztak, egy heves viharban sziklához csapódott, s utasaiból csak igen kevesen menthették meg életüket. A kapitány néhány megmenekült hajóssal egy kis csónakban szárazföldet ért, és a többiekkel együtt Violát is épségben partra szállította, ott azonban a szegény hölgy ahelyett, hogy szabadulásán örvendezett volna, bátyja elvesztésén kezdett keseregni, a kapitány azonban vigasztalásul azzal nyugtatta meg őt, hogy a hajótöréskor látta, amint bátyja egy erős árbocrúdba kapaszkodik, és ameddig még távolról szemmel követhette, fenn is tudta magát tartani a hullámok fölött. Violát nagyon megvigasztalta a remény, amit ebből az elbeszélésből merített, s ezután már azon kezdett gondolkozni, mihez is kezdjen egy idegen országban, ennyire távol otthonától. Megkérdezte hát a kapitányt, ismerős-e Illyriában.

– Hogy én, kisasszony? – felelt a kapitány. – Hisz itt születtem, itt neveltek, még három óra járás sincs e helytől.

– S ki itt az úr? – kérdezte Viola.

A kapitány elmondta neki, hogy Illyriában Orsino uralkodik, egy jellemre s névre egyaránt nemes herceg. Viola megjegyezte, hogy atyja is említette Orsinót, aki akkor még nőtlen volt.

– Még most is az – mondta a kapitány –, vagy az volt még egy hónap előtt, mikor elmentem innen, s akkor frissiben suttozták éppen (hisz jól tudod, urakról pletykál mindig a nép), hogy Orsino a szép Olivíának udvarol, egy erényes ifjú hölgynek, egy gróf lányának. A gróf egy éve halt meg, és fiát rendelte lánya mellé gyámnak, de nemrég meghalt ő is, és Olivia, azt mondják, annyira szerette bátyját, hogy megesküdött, a jövőben látni sem akar férfit, nemhogy fogadni őt.

Violát magát is éppen ennyire lesújtotta bátyjának elvesztése, s ezért azt kívánta, bárcsak ennek a hölgynek a társaságában élhetne, aki olyan gyöngéden gyászolja fivérét. Megkérdezte a kapitányt, nem tudná-e bemutatni Olivíának, mondván, hogy szívesen szolgálná ezt a hölgyet. De a kapitány azt felelte, ezt nehezen tudná nyélbe ütni, mivel Olivia kisasszony bátyja halála óta senkit sem hajlandó házába fogadni, még magát a herceget sem. Viola ekkor más tervet eszelt ki, mégpedig azt, hogy férfiruhában, mint apród szolgálja Orsino herceget. Különös szeszély volt egy ifjú hölgytől, hogy férfiruhába öltözik, és fiúnak adja ki magát, de az ifjú és rendkívüli szépségű Violának mentségéül szolgálhat elhagyatott és gyámoltalan helyzete egy idegen országban.

Viola látta, hogy a kapitány becsületesen viselkedik, és barátságos érdeklődést tanúsít az ő sorsa iránt, ezért hát közölte vele tervét, s a kapitány készségesen ajánlkozott, hogy segíti benne. Viola pénzt adott neki, és utasította, hogy szerezzen neki kellő öltözetet, és rendeljen neki ugyanolyan színű és szabású ruhákat, amilyeneket bátyja, Sebastian szokott viselni. Amikor azután felvette férfiöltözetét, hajszálra olyan volt, mint a bátyja, aminek következtében tévedések eredtek abból, hogy felcserélték őket egymással, mert, mint nemsokára látni fogjuk, Sebastian is megmenekült.

Viola jó barátja, a kapitány, aki ezt a csinos hölgyet úriemberré alakította át, valamennyire bejáratos volt az udvarnál, és sikerült neki Violát Cesario álnéven Orsino hercegnek bemutatni. A hercegnek nagyon megtetszett e csinos ifjú beszéde és kellemes viselkedése, s Cesariót apródjai közé fogadta, mert éppen ezt a tisztséget kívánta elnyerni Viola, aki olyan híven teljesítette az új állásával járó kötelességeit, s olyan készséges figyelmet és hűséges ragaszkodást tanúsított ura iránt, hogy csakhamar a herceg kedvenc kísérője lett. Orsino bizalmasan beavatta Cesariót Olivia kisasszony iránt érzett szerelmének egész történetébe. Elmondta Cesariónak, milyen régóta és sikertelenül udvarol a grófnőnek, aki visszautasította hosszan tartó szolgálatát, megveti személyét, nem hajlandó színe elé bocsátani, s a nemes Orsino, szerelmében e hölgy iránt, aki olyan szívtelenül bánt vele, abbahagyta a vadászatot s mindazt a férfias mulatságot, amiben gyönyörködni szokott, nemtelen lomhaságban töltötte óráit, lágy zenék, gyöngéd dalok és szenvedélyes, szerelmes énekek nőies hangjait hallgatta, elhanyagolta azoknak a bölcs és tanult uraknak társaságát, akikkel érintkezni szokott, és egész nap az ifjú Cesarióval társalgott. Ezek a komoly udvaroncok kétségkívül úgy

gondolták, hogy Cesario nem megfelelő társaság az ő hajdan nemes uruknak, a nagy Orsino hercegnek.

Veszedelemes dolog, ha fiatal lányok csinos fiatal hercegek bizalmasaivá lesznek – ezt csakhamar, nagy bánatára, Viola is tapasztalta, mert miközben Orsino elmondta neki, mit szenved Olivíáért, Viola azonnal ugyanazt a szenvedést érezte a herceg iránti szerelmében, és nagy csodálkozást keltett benne, hogy Olivia képes így semmibe venni ezt az ő páratlan urát és gazdáját, akire, úgy érezte, senki sem nézhet a legmélysegebb bámulat nélkül. Összeszedte hát bátorságát, elkezdett gyengéden arra céloztatni Orsino előtt, milyen kár, hogy olyan hölgyet szeret, aki ilyen vak az ő kitűnő tulajdonságaira. Így beszélt:

– Ha egy hölgy éppúgy szeretne téged, uram, ahogyan te szereted Olivíát (és talán van is ilyen hölgy), te pedig nem tudnád viszonzni szerelmét, nem mondanád-e meg neki, hogy nem tudod őt szeretni, neki pedig nem kéne-e beérnie ezzel a válasszal?

De Orsino nem fogadta el ezt az érvelést, mert tagadta, hogy bármilyen nő képes úgy szeretni, ahogyan ő szeret. Azt mondta, női szív nincs olyan erős, hogy ekkora szerelmet kibírjon, ezért hát nem is lehet semmiféle nőnek őiránta érzett szerelmét azzal a szerelemmel összehasonlítani, ahogyan ő szereti Olivíát. Viola ugyan a legmélyebb hódolattal hajolt meg a herceg véleménye előtt, mégis kénytelen volt azt gondolni, hogy ez nem egészen igaz, mert úgy hitte, az ő szíve éppúgy csordultig van szerelemmel, mint Orsinóé, így szólt tehát:

– Ó, de én tudom, uram.

– Mit tudsz te, Cesario? – kérdezte Orsino.

– Tudom, hogy férfit hogyan szeret a nő, s hogy a nők szíve éppoly hű, mint a miénk. Atyámnak volt egy lánya, s úgy imádott egy férfit, ahogyan talán, ha én nő lennék, én imádnám fenségedet.

– S története? – kérdezte Orsino.

– Üres lap, uram – felelte Viola –, ő sosem szólt szerelméről, de titka, mint bimbót a féreg, úgy elhervasztotta arcát, úgy epedt, és zöld és sárga mélabúval ült mosolyogva bánatán, mint a türelem szép emlékszobra.

A herceg kérdezősködött, vajon ez a hölgy belehalt-e szerelmébe, de Viola kitérő feleletet adott erre a kérdésre, hiszen csak kitalálta ezt a történetet, pusztán azért, hogy olyan szavakat mondhasson, melyek kifejezik az ő Orsinóért szenvedett titkos szerelmét és néma bánatát. Miközben így beszélgettek, belépett egy úr, akit a herceg küldött Olivíához, s ezzel tért vissza:

– Bocsáss meg, hercegem, de nem fogadtak, hanem komorna jött ki, és így üzent a hölgy: „Hét évig még maguk az elemek se lássák arcát leplezetlenül; mint zárdaszűz elfátyolozva jár, s szobáját majd naponta öntözi sós vízű könnyel. És mindezt miért? Hogy bátyja holt szeretetét híven és frissen őrizhesse bús szívében.”

E szavak hallatára a herceg felkiáltott:

– Ó, milyen érzékeny mívű szív lehet, mely így adózik egy fivérnek is! Hogy fog szeretni ő, ha dús arany nyíl pusztít el majd minden más érzést, amely benne él! – Aztán így szólt Violához: – Hiszen tudod,

Cesario, neked elmondtam szívem minden titkát. Menj hát, derék fiú, menj Olivia házához. Ne tűrd, hogy visszautasítsanak, állj a ház előtt, és mondd, hogy küszöbére nő a lábad, míg meg nem hallgat.

– S ha szólhatok vele, uram, mit mondjak akkor? – kérdezte Viola.

– Ó, akkor – felelte Orsino – tárd ki szívem szenvedélyét. Döbbentsd meg őt tiszta hűségemmel. Ez a szerep illik hozzád, és jobban figyel majd rád, épp mert ifjú vagy, s nem férfias képű és komor követ.

Viola tehát elment, de nem szívesen vállalta ezt az udvarlást, mert arra kellett rábírnia egy hölgyet, legyen a felesége annak a férfinak, akihez ő szeretett volna férjhez menni. De ha már elvállalta az ügyet, hűségesen el is járt az érdekében, és Olivia hamarosan meghallotta, hogy egy ifjú áll a kapujában, aki ragaszkodik hozzá, hogy színe elé bocsássák.

– Mondtam neki – adta elő az udvarmester –, hogy beteg vagy; azt mondja, hogy tudta, s épp ezért akar beszélni veled. Mondtam neki, hogy alszol, de nyilván ezt is tudta, mert most épp ezért akar veled beszélni. Mit mondjak hát neki, úrnőm? Megadja ez a választ minden kifogásra, és azt mondja, hogy beszélni fog veled, akár akarod, akár nem.

Olivia kíváncsi lett, meg akarta látni, ki lehet ez a nyakas küldönc, s megparancsolta, hogy engedjék be. Arcára vonta fátylát, és azt mondta, még egyszer meghallgatja Orsino követét, mert

tolakodása következtében nem kételkedett benne, hogy a hercegtől jött. Viola belépett a legférfiasabb arckifejezéssel, amire csak képes volt, s a nagyúri apródok finom udvaroncnyelvét utánozva így szólt az elfátyolozott hölgyhöz:

– Ragyogó, finom, páratlan szépség, kérlek, mondd meg nekem, hogy ki e ház úrnője, mert én nem ismerem. És nem szeretném hiába elmondani beszédemet, mert egyrészt nagyszerűen megszerkesztettem, másrészt nagy fáradsággal meg is tanultam, és kívülről tudom.

– Honnan jössz, uram? – kérdezte Olivia.

– Nem nagyon mondhatok többet, mint amit megtanultam – felelte Viola –, s e kérdésre nincs felelet a szerepemben.

– Színész vagy? – kérdezte Olivia.

– Nem vagyok – felelte Viola –, és mégsem vagyok az, akit megjátszom. – Ezen azt értette, hogy nő létere úgy tesz, mintha férfi volna. És megint megkérdezte Oliviatól, vajon ő maga-e a ház úrnője.

Olivia azt felelte, hogy igen, ő az, s ekkor Viola, akit a kíváncsiság inkább arra hajtott, hogy meglássa vetélytársnője arcvonásait, mintsem hogy siessen átadni ura üzenetét, így szólt:

– Kedves hölgyem, mutasd meg arcodat.

Olivia nem húzódott attól, hogy teljesítse ezt a merész kérést, mert ez a gögös szépség, akit Orsino herceg oly régóta hiába szeretett, első látásra szenvedélyre gyulladt a vélt apród, a szerény Cesario iránt.

Amikor Viola arra kérte, hogy megláthassa arcát, Olivia így felelt:

– Tán megbízott a gazdád, hogy arcommal tárgyalj? – s ekkor megfélelkezve arról az elhatározásáról, hogy hét hosszú évig elfátyolozottan jár, fellebbentette fátylát, s így szólt:

– De nem baj, félrevonom a függönyt, és megmutatom neked a képet. Hát nem jól fest?

Viola így felelt:

– Híven kevert szépség ez, pirosát és fehérét a természet ügyes keze festette. Milyen kegyetlen vagy te, hölgy, ha bájaiddat a sír így elnyeli, és nem hagysz élő emléket magadról.

– Ó, ne hidd, uram, nem leszek én ilyen kőszívű – felelte Olivia. – Különféle kimutatásokat készítek majd a szépségemről. Gondosan leltározom ekképpen: item*, két ajak, meglehetősen piros; item, két szürke szem a hozzátartozó pillákkal; item, egy nyak, egy áll és így tovább. Azért küldtek ide, hogy fölbecsülj?

Viola így felelt:

– Átlátok rajtad: szép vagy, csak túl büszke vagy. Uram s gazdám szeret, ó, úgy szeret, hogy akkor is viszonzást érdemelne, ha a szépség királynője volnál, mert Orsino imád, és könnyben fürdik érted arca, sóvárog rád, és forrón sóhajt feléd.

– Urad – mondta Olivia – jól ismeri érzéseimet. Nem tudom szeretni, pedig tudom, erényes és nemes, dúsgazdag, s ifjúsága tiszta, friss, jó hírű, független, tanult s vitéz, termetre, arcra tetszetős személy, mégsem tudom szeretni őt, hiába, s e választ ő már úgyis tudja rég.

– Ha én úgy szeretnék, mint a gazdám szeret – mondta Viola –, egy fűzfakunyhót tákolnék

* „Továbbá” latinul; hosszabb felsorolások (végrendelet, leltár) egyes tételei előtt áll

kapudnál, onnan kiáltanám nevedet, panaszos szonetteket írnék Olivíáról, s zengeném az éj csöndjén is hangosan, visszhangzó dombok között zengeném nevedet, s a pletyka szellők is azt kiáltanák: Olivia! És nem lenne itt nyugalmad, hanem ég, föld és sötétség ostromolna, hogy szánj meg végre engem.

– Te még elérnéd azt is – mondta Olivia. – Származásod?

Viola így felelt:

– Jobb, mint szerencsém, bár a helyzetem jó. Nemes vagyok.

Olivia ekkor vonakodva e szavakkal bocsátotta el Violát:

– Menj vissza uradhoz, szeretni nem tudom, ne küldjön többé, hacsak nem épp te jönnél át megint, s elmondanád, hogy s mint fogadta.

Viola hát eltávozott, búcsút mondott a hölgynek, s szép, kőkeblű nőnek nevezte. Amikor már elment, Olivia még mindig az ő szavait ismételte: „Jobb, mint szerencsém, bár a helyzetem jó. Nemes vagyok.” Hangosan pedig ezt mondta:

– Hogy az vagy, esküszöm. E szó, ez arc, e test, e kéz, e szellem ötágú címet* ad neked.

Aztán azt kívánta, bár Cesario volna a herceg, s amikor észrevette, milyen gyorsan elhatalmasodott rajta ez a vonzalom, szidta magát hirtelen támadt szerelméért, csak hogy az a szelíd kárhóztatás, amellyel az emberek saját hibáikat sújtják, rendszerint nem gyökeredzik mélyen, s Olivia, a nemes úrhölgy hamarosan annyira megfélekedett saját rangja meg az ápród rangja közti különbségről, valamint arról a szűzies tartózkodásról, amely egy úrhölgy jellemének legfőbb ékessége, hogy elhatározta, udvarolni kezd az ifjú Cesario szerelméért, utána is küldött egy szolgát egy gyémántgyűrűvel, s erre azt az ürügyet találta, hogy az ápród hagyta nála mint Orsino ajándékát. Azt remélte, hogy ha ilyen fortélyosan megajándékozta Cesariót egy gyűrűvel, ezzel némileg elárulja szándékát, és valóban, Viola kezdett is gyanakodni, mert hiszen tudta, hogy Orsino nem küldött vele gyűrűt, s kezdett visszaemlékezni arra, hogy Olivia tekintete és modora milyen bámulatot fejezett ki – ebből azonnal megsejtette, hogy urának úrnője belélszeretett.

– Jaj – mondta –, ez a szegény hölgy jobban tenné, ha egy álomképbe volna szerelmes. Látom már, gonosz ruha az álruha, mert ez az oka annak, hogy Olivia éppen olyan hiábavalóan sóhajtozik énértem, mint én Orsinóért.

Viola visszatért Orsino palotájába, elmondta urának, milyen balsikkerrel járt a követség, elismételte Olivia parancsát, hogy a herceg soha többé ne zavarja. De a herceg még mindig nem vesztette el azt a reményét, hogy a gyöngéd Cesario majd idővel ráveheti Olivíát arra, hogy némi irgalmat tanúsítson iránta, ezért hát arra kérte, menjen el hozzá másnap is. Közben, hogy az unalmas várakozási időt elmúlassák, azt parancsolta, énekeljék el kedves dalát, s így szólt:

– Ó, jó Cesarióm, amikor tegnap este hallottam ezt a dalt, úgy rémlett, enyhítette kínomat. Figyeld csak, Cesario, milyen régi, egyszerű dal. A napfényben fonó s kötő menyecskék, csipkét verő leányok munka közben éneklék ezt, oly együgyű, nyugalmas, mégis szeretem, mert az ártatlan szerelemről cseng, akár a régi kor.

* Ötágú koronával ellátott címer, a nemesség jele

DAL

Gyere hát, te halál már!
Befed itt feketén ez a föld;
Te tűnő lehelet, szállj!
Ez a kőszivű lányka megölt,
Cipruskoporsóm, szemfedőm
Vár már reám;
Nem vitt el még ily szenvedőn
Senkit halál.

Ne tegyen koszorúkat
A barát se sirom fölibe,
Legyen itt szomorú, vad,
Hol e csontot a hant földi be,
Ne tudja az se, kit temet,
Ki eltemet;
Hű szerető se lelje meg
Testemet!*

* Radnóti Miklós fordítása

Violára nem tévesztette hatását ez a régi dal, amelyik olyan igaz egyszerűséggel fejezte ki a viszonzatlan szerelem kínjait: arca is arról az érzésről tanúskodott, amelyikről a dal szólt. Szomorú pillantását észrevette Orsino, és így szólt hozzá:

– Lelkemre, Cesario, bár oly ifjú vagy te még, méltatlán már szerelmes szív kegyén, igaz, fiú?

– Egy kissé, engedelmeddel – felelte Viola.

– És miféle hölgy volt, és milyen korú? – kérdezte Orsino.

– Épp mint te, hercegem, és az arca is hasonló volt – felelte Viola, a herceg pedig mosolygott, amikor azt hallotta, hogy ez a szép ifjú magánál annyival idősebb nőbe volt szerelmes, akinek még a bőre is olyan sötét, mint egy férfiúé. Viola azonban titokban Orsinóra gondolt, nem pedig valamilyen hozzá hasonló nőre.

Amikor Viola másodszor Oliviahöz látogatott, minden nehézség nélkül bebocsáttatást nyert hozzá. A szolgák hamar kitalálják, hogy úrnőjük örömet lel abban, ha csinos, fiatal küldöncökkel beszélget, s amint Viola megérkezett, a kapu abban a pillanatban tágra nyílt előtte, s a herceg apródját nagy tiszteletadással kísérték be Olivia szobájába. De amikor Viola azt mondta Olivianak, megint csak azért jött, hogy ura érdekében beszéljen, a hölgy így válaszolt:

– Megkértelek, hogy sose beszélj róla, de talán van más kívánságod is. Csak add elő, s én szívesebben hallgatom, mint a szférák zenéjét.

Ez bizony meglehetősen nyílt beszéd volt, de Olivia hamarosan még nyíltabban is kifejezte magát, és kertelés nélkül bevallotta szerelmét. Amikor pedig látta Viola arcán a zavar és a kellemetlenség keveredését, így szólt:

– Ó, mennyi gúny villámlik s mily varázssal az ajkán a megvetésben és haragban, Cesario! A tavasz friss rózsáira s az igazságra esküszöm, hogy hiába minden büszkeségem, mégsem tudom eltitkolni szenvedélyemet.

De a hölgy hiába epedett, Viola elsietett színe elől, s azzal fenyegette, hogy soha többé nem jön el Orsino érdekében beszélni. Olivia gyöngéd rábeszélésére nem volt más felelete, csak az, hogy soha nem lesz semmiféle nőbe szerelmes.

Alig távozott Viola a hölgytől, amikor férfiúi bátorságát tették próbára. Egy úriember, Olivianak egy visszautasított kérője, amikor megtudta, hogy e hölgy a herceg küldöncét tüntette ki kegyével, párbajra hívta ki. Mit is tehetett szegény Viola, akinek hiába volt férfias külseje, a szíve mégiscsak igazi asszonyszív volt, és attól is rettegett, hogy a saját kardjára pillantson?

Amikor látta, hogy félelmetes vetélytársa kivont karddal közeledik feléje, már-már arra gondolt, bevallja, hogy csak nő, de egy arra járó idegen egyszerre megszabadította rémületétől, a felfedezés szégyenétől is, mert odalépett hozzájuk, s mintha csak régóta ismerné Violát, s a legjobb barátja volna, így szólt ellenfeléhez:

– Megállj! Ha ez az ifjú volt a sértő, én vívok meg helyette, és ha ti sértettétek meg, én állok helyébe.

Mielőtt még Violának ideje lett volna arra, hogy megköszönje védelmét, vagy kedves köz-

belépésének okát megtudakolja, új barátja máris olyan ellenségre akadt, akivel szemben semmit sem használt vitézsége: e pillanatban poroszlók érkeztek, a herceg nevében letartóztatták az idegent, hogy egy több évvel ezelőtt elkövetett vétkéért feleljen. Az idegen ekkor így szólt Violához:

– Mindez azért, mert téged kerestelek. – Aztán még egy erszényt is kért tőle e szavakkal: – Kénytelen vagyok visszakérni tőled erszényemet. Ám a magam bajánál jobban fáj, hidd el, amit nem tehettem teérted. Látom, ámulva állsz itt, de ne légy ilyen levert, vigasztalódj.

Szavai valóban elképesztették Violát, aki tiltakozott is, hogy nem ismeri, és soha nem kapott tőle erszényt, de imént tanúsított jószágáért felajánlott neki egy kis pénzösszeget, majdnem minden pénzét. Az idegen ekkor szigorúra fordította szavát, hálátlansággal és szívtelenséggel vádolta Violát. Így szólt:

– Ezt az ifjút, akit magatok előtt láttok, a halál torkából ragadtam én ki, és csak az ő kedvéért jöttem el Illyriába, és jutottam ebbe a veszélybe.

A poroszlóknak azonban nem sok kedvük volt végighallgatni foglyuk panaszait, s magukkal hurcolták e szavakkal:

– Mi közünk hozzá?

Miközben elhurcolták, Violát Sebastiannak nevezte, s amíg csak hallathatta hangját, szemére hányta ennek az állítólagos Sebastiannak, hogy megtagadja barátját. Az idegent túlságosan is sebtiben hurcolták el, semhogy Viola magyarázatot kérhetett volna tőle, mégis, amikor azt hallotta, hogy Sebastiannak nevezi őt, ebből arra következtetett, hogy ez a rejtélyesnek látszó eset abból eredhet, hogy felcserélik fivérével. Kezdett hát abban reménykedni, hogy fivére volt az, akinek életét ez az ember állítólag megmentette. És valóban így is történt. Az Antonio nevű idegen hajóskapitány volt. Ő vette fel a hajójára Sebastian, amikor az már végképpen kimerülve lebegett az árbocon, amelyhez a viharban hozzákötözte magát. Antonióban olyan barátság ébredt Sebastian iránt, hogy elhatározta: bárhová is megy, elkíséri; s amikor az ifjúnak kedve támadt, hogy ellátogasson Orsino udvarába, Antonio, mintsem hogy elszakadjon tőle, inkább ő is eljött Illyriába, bár tudta, hogy őt ismerik ott, és életét veszély fenyegeti, mert valaha egy tengeri csatában súlyos sebet ejtett Orsino herceg unokaöccsén. Ez volt az a vétke, amiért most elfogták.

Antonio és Sebastian mindössze néhány órával Antonio és Viola találkozása előtt szálltak partra, Antonio átadta erszényét Sebastiannak azzal, hogy használja fel kedvére, ha lát valamit, amit meg akar vásárolni, azt mondta neki továbbá, hogy megvárja a fogadóban, miközben Sebastian megnézi a várost, de amikor Sebastian nem tért vissza a megbeszélt időben, Antonio kimerészkedett a keresésére, és minthogy Viola ugyanúgy öltözködött, mint fivére, és arca is teljesen rá hasonlított, Antonio kardot rántott – mint gondolta, annak az ifjúnak védelmében, akit megmentett –, s amikor az, akit Sebastiannak vélt, megtagadta őt, és nem adta vissza saját erszényét, nem csoda, hogy hálátlansággal vádolta.

Miután Antonio elment, Viola félt, hogy másodszor is párbajra hívják, ezért amilyen gyorsan csak tehetette, hazaosont. Alighogy elment, ellenfele úgy látta, hogy már vissza is tért, ez azonban fivére, Sebastian volt, aki véletlenül ugyanoda érkezett, s ekkor Viola ellenfele így szólt:

– No, csakhogy újra rád akadtam, uram! Nesze, ez a tied. – És ütlegelni kezdte.

Sebastian azonban nem volt gyáva, kamatostul visszaadta a verést, és kardot rántott.

A párbajt egy hölgy szakította félbe. Olivia ugyanis kilépett a házból, ő is Cesariónak vélte Sebastiant, meghívta, hogy jöjjön el házába, és kifejezte sajnálkozását, amiért olyan durván megtámadták. Sebastiant éppen annyira meglepte e hölgy udvariassága, mint ismeretlen ellenfelének durvasága, de azért szívesen bement a házba, s Olivia gyönyörűséggel vette észre, hogy Cesario – mert annak hitte – most fogékonyabb az ő figyelmessége iránt; akármennyire hasonlított is ugyan arcuk, ennek az ifjúnak arcán nyoma sem volt annak a megvetésnek és haragnak, amely annyira bántotta Oliviát akkor, amikor szerelmet vallott Cesariónak.

Sebastian cseppet sem tiltakozott a gyöngédség ellen, amit a hölgy tanúsított iránta. Sőt, úgy látszik, nagyon jó néven vette, bár csodálkozott, hogyan is lehet ez, és már-már azt hitte, Olivia nem egészen

épelemjű; de amikor látta, milyen előkelő ház úrnője, aki maga intézi ügyeit, s láthatóan hozzáértéssel kormányozza családját, és ettől az iránta érzett hirtelen szerelmétől eltekintve úgy látszott, mintha értelmi képességeinek teljes birtokában volna – akkor már nagyon is tetszett neki az udvarlás. Olivia, amikor Cesariót ilyen engedékenynek találta, és mégis félvén, hogy kedve megint megváltozhat, azt ajánlotta, házasodjanak meg azonnal, minthogy van saját házikáplánja. Sebastian elfogadta ezt az ajánlatot, s amikor túlestek a házassági szertartáson, rövid időre magára hagyta hölgyét azzal a szándékkal, hogy elmegy, és elmondja barátjának, Antoniónak, milyen jó szerencse érte.

Közben Orsino elment látogatóba Oliviahoz, s éppen abban a pillanatban, amikor Olivia háza elé ért, akkor hozták a poroszlók foglyukat, Antoniót a herceg színe elé. Viola is ott volt urának, Orsinónak kíséretében, s amikor Antonio meglátta Violát, akit még mindig Sebastiannak képzelt, elmondta a hercegnek, hogyan mentette meg ezt az ifjút a tenger haragjától, s miután elbeszélte mindazt a jóságot, amit valóban Sebastian iránt tanúsított, azzal fejezte be panaszát, hogy már három hónapig éjjel-nappal együtt volt ezzel a hálátlan fiúval. De ekkor éppen kilépett házából Olivia, a herceg nem tudott többé Antonio történetére figyelni, hanem így szólt:

– A grófnő jön: a földön jár az ég. De ember, ember, bolondokat beszélsz, három hónapja szolgálom ez az ifjú – s ezzel parancsot adott, hogy vigyék el onnan Antoniót.

Orsino mennyei grófnője azonban csakhamar a hercegnek is okot adott arra, hogy Cesariót éppen úgy hálátlansággal vádolja, mint ahogy Antonio tette, mert egyebet sem hallott Olivíától, csak gyöngéd szavakat Cesarióhoz, s amikor látta, hogy apródja ennyire elnyerte Olivia kegyét, megfenyegette jogos bosszújának minden borzalmával, s indulóban Violát is magával hívta, és így szólt:

– Gyerünk, fiú, a bosszú terve kész.

Nyilvánvaló volt ugyan, hogy féltékeny dühében azonnal halálra akarja ítélni Violát, Violának azonban bátorságot adott szerelme, és azt mondta, boldogan szenved el a halált, ha ezzel örömet okoz urának. Olivia azonban nem akarta így elveszíteni férjét, és felkiáltott:

– Hová megy az én Cesarióm?

Viola így válaszolt:

– Az után, ki a szemem fényénél kedvesebb lett.

Olivia azonban nem engedte őket eltávozni, hanem hangosan közhírré tette, hogy Cesario a férje, és elhívatta a papot, az pedig kijelentette, hogy nem egészen két órával azelőtt férjhez adta Olivíát ehhez a fiatalemberhez. Viola hiába erősködött, hogy ő nem vette el Olivíát: e hölgynek és a papnak tanúsága elhitette Orsinóval, hogy apródja elrabolta tőle azt a kincset, mely drágább az életénél. De azt gondolta, hogy ami megtörtént, azon nem lehet változtatni, ezért búcsút mondott hűtlen szerelmének s férjének, a kígyófajzatnak, ahogyan Violát nevezte, de figyelmeztette, hogy soha többé ne kerüljön a szeme elé. Ekkor azonban, mintha csak csoda történt volna, belépett egy másik Cesario, s Olivíát feleségének nevezte. Ez az új Cesario Sebastian volt, Olivia valóságos férje. Amikor egy kissé csillapult csodál-

kozásuk azon, hogy két egyazon arcú, egyazon hangú és öltözetű ifjút látnak maguk előtt, a testvérek elkezdtek egymást kikérdezni, mert Viola alig akarta elhinni, hogy fivére életben van, és Sebastiannak sem fért a fejében, hogy nővérét, akiről azt hitte, tengerbe fulladt, most fiúruhában látja viszont. Viola azonban bevallotta, hogy ez csak álöltözet, s hogy ő valóban Viola, Sebastian nővére.

Amikor eloszlatták mindazt a tévedést, amit az ikertestvérek teljes hasonlósága okozott, mindnyájan nagyot nevettek Olivia mulatságos tévedésén, amelynek folytán beleszeretett egy nőbe.

Oliviának e házassága folytán örökre füstbe ment Orsinónak minden reménysége, s reményével együtt mintha sikertelen szerelme is egyszer s mindenkorra elenyészett volna, mert gondolatait teljesen lekötötte az, hogy az ő kedvence, ifjú Cesariója szép hölgygé változott. Figyelmesen szemlélte Violát, s eszébe jutott, milyen csinosnak találta mindig is, s úgy képzelte, nagyon szépen festene női ruhában. Aztán arra is visszaemlékezett, milyen gyakran mondta Viola, hogy szereti őt – ez abban az időben csak egy hűséges apród kötelességszerű mondásának tetszett, most azonban megsejtette, hogy Viola ezzel többre is akart célozni, mert eszébe jutott sok szép, akkor még rejtélyesnek látszó mondása, s amint minderre visszaemlékezett, elhatározta, hogy feleségül veszi Violát, és így szólt hozzá, akit akaratlanul még mindig Cesariónak és fiúnak nevezett:

– Fiú! Te százszor elmondtad nekem, hogy nőt úgy soha nem szeretnél, mint engem szeretsz. Nemedhez nem illő, mindig gyöngéd és figyelmes szolgálatod jutalmául, s mert oly sokáig neveztlél uradnak, fogadd el a kezem, és légy ezután urad úrnője, Orsino hű hercegnője.

Amikor Olivia látta, hogy Orsino Violának ajándékozta szívét, melyet ő olyan kegyetlenül visszautasított, meghívta őket, jöjjenek házába, felajánlotta nekik annak a derék papnak a szolgálatát, aki reggel őt és Sebastiant megeskette. Most aztán, a nap második felében, a pap ugyanazt a szertartást Orsinóval és Violával is elvégezte. Így hát az ikertestvérek ugyanazon a napon ülték esküvőjüket: a vihar és a hajótörés, amely elválasztotta őket, az hozta magával nagy szerencséjüket is. Viola Orsinónak, Illyria hercegének lett a felesége, Sebastian pedig férje a gazdag és nemes grófnőnek, Olivianak.

Rómeó és Júlia

Két nagy család élt egykor Veronában: a gazdag Capuletek és Montague-k. Régi viszály dúlt a két család között, és e viszály már olyan magas fokra hágott, olyan halálosan gyűlölték egymást, hogy a gyűlölet áterjedt a legtávolabbi rokonságra is, mindkét fél kíséretére és cselédségére, annyira, hogy a Montague-ház valamely szolgálja nem is találkozhatott a Capulet-ház szolgáljával, sem a Capuletek közül bárki a Montague-k valamelyikével anélkül, hogy abból vad szóváltás, sőt néha vérontás ne keletkezzék. Az ilyen véletlen találkozások gyakran fajultak verekedésekké, és megzavarták Verona utcáinak boldog nyugalját.

Az öreg Capulet úr nagy vacsorát adott, és erre sok szép hölgyet, sok nemes vendéget hívott meg. Ott volt Verona minden híres szépsége, és minden betérő vendéget szívesen láttak, már amennyiben nem tartozott a Montague-házhoz. A Capuletek e lakomáján jelen volt Róza is, Rómeónak, az öreg Montague úr fiának szerelme. Egy Montague-ra persze veszélyt hozott, ha meglátták ezen a mulatságon, Benvolio, Rómeó barátja mégis rábeszélte a fiatalembert, menjen el erre a mulatságra álarcban, hogy megláthassa Rózáját, és legyen alkalma összehasonlítani Verona néhány válogatott szépségével. Ha ezeknek az arcához méri Róza arcát – így mondta Benvolio –, akkor a hattyúban meglátja majd a varjút. Rómeó nemigen adott hitelt Benvolio szavainak, de olyan szerelmes volt

Rózába, hogy végül is engedett a rábeszélésnek. Rómeó ugyanis őszinte és szenvedélyes szerelmes volt, olyasvalaki, aki aludni sem tud a szerelemtől, került a társaságot, hogy magára maradhasson, és Rózára gondolhasson, aki pedig megvetette őt, és soha az udvariasságnak vagy vonzalomnak legkisebb jelével sem viszonzta Rómeó szerelmét. Benvolio szerette volna kigyógyítani barátját e szerelemből, ezért akarta őt másféle hölgyekkel és társasággal szórakoztatni. Az ifjú Rómeó elment hát a Capuletek e mulatságára Benvolióval és közös barátjukkal, Mercutióval, mindhárman álarcban. Az öreg Capulet üdvözölte őket, és azt mondta nekik, hogy a nők, akiknek lábát nem kínozza gonosz tyúkszem, mind táncolnak majd velük. Az öregúr szíve könnyű volt és vidám, és azt mondta, hogy hajdan ő is álarcban járt, és pajzán, drága szavakat tudott susogni a szépasszonyok fülébe. A fiatalemberek ezután táncba fogtak, és Rómeót hirtelen szíven ütötte egy táncoló hölgy mindent elhomályosító szépsége, úgy látta, hogy a fáklya izzóbb lángra lobban tőle, s hogy szépsége úgy csüng az éj arculatján, mint fényes ékszer egy szerecsen fülén. Úgy látta, hogy ez a lány túl szép e földre, nem való ide, azt mondta, hasonló egy kis hófehér galambhoz a fekete hollók között, olyan pompával tündöklök szépsége és bája társnői fölött. Tybalt, Capulet úr unokaöccse meghallotta e dicséretet, és hangjáról felismerte Rómeót. Ez a Tybalt vad és szenvedélyes ember volt, s nem tudta elviselni, hogy egy Montague álarc alatt közéjük merészkedik, mint ő mondta, csúfolni, meggyalázni ünnepüket. Zabolátlanul viharzott, dühöngött, és le akarta szúrní az ifjú Rómeót. De nagybátyja, az öreg Capulet úr nem tűrte, hogy az ő házában sérteggessék Rómeót, részint, mert tisztelte a vendégjogot, és azért is, mert Rómeó úgy viselkedett, mint nemes úrfi, és Veronában mindenki dicsérte, milyen derék és jól nevelt fiú. Tybalt tehát akarata ellenére is türelemre kényszerült, s erőt vett magán, de megesküdött, hogy ez a hitvány Montague más alkalommal drágán megfizet majd, amiért betolakodott közéjük.

Amikor a tánc véget ért, Rómeó megfigyelte, hol áll meg a hölgy, s mert jelmeze és álarca elleplezte kilétét, és mentségül is szolgált e szokatlan viselkedésre, rászánta magát, hogy gyöngéden megfogja a lány kezét, s szentséges oltárnak nevezze, és ha – mondta – szentségtelen kézzel ért is hozzá, ő, a piruló zarándok, bűnét jóváteszi azzal, hogy megcsókolja ezt az oltárt.

– Kedves zarándok – felelte a hölgy –, áhítatod túlságosan is jól nevelt és udvarias: a szentnek is van keze, amit megérinthez a zarándok anélkül, hogy megcsókolná.

– Hát nincs-e ajka a szentnek is, a zarándoknak is? – kérdezte Rómeó.

– Van – felelte a hölgy –, ámde csak imádkoznak vele.

– Ó, akkor, drága szentem – szólott Rómeó –, halld meg imámat, és teljesítsd, különben kétségbeesem.

Ilyesféle célzásokba és szerelmes szellemeskedésbe merültek, amikor a hölgyet anyja elszólította. Rómeó kérdezősködött, ki a lány anyja, s ekkor megtudta, hogy az a páratlan szépség, aki így lenyűgözte őt, nem más, mint az ifjú Júlia, Capulet úrnak, a Montague-k nagy ellenségének lánya és örököse, s így az ő szíve, tudta nélkül, az ellenség prédája lett. Ez megdöbbenetete, de mégsem tudta eltéríteni attól, hogy a lányba ne szeressen. Éppily kevésbé tudott nyugodni Júlia is, amikor felfedezte, hogy a fiatalember, akivel beszélt, a Montague-ház Rómeója. Mert ő is ugyanolyan

hirtelen és meggondolatlan szenvedélyre gyúlt Rómeó iránt, mint Rómeó őerte. A szerelem csodálatos útjait látta abban, hogy ellenségét kell szeretnie, s hogy vonzalma ott vetett horgonyt, ahol a családi érzés leginkább megkívánta volna, hogy gyűlöljön.

Éjfélre járt, és Rómeó barátaival együtt elment Capuletéktől, de hamarosan eltűnt közülük, mert képtelen volt eltávolodni a háztól, ahol a szívét hagyta. Átugrott a gyümölcsöskert falán, Júliáék háza mögött. Nem sokáig rejtőzött itt, új szerelmén tűnődve, amikor Júlia megjelent odafönt az ablakban, amelyen úgy tört keresztül a lány szépsége, mint a napfény kelet felől, és Rómeó úgy látta, hogy a gyümölcsöskertre halovány fénnel sütő hold beteg már, és bűtől sápadoz ennek az új napnak felsőbbrendű sugarától. És amikor Júlia arcát kezére támasztotta, Rómeó szenvedélyesen azt kívánta, bár kesztyű lehetne Júlia kezén, hogy az arcához érjen.

Júlia eközben azt hitte, egyedül van, mélyet sóhajtott, és felkiáltott:

– Jaj nekem!

Rómeót elbűvölte, hogy Júliát beszélni hallhatta, és halkán, úgy, hogy a lány nem is hallotta, megszólalt:

– Szólj újra, fényes angyal, mert az éjben, fejem fölött, nekem olyan glóriás vagy, akár a mennyek szárnyas hírnöke a döbbszent halandók égre ámuló szemének.

Júlia nem tudta, hogy szavait kihallgatják, betöltötte őt az új szenvedély, amely ebben az éjszakai kalandban született, nevén szólította szerelmesét, akiről azt hitte, távol van:

– Ó, Rómeó – mondta –, miért vagy te Rómeó? Tagadd meg atyádat, nevedet hajítsd el a kedvemért, és ha nem teszed meg, esküdj édesemmé, és én se leszek többé Capulet.

Rómeó erre a bátorításra már szívesen megszólalt volna, de szeretett volna még többet hallani, a hölgy pedig folytatta szenvedélyes vitáját önmagával – legalábbis ő úgy gondolta, csak önmagával –, tovább szidta Rómeót, amiért Rómeó és Montague, azt kívánta, bár lenne más neve, vagy pedig vetné el ezt a gyűlölt nevet, s ezért a névért, mely amúgy sem valódi része Rómeónak, fogadja el cserébe őt magát, Júliát.

E szerelmes szavakra Rómeó nem tudta tovább türtőztetni magát, hanem folytatta a párbeszédet, mintha Júlia személyesen, nem pusztán képzeletében intézné hozzá a szavait, s azt mondta a lánynak, hívja őt édesének, vagy nevezze bárhogyan, ahogyan neki tetszik, és ő nem lesz többé soha Rómeó, ha ezt a nevet Júlia nem szereti.

Júlia megriadt, amikor férfihangot hallott a kertben, s eleinte nem tudta, ki az, aki éjbe és sötétbe burkolózva meglopta titkát. Amikor azonban Rómeó újra megszólalt, Júlia, bár – így mondta – füle még nem ivott száz szót sem Rómeó nyelvéről, de olyan éles a szerelmesek hallása, hogy azonnal ráismert az ifjúra, és szemére hányta, milyen veszélybe rohant, amikor átmászott a gyümölcsöskert falán, mert halál neki e hely, ha rokonai rátalálnak, hiszen a Montague-ház fia.

– Ó – mondta Rómeó –, sokkal veszélyesebb a te két szemed, mint akár húsz kardjuk. Nézz rám szelíden, hölgyem, és nem árt nekem ádázkodó dühük. Hadd haljak inkább a haragjuk által, mint hogy szerelmed nélkül haldokoljak.

– Hogy jössz be hozzánk – kérdezte Júlia –, kicsoda vezérelt e helyre?

– Szerelmem – felelte Rómeó. – Én nem vagyok hajós, de bár volnál olyan messze, mint a tenger mosta partfok: ilyen áruért bizonynyal útra kelnék.

Bíborpír futotta el Júlia arcát – Rómeó azonban nem láthatta az éjszakában –, amikor arra gondolt, hogy akaratlanul is fölfedte szerelmét Rómeó előtt. Szívesen visszavonta volna szavait, de ez már lehetetlen volt; szívesen betartotta volna az illő formákat, és távol tartotta volna magától szerelmesét a szemérmes hölgyek szokása szerint, akik eleinte szemöldöküket ráncolják, dacoskodnak, kezdetben szigorúan elutasítják udvarlóikat, vonakodnak, és hidegséget vagy közömbösséget színlelnek, éppen amikor a legszerelmesebbek, csak hogy szerelmesük ne gondolja, hogy olyan könnyen meg lehet őket nyerni – hiszen a megszerzés nehézsége növeli a tárgyak értékét.

De az ő esetében nem volt már helye a vonakodásnak, sem pedig a halogatás és hosszadalmas udvarlás szokásos mesterkedéseinek. Rómeó Júlia saját ajkáról hallotta szerelmi vallomását akkor, amikor a lány nem is álmodta, hogy szerelmese közel van. Ez a szokatlan helyzet mentséget adott neki, így hát Júlia becsületes nyíltsággal bevallotta, amit Rómeó már az előbb is hallott, szép Montague-nak szólította – a szerelem a keserű nevet is megédesítheti –, arra kérte, hogyha ilyen gyorsan enged, ezt ne tulajdonítsa könnyűvérűségnek, sem méltatlan hajlamnak, hanem tulajdonítsa a hibát – ha ugyan hiba – az éjszakának, amelyik ilyen különös módon elárulta az ő, Júlia gondolatait. Hozzáátette még, hogy ha magaviselete nem is látszik eléggé okosnak Rómeó szemében, ha a női nem szokásaihoz méri, de bízson benne, hübb lesz hozzá, mint sokan, akik ravaszdin kelletik magukat, és akiknek szemérmessége csak fogás és színlelés.

Rómeó már az eget akarta tanúul hívni, hogy semmi sem áll távolabb az ő gondolataitól, mint könnyűvérűnek tartani azt a hölgyet, akit annyira tisztel – de Júlia félbeszakította, s arra kérte, ne esküdjön, mert bárhogy is örül Rómeónak, sehogyan sem tetszik neki ez az éji frigy: túl hirtelen, meggondolatlan és gyors. De amikor Rómeó sürgette őt, hogy még az éjjel esküdjenek egymásnak szerelmet, Júlia azt mondta, ő előbb esküdött, mintsem Rómeó kérte rá – arra célzott, hogy Rómeó kihallgatta vallomását –, de szívesen visszavonná esküjét, csak hogy újra odaadhassa, mert szerelme olyan nagy, mint az óceán, és éppen olyan mély.

E szerelmes beszélgetéstől Júliát elszólította dajkája, aki az ő szobájában szokott aludni, és úgy gondolta, ideje már, hogy Júlia lefeküdjék, hiszen nemsokára hajnalodik. De Júlia még sebtiben visszatért, és néhány szót szólt Rómeónak arról, hogy ha Rómeó tisztessen szereti őt, és célja az, hogy elvegye, akkor másnap reggel elküld valakit hozzá, hogy megbeszéljék házasságuk időpontját, amikor majd egész életét Rómeó lábához teszi, és mint urát követi akárhová.

Mialatt ebben megállapodtak, Júliát újra meg újra hívta a dajkája, ő pedig elment és visszatért, és újra elment, és újra visszatért, mert éppen olyan féltékenyen gondolt arra, hogy Rómeó majd eltávozik tőle, mint a fiatal lány, aki hagyja, hogy madara kissé elszökdécseljen kezéről, de aztán visszarántja selyemzsínóráján. Rómeónak sem volt könnyebb a búcsú, mint Júliának, mert a szerelmesek nem ismernek edesebb zenét, mint ha éjszaka egymás ajkáról leshetik a szót. De végül is elváltak, miután kölcsönösen édes álmokat és nyugalmat kívántak egymásnak éjszakára.

Már hajnal hasadt az égen, amikor elbúcsúztak, és Rómeó, aki túlságosan el volt telve azzal, hogy kedvesére gondolt, és erre az áldott találkozásra, semhogy aludni tudott volna, nem ment haza, hanem egy közeli kolostor felé vette útját, hogy megkeresse Lőrinc barátot. A jámbor szerzetest már ébren találta, reggeli ájtatosságának közepette. De amikor Lőrinc barát látta, hogy Rómeó ilyen korán talpon van, ebből jogosan arra következtetett, hogy ezen az éjszakán nem is feküdt le, hanem valamilyen fiatalos érzés izgalma tartotta ébren. Helyes érzéssel tulajdonította Rómeó ébrenlétét a szerelemnek, de nem jól gyanította e szerelem tárgyát, mert azt hitte, Rómeó Róza miatt maradt ébren. De amikor Rómeó föltárta előtte új szenvedélyét Júlia iránt, és a barát segítségét kérte, hogy még aznap összeadja őket, a szent ember égre emelte szemét és kezét, annyira csodálkozott, hogy az ifjú érzelmei ilyen hirtelen megváltoztak. Lőrinc barátot ugyanis Rómeó beavatta Róza iránt érzett szerelmébe, és gyakran panaszkodott neki Róza megvetése miatt. A barát most azt mondta, hogy a fiatalemberek nem szívükkel, hanem a szemükkel szeretnek, Rómeó erre azt felelte, hogy Lőrinc barát gyakran korholta őt, amiért Rózát szereti, aki nem szereti őt viszont, Júlia azonban szereti őt, és ő is szerelmes belé. A szerzetes belátta, hogy Rómeónak bizonyos mértékig igaza van, és úgy gondolta, az ifjú Júlia és Rómeó házassága szerencsés eszköz lehet arra, hogy véget vessen a régi viszálynak a Capuletek és a Montague-k között. Ezt a viszályt senki sem fájlalta úgy, mint a derék szerzetes, aki mindkét családnak barátja volt, és gyakran igyekezett, sikertelenül, közvetíteni a gyűlölség enyhítésére. Az öreg szerzetes tehát

részint számításból, részint pedig szeretetből az ifjú Rómeó iránt, akitől semmit sem tudott megtagadni, beleegyezett, hogy megesketi őket.

Rómeót ez igazán boldoggá tette, Júlia pedig megtudta Rómeó szándékát attól a küldöncről, akit ígéretéhez képest hozzá menesztett – nem mulasztotta tehát el, hogy jókor ott ne legyen Lőrinc barát cellájában, ahol a szent házasság szertartásában kapcsolták össze kezüket. A jámbor barát azért imádkozott, hogy az ég mosolyogjon e szent kötésre, s az ifjú Montague és a Capulet lány egyesülése temesse el családjaik régi viszályát, hosszú haragvását.

A szertartás után Júlia hazasietett, és ott várta türelmetlenül, hogy leszálljon az éjszaka, amikor Rómeó ígérete szerint eljön hozzá a gyümölcsösbe, ugyanoda, ahol előző éjszaka találkoztak. A közbeeső idő olyan gyötrelmesen unalmas volt neki, mint valamilyen nagy ünnepség előtti éjszaka egy türelmetlen kislánynak, aki új ruhát kapott, és nem öltheti fel, csak másnap reggel.

Ugyanezen a napon, dél felé Rómeó barátai, Benvolio és Mercutio Verona utcáin sétáltak, és találkoztak a Capulet család néhány tagjával; élükön a heveskedő Tybalttal. Ez ugyanaz a dühös Tybalt volt, aki az öreg Capulet úr lakomáján meg akart vívni Rómeóval. Amikor meglátta Mercutiót, sértegette, és azzal vádolta, hogy egy húron pendül Rómeóval, egy Montague-val. Mercutióban éppen olyan fiatal és tüzes vér folyt, mint Tybaltban, és eléggé élesen felelt a vádjaira. Benvolio hiába igyekezett csitítani haragjukat, veszekedés kezdődött, amikor Rómeó éppen odavetődött. A vad Tybalt erre Mercutiótól Rómeó felé fordult, és hogy mindenáron megsértse, rongynak nevezte. Rómeó feltétlenül el akarta kerülni a verekedés Tybalttal, mert rokona volt Júliának, aki nagyon

szerette őt, azonkívül az ifjú Montague sohasem avatkozott bele igazán a családi viszályba, mivel természetlőt fogva bölcs és szelíd volt, azonkívül a Capulet név, az ő drága hölgyének neve most már inkább varázsszó volt haragjának szétosztatására, semmint jelszó dühe felizgatására. Így hát megpróbált okos szót váltani Tybalttal, szelíden a „jó Capulet” megszólítással üdvözölte, mintha csak Montague létére titkos örömét lelné e név kiejtésében. Tybalt azonban, aki minden Montague-t úgy gyűlölt, mint a poklot, nem akart az okos szóra hallgatni, hanem kirántotta kardját, Mercutio pedig, aki nem tudta, milyen titkos oka van Rómeónak arra, hogy békét kívánjon Tybalttal, mostani engedékenységet gyáva, becsstelen, hunyász alázatnak tekintette, és megvető szavakkal arra ingerelte Tybaltot, folytassák megkezdett párbajukat. Tybalt és Mercutio addig vívtak, amíg Mercutio halálos sebet kapott, miközben Rómeó és Benvolio hasztalanul igyekeztek elválasztani a küzdő feleket. Amikor Mercutio meghalt, Rómeó nem tudta magát tovább fékezni, hanem visszaadta Tybaltnak a becsmérő „rongy” megszólítást, s addig vívtak, míg Rómeó ledöfte Tybaltot.

Ez a halálos verekedés délidőben történt, Verona kellős közepén, s hírére egy sereg polgár gyűlt a tett színhelyére, köztük az öreg Capulet úr és az öreg Montague úr feleségükkel együtt. Nemsokára megérkezett maga a herceg is, márpedig őt rokoni kötelék fűzte Mercutiohoz, akit Tybalt megölt. Minthogy uralkodásának békéjét már gyakran megzavarta a Montague-k és Capuletek viszálya, eltökélte, hogy a törvény egész erejét érezteti azokkal, akikre rábizonyul, hogy ők kezdték a verekedést. Benvolio szemtanúja volt a párviadalnak, ezért a herceg megparancsolta neki, mondja el, hogyan kezdődött. Benvolio ezt meg is tette, s amennyire tehetette, az igazsághoz tartotta magát anélkül, hogy Rómeónak ártott volna, mert enyhítette és mentegette azt a szerepet, amelyet barátai játszottak a verekedésben. Capuletnét rendkívül leverte rokonának, Tybaltnak pusztulása, nem ismert határt bosszúvágyában, és arra buzdította a herceget, szigorú büntetéssel sújtsa a gyilkost, és ne vegye figyelembe Benvolio elbeszélését, hiszen Benvolio Rómeó barátja, maga is Montague, s ezért részrehajlóan beszél. Ezzel újdonsült veje ellen érvelt, persze nem tudta még, hogy Rómeó a veje, férje Júliának. Másrésről viszont Montague-né védelmezte fia életét, s némi joggal azt bizonygatta, hogy Rómeó nem érdemelt büntetést, amiért Tybalt életét vette, hiszen Tybalt a törvény előtt úgyis eljátszotta az életét azzal, hogy megölte Mercutiót. A herceget nem indította meg a két asszony szenvedélyes kiáltozása, hanem a tények gondos kivizsgálása után meghozta ítéletét, s ez az ítélet Rómeót száműzte Veronából.

Súlyos hír volt ez Júliának, aki csak néhány órája volt felesége, és most ez az ítélet, úgy látszott, örökre elválasztja urától! Amikor megtudta az eseményeket, először haragra gerjedt Rómeó ellen, aki megölte kedves unokabátyját. Szépséges zsarnoknak nevezte, angyalit ördögnek, hollószívű galambnak, farkastermészetű báránynak, kígyónak a virágzó arc mögött, és más ilyen ellentmondó neveket adott neki – mindez azt mutatta, milyen küzdelem folyik lelkében szerelme és haragja között, de végül is a szerelme kerekedett felül, s a bánat könnyei, hogy Rómeó megölte unokabátyját, örömkönnyekké változtak, hiszen életben maradt a férje, akit Tybalt meg akart ölni. Aztán új

könnyeket ontott, a bánat könnyeit Rómeó száműzetése miatt. Száműzetés – ez a szó rettenetesebb volt neki, mint száz Tybalt halála.

Rómeó a párbaj után Lőrinc barát cellájába menekült, ott tudta meg a herceg ítéletét, amely sokkal rettenetesebb volt számára a halálnál is. Úgy érezte, hogy Veronán kívül nincs világ, és nem élet az élet, ha nem láthatja Júliát. A menny az, ahol Júlia élt, minden egyéb csak tisztító tűz, gyötrődés, pokol. A jámbor szerzetes a filozófia vigasztalásával akarta Rómeó bánatát gyógyítani, de ez a kétségbeesett fiatalember hallani sem akart vigasztalásról, hanem mint az őrült tépte haját, és a földön fetrengett, mint ő mondta, azért, hogy mértéket vegyen sírjához.

Ebből az esztelen állapotából kiragadta és némi életet öntött belé drága hölgyének egy üzenete. A barát ekkor felhasználta az alkalmat, hogy megrója őt férfiatlan gyöngeségéért. Tybaltot megölte – most megölné magát és hitvesét is, aki csak benne, Rómeóban él? Azt mondta neki, hogy a büszke

test csak merő viaszbab, ha nincs mögötte férfias keménység. A törvény elnéző volt iránta, mert tette halált érdemel, és ehelyett a herceg szája csak száműzetésre ítélte. Megölte Tybaltot, de Tybalt majd megölte őt: ez is valamiféle szerencse. Júlia él, és – amire alig lehetett reménye – most az ő drága hitvese: ezért igazán boldog lehet. Mindezt az áldást – amiről a barát bizonyította be, hogy áldás – Rómeó fitymálja, mint egy durcás, duzzogó leányzó. Lőrinc barát figyelmeztette, vigyázzon, mert aki így kétségbeesik, az nyomorultul hal meg. S amikor Rómeó megnyugodott kissé, azt tanácsolta neki a barát, menjen el éjszaka Júliához, titokban búcsúzzék el tőle, aztán induljon egyenesen Mantuába, s ott várjon, amíg a barát alkalmat talál arra, hogy házasságát közhírré tegye, s ilyen öröndetes módon békítse ki a két családot. Abban sem kételkedett, hogy a herceget rá lehet bírni, bocsásson meg Rómeónak, aki majd hússzor annyi örömmel tér meg, mint amennyi bánattal elment.

Rómeót meggyőzték a szerzetes bölcs tanácsai, s elbúcsúzott, hogy meglátogassa hölgyét, vele maradjon éjszaka, és hajnalhasadáskor magányosan Mantuába utazzék. A jámbor szerzetes megígérte, hogy Mantuába időnként levelet ír neki, és tudatja vele, hogyan alakulnak odahaza ügyei.

Ezt az éjszakát Rómeó drága feleségénél töltötte, aki titkon beengedte szobájába a gyümölcsöskert felől, ahol Rómeó előző éjszaka kihallgatta Júlia szerelmi vallomását. Ez az éjszaka a zavartalan öröm és elragadtatás éjszakája lett volna, ha örömeit és azt a gyönyörűséget, amit a szerelmesek egymás társaságában találtak, bánattal nem vegyíti a rájuk váró búcsú gondolata és az elmúlt nap végzetes kalandjainak emléke. Úgy érezték, túl gyorsan közeledik a kelletlen hajnal, s amikor Júlia meghalotta a pacsirta reggeli énekét, szerette volna elhíttetni magával, hogy a fülemüle volt, amelyik éjszaka énekel, de hiába, a pacsirta volt az, amelyik megszólalt, s ekkor már rikácsolásnak hallotta a pacsirta hangját, s a nap sugarai keleten bizonyossá tették: ideje már, hogy a szerelmesek elváljanak egymástól.

Rómeó nehéz szívvel búcsúzott el drága feleségétől, megígérte neki, hogy a nap minden órájában ír neki Mantuából, s amikor leereszkedett szobája ablakából, és odalent állt már a földön, Júlia lelkének szomorú sejtelmében úgy látta, mintha már halott volna, mélyen a sír fenekén. Rómeó lelkét is ugyanilyen félelem töltötte be, de most már gyorsan indulnia kellett, mert halált jelentett volna, ha virradat után Verona falain belül találják.

De ez csak kezdete volt e rossz csillagú szerelmespár tragédiájának. Alig néhány napja távozott el Rómeó, az öreg Capulet úr férjhez akarta adni Júliát. Persze álmodni se merte, hogy lánya már férjhez ment, hanem kiválasztott neki egy vőlegényt, Páris grófot, egy vitéz, fiatal, előkelő úriembert, aki nem lett volna Júliához méltatlan kérő, már amennyiben Júlia soha meg nem látta volna Rómeót.

A megrémült Júliát szomorú zavarba ejtette apjának ajánlata. Azzal védekezett, hogy túl fiatal még a házassághoz, hogy Tybalt nemrégien halt meg, s az ő lelke még túl gyöngye ahhoz, hogysem örömteljes ábrázatot ölthetne a férje előtt, meg azzal is, hogy milyen illetlen volna, ha a Capulet család lakodalmat ülne, amikor még alig ért véget a gyászszertartás, szóval minden érvet felhozott a házasság ellen, kivéve egyetlenegy, az igazit, azt, hogy már férjnél van. De Capulet úr süket volt Júlia minden kifogásával szemben, és ellentmondást nem tűrő hangon megparancsolta, hogy

készüljön el mindennel, mert következő csütörtökön férjhez megy Párishoz. Gazdag, fiatal, előkelő férjet talált neki, olyat, akit Verona legbüszkébb lánya is örömmel fogadhat el, így hát nem tűri, hogy kényeskedő szeméremből – mert annak tudta be vonakodását – Júlia akadályokat gördítsen saját jó szerencséje elé.

E szorongatott helyzetben Júlia a nyájas baráthoz fordult, aki minden bajában tanácsadója volt. A barát megkérdezte tőle, el tudja-e magát szánni arra, hogy kétségbeejtően vakmerő gyógyszerhez folyamodjanak. Júlia azt felelte, hogy inkább elevenen sírba száll, mintsem hogy férjhez menjen Párishoz, amikor még él saját drága ura. A szerzetes azt tanácsolta neki, menjen haza, színleljen vidámságot, tegyen úgy, mintha engedne apja kívánságának, s hajlandó lenne férjhez menni Párishoz, másnap éjszaka pedig, azazhogy az esküvőt megelőző éjszaka igya ki annak az üvegcsének a tartalmát, amit most odaad neki. Ennek az lesz a hatása, hogy miután kiitta, negyvenkét óra hosszat hideg és élettelen lesz tőle Júlia, s amikor majd a vőlegény reggel érte jön, halottnak gondolja menyasszonyát. Ekkor majd Júliát – amint ez a városban szokás – nyitott koporsóban viszik eltemetni a családi kriptába. Ha Júlia le tudja vetkőzni a nőies félelmet, és hajlandó kiállni ezt a rettenetes próbát, akkor negyvenkét órával azután, hogy a folyadékot kiitta, egészen bizonyosan felébred, mint egy álomból, de mielőtt még felébred, ő, Lőrinc barát tudatja tervüket Júlia férjével, Rómeó pedig eljön még aznap éjszaka, s feleségét magával viszi Mantuába. A szerelem és a Páriszal kötendő házasság fenyegetése

erőt adott az ifjú Júliának, hogy megkockáztassa ezt az iszonyú kalandot; átvette az üvegcsét a szerzetestől, és megígérte, hogy követi utasításait.

A kolostorból hazafelé menet találkozott a fiatal Páris gróffal, s illedelmes tettetéssel megígérte, hogy a menyasszonya lesz. Öröndetes hír volt ez Capulet úrnak és feleségének. Szinte megifjította az öregurat, és Júlia, aki nemrég felingerelte azzal, hogy visszautasította a grófot, most, hogy engedelmességet fogadott, megint atyjának kedvence lett. Az egész ház csupa készülődés volt a közelgő lakodalomra. Semmi költséget nem kíméltek, hogy olyan ünnepi mulatságot rendezzenek, amilyet Verona még sohasem látott.

Szerdán este Júlia megitta az altatóitalt. Előérzetek gyötörték, hogy a barát talán mérget adott neki, mert így akarta kikerülni a vádat, hogy összeeskette őt Rómeóval. De aztán eszébe jutott, hogy a barátot mindenki szent embernek ismeri. Aztán meg arra gondolt, hogy felébredhet, még mielőtt Rómeó érte jön, és akkor e hely egész iszonya, a halott Capuletek csontjaival teli sírbolt, ahol Tybalt véresen, enyészve fekszik leplében – mindez örületbe kergetheti. Azután visszaemlékezett, hány

történetet hallott a szellemekről, akik ott kísértének azon a helyen, ahol testük nyugszik. De ekkor visszatért szerelme Rómeó iránt, viszolygása Páristól, kétségbeesett eltökéltséggel kiitta az italt, és elvesztette eszméletét.

Amikor kora reggel az ifjú Páris eljött, hogy zenével ébressze fel menyasszonyát, a lányszoba az eleven Júlia helyett egy élettelen test szörnyű látványával fogadta. Páris reményeinek is a halála volt ez! Micsoda zűrzavar keletkezett az egész házban! Szegény Páris siratta menyasszonyát, akit a gyűlöletes halál szakított el s választott el tőle, még mielőtt kézfogót tarthattak. De még siralmasabb volt hallani, hogyan jajgatott az öreg Capulet úr és Capuletné asszony, mert csak ez az egyetlen, szeretett gyermekük volt, akiben örömlüket lelhatték, aki vigasztalhatta őket. A kegyetlen halál elragadta szemük elől éppen akkor, amikor ezek a gondos szülők azt hitték, hogy reményteljes és előnyös házasság teszi majd boldoggá.

Most hát mindaz, amivel az ünnepségre készültek elő, elvesztette korábbi rendeltetését, és a sötét gyászt kellett szolgálnia. A nászslakomából szomorú halotti tor lett, a nászdalok komor gyászénekké változtak, a vidám hangszerek mélabús harangokká, s a virágok, amelyekkel a menyasszony útját kellett volna behinteni, most arra szolgáltak, hogy holttestére szórják őket. Most már nem arra kellett a pap, hogy férjhez adja Júliát, hanem hogy eltemesse; templomba vitték most is, igaz, de nem azért, hogy az élők örömdetes reményét növelje, hanem hogy a halottak iszonyú számát szaporítsa.

A rossz hír mindig gyorsabb szárnyon jár, mint a jó hír, s Rómeó is előbb tudta meg Mantuában Júliája halálának borzasztó történetét, mintsem megérkezett a hírnök, akit Lőrinc barát küldött hozzá azzal az üzenettel, hogy ez csak színlelt temetés, a halálnak csak látszata és tettetése, s drága felesége csak rövid ideig fekszik a sírboltban, ahol Rómeóra vár, aki majd eljön, hogy kiszabadítsa iszonyú lakhelyéből.

Rómeó pedig, éppen mielőtt a hírt hallotta, szokatlanul jókedvű volt, és könnyű szívű. Éjszaka azt álmodta, hogy meghalt – furcsa álom, melyben eszmél a halott –, s felesége eljött, holtan találta őt, de csókjaival olyan életet lehelt ajkára, hogy Rómeó feltámadt, és császár lett belőle. És most, amikor hírnök érkezett Veronából, bizonyosra vette, hogy azokat a jó híreket hozza, amelyeket álma megjövendölt. De amikor nyilvánvaló lett e kecsegtető látomás ellentéte, hogy a valóságban a felesége az, aki meghalt, s ő nem támaszthatja fel semmiféle csókkal, lovakat fogadott, mert elhatározta, hogy még az éjszaka ellátogat Veronába, és megnézi feleségét sírjában.

És minthogy a rossz gondolat gyorsan hatol a kétségbeesett ember agyába, eszébe jutott egy szegény patikus, akinek boltja mellett Mantuában nemrég elhaladt, s kiéhezett, koldusra valló külsejéből, a boltjában piszkos polcokon sorakozó, üres tégelyek siralmas látványából és a végső nyomor egyéb jeleiből ítélve azt mondta akkor – talán volt is olyan előérzete, hogy saját szerencsétlen élete is ilyen kétségbeesett véget érhet:

– Ha valakinek méreg kellene, amelynek árusítását a mantuai törvény halállal sújtja, ez a szegény nyomorult bizony adna neki.

Most eszébe jutottak saját szavai, és felkereste a patikust, aki eleinte színleg szabadkozott, de amikor Rómeó aranyat kínált neki, szegénysége nem tudott ellenállni, hanem eladott neki egy

mérget, melyről azt mondta, hogyha lenyeli, ez a méreg még akkor is gyorsan végez vele, ha hús ember ereje szorult belé.

A méreggel útra kelt Verona felé, hogy megláthassa drága feleségét sírjában, s úgy gondolta, ha betelik azzal a látvánnyal, lenyeli a mérget, és majd Júlia mellé temetik. Éjfélkor ért Veronába, s megtalálta a temetőt, melynek közepén állt a Capuletek ősi sírboltja. Gondoskodott lámpásról, ásóról, feszítővasról, s éppen készült felnyitni a sírboltot, amikor megállította egy hang, mely hitvány Montague-nak nevezte, s felszólította, hagyja abba törvénytelen munkáját. Az ifjú Páris gróf volt az, ő jött el Júlia sírházhoz az éjszakának e szokatlan órájában, hogy sírjon, és virágokat szórjon annak a sírjára, aki menyasszonyának volt szánva. Nem tudta, mi köze Rómeónak a halotthoz, de tudta róla, hogy Montague, tehát – úgy gondolta – esküdt ellensége minden Capuletnek, s azt hitte, azért jött éjszaka, hogy valamilyen aljas gyalázatot kövessen el a holttesteken. Ezért hát haragosan rászólt, hogy álljon el szándékától, s el akarta fogni mint bűnöst, akit Verona törvényei arra ítélték, hogy meghaljon, ha a város falain belül találják. Rómeó kérte Párist, hagyja őt békében, figyelmeztette Tybalt sorsára, aki ott feküdt eltemetve, és óva intette, ne hívja ki haragját, ne tetézzon új bűnt az ő, Rómeó fejére, ne kényszerítse arra, hogy megölje őt. De a gróf megvetéssel utasította vissza figyelmeztetését, s kezét emelt rá mint bűnösre. Rómeó ellenállt, vívni kezdett, Páris elesett.

Rómeó a lámpás fényénél meglátta, ki az, akit megölt, hogy Páris az, aki – mint ezt Mantuából jövet megtudta – feleségül akarta venni Júliát. Megfogta a halott kezét, annak a kezét, aki társa volt a balsorsban, s azt mondta, eltemeti őt egy dicső sírba. Júlia sírját értette, melyet most már felnyitott: ott feküdt felesége, aki fölött a halálnak nem volt annyi hatalma, hogy páratlan szépségének csak egyetlen vonását is megváltoztassa; mintha beleszeretett volna a halál, s ez az ösztövé, utálatos rém ott a sötétben tartaná mint kedvesét. Júlia ugyanis most is éppen olyan üdén és virágzóan feküdt ott, mint ahogy elaludt, amikor megitta azt a kábító italt. Mellette feküdt Tybalt véres leplében, s amikor Rómeó meglátta, bocsánatot kért élettelen testétől, Júlia kedvéért unokabátyjának nevezte, s azt mondta, megteszi neki azt a szívességet, hogy megöli ellenségét.

Rómeó ekkor egy utolsó csókkal elbúcsúzott feleségétől, s lerázta fáradt testéről rossz csillagzata terhét, lenyelte azt a mérget, amelyet a patikus eladott neki. Ennek a méregnek hatása végzetes és valódi volt, nem olyan, mint azé az altatóitalé, amelyet Júlia ivott meg, s melynek hatása most kezdett elmúlni: Júlia közel volt az ébredéshez, amikor ajka panaszra nyílt, hogy Rómeó nem jött el idejében, vagyis inkább túlságosan hamar jött.

Most érkezett el az óra, amikor a szerzetes ígérete szerint fel kellett ébrednie. A szerzetes pedig megtudta, hogy Mantuába küldött levele sohasem jutott el Rómeóhoz, mert küldöncét valamilyen szerencsétlen véletlen folytán feltartóztatták, ezért hát maga jött el csákánnyal és lámpással, hogy a

lányt kiszabadítsa börtönéből. De mennyire meglepődött, amikor látta, hogy már ég egy lámpás a Capuletek síremlékében, meglátta a síremlék mellett a kardokat és a vért és az élettelenül heverő Rómeót és Párist.

Mielőtt még kitalálhatta vagy elképzelhette volna, hogyan történhetek ezek a végzetes események, Júlia felébredt kábulatából, meglátta maga mellett a barátot, eszébe jutott, hol fekszik, s hogyan került ide. Rómeót kereste, de a szerzetes zajt hallott, s arra kérte Júliát, jöjjön ki a halálnak és a természetellenes álomnak e lakhelyéről, mert náluk nagyobb erő tört rájuk, és hiúsította meg terveiket. A barát megijedt a közelgő lépések zajától, s elmenekült. Júlia pedig meglátta, hogy hű szerelmesének keze egy üveget szorít, megsejtette, hogy mérge okozta halálát, s kiitta volna, ha maradt volna valami az üvegben. Rómeónak még meleg ajkát csókolgatta, hátha még maradt rajta mérge, azután, amikor közelebből hallatszott az emberi léptek zaja, gyorsan kirántotta elrejtett törét, magába dőfte, és meghalt hűséges Rómeója mellett.

Addigra már odaért az őrség is. Páris gróf apródja tanúja volt a párbajnak ura és Rómeó között, és felriasztotta a várost. A hír elterjedt a polgárok között, akik megzavarodottan szaladgáltak föl-alá Verona utcáin, s hol Páris, hol Rómeó, hol Júlia nevét kiáltozták, mert a hír csak zavarosan jutott el hozzájuk. Végül is a láрма felkeltette ágyából Montague urat, Capulet urat és a herceget is, aki megtudakolta a zűrzavar okát. Az egyik őrfogta a szerzetest, amint éppen kilépett a temetőből, és gyanút keltően reszketett, sóhajtozott, könnyezett. Nagy sokaság gyűlt össze a Capuletek síremlékénél, és a herceg felszólította a barátot, mondja el, mit tud e különös és szerencsétlen eseményekről.

Ekkor az öreg Montague és Capulet jelenlétében a barát híven előadta gyermekeik végzetes szerelmének történetét, azt is, hogyan mozdította elő házasságukat abban a reményben, hogy ez az egyesülés véget vet családjaik régi viszályának, hogyan lett Rómeó, aki ott holtan fekszik, férje Júliának, és Júlia, aki ott holtan fekszik, Rómeó hűséges hitvese; hogy mielőtt jó alkalmat talált házasságuk közhírré tételére, más férjet találtak Júliának, az pedig, hogy elkerülje egy második házasság bűnét, az ő tanácsára itta meg az altatószert, mire mindenki halottnak hitte Júliát, maga pedig közben írt Rómeónak, jöjjön el, és vigye el Júliát, majd ha szűnik a kábítószer hatása; azt is elmondta, hogy szerencsétlen véletlen folytán a levél vivője nem érte el Rómeót. Ennél tovább a barát nem követhette a történetet, nem is tudott róla többet, csak annyit, hogy amikor maga jött el a sírhoz, hogy Júliát kiszabadítsa a halál lakhelyéről, ott találta holtan Páris grófot és Rómeót.

Ami hátravolt a történetből, azt kiegészítette az apród elbeszélése – ő ugyanis látta Páris és Rómeó párbaját –, s a szolga, akit Rómeó magával hozott Veronába, s akire ez a hű szerelmes rábízott egy levelet, hogy adja át atyjának, ha ő meghal. E levélben igazolta a barát szavait, megvallotta házasságát Júliával, bocsánatot kért szüleitől, elmondta, hogy mérget vett a szegény patikustól, s azért megy a sírboltba, hogy meghaljon, és Júlia mellett feküdjék. Mindezek a körülmények egybevágtak, és tisztázták a barátot mindattól a vádtól, ami e bonyolult gyilkosságok ügyében érhetne, azonkívül, hogy mindez az ő jó szándékú, de túlságosan mesterkéltné és kényes cselszövésének következménye volt.

A herceg ezután az öregurakhoz fordult, Montague-hoz és Capulethez, szemükre vetette heves és értelmetlen ellenségeskedésüket, s megmutatta nekik, hogyan ostromozta az ég e vétkeiket, s hogy éppen gyerekeik szerelmében büntette meg természetellenes gyűlöletüket. És ezek a régi vetélytársak most már nem voltak egymás ellenségei, hanem megegyeztek abban, hogy hosszú viszályukat eltemetik gyerekeik sírjába. Capulet úr arra kérte Montague urat, nyújtson neki kezet, fivérének nevezte, így ismerte el, hogy családjuk egyesült az ifjú Montague és az ifjú Capulet házasságával; s azt mondta, lánya özvegydíjául csak Montague úr kezét kéri a kiengesztelődés jeléül, de Montague úr azt mondta, ő többet is ad neki: szobrot emel Júliának színaranyból, és mindaddig, míg Verona áll, senkinek a képmása ne legyen gazdagabb, művészebb, mint a hű, a tiszta Júlia szobra. Viszonzásul Capulet úr is azt mondta, ő is szobrot emeltet Rómeónak. Így hát ezek a szegény öregurak túl későn igyekeztek egymást felülmúlni figyelmességben és a szeretet megnyilvánulásaiban; de az elmúlt időkben olyan halálos volt haragjuk és ellenségeskedésük, hogy csak gyermekeiknek, viszályuk és haragjuk szegény áldozatainak szörnyűségei veszte tudta kitépni e nemes családok gyűlöletének és féltékenykedésének gyökereit.

Hamlet, dán királyfi

Gertrud, dán királynő Hamlet király hirtelen halálával özvegyé lett, de két hónap sem telt bele, férjhez ment a király öccséhez, Claudiushoz. Ezt abban az időben mindenki furcsa tapintatlanságra, érzéketlenségre vagy még rosszabbra magyarázta. Ennek a Claudiusnak testi-lelki tulajdonságai semmiképpen sem hasonlítottak a királynő elhunyt férjére, külső megjelenése éppen olyan hitvány volt, mint amilyen alantas és nemtelen a természete, és sok lélekben elkerülhetetlenül feltámadt a gyanú, hogy Claudius titkon eltette láb alól bátyját, az elhunyt királyt, azzal a szándékkal, hogy feleségül veszi a király özvegyét, s Dánia trónjára lép, kizárva az örökösödésből az ifjú Hamletet, az eltemetett király fiát, a trón jogos örökösét.

De a királynő e meggondolatlan lépése senkire sem hatott annyira, mint éppen a királyfira, aki szinte imádásig szerette és tisztelte halott atyjának emlékét, s mert becsületérzése kényes volt, s maga is kitűnt az illendőség gyakorlásában, nagyon szívére vette anyjának, Gertrudnak e méltatlan viselkedését, annyira, hogy az apja halálán érzett bánat s a szégyenkezés anyja házassága miatt mélységes mélabúval felhőzte be ezt az ifjú herceget, s egész jókedve és tetszetős külseje veszendőbe

ment. Már nem talált gyönyörűséget úgy, mint azelőtt, a könyvekben, s már nem űzte az ifjúságához illő fejedelmi gyakorlatokat és játékokat. Megunta a világot, gyomlálatlan kertnek látta, ahol elfojtottak minden nemes virágot, és csak gyom és gaz tenyész. Nem az nehezedett lelkére, hogy megfosztották a tróntól, jogos örökétől, bár ezt is keserű sebnek, fájdalmas méltatlanságnak érezhette egy fiatal és nagyra törő királyfi, de még sokkal inkább az keserítette el, az emésztette föl minden jókedvét, hogy anyja úgy el tudta felejteni apjának emlékét. És még hozzá milyen apát! Azt, aki a királynőnek olyan szerető és gyöngéd férje volt; és a királynő is mindig úgy viselkedett, mintha szerető, engedelmes hitvese lenne férjének, úgy csüngött rajta, mintha szerelme is egyre növekedett volna; és most, két hónap múlva, sőt az ifjú Hamlet úgy érezte, még két hónap sem telt bele, máris újra férjhez megy Hamlet nagybátyjához, saját drága urának öccséhez, márpedig ez önmagában is rendkívül illetlen, törvénytelen házasság a közeli rokonság miatt, de még inkább azzá teszi a gonosz hamarság, amivel megkötötték, és az is, hogy milyen nemtelen jellemű férfit választott trónjára és ágyába. Tíz királyság elvesztése sem rontotta volna meg ennyire ennek a becsületes, fiatal hercegnek a kedvét, az sem borította volna ilyen ködbe a lelkét.

Anyja, Gertrud és a király hiába igyekeztek szórakoztatni őt: Hamlet még mindig talpig feketében jelent meg az udvarnál, úgy gyászolta a királynak, apjának halálát, és a gyászt sohasem vetette le, még anyja kedvéért sem a királynő esküvője napján; arra sem lehetett rábírní, hogy részt vegyen ennek az – mint ő érezte – áldatlan napnak ünnepségein vagy mulatságain.

Legjobban az zavarta meg, hogy nem tudta, hogyan történt apja halála. Claudius úgy adta elő, hogy egy kígyó marta meg a királyt, de a fiatal Hamletben az az alapos gyanú támadt, hogy maga Claudius volt az a kígyó, egyszerűbben szólva, hogy Claudius meggyilkolta Hamlet királyt koronájáért, s a kígyó, aki megmarta a királyfi apját, most a trónon ül.

Mennyire jogos ez a feltevése, mit kell gondolnia anyjáról, mennyire volt beavatva anyja e gyilkosságba, vajon tudtával és beleegyezésével vagy anélkül történt – állandóan ezek a kételyek gyötörték és kavarták fel a királyfit. Az ifjú Hamlet fülébe eljutott az a szóbeszéd, hogy az őt álló katonák a palota előtt, a téren, éjfélkor egymás után két-három éjszakán jelenést láttak, amely megszólalásig hasonlított a halott királyhoz, Hamlet apjához. Ez a látomás minden alkalommal tetőtől talpig ugyanolyan fegyverzetbe volt öltözve, mint amilyet tudvalevőleg a halott király viselt. Akik látták a jelenést – köztük volt Hamlet legjobb barátja, Horatio is –, beszámolójukban egyetértettek a kísértet megjelenésének idejében és módjában: pontosan akkor tűnt föl, amikor az óra tizenkettőt ütött, halovány volt, arcán inkább bánat, mint harag látszott, szakálla szürkés, olyan ezüstderes, amilyennek életében látták; ha megszólították, nem felelt, egy ízben azonban, mintha már fejét emelte s úgy tett volna, mint aki szólni készül, de abban a pillanatban a kakas hajnalt kukorékkolt, ennek hallatára a jelenés elhanyaglott, és nagy hirtelen eltűnt szemük elől.

Az ifjú királyfit különös ámulatba ejtette elbeszélésük, amely túlságosan is határozott és egybehangzó volt ahhoz, hogysem kételkedhetett volna benne. Arra a következtetésre jutott, hogy a katonák csakugyan apjának szellemét látták, ezért elhatározta, hogy ezen az éjszakán ő is együtt őrködik a katonákkal, így talán ő is megláthatja a jelenést. Magában ugyanis úgy okoskodott, hogy

az ilyen kísértet nem jön semmiért, hanem nyilván van valamilyen közölnivalója, és ha eddig néma maradt is, *neki* majd beszélni fog. S türelmetlenül várta, hogy az éjszaka leszálljon.

Amikor megjött az éj, Horatióval és Marcellusszal, az őrség egyik tisztjével együtt állt azon a térségen, ahol a jelenés végig szokott haladni. Az éjszaka hideg volt, a levegő szokatlanul csípős és éles, így hát Hamlet, Horatio és társuk beszélgetni kezdett az éjszakai hidegről, de ezt a beszélgetést hirtelen félbeszakította Horatio: jelentette, hogy közeledik a kísértet.

Apja szellemének láttán Hamletet hirtelen megdöbbenés és félelem fogta el. Először az irgalom angyalaihoz és az égi szolgálkhoz fordult, hogy őrizték meg őt, mert nem tudta, üdvözült lénnel vagy kárhozott manóval van-e dolga, vajon gonosz vagy kegyes céllal jött-e. De azután lassanként bátorságra kapott, s apja – mert annak látta – olyan fájdalmasan tekintett rá, mintha beszélgetni szeretne vele, s mindenképpen annyira hasonlított ahhoz, aki életében volt, hogy Hamlet nem állhatta meg, hogy meg ne szólítsa. A nevén nevezte, Hamletnek, királynak, atyjának szólította, s könyörgött neki, mondja meg, miért hagyta oda a sírt, melybe csöndesen betették, hogy újra ellátogasson a földre s a hold fakó fényére. Arra kérte, tudassa velük, mit tehetnének, hogy békét szerezzenek szellemének.

A szellem pedig intett Hamletnek, hogy jöjjön vele valamilyen távolabbi helyre, ahol egyedül lehetnek. Horatio és Marcellus le akarták beszélni az ifjú királyfit arról, hogy kövesse a szellemet, mert féltek, valamilyen gonosz lélek lehet, aki a közeli tengerbe csalná, vagy egy borzadályos sziklacsúcsra, s ott más, iszonytatóbb alakra válva esztől foszthatná meg a királyfit. De tanácsaik, kéréseik nem másították meg Hamlet eltökéltségét, hiszen Hamlet sokkal kevésbé törődött életével, mintsem attól félt volna, hogy elveszti. Ami pedig a lelkét illeti – azt mondta –, abban mi kárt tehet

a kísértet, hiszen ez a lélek éppolyan halhatatlan lény, mint maga a szellem. S Hamlet egy oroszlán erejét érezte magában, kiszakította magát barátai közül, pedig azok mindent megtettek, hogy visszatartsák, aztán követte a szellemet, bárhova vezesse is.

Amikor egyedül maradtak, a kísértet végre megszólalt, s elmondta, hogy ő apjának szelleme, Hamlet királyé, akit kegyetlenül meggyilkoltak, azt is elmondta, hogyan: saját fivére, Claudius, Hamlet nagybátyja ölte meg, amint ezt Hamlet már úgyis gyanította, abban a reményben, hogy így utódja lehet ágyában is és a trónon is. Kertjében aludt – ez volt szokása minden délután –, amikor áruló fivére odalopódzott hozzá, s mérges csalmatok* levét öntötte fülébe, s ez a szer, mint a kéneső, olyan gyorsan fut át a testben minden ösvényt és kaput, összerántja hirtelen az ép vért, s undok ótvarral kérgezi a bőrt. Így hát fivérének keze álmában rabolta el koronáját, királynőjét és életét. Könyörgött Hamletnek, hogy ha valaha is szerette édesapját, bosszulja meg rút, erőszakos halálát. S a szellem elpanaszolta fiának, hogy anyja erénye így eltántorodhatott, és hűtlen lett első férjének hites szerelméhez, hozzámert férje gyilkosához. De azért óvta Hamletet, hogy bárhogyan lát a bosszú művéhez gonosz nagybátyja ellen, ne törjön anyja személyére, hanem bízsa őt az égre s a lelkiismeret szűrásaira és töviseire. És Hamlet megígérte, hogy mindenben követi a szellem utasításait, aztán a szellem elenyészett.

Amikor Hamlet egyedül maradt, ünnepélyesen megfogadta, hogy mindazt, ami emlékezetében él, mindazt, amit valaha is tanult könyvből vagy tapasztalásból, tüstént elfelejti, és semmi sem marad meg agyában, csak annak emléke, amit a szellem elmondott neki, és az, amit teendőül a lelkére kötött. Ennek a beszélgetésnek részleteit Hamlet senkinek sem mondta el, csak kedves barátjának, Horatiónak, s neki is, Marcellusnak is megparancsolta, hogy tartsák szigorúan titokban mindazt, amit ezen az éjszakán láttak.

Hamlet már ezelőtt is gyöngé volt és csüggedt, az a rémület pedig, amelyet a szellem látványa okozott érzékeiben, majdhogy megtébolýította, majdnem elvette ép eszét. S mert attól félt, hogy ennek a rémületnek a hatása tovább is meglátszhat rajta, s ennek az lesz a következménye, hogy majd megfigyelik őt, nagybátyja pedig résen lesz majd vele szemben, ha azt gyanítja, hogy Hamlet bármit is forral ellene, vagy pedig többet tud atyja haláláról, mint amennyit bevall – arra a különös elhatározásra jutott, hogy ettől kezdve úgy tesz, mintha valóban, komolyan őrült volna. Azt gondolta ugyanis, kevésbé ad okot a gyanúra, ha nagybátyja azt tartja róla, hogy képtelen bármiféle komoly tervezésre, arra is gondolt, hogy lelkének zavarát leginkább a színlelt eszelősség álarcával rejtheti és leplezheti el.

Ettől az időtől kezdve Hamlet bizonyos vadságot, furcsaságot játszott meg külsejében, beszédjében, viselkedésében, s olyan kiválóan alakította az őrültet, hogy becsapta vele a királyt is, a királynőt is, akik apja halála fölött érzett bánatát nem tartották elegendő oknak ekkora csüggedésre, hiszen nem tudtak a kísértet megjelenéséről, s ezért arra következtettek, hogy betegsége szerelemből fakad, és azt hitték, meg is találták szerelme tárgyát.

Mielőtt ugyanis Hamletet elfogta az a mélabú, amelyről beszéltünk, szívből szeretett egy Ophelia nevű szép lányt, Poloniusnak, a király legfőbb államtanácsosának lányát. Leveleket és gyűrűket

* Más néven beléndek, mérges növény

küldött neki, sokszor bevallotta szerelmét, és tisztességes módon elhalmozta gyöngéd sürgetéseivel, Ophelia pedig elhitte Hamlet esküit és vallomásait. De amikor Hamleten erőt vett a mélabú, elhanyagolta Opheliát, attól kezdve pedig, hogy megfogamzott benne a tettetett téboly terve, azt színlelte, hogy szeretetlenül, sőt durván bánik Opheliával. De Ophelia olyan jó lélek volt, hogy nem vetette Hamlet szemére hűtlenségét, inkább elhitette magával, hogy csak lelki betegsége, nem pedig valamilyen eltökélt szívtelenség az oka, hogy Hamlet nem törődik vele annyira, mint azelőtt; s amikor látta, hogy Hamlet egykor szellemének és dicső eszének tehetségeit hogyan bomlasztotta szét a ránehezdő mélységes mélabú, lelkét a szelíd harangokhoz hasonlította, melyek önmaguktól képesek a legédesebb zenére, de ha durván bánnak velük, vagy félreverik őket, repedt, kellemetlen hangot adnak.

Az a véres feladat, amely Hamletre várt, hogy megbosszulja apja halálát a gyilkoson, nemigen illett az udvarlás játékos állapotához, nem is tűrte el olyan léha szenvedélynek a társaságát, amilyennek Hamlet most a szerelmet látta; de azért nem gátolhatta meg, hogy ne merüljenek fel benne néha gyöngéd gondolatok Opheliáról, s egy ilyen pillanatban, amikor úgy érezte, hogy esztelenül érdesen bánt ezzel a kedves hölgygel, levelet írt neki, telve a szenvedély vad kitöréseivel, olyan túlzó kifejezésekkel, amelyek megfeleltek állítólagos örületének, hozzá a vonzalom néhány gyöngéd jelével is, s ezek bebizonyították ennek a nagyra becsült hölgynek, hogy Hamlet szíve mélyén még mindig nagy szerelem él iránta. Azt mondta ebben Opheliának, kételkedhet abban, hogy a nap forgandó, hogy a csillagok tüze ragyog, hogy a való igazat mond-e, de abban sohase kételkedjék, hogy Hamlet hű hozzá. Ilyen és még különösebb mondatokat írt a levélben. Ophelia ezt a levelet kötelességtudóan megmutatta apjának, de az öregúr úgy gondolta, köteles közölni e levél tartalmát a királlyal és a királynővel, akik ettől kezdve azt hitték, hogy Hamlet örületének igazi oka a szerelem. S a királynő azt óhajtotta, bár Ophelia szépsége volna Hamlet lelki zavarának boldog oka, mert azt remélte, hogy Ophelia erénye jó útra viheti Hamletet, mindkettőjük becsületére.

Hamlet betegsége azonban mélyebben gyökerezett, mint ahogy a királynő sejtette, mélyebben, hogysen ilyen módon meg lehetett volna gyógyítani. Apja szelleme, melyet látott, még mindig ott kísértett emlékezetében, s a megszentelt parancs, hogy bosszút álljon apja gyilkosán, nem hagyta nyugodni mindaddig, amíg végre nem hajtja. Minden óra halogatást bűnnek érzett, az apai parancs megsértésének. De nem volt könnyű feladat megölni a királyt, akit állandóan őrei vettek körül. És ha ez magában könnyű lett volna is, a királynőnek, Hamlet anyjának jelenléte – mert általában véve mindig a király mellett tartózkodott – korlátja volt Hamlet szándékának, és ezen a korláton nem tudott áttörni. Emellett már az a körülmény is, hogy a bitorló férje volt Hamlet anyjának, valamelyes lelkifurdalással töltötte el, és egyre kicsorbította Hamlet szándékának életét. Már a pusztá tény, hogy egy embertársát megöli, önmagában véve rettenetes és utálatos volt olyan természettől gyengéd léleknek, amilyen Hamlet volt. Még mélabúja és lelkének csüggedése is, amelybe olyan sokáig elmerült, még az is határozatlanságot idézett benne elő, szándékának ingadozását, és mindez visszatartotta attól, hogy a végső lépéshez folyamodjék. Sőt mi több, akármennyire nem akarta, kételyek támadtak lelkében, vajon a szellem, amit látott, valóban apja volt-e, nem pedig az ördög,

mert mondják, az ördögnek hatalmában áll, hogy olyan alakot öltön, amilyen neki tetszik, s magára vehette apjának külsejét is, csak azért, hogy kihasználja az ő gyöngeségét és mélabúját, s olyan kétségbeesett tettbe hajszolja, amilyen a gyilkosság. S elhatározta, hogy nagyobb bizonyosságot akar, mint egy látomást vagy jelenést, amely káprázat is lehet.

Miközben lelke ilyen határozatlan volt, színészek érkeztek az udvarhoz, akiknek előadásaiban Hamletnek azelőtt nagy öröme telt, különösen ha egyikük egy tragikus szerepet játszott, melyben leírta az öreg Priamusnak, Trója királyának halálát és feleségének, Hecubának fájdalmát. Hamlet üdvözölte régi barátait, a színészeket, visszaemlékezett, hogy ez a szavalat mennyire tetszett neki, s arra kérte a színészt, mondja el újra. A színész olyan elevenen adta elő a szerepet, olyan élénken leírta a megtört, vén király kegyetlen legyilkolását, népének pusztulását, városának égését, az öreg királynő tébolyult fájdalmát, amint mezítláb rohan föl-alá a palotában egy szegényes ronggyal a fején, ahol azelőtt korona ült, csípőjén, melyet azelőtt királyi palást fedett, most semmi más, csak egy sebtében felragadott lepel, hogy nemcsak azok fakadtak könnyekre, akik ott álltak, s azt hitték, a valóság egy jelenete folyik le előttük, olyan élettelses volt az előadás, hanem maga a színész is tört hangon és szemében valódi könnyekkel szavalt.

E jelenet hatására Hamlet elgondolta, hogy ha e színész csak költeményben, álomindulatban úgy hozzátöri lelkét egy eszmeképhez, hogy megsirat valakit, akit sohasem látott, Hecubát, aki már sok száz évvel ezelőtt meghalt, micsoda tompaság tőle, akinek valóságos oka és ösztönzése van a szenvedélyre, hiszen meggyilkolták valódi királyát és édesapját, és mindez mégis oly kevésbé indította meg, hogy bosszúja mindeddig, úgy látszik, aludt a tunya, sáros feledésben. És miközben színészeken és szerepeken tűnődött, s azon, milyen erős hatása lehet a nézőre egy jó színdarabnak, ha élethíven adják elő, eszébe jutott egy gyilkosnak az esete, aki a színpadon látott egy gyilkosságot, s annyira hatott rá a jelenet ereje és a körülmények hasonlósága, hogy ott helyben bevallotta elkövetett bűnét. Elhatározta hát, hogy ezek a színészek játsszanak el nagybátyja előtt valamilyen, apja meggyilkolásához hasonló esetet, ő pedig majd közről figyeli, hogyan hat a királyra a darab, s tekintetéből több bizonyossággal megállapíthatja, vajon ő-e a gyilkos vagy sem. Ezért meghagyta a színészeknek, hogy ilyen darabot hozzanak színre, s az előadásra meghívta a királyt és a királynőt.

A színdarab története egy gyilkosság volt, amelyet Bécsben követtek el egy hercegen. A herceg neve Gonzago volt, felesége Baptista. A darab bemutatta, hogyan mérgezte meg Lucianus, a herceg közeli rokona a herceget kertjében a birtokáért, és hogyan nyerte el a gyilkos rövid idő múlva Gonzago feleségének szerelmét. Az előadáson jelen volt a király is, aki nem tudta, milyen történeteket neki, vele volt a királynő is és az egész udvar: Hamlet figyelmesen ült mellette, hogy megfigyelje tekintetét. E darab beszélgetéssel kezdődött Gonzago és felesége között, ebben a hölgy sokszor fogadott szerelmet, azt sokszor megfogadta, hogy soha nem megy még egyszer férjhez, ha túléli Gonzagót. Azt mondta, legyen átkozott, ha valaha is férjhez megy újra, s hozzátette, hogy ezt egy asszony sem teszi, csak azok a gonosz nők, akik megölik első férjüket. Hamlet megfigyelte, hogy nagybátyja, a király színt vált-e mondatok után, mely neki is, feleségének is olyan keserű, mint az

űröm. De amikor Lucianus a cselekménynek megfelelően színre lépett, hogy megmérgezze az alvó Gonzagót kertjében, ez annyira hasonlított ahhoz a gonosz tethez, amelyet Claudius követett el az elhunyt királlyal, s annyira hatott a bitorló lelkiismeretére, hogy képtelen volt nyugodtan ülni kívánni a darab végét, hanem hirtelen lámpást kért a szobájába, betegséget színlelt vagy talán érzett is, és váratlanul otthagyta a színházat. Miután a király eltávozott, az előadást abbahagyták.

Most már Hamlet eleget látott, s megnyugodott, hogy amit a szellem mondott, nem képzelődés, hanem igazság, és hirtelen rátörő jókedvében, amely meg szokta lepni az embert, ha egyszerre megoldódott valamilyen nagy kételye vagy aggodalma, megesküdött Horatióknak, hogy most már tízezer forintot merne tenni a szellem szavára. De mielőtt elhatározhatta, milyen módot válasszon a bosszúállásra most, amikor már megbizonyosodott róla, hogy nagybátyja ölte meg apját – anyja, a királynő elhívatta szobájába bizalmas beszélgetésre.

A királynő a király kívánságára hívta Hamletet: közölnie kellett fiával, hogy legutóbbi viselkedése mindkettőjüket sértette. A király szeretett volna tudni mindenről, ami e megbeszélés közben történik, s mert úgy gondolta, hogy az anya részrehajló beszámolója esetleg elhallgat valamit Hamlet szavaiból, amit pedig a királynak fontos volna tudnia – Polonius, az öreg tanácsos úr parancsot kapott, rejtőzzék el a királynő szobájának kárpitja mögött, és észrevétlenül hallgassa ki, mi történik. Ez a cselszövés nagyon is megfelelt Polonius természetének, mert ez az öregúr kacskaringós politikai elvek és államügyek között nőtt fel, és akkor érezte jól magát, ha közvetett és ravasz módon szerzett tudomást a dolgokról.

Hamlet belépett anyja szobájába, ez pedig azonnal és egyenesen korholni kezdte tetteiért és

viselkedéséért, s azt mondta neki, hogy nagyon megsértette atyját, érve ezen a királyt, Hamlet nagybátyját, akit azért mondott most atyjának, minthogy ő maga férjhez ment hozzá. Hamlet elszomorodott és felháborodott azon, hogy anyja ilyen drága és tisztelt nevet, amilyennek ő az atya nevét érezte, egy nyomorult ruház, aki nem más, mint az ő igazi apjának gyilkosa. Ezért hát kissé élesen így felelt:

– Anyám, nagyon megsértetted atyámat.

A királynő azt mondta, hogy ez léha válasz.

– Csak olyan, amelyet a kérdés megérdemelt – felelt Hamlet.

A királynő erre azt kérdezte tőle, elfelejtette-e, kivel beszél.

– Jaj – felelte Hamlet –, bár el tudnám felejteni! Ön a királyné, férje öccsének felesége, de... bár ne volna az... anyám is ön!

– Akkor hát – mondta a királynő –, ha ilyen tiszteletlen vagy hozzám, küldöm azt, aki bír veled – és elindult, hogy beküldje Hamlethez a királyt vagy Poloniust.

De Hamlet most, hogy négy szemközt maradhatott anyjával, nem akarta elengedni mindaddig, amíg ki nem próbálja, hátha szavai ráébresztik arra, milyen bűnös életet él. Megfogta hát anyja csuklóját, megszorította és leültette. A királynő megijedt Hamlet komolyságától, és mert attól félt, hogy eszelősségében még valami kárt tesz benne, fölkiáltott, mire a kárpit mögül megszólalt egy hang:

– Hó! Segítség! Hej! Segítség!

Hamlet meghallotta, azt gondolta, maga a király van ott elrejtőzve, kirántotta kardját, odadöfött, ahonnan a hang hallatszott, mintha egy arra futó patkányt döfött volna le. A hang elnémult, s Hamlet tudta, hogy aki ott volt, meghalt. De amikor előhúzta a holttestet, látta, hogy nem a király az, hanem Polonius, a túlbuzgó öreg tanácsos úr, aki mint egy kém húzódott meg a kárpit mögött.

– Ó – kiáltott fel a királynő –, milyen hebehurgya, véres munka ez!

– Véres biz ez – felelte Hamlet –, s majd oly gonosz, anyám, mint megölni egy királyt és öccsével élni.

Hamlet már túl sokat mondott ahhoz, hogy abbahagyja a beszélgetést. Éppen most volt abban a kedvében, hogy őszintén beszéljen anyjával, ezért hát folytatta, amit elkezdett. És ha igaz is, hogy gyerekeknek gyöngéden kell nézniök szülei hibáit – ha nagy bűnről van szó, a fiú megteheti, hogy még saját anyjával is kissé nyersen beszél, ha jó szándékkal alkalmazza ezt a nyersséget, azért, hogy anyját eltiltsa a rossz útról, nem pedig csupán azért, hogy megpirongassa.

Most hát ez a tiszta lelkű királyfi megható szavakkal tárta anyja elé bűnének egész szörnyűségét, azt, hogy úgy elfelejtette a halott királyt, Hamlet apját, és ilyen rövid idő alatt férjhez ment ura fivéréhez, akiről az a hír járta, hogy ura gyilkosa. Azt mondta anyjának, hogy olyan eskük után, amilyenekkel ő fogadkozott első urának, az ilyen tett elegendő ahhoz, hogy gyanússá tegyen minden női esküvést, képmutatásnak tartsanak minden erényt, a nászfogadás annyit érjen, mint kockajátászók hazug esküi, a vallás pedig ne legyen egyéb gúnyolódásnál és pusztá szóáradatnál. Azt mondta, anyja olyasmit követett el, amitől az ég arca lángol, s a szilárd föld belébetegszik. Két képet mutatott neki, az egyik az elhunyt királynak, a királynő első urának arcképe volt, a másik a mostani királyt, második férjét ábrázolta, s azt mondta neki, lássa meg köztük a különbséget: mennyi fenség atyja homlokán, tekintete, mint egy istené, a haj Apollóé, a homlok Jupiteré, a szem Marsé, az állás Merkuré,* amint éppen leszáll egy égcsókoló tetőre! Ez volt a férje, mondta Hamlet az anyjának. Aztán megmutatta, kit kapott a helyébe: olyan, mint az üszögös kalász, mely elrohasztotta ép testvérét.

A királynő pedig fájdalmas szégyenkezéssel így szólt:

– Lelkem mélyébe fordítod szememet, hol több olyan folt árnya látszik, amely soha ki nem megy onnan.

És Hamlet megkérdezte anyjától, hogyan is élhet tovább ezzel az emberrel, hogyan is lehet a felesége annak, aki meggyilkolta első urát, és úgy jutott a koronához, mint egy tolvaj... de éppen e szavak közben belépett a szobába apjának szelleme, úgy, amilyen életében volt, és amint legutóbb megjelent neki, Hamlet pedig megrémült, és megkérdezte tőle, mit kíván. A szellem azt felelte, azért jött, hogy emlékeztesse megígért bosszújára, amelyről Hamlet, úgy látszik, megfeledkezett; arra is kérte, szóljon anyjához, különben megöli őt a bánat és az ijedtség. Aztán eltűnt a szellem, és nem is látta más, csak Hamlet, aki hiába mutatott oda, ahol a szellem állt, hiába igyekezett leírni külsejét, anyja mégsem látta meg, hanem egész idő alatt rémülten hallotta, hogy fia látszólag a semmivel beszél. A királynő ezt fia megbomlott lelkével magyarázta. Hamlet azonban arra kérte, ne áltassa bűnös lelkét azzal, hogy csak fiának örülete, nem pedig saját vétkei idézték vissza apja szellemét a

* Az antik hitregék istenei

földre, s felszólította anyját, nézze csak meg, milyen szabályos az érverése, nem olyan, mint egy őrülté. És könnyekkel szemében kérte anyját, gyónjon meg istenének, bánja meg a múltat, s a jövőben kerülje a király társaságát, ne éljen vele. Azt is mondta, hogy ha a királynő megint anyja lesz neki, ami csak úgy lehet, ha tiszteli apja emlékét, akkor majd ő is anyai áldását kéri. A királynő megígérte, hogy megfogadja fia kívánságát, s ezzel beszélgetésük véget ért.

Most aztán Hamletnek arra is jutott ideje, hogy eltűnjön: ki is az, akit szerencsétlen elhamarkodottságában megölt, s amikor meglátta, hogy Polonius az, a szívből szeretett Opheliának apja, félrevonszolta a holttestet, és mivel lelke egy kissé megnyugodott már, megsiratta azt, amit elkövetett.

Polonius szerencsétlen halála ürügyet adott a királynak, hogy Hamletet eltávolítsa az országból. Szívesen eltétette volna láb alól, mert tudta, milyen veszedelmes lehet, ha életben marad, de félt a néptől, amely szerette Hamletet, és a királynőtől is, aki, bármilyen vétkes volt is egyébként, imádattal csüngött fián, a királyfin. Így hát ez a ravasz király azzal az ürüggyel, hogy Hamlet biztonságáról gondoskodik, mert különben számon kérhetnék tőle Polonius halálát, egy Angliába induló hajó fedélzetére vitette Hamletet, és két udvaronc gondjára bízta. Ezzel a két udvaronccal levelet küldött az angol udvarnak, amely abban az időben adófizető alattvalója volt Dániának, és a levélben előadott különleges okokra hivatkozva arra kérte az angol királyt, ölesse meg Hamletet, amint angol földre lép. Hamlet gyanította az árulást, éjnek idején titkon hozzáférközött a levélhez, ügyesen kitörölte saját nevét, helyette beírta a felügyeletével megbízott két udvaroncét, hogy azokat végezzék ki, aztán lepecsételte a levelet, és visszatette helyére. Nem sokkal ezután a hajót kalózok támadták meg, és tengeri csata kezdődött, melyben Hamlet be akarta bizonyítani vitézségét, kivont karddal egymaga átugrott az ellenség hajójára, közben saját hajója gyáván elszökött, a két udvaronc rábízta őt sorsára, és nyugodtan folytatta útját Anglia felé azzal a levéllel, amelynek értelmét Hamlet az ő megérdemelt vesztükre megváltoztatta.

A kalózok, akiknek hatalmába került a királyfi, nagylelkű ellenségnek bizonyultak: tudták, ki az, akit foglyul ejtettek, és abban a reményben, hogy a királyfi majd az udvarnál meghálálja nekik a jó bánásmódot, amiben részesítették, a legközelebbi dán kikötőben partra tették Hamletet. Hamlet onnan írt a királynak, tudatta vele, milyen különös véletlen hozta vissza hazájába, és azt is, hogy másnap megjelenik őfelsége előtt. Amint hazaért, legelőször szomorú látvány tárult szeme elé.

Ez a szomorú látvány az ifjú és szépséges Opheliának, Hamlet hajdani szerelmének temetése volt. Ennek az ifjú hölgynek elméje már szegény apja halála óta kezdett elborulni. Hogy apja erőszakos halállal halt meg, mégpedig éppen annak a királyfinak a kezétől, akit ő szeretett, annyira megrázta ezt a gyöngéd, fiatal lányt, hogy rövid idő alatt egészen megtévelyledt, úgy járt-kelt a világban, virágokat osztogatott az udvar hölgyeinek, azt mondta, hogy ezeket a virágokat apja temetésére szedte, dalokat énekelt a szerelemről és a halálról, néha olyan dalokat is, amelyeknek semmi értelmük sem volt, mintha nem is emlékezne semmire, ami vele történt. Egy fűzfa hajlott egy patak fölé, s az visszatükrözte szürke lombját. Ehhez a patakhoz ment Ophelia egy napon, amikor senki sem ügyelt rá, koszorúival, melyeket maga kötött csalán- és kakukkfűből, tormából, kosborból, és amint kapaszkodott, hogy egy behajló ágra akassza koszorúját, az ág letört, és a szép ifjú lány

koszorújával és egyéb összegyűjtött gyom-ékszerével alázuhan a vízbe, amelyen ruhája szétterülve fenntartotta egy darabig, miközben régi nótákból dalolt, mint aki nem is gyanítja saját baját, vagy mint olyan teremtmény, aki a vízelem szülötte és lakója. Csakhamar azonban ittas és nehéz ruhái levonták szegényt dallamköréből a sáros halálba.

Éppen ezt a szép lányt kísérte sírjához bátyja, Laertes, a király, a királynő és az egész udvar jelenlétében, amikor Hamlet megérkezett. Hamlet nem tudta, mint jelent ez az egész díszes felvonulás, de félreállt, mert nem akarta megzavarni a szertartást. Láta, hogy virágokat szórnak a sírra, amint hajadonok temetésén szokás, és hogy maga a királynő is szór virágokat, virághintés közben pedig így szólt:

– Kedvest a kedvesnek! Azt gondoltam, nászágyadat vetem meg, nem sírodat hintem, kedves leány. Reméltem, Hamletemnek leszel a felesége.

Hamlet hallotta Laertest is, aki azt kívánta, hogy violák fakadjanak Ophelia sírjából; és látta, amint Laertes fájdalomában őrjöngve a sírba ugrik, és felszólítja a kíséretet, halmozzák rá a föld hegyeit, hogy hűgával együtt legyen eltemetve.

És Hamlet szívében feltámadt a szerelem e szép lányért, és nem tudta elviselni, hogy egy testvér ilyen szertelen fájdalmat mutasson, mert úgy gondolta, negyvenezer testvér szerelme összefogva sem ér fel az övével. Előlépett tehát, megismertette magát, és a sírba ugrott Laertes mellé, éppen olyan őrjöngve vagy még őrjöngőbbben, mint ő, és Laertes, aki tudta, hogy Hamlet okozta az ő apjának és húgának halálát, torkon ragadta, mint egy ellenséget, míg végül a kísérők szétválasztották őket. Hamlet a temetés után bocsánatot kért meggondolatlan tettéért, hogy a sírba ugrott, és ezzel kihívta Laertest, de azt mondta, nem tudta elviselni, hogy bárki is felülmúlja azt a bánatot, amit ő érzett Ophelia halálán. És egyelőre úgy látszott, hogy a két nemes ifjú kibékült egymással.

De a király, Hamlet gonosz nagybátyja abból a fájdalomból és haragból, amit Laertes érzett atyjának és Opheliának halála miatt, pusztulást kovácsolt Hamlet ellen. Arra uszította Laertest, hogy a béke és kiengesztelődés ürügyén hívja ki Hamletet barátságos párviadalra, melyben eldöntsék, melyikük vív ügyesebben. Hamlet elfogadta a kihívást, és kitéűzték a párviadal napját. Az egész udvar jelen volt a párviadalon, melyre Laertes a király utasítása szerint mérgezett fegyvert készített elő. Erre a párbajra az udvaroncok nagy fogadásokat kötöttek, mert mindkettőjükről, Hamletről is, Laertesről

is tudták, hogy remek vívók. Hamlet átvette a neki nyújtott vívókardokat, kiválasztott egyet, s mert csöppet sem gyanította Laertes árulását, nem volt gondja rá, hogy megvizsgálja Laertes kardját. Laertes kardja ugyanis nem tompa volt, amelyet a párbaj törvénye megkíván, hanem hegyes és mérgezett fegyvert fogott kezébe.

Laertes eleinte csak játszott Hamlettel, engedte, hogy néhány fogása sikerüljön, ilyenkor a színlelő király mértéktelenül dicsőítette, magasztalta Hamletet, ivott az egészségére, és nagy pénzekkel fogadta meg a győzelmét. Kis idő múlva azonban Laertes belemelegedett, s a mérgezett karddal halálosan megsebesítette a királyfit. Hamlet még mindig nem sejtette az egész árulást, de a küzdelem hevében felcserélte saját ártalmatlan fegyverét Laertes halált hozó kardjával, és Laertes saját fegyverének döfésével bosszút állt Laertesén, aki így maga ásta vermébe esett.

E pillanatban a királynő felsikoltott, hogy megmérgezték. Mit sem gyanítva ugyanis ivott egy kortyot abból a serlegből, amelyet a király Hamletnek készített oda arra az esetre, ha kimelegszik a vívásban, és inni kér. Az áruló király halálos mérget öntött abba a serlegbe, hogy Hamlet akkor se kerülhesse ki vesztét, ha Laertes elhibázza. A király azonban megfélemedezett arról, hogy óvja a

serlegtől a királynőt, aki, amint ivott, azonnal meghalt, s utolsó leheletével még felkiáltott, hogy megmérgezték.

Hamlet ekkor már gyanította az árulást, s parancsot adott, hogy zárják be az ajtókat, míg ő kideríti, mi történt. Laertes azt mondta neki, ne kutasson tovább, mert ő az áruló, s amikor érezte, hogy a Hamlettől kapott seb véget vet életének, bevallotta árulását, amelynek maga is áldozatul esett. Elmondta Hamletnek, hogy a kard hegyét megmérgezték, s hogy Hamletben sincs már egy félórai élet, és nincs a világon szer, amitől kigyógyuljon. Bocsánatot kért Hamlettől, és meghalt, utolsó szavával a királyt vádolva, aki az egész gáztettet kieszelte.

Amikor Hamlet látta, hogy közel a vég, hirtelen álnok nagybátyjára rohant, és minthogy még maradt méreg a kardon, gyorsan a király szívébe döfte hegyét, s ezzel teljesítette azt, amit megígért apja szellemének, akinek parancsát most végrehajtotta: aljas meggyilkolásáért bosszút állt a gyilkoson.

Hamlet ekkor érezte már, hogy lélegzete akadozik, s az élet távozik belőle, és kedves barátjához, Horatiohoz fordult, aki végignézte ezt az egész végzetes tragédiát. Elhaló leheletével arra kérte, maradjon életben, hogy elmondhassa ezt a történetet a világnak – Horatio ugyanis olyan mozdulatot tett, mintha magát is le akarná döfni, és az volna a szándéka, hogy kövesse a királyfit a halálba. Horatio meg is ígerte, hogy híven beszámol mindenről.

Hamlet nemes szíve megnyugodott, és utolsót dobant. Horatio és a többiek, akik körülötte álltak, könnyek között ajánlották e szelíd királyfi lelkét az angyalok oltalmába. Mert Hamlet szerető szívű, nemes királyfi volt, s a nép szerette sok fennkölt fejedelmi tulajdonságáért. Ha életben maradt volna, bizonyos, hogy méltó nagy királya lett volna Dániának.

Othello

Brabantiónak, a gazdag velencei szenátornak* volt egy szép lánya, a szelíd Desdemona. Sok kérője akadt, nagyszerű tulajdonságaiért is, gazdag örökségeért is. De a vele egy éghajlat alatt felnőtt, fehér bőrű udvarlók között nem talált senkit, akit szeretni tudott volna, mert ez a nemes hölgy a férfiaknak nem az arcát nézte, hanem a lelkét, és szerelmének tárgyául egy fekete bőrű mórt választott, akit apja is kedvelt, és gyakran hívott meg házába.

Nem is lehetett Desdemonát csodálni szokatlan választásáért. Eltekintve attól, hogy Othello bőre fekete volt, a nemes mórnak minden tulajdonsága megvolt ahhoz, hogy méltó legyen a legelőkelőbb hölgy szerelmére. Katona volt, mégpedig vitéz katona, és a törökök ellen vívott véres háborúban, Velence szolgálatában a generálisi rangig emelkedett, s az állam tisztelte, és megbízott benne. Sokat utazgatott, és Desdemona – ahogy már a hölgyek szokták – szívesen hallgatta Othellót, aki elmesélte kalandjainak történetét, kisleány korától kezdve, a csatákat, ostromokat, párviadalokat, amelyekben része volt; elmondta, mennyi veszélyt állt ki szárazon-vízen, hajsza híja volt, hogy ott nem veszett, amikor várostrom közben felmászott a résre, hogyan adták el rabszolgának; hogyan viselkedett ebben a lealázó állapotban, hogyan menekült meg. Ezek az elbeszélések, megtoldva a különös

* A szenátusnak, a velencei előkelők törvényhozó testületének tagja

dolgokkal, amelyeket az idegen országokban látott, a puszta vadonnal és vadregényes barlangokkal, a szakadékokkal, sziklákkal és felhőkbe nyúló hegységekkel, a vad népekkel, az emberevő kannibálokkal és egy afrikai emberfajtaival, akiknek hónuk alatt nő a fejük – mindezek az úti történetek annyira lebilincseltek Desdemona figyelmét, hogy ha elvonták a házi gondok onnan, sebtiben elintézte, amit kellett, és visszatért, hogy mohón hallgassa Othello szavait. Egyszer aztán Othello egy alkalmas órán módját lelta annak, hogy Desdemona tiszta szívvel maga kérje tőle, mondja el részletesen végig életének történetét, amelyből sokat hallott, de mindig csak egy-egy részletet. Othello ráállt erre, és bizony sűrűn kicsalta könnyeit, amikor lefestett némely gyötrelmes csapást, mely ifjan érte.

Amikor befejezte, Desdemona tenger sóhajt adott Othello sok kínjáért, megesküdött hitére, hogy csodás volt, nagyon csodás és nagyon megható, s azt kívánta, bár ne hallotta volna, majd azt is kívánta, bár ilyen hőst adna neki az ég, aztán megköszönte Othellónak, és arra kérte, hogy ha Othellónak egy barátja megszeretné Desdemonát, csak oktassa ki Othello saját történetére, s azzal elnyeri őt.

Othellónak el kellett értenie e célzást, amelyet Desdemona éppolyan őszintén, mint szemérmesen ejtett el, elbűvölő kedvesség és arcpirulás kíséretében, s ezután már nyíltabban beszélt szerelméről Desdemonának, s az alkalomnak ebben az aranyidejében elnyerte a nagylelkű hölgy beleegyezését, hogy titokban férjhez megy hozzá.

Othellónak sem arcszíne, sem vagyona nem volt olyan, hogy azt remélhette volna, Brabantio elfogadja vejéül. Brabantio meghagyta ugyan lánya szabadságát, de elvárta tőle, hogy a nemes velencei hölgyek szokása szerint hamarosan egy szenátori rangú férjet választ magának. De ebben

csalódott: Desdemona a fekete mórt szerette, akármennyire is fekete, s lelkét és sorsát a hőshöz és diadalmas híréhez kötötte. Szíve olyan feltétlen odaadással csüngött azon a férfin, akit férjéül választott, hogy még a színét is – ami pedig e finom ízlésű hölgyön kívül minden más nő előtt áthághatatlan akadálnak bizonyult volna –, igen, még a színét is többre becsülte kérőinek, a fiatal velencei nemeseknek fehér bőrénél, világos arcánál.

Titkon kötöttek házasságot, de ez nem sokáig maradhatott rejtve a világ előtt, és nemsokára fülébe jutott az öregúrnak, Brabantiónak is, aki megjelent a szenátus ünnepélyes ülésén, és megvádolta Othellót, hogy – állítása szerint – visszaélt a vendégszeretettel, s bűvöléssel és varázsszerekkel arra csábította a szép Desdemonát, hogy férjhez menjen hozzá, apja beleegyezése nélkül.

De éppen ebben az időben történt, hogy a velencei köztársaságnak sürgős szüksége volt Othello szolgálataira, mert hírek érkeztek, hogy a törökök hatalmas előkészülettel felszereltek egy hajóhadat, amely Ciprus szigete felé vette útját, azzal a céllal, hogy visszafoglalja ezt az erős hadállást a velenceiektől, akik megszállva tartották, s a köztársaság szeme e szorongatott helyzetben Othello felé fordult: egyedül őt ítélték képesnek arra, hogy Ciprus védelmét vezesse a törökök ellen.

Így hát a szenátus elé idézett Othello egyszerre úgy állt a tanács színe előtt, mint egy fontos állami megbízatás jelöltje, ugyanakkor mint bűnös is, akit Velence törvényeinek értelmében főbenjáró vétséggel vádolnak.

Brabantio kora és szenátori rangja igényt tarthatott arra, hogy ez a méltóságteljes testület a legnagyobb türelemmel hallgassa végig. De a fölháborodott apa olyan hevesen adta elő vádjait, olyan látszatokat és gyöngye valóságosságokat hozott fel bizonyítékok helyett, hogy amikor Othellót felszólították a védekezésre, nem kellett egyebet tennie, csak őszintén előadnia szerelme történetét; ezt meg is tette, mégpedig olyan mesterkéletlen ékesszólással beszélt el egész udvarlását, amelyet már az imént előadtunk, s szavait, az igazság bizonyosságául, olyan nemes őszinteség hatotta át, hogy a herceg, aki mint főbíró ült a tanács élén, kénytelen volt bevallani: ez a történet így elbeszélve az ő lányát is megnyerte volna. Nyilvánvalóan kiderült, hogy mindaz a bűvölés és varázserő, amelyet Othello udvarlásában fölhasznált, nem volt egyéb, mint szerelmes férfiaktól tisztességes fogásai általában, és nem használt fel más varázsszert, mint azt a tehetségét, amellyel úgy tudott elmondani egy érzékeny történetet, hogy megnyerje vele egy hölgy szívét.

Othellónak ezt az állítását megerősítette magának Desdemonának tanúságtétele. Ő is megjelent a tanács előtt, elismerte, hogy apjának adója életéért és neveltetéséért, de kérte apját, lássa be, hogy még nagyobb tartozás köti férjéhez és parancsolójához, éppen úgy, mint ahogy anyja is előbbre helyezte őt, Brabantiót, mint saját apját.

Az öreg szenátor képtelen volt tovább védeni ügyét, és nem titkolva szomorúságát, magához hívta a mórt, és kénytelenségből neki adta lányát, akit – úgy mondta – ha módjában állna visszatartani, éppoly szívből elvenne Othellótól. Hozzátette, boldog, hogy nincs több gyermeke, mert Desdemona viselkedése megtanítaná őt, hogy zsarnok legyen, és lánya szökése miatt még megkoloncolná többi gyermekét.

Amikor e nehézségen túljutottak, Othello, aki a megszokás következtében éppoly természetesnek

érezte a katonaélet viszontagságait, mint más ember a táplálékot és a pihenést, készségesen elvállalta a harc vezetését Ciprusban, Desdemona pedig jobban örült ura veszéllyel járó megtiszteltetésének, mint azoknak a léha gyönyöröknek, amelyekre az ifjú házasság idejüket rendszerint pazarolják – így hát szívesen beleegyezett, hogy Othellóval együtt elutazzanak.

Alig szállt partra Othello és felesége Ciprusban, hír érkezett arról, hogy egy rettentő vihar szétszórta a török hajóhadat, így a sziget megszabadult az ostrom közvetlen fenyegetésétől. De az a háború, amelyet Othellónak el kellett szenvednie, csak most kezdődött, s az ellenségek, akiket a rosszakarat uszított az ártatlan Desdemona ellen, természetüknél fogva halálosabb veszélynek bizonyultak az idegeneknél vagy hitetleneknél.

A vezér egy barátjában sem bízott meg annyira, mint Cassióban. Cassio Firenzéből jött, fiatal katona volt, vidám, szerelmes természetű, kellemes beszédű, szóval csupa olyan tulajdonsága volt, amelyet a nők szeretnek. Csinos volt és ékesen szóló, éppen olyan férfi, aki féltékenységet ébreszthet egy idősebb férfin – márpedig Othello benne járt a korban –, ha fiatal és szép nőt vett el feleségül. A nemes lelkű Othello azonban mentes volt a féltékenységtől, és éppen olyan képtelen arra, hogy mást gyanúsítson aljassággal, mint hogy maga kövessen el ilyesmit. Ezt a Cassiót egykor felhasználta

a maga szerelmi ügyében: Cassio olyan közbenjáróféléje volt Desdemonánál; Othello ugyanis attól félt, hogy nincs meg benne a könnyed társalgásnak az a tehetsége, ami hölgyek tetszését megnyeri, s mivel barátjában megtalálta e tulajdonságot, gyakran küldte követségbe Cassiót, hogy – így fejezte ki magát – udvaroljon az ő nevében. Az ilyenféle ártatlan együgyűség inkább becsületére, mintsem szégyenére vált a vitéz mór jellemének.

Nem csoda hát, ha Othello után a szelíd Desdemona Cassiót szerette legjobban, benne bízott meg leginkább. És a házasságuk után is ugyanúgy viselkedett Cassióval, mint azelőtt, aki továbbra is ellátogatott házukba, s könnyed, élvezetes csevegése kellemes változatosságot jelentett Othellónak, aki sokkal komorabb természetű volt. Márpedig megfigyelték, hogy az ilyesféle természet gyakran gyönyörködik saját ellentétében, szinte abban talál megkönnyebbülést saját természete nyomasztó túlzásaitól. Desdemona és Cassio tehát továbbra is beszélgettek, nevetgéltek egymással, mint abban az időben, amikor még Cassio barátja nevében udvarolgatott.

Othello nemrégén léptette elő Cassiót hadnagyi rangra, márpedig ez bizalmi rang volt, legközelebb állt a vezér személyéhez. Ez az előléptetés rendkívüli módon sértette Jagót, aki idősebb tiszt volt, és azt gondolta, neki több jogcíme van a hadnagyi rangra, mint Cassiónak. Gyakran nevetségessé is tette Cassiót, mint olyan pernahajdert, aki csak hölgyek társaságába való, puskaport még nem szagolt soha, s a harci rendhez éppúgy nem konyít, akár egy szűzlány. Jago gyűlölte Cassiót, és Othellót is gyűlölte, azért is, mert Cassio volt a kedvence, és egy igazságtalan gyanú miatt is, mert könnyelműen és alap nélkül feltételezte, hogy a mór túlságosan is szíveli az ő feleségét, Emíliát. E képzelt sérelmekből Jago cselszövő agya rettenetes bosszútervet kovácsolt arra, hogy Cassiót is, a mórt is, Desdemonát is egyszerre tegye tönkre.

Jago ravasz volt, alaposan tanulmányozta az emberi természetet, és tudta, hogy minden kín közül, amely az ember lelkét gyötörheti – a testi szenvedésnél is jobban –, a féltékenységi fájdalom a legtűrhetetlenebb, annak a tövise szúr legjobban. Ha sikerül neki Othellót féltékennyé tenni Cassióra, úgy gondolta, ebből forralhatja a legnagyyszerűbb bosszút, amely Cassiót, Othellót vagy mindkettőjüket romlásba döntheti.

A vezérnek és feleségének megérkezése Ciprusba, hozzá még a hír az ellenség hajóhadának szétszóródásáról, valóságos ünnepe volt a szigetnek. Mindenki lakomázásra, mulatozásra adta magát. Böven folyt a bor, és körbe jártak a kancsók a fekete Othellónak és szépséges hölgyének, Desdemonának az egészségére.

Ezen az éjszakán Cassio vezette az őrséget, s azt a megbízást kapta Othellótól, tartsa vissza a katonákat a túlzott ivástól, nehogy verekezés támadjon, megijesszék a sziget lakosait, vagy megutáltassák velük a nemrég partra szállt csapatokat.

Ezen az éjszakán látott hozzá Jago jól kigondolt, gonosz terveinek megvalósításához: a vezér iránti hűség és szeretet ürügyével rávette Cassiót, hogy mélyebben nézzen a serleg fenekére – ami nagy hiba egy tiszt részéről, ha őrségen van. Cassio egy ideig vonakodott, de nem sokáig tudott ellenállni annak a becsületes nyíltságnak, amit Jago olyan ügyesen tudott színlelni, hanem poharat pohárra

űrített, Jago pedig állandóan töltött neki, és dalokkal is bátorította, míg végül Cassio ajkán eláradt Desdemona dicsérete, újra és újra ivott az egészségére, s váltig erősködött, hogy Desdemona a legbájosabb hölgy a világon. Végül is az ellenség, amelyet szájába öntött, belopódzott az agyába is, s egy fickó kihívására, akit Jago uszított ellene, kardot rántott, s a verekedés közben megsebesült Montano, egy érdemes tiszt, aki azért avatkozott a vitába, hogy lecsendesítse a feleket.

A kavarodás kezdett általánossá válni, és Jago, aki az egész bajt kavarta, a riadalom keltésében is előljárt, félreverette a vár harangját, mintha valamilyen veszedelmes lázadás támadt volna, nem pedig jelentéktelen részeg verekedés; a vészharang hangja felébresztette Othellót, aki sebtiben felöltözött, megjelent a tett színhelyén, és a riadalom okáról kikérdezte Cassiót. Most, hogy a bor hatása kezdett oszlani, Cassio is magához tért, de annyira szégyellte magát, hogy felelni sem tudott, Jago pedig úgy tett, mintha vonakodnék Cassiót vádolni, de mintegy Othello sürgetésének engedve, aki ragaszkodott hozzá, hogy megtudja az igazságot – Jago úgy számolt be az egész ügyről, kihagyva persze saját szerepét, amiről Cassio részegségében megfeledkezett, hogy látszólag kicsinyíteni igyekezett Cassio vétségét, de valójában nagyobbnak tüntette fel, mint amilyen volt. Ennek az volt az eredménye, hogy Othello, aki sokat adott a fegyelemre, kénytelen volt Cassiót megfosztani hadnagyi rangjától.

Jago első cselfogása tehát tökéletesen sikerült: aláaknáztta gyűlölt ellenfelét, és kitúrta rangjából, ugyanakkor további célokra is felhasználta ezt a szerencsétlen éjszakai kalandot.

Cassio, akit balsorsa egészen kijózanított, most álbarátjának, Jagónak panaszkodott, amiért olyan ostoba volt, hogy barommá változott át. Vége van, mert hogyan is kérhetné a vezért, hogy adja vissza beosztását? Azt fogja felelni, hogy Cassio részeges fráter. Cassio megundorodott önmagától. Jago úgy tett, mintha könnyen venné az egész ügyet, azt mondta, bárkivel megeshet, hogy felönt a garatra, s most nem maradt más hátra, mint hogy Cassio mentse még, ami menthető; most igazában a tábornok felesége a tábornok, és bármit elérhet Othellónál. Cassio tehát legjobban teszi, ha Desdemonához fordul, hogy járjon közbe uránál, mert Desdemona olyan készséges, szíves teremtés, aki szívesen rááll az ilyen jó szolgálatra, s Cassiót visszaszerzi a tábornok kegyébe, és a szakítás után majd még jobban szeretik egymást, mint azelőtt. Jó tanács lett volna Jagótól, ha nem gonosz szándékkal adta volna, mint az majd kitűnik.

Cassio úgy cselekedett, ahogy Jago tanácsolta neki: Desdemonához fordult kérésével, márpedig Desdemonát könnyen meg lehetett nyerni minden becsületes ügynek, meg is ígérte Cassiónak, hogy közbenjár érdekében uránál, s inkább meghal, mintsem ügyét cserbenhagyja.

Azonnal hozzá is látott, mégpedig olyan komolyan és kedvesen, hogy Othello, aki szíve mélyéből haragudott Cassióra, nem térhetett ki felesége kérése elől. Csak halasztást kért Desdemonától, azt mondta, túl hamar volna megbocsátani ilyen nagy vétkesnek. Desdemona azonban nem hagyta magát elutasítani, hanem ragaszkodott hozzá, hogy másnap este vagy az utána következő reggel vagy legkésőbb két nap múlva reggel hívja vissza Othello Cassiót. Aztán azt bizonygatta, mennyire magába szállt Cassio, s vétke különben sem érdemel ilyen súlyos büntetést. Amikor pedig Othello még mindig vonakodott, Desdemona így szólt:

– Uram, hát ennyit kell rimánkodnom Cassióért, azért a Cassióért, aki lánykérőbe együtt jött veled, aki mindig pártodat fogta, ha rosszat beszéltek rólad! Csekélységnek tartom, amit most kérek tőled. Ha olyat kérek egyszer, ami szerelmedet próbára teszi, annak súlya lesz.

Othello semmit sem tudott megtagadni ilyen pártfogótól, csak arra kérte Desdemonát, adjon neki időt, és megígérte, hogy Cassiót visszafogadja kegyébe.

Othello és Jago véletlenül éppen akkor lépett a szobába, ahol Desdemona tartózkodott, amikor Cassio, miután Desdemona közbenjárásához folyamodott, a másik ajtón eltávozott. Jago, aki csupa ravaszság volt, halkán, mintegy magában, így szólt:

– Hohó, ezt már nem szeretem.

Othello nemigen figyelt arra, amit Jago mondott, az a beszélgetés, amelyet ezután a feleségével folytatott, ki is verte a megjegyzést a fejéből, de később visszaemlékezett rá. Amikor ugyanis Desdemona elment, Jago, mintha csak saját kíváncsiságát akarta volna kielégíteni, megkérdezte Othellótól, tudott-e Cassio ura szerelméről, amikor Othello Desdemonának udvarolt. S amikor a vezér igenlően válaszolt, és hozzátette, hogy Cassio gyakran volt közbenjárójuk az udvarlás idején, Jago szemöldökét ráncolta, mintha hirtelen világosan látna valamilyen borzasztó dologban, és felkiáltott:

– Igazán?

Ez eszébe juttatta Othellónak Jago szavait, amikor beléptek a szobába, és meglátták Cassiót Desdemonánál. Othello kezdte már azt gondolni, hogy mindez jelent valamit. Jagót igaz embernek tartotta, aki telve van szeretettel és tisztességgel, s az, amit holmi álnok és ravasz ripőknél szokott

fogásnak tartott volna, Jagóban a becsületes lélek természetes megnyilvánulásának látszott, mintha olyan súlyos dolgot rejtene magában, ami ki sem mondható. Othello arra kérte hát Jagót, mondjon el mindent, amit tud, és legrosszabb gondolatait se titkolja.

– És ha – mondta Jago – hitvány és hamis gondolatok fészkeltek volna meg szívemben, mert van-e kastély, melybe olykor-olykor mocsok ne hullana?

Jago folytatta, amit megkezdett, azt mondta, milyen kár volna, ha az ő határozatlan kósza észlelése fölzaklatná Othellót; hogy nem szolgálná Othello lelki békéjét, ha megismerné az ő gondolatait; hogy az emberek jó hírnevét nem szabad felületes gyanakvásból elrabolni; s amikor Othello kíváncsiságát ezekkel a célzásokkal és elejtett szavakkal már szinte örületig fokozta, Jago, mintha csak komolyan aggódnék Othello lelki békéjéért, könyörgött neki, óvakodjék a féltékenységtől: ez a gazember ilyen ravaszsággal ébresztett gyanút az óvatlan Othellóban, éppen azzal, hogy úgy tett, mintha minden áron óvni akarná a gyanakvással szemben.

– Tudom – mondta Othello –, hogy a feleségem szép, szereti a társaságot és a mulatságot, fésztelenül beszél, dalol, játszik és jól táncol, de az erényes nőnél mindez erényes tulajdonság. Nekem bizonyíték kell, mielőtt azt gondolom róla, hogy becsúsz.

Ekkor Jago, mintha csak örülne, hogy Othello nem egykönnyen hajlandó rosszat gondolni feleségéről, nyíltan kijelentette, hogy nincs semmi bizonyítéka, csak arra kérte Othellót, figyelje meg jól Desdemona viselkedését, amikor Cassio is jelen van, ne legyen féltékeny, de túlságosan bizonyos se legyen, mert ő, Jago, ismeri honfitársnőinek, az olasz nőknek természetét, jobban, mint Othello

ismerheti, és tudja, hogy sok mindent lát a velencei ég, amit a férj nem láthat. Aztán ravaszul arra célozgatott, hogy Desdemona rászedte az apját is, amikor férjhez ment Othellóhoz, mégpedig olyan ügyesen intézte, hogy szegény öregember azt hitte, varázsszerekkel csábították el a lányát. Othellót nagyon felzaklatta ez az érv, amelytől egyszerre világosság gyúlt az agyában, mert ha Desdemona rászedte az apját, miért ne csalhatná meg a férjét is?

Jago bocsánatot kért Othellótól, amiért felzaklatta, de Othello közömbösséget színlelt, pedig valójában remegett a belső fájdalomtól, s arra kérte Jagót, folytassa csak, amit Jago meg is tett, mentegetőzések kíséretében, mintha csak kelletlenül hozna fel bármit is Cassio ellen, akit barátjának nevezett. Aztán rátért a legfájóbb pontra, emlékeztette Othellót, hogy Desdemona elutasított annyi rangbeli kérőt, fajtájából valót, fehéret, és feleségül ment hozzá, egy mórhoz, ami természetellenes hajlam benne, és arról tanúskodik, hogy nagyon makacs az akarata; s ha majd visszatér a józan esze, valószínű, hogy önkéntelenül is összehasonlítja Othellót honfitársainak, az olasz fiatalembereknek szép alakjával, tiszta fehér arcszínével. Végezetül azt tanácsolta Othellónak, halassza el kissé a megbékülést Cassióval, közben figyelje, milyen komolyan jár közben Desdemona Cassio érdekében, mert ebből sokat meg lehet látni.

Ilyen gonoszul szötte ez a ravasz gazember a terveit, hogy az ártatlan hölgynek éppen legszebb tulajdonságait fordítsa vesztére, és éppen jóságából szője azt a hálót, amelyben megfogja: először rábeszélte Cassiót, kérje föl Desdemonát a közvetítésre, aztán ebből a közvetítésből szőtt haditervet Desdemona romlására.

A beszélgetés végén Jago arra kérte Othellót, tekintse ártatlannak a feleségét mindaddig, amíg határozottabb bizonyítékot nem szerez. Othello megígérte, hogy türelmes lesz, de ettől a perctől kezdve a rászedett Othello nem ismerte a lelki nyugalmat. Mákony, mandagóra s a világ minden altatója sem bűvölt szemére többé olyan édes álmot, mint tegnap. Utálattal gondolt megszokott hivatására, nem gyönyörködött többé a fegyverekben. Szívéből, mely fel szokott hevülni, ha ránézett csapataira, a zászlókra, a hadirendre, s ujjongva szökelte a dobok, a trombiták meg nyihogó csatamének hangjára, kiveszett mindaz a büszkeség és becsvágy, ami a katonák erénye, s elhagyta őt minden harci heve és minden régi öröme. Néha azt gondolta, hogy tisztességes a felesége, néha meg, hogy nem az; néha azt gondolta, Jago igaz ember, néha meg azt, hogy nem; aztán azt kívánta, bár soha ne tudott volna az egésztől, mert hiszen amíg nem tudott róla, semmi baja sem volt abból, hogy Desdemona Cassiót szereti. Egyszer, amikor éppen ezek az őrjítő gondolatok szaggatták darabokra lelkét, megragadta Jago torkát, és bizonyítékot kért tőle Desdemona bűnösségére, máskor azzal fenyegette, rögtön megöli, amiért megrágalmazta a feleségét. Jago felháborodást színlelt, amiért becsületességét vétekszámba veszik, megkérdezte Othellót, nem látott-e néha hitvese kezében egy eperszemekkel kihímzett keszkenőt. Othello azt felelte, ő adta neki, ez volt első ajándéka.

– Láttam Cassiót ma – mondta Jago –, egy ilyen kendővel törölte meg arcát.

– Ha így van – mondta Othello –, nem nyugszom, míg hatalmas bosszúm el nem nyeli őket. Legelőször is hűséged zálogául elvárom, hogy Cassio három napon belül meghal. Annak a szép sátánnak pedig – ezen a feleségét értette – majd kimódolok valamilyen gyors halálnemet.

A féltékeny ember a pehelykönnyű semmiséget is olyan erős bizonyítéknak tartja, mint a szentírást. Feleségének egy zsebkendőjét Cassio kezében látták, ez elég indok volt az elvakult Othellónak, hogy halálos ítéletet mondjon ki mindkettőjükre, még csak nem is tudakolta meg, hogyan jutott Cassio a zsebkendőhöz. Desdemona sohasem ajándékozta Cassiónak, hiszen ez a hűséges hölgy természetesen nem is lett volna képes urát megsérteni azzal, hogy az ajándékát más férfinak adja; sem Cassio, sem Desdemona nem követett el semmit Othello ellen; de a gonosz Jago, akinek szelleme sohasem volt lusta valamilyen gázság elkövetésére, a feleségével, ezzel a derék, de gyöngé asszonnyal ellopatta a zsebkendőt Desdemonától, azzal az ürüggyel, hogy lemásoltatja hímzését, valóságban azért, hogy elejtse Cassio útjában, Cassio megtalálja, és így némi tápot adjon Jagónak ahhoz a gyanúsításához, hogy a zsebkendő Desdemona ajándéka.

Alighogy ezután Othello a feleségével találkozott, úgy tett, mintha a feje fájna – egyébként igaz is volt –, s arra kérte Desdemonát, adja kölcsön a zsebkendőjét, hogy a halántékára szorítsa. Desdemona oda is adta.

– Nem ezt – mondta Othello –, hanem azt, amit én adtam neked.

Desdemonának nem volt meg a zsebkendője, mert, mint már említettük, ellopták tőle.

– Nincs? – kérdezte Othello. – Ez öreg hiba. Ezt a keszkenőt egy cigányasszony adta még anyámnak. Kuruzsló volt, gondolatolvasó. Azt mondta, hogy míg anyám ezt a kendőt megőrzi, ifjú bája megmarad, s apám szívét is magához köti; de ha elveszti, vagy tán másnak adja, apám szeme jóllakik vele, s éppúgy utálja majd anyámat, ahogyan eddig szerette. Anyám halálos ágyán a kendőt nekem adta, hogy ha asszonyt veszek, adjam majd neki. Én úgy is tettem, hát vigyázz rá, akár a szemed világára.

– Komolyan beszélsz? – kérdezte a megrémült hölgy.

– Így van – folytatta Othello –, bűvös keszkenő ez, egy szibilla* szötte prófétai révületében, egy szibilla, aki kétszáz évig élt a földön, selyme fonálát fölszentelt hernyók adták, festeni múmianedvvel festették, amelyet szüzek szívéből szívtak.

Amikor Desdemona meghallotta, milyen csodatevő ereje van a keszkenőnek, majd meghalt ijedtében, mert most már bizonyosra vette, hogy elvesztette a zsebkendőt s vele együtt, attól félt, férjének szerelmét is. Othello erre rámeredt, olyan volt a tekintete, mintha valamilyen elhamarkodott dolgot akarna elkövetni, de aztán megint csak a keszkenőt kérte, s mivel Desdemona nem tudta előhozni, igyekezett férjét eltéríteni a túlságosan komoly gondolatoktól, és jókedvűen azt mondta neki, látja már, ez az egész beszéd a keszkenőről csak fogás, hogy eltérítse őt attól, hogy közbenjárjon Cassio érdekében. Aztán folytatta Cassio dicséretét – mint ahogy Jago megígolta – mindaddig, amíg Othello most már teljes tébolyában kirohant a szobából, s ekkor Desdemona, bár nem szívesen, kezdte gyanítani, hogy ura féltékeny.

Mi okot adhatott urának a féltékenységre, azt nem tudta, hanem magát vádolta, amiért a nemes Othellót vádolja, s azt gondolta, bizonyára valamilyen kellemetlen hírt kapott Velencéből, vagy államügy bolygatta meg ennyire lelkét, hogy most nem olyan szelíd hozzá, mint azelőtt volt. És még ezt is mondta Desdemona:

* A római regék jóstehetségű asszonya

– Ne gondoljuk a férfiről, hogy isten, és ne várjuk, hogy oly gyöngéd legyen, mint egy vőlegény. És korholta magát, amiért oly szívtelenül ítélte meg Othello szívtelenségét.

Mikor Othello és Desdemona megint találkozott, Othello most már nyíltabban hűtlenséggel vádolta, és azzal, hogy más férfit szeret, de nem mondta meg, hogy kit. És Othello sírt, Desdemona pedig így szólt:

– Jaj, gyöttelelem napja! Miért zokogsz?

És Othello azt mondta, mindenféle bajt erős lélekkel tudna elviselni, a szegénységet, a betegséget, a kegyvesztettséget, Desdemona hűtlensége azonban megtörte szívét, aztán dudvának nevezte Desdemonát, amely olyan szép és édes illatú, hogy érzékei befájdulnak, és azt kívánta, bár sose született volna Desdemona.

S amikor magára hagyta Desdemonát, az ártatlan hölgy annyira elámult és megdöbbszent urának igaztalan gyanúján, hogy ólmos álmoság fogta el, s arra kérte komornáját, ágyazzon meg neki a nászi huzatokkal, és azt mondta, hogy ha az emberek kisgyerekeiket tanítják, szelíden oktatják, csak könnyű leckéket adnak neki – Othello is így dorgálhatta volna meg őt, mert a dorgálást nem szokta meg. Ez volt ennek a szelíd hölgynek minden panasza.

Desdemona lefeküdt hát, s azt várta, hogy ura majd követi, de lelke annyira megzavarodott, hogy nemsokára elszunnyadt. Ekkor Othello lépett a szobába, telve előre kigondolt, sötét szándékával, hogy feleségét megöli. De amikor látta, hogy felesége alszik, azt gondolta, nem ontja vérért, s meg se karcolja bőrét, amely fehérebb, mint az alabástrom. De eltökélte, hogy Desdemonának meg kell halnia, különben – így mondta – még mást is megcsal, mint ahogyan őt megcsalta. Aztán utoljára

megcsókolta, de ez a csók olyan édes volt, hogy még egyszer meg kellett csókolnia, közben sírt, de azt mondta, kegyetlenek a könnyei.

Desdemonát felébresztették ura csókjai, ránézett Othellóra, látta, hogy fogával marja az ajkát, szeme forog, s tudta, hogy mindig veszélyes, ha így néz. Othello pedig felszólította Desdemonát, készüljön a halálra, imádkozzon, mert a lelkét nem akarja megölni. S az ártatlan asszony, amikor látta, hogy Othello irgalmától függ az élete, arra kérte, szánja meg őt, mondja meg neki, mi a bűne. Ekkor Othello megnevezte Cassiót, és a zsebkendőről is beszélt, amit – úgy mondta – Desdemona Cassiónak adott. Az ártatlan hölgy hozzáfogott, hogy igazolja magát, de Othello hirtelen egy szavát sem akarta többé hallani, hanem ráborította párnáit, s addig fojtogatta, míg meg nem halt.

Éppen ekkor hozták a házba a sebesült és vérző Cassiót, akire Jago ráuszította egyik emberét, hogy meggyilkolja, de az orgyilkosnak nem sikerült megölnie Cassiót, csak megsebezte, de nem halálosan, mire Jago megölte emberét, nehogy elárulja őt. De a halott zsebében leveleket találtak, és ezek kétségkívül bebizonyították Jago bűnösségét és Cassio ártatlanságát. Cassio most azért jött, hogy bocsánatot kérjen Othellótól, s megkérdezze tőle, mivel sértette meg úgy, hogy Jagóval meg akarta gyilkoltatni.

Ez a felfedezés mennykőcsapás volt Othellóra, aki most már világosan látta, hogy nem egyéb, csak közönséges gyilkos, és felesége, ez a szegény, ártatlan hölgy mindvégig hűséges volt hozzá. E fölfedezés rettenetes fájdalommal töltötte el, tűrhetetlennek érezte az életét, kardjába dőlt, s méltatlanul megrágalmazott drága feleségének holttestére borulva ő is kilehelte lelkét.

Ezek a véres események rémületet és megdöbbenést keltettek a jelenlevőkben, mert Othellónak mindeddig mocsoktalan hírneve volt, és mindaddig, amíg rá nem szedte egy ravasz gazember mesterkedése, akire éppen nemes természeténél fogva nem gyanakodhatott, szerető, gyöngéd férj volt. Nem okosan szeretett, de szertelenül, s férfiszeme – amikor megtudta tévedését –, bár nem szokott sírni minden kis alkalomra, most úgy csurrantotta könnyeit, akár Arábia mézgafái a gyógyírt. Mikor meghalt, visszaemlékeztek hajdani érdemeire és vitézi tetteire. Utódjának első dolga az volt, hogy a törvény teljes szigorával sújtott le Jagóra, akit megérdemelt kínok közt végeztek ki; aztán tudósítást küldött a velencei köztársaságnak híres hadvezére szomorú haláláról.

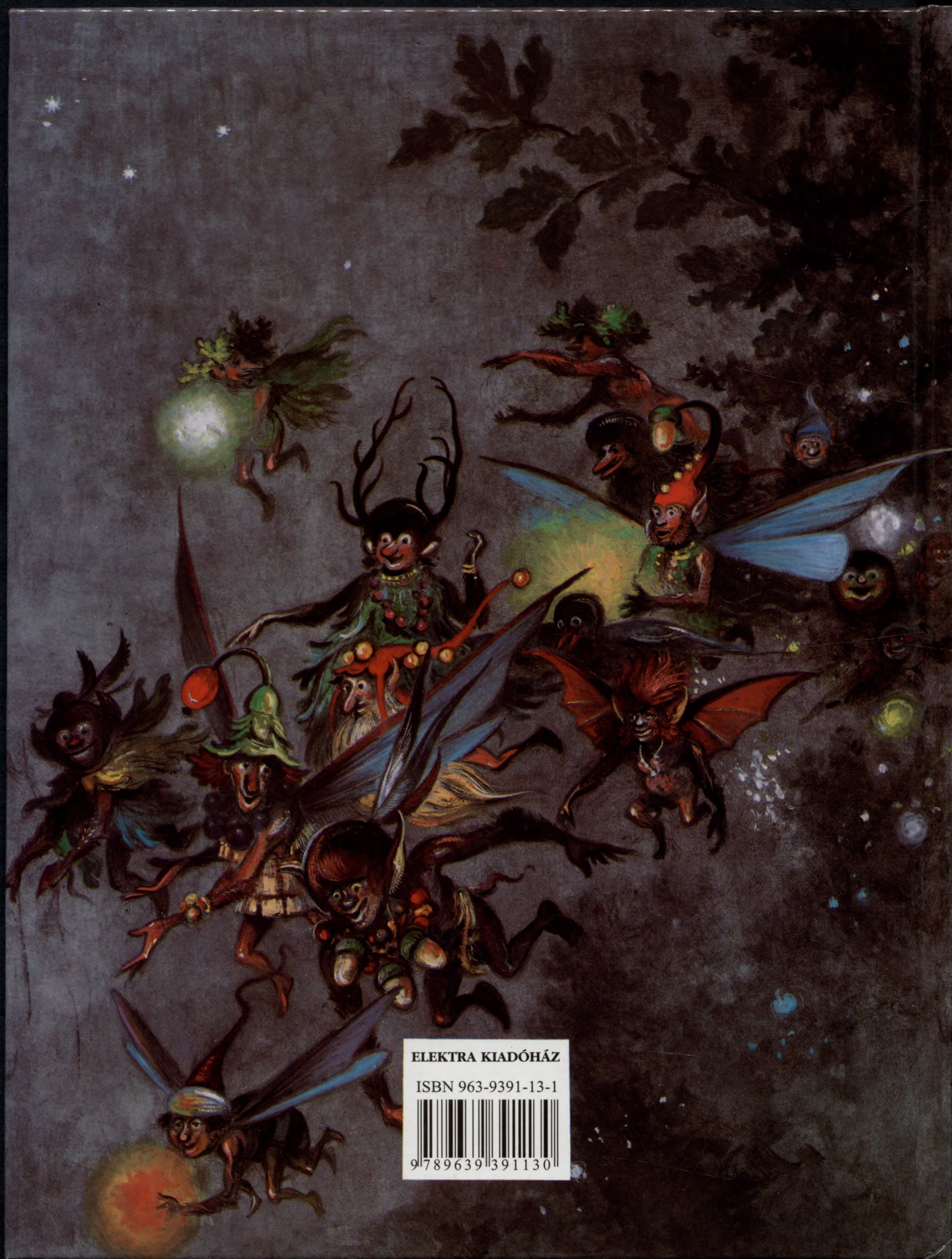

1381/or

ELEKTRA KIADÓHÁZ

ISBN 963-9391-13-1

9 789639 391130

KEPES SHAKRE MESEK

7